DE VITA ET REBUS GESTIS CAROLI S.R.E. CARDINALIS, TITULI S. PRAXEDIS ARCHIEPISCOPI...

Carlo Bascapè

42
6 E
5

CAROLI S.R.E.
CARDINALIS, TITVLI

DE
VITA ET REBVS GESTIS
CAROLI S. R. E. CARDINALIS, TITVLI S. PRAXEDIS ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI
Libri Septem.

CAROLO A BASILICAPETRI PRAEPOS. GENERAL. CONGREG. CLERIC. REGVL. S. PAVLI.

AVCTORE.

[redacted]

[redacted]

Cum Gratia & Priuilegio Cæsareæ Maiestatis.

INGOLSTADII

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA
DAVIDIS SARTORII

Anno Domini M. D. XCII.

SERENISSIMO GVLIELMO COMITI PALATINO RHENI, VTRIVSQVE BAVARIAE DVCI, &c.

CAROLVS A BASILICAPETRI S. AETERNAM.

VOD diu debeo, GVLIELME Princeps optime, iam tandem persoluendum mihi est: vt librum de vita, rebusq; gestis Caroli Cardinalis, & Archiepiscopi Mediolani mittam ad Celsitud. tuam. Cupiebam equidem, antequam è manibus dimitterem, adhuc aliquid ei temporis impertire; vt tam præclaro argumento cumulatius satisfacere conarer. sed neque diutius differre debui, quod tibi amplissimorum virorum auctoritate, vel potius iussu, superioribus mensibus per litteras promiseram: neque etiam per eorundem iteratos iussus potuissem. Verum duo me consolantur: alterum est; quòd ij iusserunt, qui & eius

memoriam, de quo ſcriptum eſt, charam habent; & quòd ſcriptum eſt perlegerunt: atque etiam, ſi quid hoc ád rem pertinet, amant ſcriptorem. alterum eſt, quòd ad te mitto: cuius excelſa dignitas cum manſuetudine, pietateq; pari coniuncta eſt: quique Carolum Cardinalem & viuentem mutua voluntate obſeruaſti plurimum, & mortuum colis ſtudio ſingulari: quidquid enim effecero; ſiue materiæ amore, ſiue bonitate tua ductus; amabis conatum meum, officiumque pietatis. Neque tamen non mihi gratiſſima fuit oblata occaſio; vt tantum Principem, tamque de bonis artibus, & quod caput eſt, de repub. chriſtiana, fideque catholica benemeritum, cum munere aliquo poſſem adire, quod meam, clericorumque meorum erga illum voluntatem, obſeruantiamque ſummam teſtaretur. quæ quidem facit, vt tibi, imperioque tuo omnia proſpere, ac feliciter ad ſalutem euenire optemus, & ab Omnipotente Deo vehementer precemur. Mediolani. 25. Ian. Anno Domini 1592.

INDEX

INDEX CAPITVM

Libri primi.

Libri secundi.

Libri tertij.

Libri quarti.

Libri quinti.

Libri

Libri sexti.

Libri septimi.

Septem hi libri, de vita rebusq; à Carolo, Tit. S. Praxed. Cardinali Borromeio gestis, piè grauiterque conscripti, cum primis digni sunt, qui cum magno totius Reip. Christianę emolumento, mandati typis, in lucem atque oculos hominum veniant; vt boni, potissimum Ecclesiarum Antistites, in tanti antecessoris vitam, tanquam in illustre præstantissimarum virtutum speculum inspicientes, ad illam normam ac formam actiones suas componere; mali memores horribilium exemplorum, quæ in turbulentos & procaces diuinitus statuta vident, absistere seq; recipere; omnes vitæ Sanctimoniam, purgatissimosque Caroli mores imitari & celebrare studeant.

Ita censeo ego MICHAEL EISELIN, *de Societate* IESV *S. Theologiæ Professor, & Theologici Collegij pro tempore Decanus, in alma Academia Ingolstadiana.*

DE

DE

VITA ET REBVS GESTIS,

CAROLI CARD. S. PRAXEDIS ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI,

Liber Primus.

CVm varia hominum genera, multiplicemque vitæ conditionem intueor, perbeatos equidem illos inter omnes existimo; qui cũ vitam optimis institutis, ac virtutibus excultam, Deo iuuante agant; ceteros exemplo salutariter mouent; & ad bene, beateque viuendum, pietatemque egregie colendam alliciunt. Atque vtinam illud nobis quoque contigisset: sed quando ab eiusmodi felicitatis gradu longissime absumus; in eo saltem libenter nos elaborare par est; vt aliorum laudes, sanctitatem, egregiaq; facta litteris commendemus; quibus omniũ, si fieri possit, animi excitentur ad imitationem. Quæ igitur Carolus Card. S. Prax. Archiep. Med. gessit; quæque nobis virtutis, & religionis exempla reliquit; ea quantum genus hoc operis postulat, egoq; diuina ope facere potero, memoriæ prodere ad Dei gloriam, piorumque vtilitatem constitui. nam nisi mihi oblata materia nimis placet; quam placere tamen existimo, quantum veritas patitur; Caroli vita iis abundat in omni virtutum genere documentis; quæ Dei sacerdotibus in primis, tum piis quoque omnibus proposita, magna pietatis, ac salutis adiumenta possint afferre. Opus quidem est omnino difficultatis plenum, res eorum gestas, qui proxime vixerunt, mandare

 litteris,

litteris. cum enim multos adhuc esse superstites necesse sit; qui
vel eas ad se res pertinere; vel easdem se quoque minime igno-
rare putent. multorum quoque sermones oportet, querelas-
que non paucas excitari. alij se notatos; præteritos alij querun-
tur: hic aliquid dictum, aut minus vere dictum; ille omissum
aliud expostulat. ita scriptoris labori; quem neque leuem, neque
modici temporis esse intelligentes norunt; non parum additur
offensionis, & incommodi. At illud suscipere negotium, in quo
diuinæ gloriæ quis, & saluti suæ seruiat; tum piis omnibus, qui
nunc sunt, & futuris erunt temporibus gratificetur, ac prosit;
tantum habere commodi par est ac iucunditatis; vt humanas
omnes longe superet difficultates, ac molestias. Hæc apud me
ratio cum plurimum ponderis habeat; accedit quàm plurimo-
rum rogatus, & cohortatio, tum nostrorum, tum etiam extero-
rum: immo Cardinalium, aliorumque amplissimorum viro-
rum iussus, & auctoritas. Nam quod ad rei perficiendæ facul-
tatem attinet; dicam libere, quod sentio: eloquentiam, histo-
riæque scribendæ artem concedens multis; rerum ipsarum no-
titiam, veritatemque iure mihi vendicare posse videor: immo
eum quoque, in hac occupatione mea, laborem, ac diligentiam;
quæ cum rebus iisdem eruendis, ac explicandis necessaria sit;
vt ab alio tamen adhiberetur, semper equidem sum veritus. po-
steaquam enim Carolo me vt Patri optimo in disciplinam tra-
didi; animo quasi præsagiente, quid ille ageret in dies obser-
uans, seposui diligēter, quæ vsus ad huiusmodi negotium quan-
doque posceret. deinde præter illa, quæ Caroli familiares, atque
intimi diligenter à me interrogati contulerunt: & præter scripta
quamplurima ex ecclesiæ Mediolanensis tabulariis deprom-
pta: epistolarum ipsius ad alios, aliorum ad ipsum amplius tri-
ginta millia, quas ille diligenter seruari iussit, peruolutaui: vt
carpens vndique, ordineq; componens plenum opus efficiam;
& quod in primis quærendum est, certissimis testimoniis in om-
nes partes confirmatum. quæ res faciet; vt si non optime, vere
certe conscripti libri conscientia fruar. Ac si quemadmodum
his adiumentis extrinsecus assumptis abundamus; ita potuisse-
mus

mus ād ea penetrare, quæ pro ſuo virtutis occultādæ ſtudio, veriſimile eſt, CAROLVM nota eſſe nemini voluiſſe: maior ad diuinæ benignitatis prædicationem ſine dubio piis animis per nos materies offerretur. Qui aliquid à nobis omiſſum obiicient, eos meminiſſe par eſt, non omnia tamen ab vno dici poſſe. quos item monere minime alienum fuerit, fortaſſe quæ ipſi deſiderant, minuta magis, aut remota videri, quàm vt ſcriptionis huiuſmodi ratio ferat: multaque quotidiano conuenire ſermoni, quæ non admittit hiſtoria. Quod ſi contra quis maiorem breuitatem forte deſideret; meum eſſe conſilium ſciat; non præcipua ſolum breuiter decerpere; quod vitam alicuius conſcribentes facere plerumque ſolent; ſed paulo latius, tum ab eius ortu rerum geſtarum hiſtoriam, vſque ad mortem complecti; tum mores etiā proprio loco deſcribere. cuius rei ſcriptores clariſſimos auctores habemus; tum viros etiam grauiſſimos, qui ad plurimorum documentum ita faciendum arbitrati, nobis id perſuaſerunt. De quibuſdam cum honore, vel offenſione nominandis: primo illud mihi pace omnium concedi peto: vt neque alicuius nomen, laudemue prætercam, ſi occurrat; quod ſane faciam libentiſſime: neque affectem, ſi longius ab inſtitutó curſu petenda ſit. deinde cum à veritate, vel paululum diſcedere, nefas, homini præſertim huius ordinis, exiſtimem: quæ vera ſunt, & ſileri non debent, ita proferre conſtitui, vt nullius factum cōtumelioſe improbem; excuſem vero etiam ſtudioſe, ſi detur facultas. quin vt omnem offenſionem vitare poſſim diligentius; illud mihi præſcripſi; licet de publicis, manifeſtiſque rebus nominatim narrare poſſem; eorum nomina tamen, ſilentio prætcrire, quorum poſteris, familiæue hoc fore gratius exiſtimaui. Ita, quemadmodum ſpero, & ſatis veritati factum erit; neque vllius erit offenſa mihi pertimeſcenda. Qui hac ratione ſcribat hiſtoriam, ei, ni fallor, ab iis quoque, qui ſcribi nollent, de adhibita moderatione habenda gratia eſt: quam vtrum eſſet alius adhibiturus, incertum eſt: vtrum vero eadem alius ſcripturus, minime dubium. Meam denique ſpem in Dei benignitate poſitam habeo; cuius beneficio confido fore; vt ad piorum animorum

fructum salutarem, & etiam sine iusta cuiusquam querela, susceptum munus conficiam.

De Caroli parentibus.
CAPVT I.

BORROMEIÆ gentis antiquitatem, aut splendorem, non est, vt equidem existimo, cur hoc loco demonstrare coner: nam & satis per se nota res est; & ea cura parum conuenire videtur de Borromeio illo scribenti, qui admirabili quadam christiani animi celsitudine, fluxa, & caduca omnia huius vitæ ornamenta contempsit. De eius vero parentibus aliquid est attingendum; vt in iis agnoscas, quod diuinitus traditum est; parentes, qui iustam, simplicemque vitam agunt, beatos relinquere filios. Gibertus igitur Federici filius Borromeius, Mediolanensis, vna cum tribus fratribus, Iulio Cæsare, Francisco, & Dionysio Aronæ Comes; in ea parte ditionis Mediolanensis, quę est circa Verbanum lacum; præter Aronam ipsam; vicos, castellaque multa habuit in sua potestate. Is Carolum inter alios, de quo scribere instituimus, ex Margarita suscepit, sorore Pij Quarti Pont. Max. & Ioan. Iacobi Medicis, illius clarissimi bellatoris, cuius res gestæ magnam fere apud omnes Europæ nationes habent admirationem. Magna Gibertus, pro eorum temporum conditione, innocentia fuit, ac pietate. omnes animæ labes, etiam eas, quæ videntur exiguæ, valde pertimescebat: idcirco saltem octauo quoq; die sacerdoti peccata sua confiteri solitus fuit; & sanctissimum Eucharistiæ cibum sumere. Præscripta sacris legibus ieiunia, quadragenarij præsertim temporis, ipse pie coluit, & à suis iussit rite seruari. Horis canonicis eadem, qua sacerdotes precatione vtebatur; idque humi positis genibus: tum tanto studio; vt nihil mane prius incipere, neque domo pedem efferre soleret; quam quod eo tempore precationis eiusmodi debebatur, & quod ipse item addere consueuerat, persoluisset. Diuina ope mirum in modum confidebat; vt sæpe aliis periculi alicuius timore perterritis, ipse præcipua quadam constantia Deo fretus nihil timere videretur. Fiducia fuit illa non mediocris, mirifico diuinæ benignitatis officio remunerata; quòd magna vtens erga pauperes liberalitate, non valde pro dignitate sua tamen, humanis

Gibertus Caroli parens omnibus christianæ Religionis officiis apprime deditus.

manis opibus instructus; cum moneretur à quibusdam, plures ei filias, quas tum ex Margarita, tum ex alia vxore habebat, in matrimonium esse collocandas; pie respondit, si curæ sibi Christi pauperes essent, Christo filias suas fore. id quàm feliciter euenerit, infra demonstrabitur. Illum in egenis iuuandis præcipue morem tenebat; vt non ante vnquam accumberet, quàm eis eleemosynam, neque eam paruam misisset; quasi indignum se existimaret, à quo Dei dona sumerentur, nisi prius ipse ex iis elargitus esset, quæ Dei benignitate possidebat. Quòd plures vxores duxerit, non ideo tamen non castitatis fuit amantissimus: à qua violanda maxime semper abhorrere visus est. Cum malos in domo sua mores ferre non poterat; tum maledicta in Deum ita horrebat; vt familiares, si in ea inciderent, domo statim eiiceret; nullamque prorsus accipere vellet excusationem. In reliqua domestica cura; in populis suis regendis; in priuatis, publicisque rebus agendis, cum pietatis, prudentiæque laude versatus est. Viro minime fuit dissimilis vxor Margarita, lectissima fœmina, & ab omni muliebri leuitate, siue vestimenta, siue aliud quiduis spectaretur, penitus aliena. quæ domesticis rebus pie, frugaliterque curandis intenta; cum ad proximiorem ecclesiam modestissimo cultu rei diuinæ caussa quotidie accessisset; domo fere non prodibat; nisi quandoque ad virginum collegia, sacraue alia loca religionis ergo proficisceretur. Tales fuere Gibertus, & Margarita; vt dignum parentibus filium agnoscas: parentes vero ita filio dignos; vt præcipuo tamen Dei munere, quemadmodum christianæ reipublicæ vtilitas postulabat, longe, multumque sint ab eo superati.

Memorabile Giberti dictũ.

Eiusdem in Deum pietas.

Margarita Caroli matris insignis modestia.

NATVS est CAROLVS in arce Aronæ, postridie Cal. Octobris anno salutis M. D. XXX. IIX. quem adhuc puerum, clericali vestitu, ad eius mores valde accommodato, pater indui curauit. A primo ætatis tempore non obscura solidę pietatis signa dedit. cum enim tempus, quod dabatur litterariis exercitationibus vacuum, socij in puerilibus ludis ponerent; ipse diuino cultui multò libentius, eo spatio operam dabat. vagabantur alij

Nascitur Carolus fit Abbas, & iurisconsultus.
CAP. II.
Eiusdem adhuc pueri pia exercitationes.

per vrbem animi gratia: ille vero, de eorum se societate subducens, vel religiosiores ecclesias adibat, vel domi pie precabatur, & diuini cultus imaginem quandam, paruis altaribus constituendis, ornandisque puerili quodam pietatis studio, & oblectatione referebat. Cum ætate paulo magis processisset; ecclesiæ sanctorum Gratiniani, & Felini Aronensis sacerdotium, Abbatiæ nomine, quod dudum in familia Borromeia permanebat, accepit. Atq; cum humanioribus litteris satis operæ dedisse videretur; Ticinum, vt ciuilium legum, & sacrorum canonum studia coleret, sese Patris iussu contulit. Tantula ætate cum esset; sacerdotij sui fructus sacros esse reputans; quorum sibi, vtpote Abbati, Deo reddēda ratio esset: patrem, cuius alioqui voluntati obsequi diligenter studebat, modeste monuit, qui vna cum ceteris facultatibus suis adhuc Abbatiæ res dispensabat: minime id sibi iustum, neutriusque saluti consentaneum videri; qui fructus sibi superessent, eos in rem familiarem conuerti, ac non potius dari pauperibus. quod pius pater, tantum abest, vt moleste acceperit, vt filij religione, præclaraque indole lætus, ac præ gaudio lachrymans, administrationem ei sine mora reliquerit. quod si patri aliquid ex iis, necessarij sumptus caussa, opus erat; mutuū dabat filius; quod ei postea, vel egenis restitueretur. Ticini nec ab æqualium suorum vitæ cultu abhorruit; & pietatem, honestatemq; coluit diligenter. Ne insignes in litteris progressus habere videretur; ingenij motus ad explicandum haud satis expediti faciebant. Nuper ex eius sociis quidam narrabat; eo se tempore sæpius Caroli patientiam esse admiratum; quod neque aduerso aliquo ludi euentu, neque famuli cuiusquam ignauia commotus, quidquam faceret, aut loqueretur vmquam, quod contumeliam, aut liberiorem indignationem præ se ferret; eluxisse quoque in eius moribus addebat animū excelsum, ac mentem ab humanis cupiditatibus, ambitioneque alienam. cum ei vltimo fere iuris studiorum tempore, Io. Angelus Cardinalis Medices auunculus Abbatiam Romanianam cōtulisset, & præterea Caluentianum, vt appellant, Prioratum; de collegio ex iis opibus Ticini constituendo iam tum cogitare, ac loqui cœpit: seque

Ticini ciuilibus ac canonicis legibus dat operam.

Sacerdotij sui fructus in pauperes distribui curat.

Mira illius patientia.

De constituendo Ticini collegio Caroli consilium.

ſeque aiebat, modico ſumptu, procul ab humano ſplendore, etiam ruri vitam libenter acturum; modo talis collegij commodum, atque ornamentum familiæ, patriæque afferret ſuæ: quod alia ratione poſtea præclare factum vidimus. eam animi moderationem, atque æquabilitatem, haud maxima præſertim ingenij celeritate coniunctam, quidam quaſi tarditatem, abiectionemque deſpicere videbantur: cum tamen & ipſius adoleſcentiæ acta non obſcure, & poſterioris temporis res geſtæ multo illuſtrius, longe aliter ſe rem habuiſſe demõſtrarint. at enim moderari animo; non capi caducis rebus; & quæ vere magna ſunt, reique publicæ vtilia amare, & quærere; non tardi, vel abiecti, ſed præſtantis ingenij eſt. Non confecerat Abbas iuris diſciplinæ curſum, cũ eius pater ex hac vita migrauit, annos natus quadraginta ſeptem. qua de re, licet Federicus frater eſſet natu maior; rerum familiarium ſumma, propter prudentiam, morumque grauitatem ad eius iudicium rediit. quam curam, ea cum laude geſſit, cum ſororũ gubernatione coniunctam; vt ſi, quemadmodum Apoſtolus monet, ab adminiſtratione domeſtica ducamus argumentum; eccleſiam quoque illi quandoque recte committi poſſe, iam tum liceret facile iudicare. Ad continuanda iuris ſcientiæ ſtudia, impedimenti aliquid Abbati eiuſmodi adminiſtratio ſine dubio attulit: ſed ob id quoque intermittendus fuit iuris diſcendi labor; quod ſtudiorum ſuorum curſus cito conficiendi deſiderio, quaſi æſtu quodam, ad vigilias, & nimias litterarum occupationes delatus, in periculoſam valetudinem, pituita ex capite diſtillante incidit; quæ curationem procul à libris omnino poſtulabat. ea pluribus menſibus temperantia fere, commodaque vitæ ratione Mediolani adhibita; quamquam grauius malum, fortaſſe etiam vitæ diſcrimen, auertere viſa eſt; non effecit tamen, quin pituita itidem flueret, vſque ad poſtremos fere illius vitæ annos. quo tempore illa aſſiduo ieiunio valde imminuta, in prouerbij fere conſuetudinem Caroli remedium induxit. dum curaretur, à medicis præſcripta muſici cantus oblectatione, quę natura tamen erat ei valde iucunda, eo temporis ſpatio tantũ vtebatur, quod medicinæ cauſſa ij neceſſarium

Moritur parens.

Rerum familiarium curam ſuſcipit Carolus.

In periculoſum morbũ incidit.

ſarium iudicauerant. ac ea tum verecundia fuit; vt ſi quid carminum canendum eſſet, quod ad laſciuiam pertineret; reiiciendū ille quidem curaret prius, ſi animaduertiſſet: ſin autem; verba ſaltem omitteret; vocumque modos tantum exprimeret. digna certe clerico modeſtia; quemadmodum ea quoque; quòd rogatus, vt pilę ludum in paternę domus platea ſpectaret; ad ianuam, feneſtramue ita conſiſtere recuſabat, vt à ceteris ſpectatoribus videri poſſet. At diſciplinæ ſacræ ſtudium non mediocre oſtendit, in veteribus monachis quibuſdam eccleſiæ ſuæ Aronenſis corrigendis. qui quidem à beati Benedicti inſtituto tam longe aberant, vt vix ipſius monaſtici veſtitus veſtigium retinerent. quorū licentiam, cum ſibi minime ferendam adoleſcens Abbas iudicaret; alios victus aſperitate, alios arcta cuſtodia puniuit, & in officio continuit: quamquam nullo eius generis tunc propoſito exemplo, quod ſequeretur. Quinto, ex quo iuri ſtudere cœperat, anno exacto, vti iuris vtriuſque peritus, doctoris inſignia publice Ticini ſuſcepit; Franciſco Alciato tradente, qui diſcipuli officio poſtea Cardinalis creatus eſt.

Eius in animi recreatione modeſtia.

In ſua eccleſia Aronenſi deprauatos monachorum mores corrigit.

Fit Cardinalis, & Archiepiſcopus Mediolani CAP. III.

Moritur Paulus quartus. Cardinalis Medices Pontifex eligitur. 1560.

OBITV Pauli quarti, vacabat eo tempore Pontifice Romana Sedes. tum Cardinalis Medices Margaritæ frater, electus eſt; & Pius eius nominis quartus appellatus; anno ſalutis M. D. LX. ineunte. Allato Mediolanum nuncio; ad duos Comites, vt Pontificis ſororis filios, ſalutandos, domum conuenere ſtatim Magiſtratus, ciuitatiſque principes; cognati, vt fit, notique omnes. ſed illos neq; ſpei magnitudo, nec elatæ cogitationes impedierunt; quin ſeſe pie colligentes, Deo gratias agerent; & peccata ſua confeſſi, ſanctiſſimaque ſumpta Euchariſtia, chriſtianum iacerent ſtatus eiuſmodi fundamentum. Federicus ſine mora Romam contendit. Carolus paucis interiectis diebus, Pontificio iuſſu accerſitus, ſecutus eſt. Alterius ſororis filios Pontifex habebat, Marcū Cardinalem, & Annibalem, Sitticos, Altaempſij Comites; Serbellonos item conſobrinos; quos omnes dilexit, magniſque honoribus, & amplitudinis Pontificiæ beneficiis auxit: ſed hos tamen præcipue ſibi ornandos ille conſtituit. Federi-

Iuſſu Pontificis Romam concedit Carolus.

Federicus Ca... [illegible]

Pontifice multis titulis ornatur.

dericum ſtatim quibus potuit maximis, ditionis eccleſiaſticæ titulis ornauit: qui Philippi quoque Hiſpaniarum Regis liberali voluntate, opibus, atque honoribus valde honeſtatus eſt.

Prothonotarius primo, & Referendarius, deinde Cardinalis, ac Archiepiſcopus Mediolanenſis Carolus creatur.

Carolum Prothonotarium primo creauit; ac libellis referendis præfecit. poſt menſem autem, & Cardinalem fecit; &, quamuis annum ageret tantummodo XXII. Mediolanenſem detulit Archiepiſcopatum. Præterea Romanæ ditionis adminiſtrationem

Alia officia eaque grauia illi mandantur.

illi mandauit; de qua, viris grauibus in conſilium adhibitis, aſſidue conſultaret, ſupplices libellos, ac mandata omnia, quæcumque eſſent, pro ſe ſubnotare iuſſit. Auctoritatis pontificiæ munera grauiſſima, negotiaq; quotidie detulit; & omnium curarum ſuarum, conſiliorumque participem fecit, ac adminiſtrũ. nam & ipſe miram in publica negotia, grauiſſimaſque res gerendas oſtendit ab initio propenſionem. eo factum eſt, vt nullus fere apud cognatum Pontificem Cardinalis maiore auctoritate, atque adminiſtratione vmquam fuiſſe videretur.

Ampliſſimæ facultates adduntur.

Addidit ampliſſimas facultates; quibus ille ſplendore plane regio, contra quam eius natura, conſuetudoque ferret, vitam inſtituit. maximus domeſticorum numerus; in his viri litteris, nobilitate, titulis ornatiſſimi. Præſulum, aliorumque nobiliſſimorum virorum quotidiana conuiuia. pretioſiſſima ſuppellex. quotidianas etiam oblectationes quaſdam ſacræ diſciplinæ non ſatis conſentaneas admittebat. Magna porro, repentinaque dignitatis amplificatio, ſi præſertim exempla, & inſtigationes accedant, ſæpe mores, ac naturam ipſam perturbat.

Ad diſciplinæ perfectionem animum conuertit.

At tantis copiarum blandimentis delinitus; ad perfectiorem tamen vitæ diſciplinā oculos retorquebat: & ad humana omnia contemnenda ſe ipſe frequenter excitabat. Cumq; multos poſt annos Dei beneficia ſecum reputaret; commemorare ſolitus fuit; inuſitata ſe ratione ad ſanctiora pietatis officia, religioſioremque vitam fuiſſe perductum: neque enim anguſtas, aſperaſue res, vt plerumque fit, Deum adhibuiſſe; ſed proſperas, maximeque florentes: vt in iis rerum humanarum leuitatem, inanitatemque diuino lumine perſpiciens, ad ea, quæ ſolida, grauia, æternaque ſunt, animum adiiceret. Interim non ſolum aliquid amplius, vt humanum eſt,

Diuitias accipit inuitus. ex opibus Ecclesiæ quotidie sibi addi non postulabat; sed etiam vltro à Pontifice tradita, propemodū accipiebat inuitus: quod ex cognatis nonnulli; & alij, qui ex eo pendebant, valde querebantur: & quod virtutis erat, vt humana peruersitas est, angusto, paruoque animo tribuebant. *Virginitatem caute custodit.* Virginalem modestiam, quæ semper in eius moribus eluxerat, exquisite retinuit: & in eo genere non modo quidquam male appetere numquā vlli visus est; sed insidias quoq; non semel paratas sancte admodum vitauit. *Eius in rebus gerendis virtus & patientia.* Præstitit in mandatis muneribus summam fidem, incredibilemque diligentiam; tum mentem prorsus incorruptam; quæ neque cupiditate, neque vllius gratia vmquam moueretur; sed in omni re consultanda, & diiudicanda, quod iustissimum esset, id spectaret, & exequeretur semper. pristinam item patientiam; vt nullius errato, vel molestia commotus, quidquam faceret, aut diceret in quemquam contumeliosum. Cum autem plerique amplitudinis, diuitiarumque splendore, commodoque capti, delicatiores fiant; laboresque dignitati coniunctos fugiant: cōtra hic adolescens sese patientissimum præstabat: multum scribendi, dictandique laborem suscipiebat: diuturnam iis, qui alloqui vellent, operam dabat. In suos, pauperesque, si liberalissimus initio non fuit; ita se tamen comparauit; vt in eius animo liberalitas in dies, calore diuini spiritus augescens, ad præclaram illam effusionis plane christianæ maturitatem tandem perueniret. *In pauperes, liberalitas.* Pauperibus multa donauit, tum Romæ; tum in iis maxime locis, vnde sacras pecunias accipiebat. Aronæ præsertim multa distribuit, ac Mediolani: vbi si qua de caussa in rebus ecclesiæ constituendis, gregeq; ad rectam viam reducendo, sumptu opus esse viderat; de suo liberaliter iussit suppeditari: vt nihil penitus ex ipsius ecclesiæ fructibus ipse Romæ tunc existimetur percepisse. *Litterarum studia.* Humaniora litterarum studia coluit. cumque viros eruditissimos in eo genere plures apud se haberet; ex eis, aliisque nobilem instituit Academiam. cuius exercitationes noctes appellauit Vaticanas; quoniam publicis, plerumque negotiis interdiu occupatus, certas eis dabat ipsius intempestæ noctis horas. Valebant ea studia, ad doctrinam morum, facultatemque dicendi

dicendi comparandam; tum memoriam quoque exercendam; dum posita quæstione, quæ ad mores pertineret; in vtramque partem, quam poterant ornate, copiose, atque eleganter disserebant. ad animorum vero relaxationem aliquid etiam admiscere liberalis ioci solebant, ac leporis. ex horum numero, & ex eis, quos in consultationibus adhibebat, viri fuerunt, tum litteris, tum dignitate clarissimi; qui magno fuerunt, partimque adhuc sunt reipublicæ christianæ vsui, atque ornamento: ex quibus Episcopi, Cardinales; & ipse quoque Gregorius XIII. extitere. Curabat ille, per eas exercitationes, non solum eiusmodi doctrinæ præcepta, dicendique vsum assequi; sed etiam, quæ in loquendo sentiebat, impedimenta naturæ superare: concisas enim sententias, immo etiam verba ipsa imminuta, habitu quodam nimiæ celeritatis pronunciare solebat. quibus in rebus, quantum profecerit; tum illius iudicium in scribendo, alienisq; scriptis corrigẽdis postea indicauit; tum frequẽtissimæ conciones declararunt. Atq; huiusmodi studia non parum ad eiusquoque salutaria cõsilia valuisse postea fatebatur. cum enim illi Stoicorum sententia in Academia impugnanda quandoque obuenisset; contra potius sese ad eos aliquo modo sequendos, hoc est ad perturbationes comprimendas, dum ei rei studeret, animiq; perfectam moderationem comparãdam, sensit incitari; ex quo Epicteti philosophi libellum frequenter in manibus habere, eiusque præcepta valde obseruare, per ea tempora visus est.

Quales viros in consultationibus adhiberet.

CVM in Carolo rerum humanarum sæpe despicientia sese ostenderet; non obscure tamen etiam studium apparebat sorores omnes recte collocandi. Id optime successit; Pontifice fauente; Deoque inprimis cumulatissime præstante, quod bonus ille Gibertus eximia pietate sperauerat. Eas enim Principibus, ac diuitiis, ditioneque præstantibus viris in matrimonium dedit: Camillam quidem, quæ prima fuit, Cæsari Gonzagæ, Melfictæ Principi: Hieronymam Fabritio Gesualdo, Venusini Principis primo filio: Annam Fabritio Columnæ, Marci Antonij Ducis Taliacotij itidem principi filio: Hortensiam Annibali Sitti-

De Annæ sanctitate, & ceterarum sororũ matrimoniis. CAP. IIII.

Quibus viris sorores in matrimonium collocauit.

 co, Alt-

co, Altempſij Comiti, & ſororis Pontificis filio; non enim Hortenſiam ex Margarita, ſed ex alia vxore Gibertus ſuſceperat. Honeſtiſſimæ fuerunt omnes: at Anna iis moribus, eaque fuit ſanctitate; vt in tãti fratris hiſtoria merito, de illa ſit præcipue commemorandum. ſolidæ pietati, rerumque diuinarum contemplationi maxime ſemper dedita fuit. vt non modicam noctis cuiuſque partem, quæ ſomno danda erat, in ſacra ſupplicatione adhuc puella ponere ſoleret. At cum Fabricius adhuc adoleſcẽs diem ſuum obiiſſet; chriſtianæ diſciplinæ, piiſque exercitationibus in dies magis intenta, tantum profecit; fratris exemplo, ac hortationibus in primis incitata; vt in eius precibus magnum domus ſuæ præſidium Marcus Antonius vir prudẽtiſſimus collocaret. Veſtitum mutare, ſeſeque abdere in monaſterium conſtituerat; niſi conſilium dediſſet Carolus, vt religioſam vitam domi agens, filios, quos ex Fabritio ſuſceperat, non desereret; ſed educaret pie, ac diligenter. Egentium iuuandorum ſtudioſiſſima fuit. ex eo, quod ſeparatim ei dabatur, ad ſuos, familiæq; ſumptus, quantum poterat, detrahebat; & in eleemoſynas conferebat; vt ipſis etiam indumentis, ea de cauſſa tritis admodum vteretur. frequenter etiam, quod apponebatur in menſa, modica ſibi retenta portione, pauperibus dari iubebat. Eccleſia erat in Panormi regia, vbi illa cum M. Antonio Siciliæ prorege habitabat; & in eam ex Annæ domicilio aditus; vt commode poſſet in ſacro loco eximium explere, continuandæ ſupplicationis deſiderium. ibi quo ardentiore animo precaretur; ſanctiſſimam Euchariſtiam haberi perpetuo curauit: & ſacram ſtatarum horarum publicam precationem, ſoceri auctoritate reſtituit. Cum autem humida eſſet ædes, loco præſertim illo remotiore, in quo Anna manebat; contraxiſſe videtur ex diuturna mora frigidam, grauemque totius corporis, præcipue capitis, affectionem; quã, vt diuinæ benignitatis munus, libenter vſque ad obitum tulit. Cum ſanctiſſimam Euchariſtiam ſumebat, tam ardenti, atque intimo ſenſu pietatis afficiebatur; vt duarum circiter horarum ſpatio, nullo fere motu, mente penitus in diuinis myſteriis defixa, permaneret. Sacerdotem cui confitebatur, quiſquis eſſet, tanto-

Anna ſororis chriſtianæ exercitationes.

Obſeruantia Annæ erga Confeſſarium.

tantopere obseruabat; vt ne latum quidem, vt aiunt, vnguem ab eius voluntate discedere auderet; tantoque honore, ac reuerentia prosequebatur; vt diceret interdum; pedum eius vestigia cupere admodum se osculari. Tentari cum ea febri cœpisset, ex qua mortua est; nihil patefecit: erant enim extremi quadragenarij ieiunij dies, quorum abstinentiam nolebat interrumpere. ad sacram Paschatis communionem venit in ecclesiam. per eos dies, qui pauci fuerunt ante mortem, solito loco nonnunquam ad meridiem vsq; permansit orans. demum ingrauescente morbo iacere coacta, de morte obeunda placidissime audiuit, ac hilariter: creditoribus iussit in præsentia satisfieri: & ex ea hora rogauit, ne filij amplius ad se adducerentur; quo magis ab humanis rebus remota, quæ spiritalia, cœlestiaque sunt, quiete cogitaret. Humile funus ducendum præscripsit: cœlestique amore vehementer accensa, diuinum viaticum accepit; & sacram extremi temporis vnctionem; cuius vnctionis loca sibi ante diligenter ablui iussit. cumque ad extremum vsque sensibus viguisset; sacerdoti etiam singillatim cœlites inuocanti respondisset; mortem obiit anno Domini M. D. XXC. II. Luxere eam Panormitani propemodum incredibiliter. tum vero eius corpus ita fere habuerunt, quemadmodum beatorum corpora solent haberi. luxere autem in primis pauperes, quorum se benignissimam parentem semper ostenderat. De Anna, ceterisque sororibus satis.

Quomodo se gesserit in infirmitate.

Moritur Anna.

REDEAMVS ad Carolum; cuius sanctioris vitæ desiderium triennij fere spatio; siue negotiorum, curarumque magnitudine; siue humano, falsoque pudore quodam retardatum; tum ardentius excitatum est, clariusque multo enituit; cum Federicus frater diem suum obiit, mense Nouembri anni M. D. LX. II. Florentissimi iuuenis interitus, qui dum ad summos honoris, atque amplitudinis gradus gloriose ingrederetur, de medio præter omnium opinionem sublatus est; magnopere valuit; vt Carolus tum ipse vehementius commotus; tum aliorum animos factos ad humanarum rerum imbecillitatem præsenti casu attentiores, conspicatus; ad præclaram vitæ huius despicientiam,

Ad meliora vitæ studia se refert.

CAP. V.

Federicus frater moritur. 1562.

ſacramque illam optimæ vitæ diſciplinam, quæ iam diu ei propoſita erat, ſeſe aperte, ſtrenueque conuerteret. Affuit aſſidue fratri laboráti; & quæ tali tempore homini chriſtiano pia officia debentur, omnia, quantum potuit, cumulate præſtitit vſque ad mortem. Dum autem alij, & ipſe Pontifex in primis, afflicti, Federicum diutius lugerent; ipſe accerſito ſacerdote, cui peccata ſua ſolebat confiteri; de inſigni morum mutatione cum eo egit, ac decreuit. Dictitabant eo tempore multi, Carolum nullo fratre, neque fratris filio, clericalem vitam relicturum; & vxore ducta, profanis honoribus, & negotiis implicandum. & vero etiam fuiſſe dicuntur; qui aperte ſignificarent, idque incitarent; idque non ſine eorum auctoritate, qui plurimum poterant. ille autem, vt omni ſe interpellatione liberaret; non multis poſt menſibus ad ſacrum presbyteratus gradum aſcendit. Perſonam ex eo tempore viſus eſt longe diuerſam induere: eaque fuit in moribus, omnique vitæ conſuetudine grauitas; vt ad auſteritatem quoque perueniret; quemadmodum ſæpe ſolet initio vitæ religioſioris euenire. Non cetera ſolum oblectamenta dimiſit; ſed cum exercitatione corporis ad id tempus valetudinis gratia magnopere delectatus eſſet; eam quoque reſpuit; quoniam Ægidius Fuſcararius religioſiſſimus Epiſcopus Mutinenſis, quem plurimi faciebat, eam ſibi conſuetudinem in iuuene minime probari dixerat: augeri enim calorem nimis, qui ſuapte natura, tali ætate, maxime viget. inde cibus, potuſque multos: ex quo multum ſomno, parum contemplationi, litterarumque ſtudio dari temporis, neceſſe eſt; præter alia, quæ animæ facile conſequuntur incommoda. Ciuiles Academiæ exercitationes, ſtudiaque dicendi, ad ſpiritualem traduxit rationem; iam tum, vt puto, cogitans de grege ſuo coram cuſtodiendo, concionibuſque ſacris paſcendo. Alia ſtudia litterarum, egregia illa aſſiduitate, patientiaque ſua coluit: doctorumque virorum quotidianas diſputationines ſua manu ſcribens, diu ſatis excepit: vt merito mireris, Carolum per eos annos, tantis occupationum preſſum oneribus, logicæ, philoſophiæ, Theologiæque, quamquam non ad perfectam ſcientiam, operam dare potuiſſe. ſed multo magis mirum;

Presbyteratus gradum recipit Carolus.

Omnia ſtudia ad ſpiritualem rationem traducit.

Multis ſcientiis operam nauat.

mirum; varie illum, grauiterque oppugnatum; quorundam suasionibus, insidiis, obtrectationibus sollicitatum; stetisse tamen; piaque sua consilia atque instituta constanter retinuisse. Mutatio eiusmodi plerisque non probabatur. eius caussam; vt quisque sibi prudentissimus videbatur, ita in rebus humanis, vt fit, acute inuestigabant. multi palam improbabant; simulationemque dicebant. At multi etiam veritatis, diuinique spiritus vi permoti; tum sincerũ eius animi sensum agnoscebant; dignumque imitatione iudicabant; tum eius exempla sequebãtur. Plures ex literatis Academiæ, domusque suæ viris, ad sacra studia, vitamque puriorem eius exemplo se retulerunt. omnino plurimi, eius imitatione, vitam, actionesque suas conformarunt.

Variæ in eum insidiæ illiusque constantia.

Tunc œcumenica synodus Pij Pontificis auctoritate, iussuque Tridenti habebatur; cuius acta, progressionesque cum antea Carolus magno studio, ac pietate curasset; tum eo tempore studiosissime cœpit tueri. atque cum de ea dissoluenda quodam tempore ageretur, pluresque ex principibus assentirentur, immo quidem vrgerent; ille Pontificis in eo voluntati consentiens, omni auctoritatis suæ conatu restitit, perficiendamque curauit. Ad eorum cognitionem, quæ synodi decretis opus erant. Gulielmo Sirleto, plurimum vsus est: cuius doctrina, cum antiquæ disciplinæ, græcæque linguæ cognitione, tum vero eximia pietate coniuncta, adeo est delectatus; vt hominem semper plurimi fecerit; neque destiterit, donec eum postea perduceret ad Cardinalatus gradum.

Oecumenica synodus Tridenti celebratur, vtque perficiatur contra multos vrget Carolus.

In synodi decretis cognoscendis Gulielmi Sirleti opera vitur.

Ad sui ipsius, suorumque meliorem vitæ rationem, multa Carolus à morte fratris cum instituisset; sancitis demum anno M. D. L X. I I I. Tridentinæ synodi decretis, ea studiosius est executus; adiecitq; etiam sanctiora. 1563. Circiter octoginta de domo sua missos fecit vno tẽpore; eos fere omnes, qui clericali vitæ minus apti videbãtur, quos benigne admodum, liberaliterq; tractatos dimisit. serica indumenta non sibi solum, sed familiaribus omnibus interdixit; qui neminem ex eis antea sine sericis splendidisque vestimentis admittebat. De corpore suo nihil adhuc seuerius statuit, quàm vt vno die singulis hebdomadis pane, & aqua tantũ vesceretur. Molesta cœpit esse grauissi-

Familiam ad meliorem vitæ rationem instituit, se suosque familiares sericis indumentis abdicat.

Contemplationi statu horis vacat.

marum occupationum aſſiduitas: quibus ne à diuinarum rerum contemplatione abſtraheretur, in ædiculam quandam, quam ſibi remoto loco ad id conſtituerat, ſeſe abdere certis horis cœperat. paulatimq; ſe prorſus à rebus agendis ſubtrahere velle videbatur; niſi quem vehementer obſeruauit, Bartholomæus Archiepiſcopus Bracharenſis ex ordine Dominicano magna ſanctitate Præſul, admonuiſſet; Eccleſiæ, Caroliq; ipſius conſcientiæ periculoſum ſibi videri, defugere munera, occupationeſque illas, quæ facile in homines longe diuerſæ ſententiæ recidere poſſent. quæ res fecit, vt conſuetos labores, atque onera pergeret ſuſtinere. Virorum pietate, diſciplina eccleſiaſtica, doctrinaque præſtantium aſſidua conſuetudine, conſilioque vtebatur: inter quos alij erant boni ſacerdotes Hiſpani; qui nuper ex ciuitate Tridentina, Concilio abſoluto venerant. ex eodem numero Franciſcus Forerius fuit egregius Theologus itidem Dominicani ordinis, quem Carolus apud ſe retinuit, & de rebus Theologicis quotidie diſſerentem diu audiuit. Atque propius iam ad Epiſcopi munus accedens; quod ſe graue admodum ſuſtinere ſentiebat, & ad ſalutem ſui gregis diligenter exequi cupiebat; in ſacris concionibus publice habendis, de quo grauiſſime Concilium conſtituerat, ſe cœpit exercere; remotioribus tamen locis, fereque ad virginum cœnobia; quamquam & in ſuas breui prodiit tum S. Mariæ, cuius erat Archipresbyter, tum S. Praxedis, cuius titulũ habebat, eccleſias. Inuſitata multis ſæculis in tali perſona muneris functio: concionator haud aptiſſimus; tali loco; quos in hominum ſermones venerit, nõ eſt opus explicare. quibus rebus tamen, eius optimum ſtudium ſuperari, tardariue non potuit. At vero fecit ea tota morum conuerſio, conſtanſq; in ea voluntas; vt illum tandem vereri quodammodo ſummi, infimi inciperent; & ipſe Pontifex eius cauſſa quibuſdam rebus vtiliter abſtineret. ſolidæ virtutis vis hæc eſt admirabilis; quæ plurimos à vitiis deterret, & ad ea, quæ recta ſunt impellit; quam ipſi quoque ſummo loco conſtituti non poſſunt non ſubire. Incidit per id tempus in morbum Carolus; qui diuino quodam munere, luminis ei plurimum, cœleſtiſque ſuauitatis

Quorum conſilio vtatur.

Incidit in morbum, quãtumque ex illa infirmitate profecerit.

tatis

tatis attulit; atque ita mentem ad ſuperorum deſiderium acuit; vt terrena omnia magis ac magis deſpiciens, mortem concupiſceret: atque adeo culpam in eo ſuam timeret; quod ab humanarum rerum tædio nimis refugere, & ita Deo ſe totum minime permittere, ſibi videretur.

QVOD antea de ſua diœceſi viſenda, colendaque cogitauerat; id perficere quamprimum curabat. ſed cum id moleſte ferret Pontifex, ſenemque ſe quereretur ab eo deſeri, quem vt filium chariſſimum amabat; ſuum in Inſubriam aduentum, non ille quidẽ dimiſit, qui eum in animo defixum habebat; ſed paulum diſtulit. Statuit vero interim eccleſiæ ſuæ longe accuratius, quam antea ſine mora proſpicere: vbi plurima corrigenda, reſtituenda, ordinanda eſſe, & probe ſciebat, & quotidie audiebat. Ac ſuperioribus quidem annis Vicarium ibi habuerat; immo Epiſcopalis quoque ordinis hominem, qui pontificalia munera obiret. nonnihil item ad clericalis diſciplinæ conformationem pertinens cœperat. Verum ad ſanctiorem, illuſtrioremque tunc adminiſtrationem; quem Mediolanum cum poteſtate mitteret, præſtantiſſimum ſibi virum perquirendum ſtatuit. de quo ſolicitus cum inueſtigaret: ſapientiſſimo conſilio fecit, vt Ioannis Matthæi Giberti olim Veronenſis Epiſcopi alumnum deligeret. Cum enim vir ille, clericalis vitæ, ac adminiſtrationis epiſcopalis egregia laude non multis ante annis floruiſſet; & ante Concilium Tridentinum fuiſſet eccleſiaſticæ diſciplinæ eo ſæculo in Italia reſtituendæ facile princeps: nihil aptius, meliuſue cogitare Carolus poſſe videbatur; quam, vt virum tanti Epiſcopi conſiliorum participem, actionum adiutorem, inſtitutorum peritum ſibi adſciſceret: vt conſilia ſua, ex ſacris Concilij præceptis, & ex præcipuo illo animi ſui lumine concepta, cum iis coniungens; præſtantiſſimam efficeret, Domino in primis iuuante, regendæ eccleſiæ rationem. Acceſiuit igitur, Cardinali Nauagerio Veronenſi Epiſcopo concedente, Nicolaum Ormanetum presbyterum, & iuriſconſultum Veronenſem; qui non ſolum fuerat Ioannis Matthæi Vicarius; ſed cum Reginaldo Polo Car-

Eccleſiæ ſuæ abſens conſulit

CAP. VI.

Nicolaum Ormanetum præſtantem virum ad ſe accerſit.

dinali sedis Apostolicæ Legato, in Anglia, rebus illius ecclesiæ componendis operam dederat; & Concilij Tridentini actionibus interfuerat: tunc autem ab humanis cupiditatibus alienus, populum quendam in diœcesi Veronensi sacra regebat auctoritate; & paruum gregem bonus pastor, sancte, quieteque pascebat. Sed cum Dominus nihil eiusmodi cogitantem euocari, eiusque virtutẽ ad Mediolanensis, atque adeo vniuersæ Ecclesiæ vtilitatem, in apertum proferri voluit. Romam cum venisset, Carolus amantissime accepit; & pro sua ardenti gregis charitate, de ecclesia administranda, deq; omni sacra disciplina ex Tridentinis præcipue decretis restituenda, cum illo plene, assidueque communicauit: vt pleriq; iis diebus mirarentur; id tẽporis cum eiusmodi homine consumere, qui orbis Christiani tot, tantaq; negotia sustineret. Inde illum Mediolanũ dimisit: quo iam anno ante clericos miserat ex societate IESV, Benedictum Palmium in primis, magno ardore, atq; eloquentia concionatorẽ. qui omnes tãquam exercitati milites procurrerent; in sua quisq; muneris functione Duci viam pararent; belliq; initia susciperẽt; quod grauissimum, & turbulẽtum cum deprauatis hominibus, demonibusq; futurum erat. plurimi enim ex omni genere vitiis erant contaminati: rerumq; salutarium tota ratio in ciuitate, in agro, in omni denique prouincia maxime perturbata. nam cõtinuata, paucis annis exceptis, circiter octoginta annos Pastorum absentia; magnam ad diripiendum, dilaniandumq; gregem, aditum bestiis immanibus reliquerat: obscuratis vbique præsertim ex diuturna temporum calamitate, sacræ disciplinæ custodiendæ, tuendæque luminibus. Ecclesiastica administratio, animarũ curatione fere prætermissa, ad iurisdicendi munus, litigiosorumque clericorum controuersias dirimendas, redacta erat. atque vni Vicario, tantum otij scilicet à negotiis dabatur; vt etiam rebus ludicris frequenter posset operam dare: sed ipsa quoque iurisdictio, iudicum, siue incuria, siue ignauia, violata magna ex parte fuerat, ac imminuta. Cleri mores in vniuersum, siue domos spectares, siue ecclesias, misere corrupti: luxuries adeo libera, vt cautionem contemneret. sacerdotiorum multorum vectigalia

Ormanetum Mediolanum dimisit, quo iam clericos & Benedictum Palmium Concionatorem egregium, ex Societate IESV, præmiserat.

In quo rerum statu disciplina ecclesiastica Mediolani esset constituta

galia vni aſſignata; eaq; ad profanum ſplendorem pro cuiuſque gratia expetita: ſacra munera ab iis, quorum eſſent, neglecta; ab aliis ad egeſtatem ſuſtentandam, non tam pro viribus, quam pro inopia quæſita. vtraque ſæpe vitio, contraque ſacrorum canonū præſcriptiones impetrata. ſi quæ litteræ; non ad ſalutem, diuinarumue rerum ſcientiam; ſed ad lites, & iudicia comparatę. ſacrorum munerum functionibus, ſacrificiiſque ipſis obeundis, tamquam vulgarium clericorum officiis, nobiliores abſtinere: profanis negotiis implicari. ædes ſacræ ex parte maxima deformatæ; debitoque diuinorum officiorum cultu deſtitutæ: ſordida ſuppellex: reliquiæ, aliæque ſacræ res indignis modis habitæ. Cōcionatores ad eas res fere intenti, quæ, vt Apoſtolus monet, ad concertationes potius, quam ad rectam vitæ inſtitutionē valent. Hæc omnia qualis populi vita conſequatur, ignorat nemo. annuus tātummodo ſacramentorum vſus; ac in plurimis ne annuus quidem. ſacra officia, immo eccleſiæ ipſæ parum à clericis, multo minus à laicis frequentatæ. criminum, quæ ſacra poteſtate puniuntur magna licentia: adulteria multa, cōcubinatus, vſuræ. ſed eius temporis miſeriæ diſtinctius ex Caroli geſtis apparebunt. Manebat certe Mediolanenſium illa procliuis ad virtutem naturà: erant piorum hominum ſodalitia, aliaque vetera inſtituta multa; quæ ſingularis cuiuſdam bonitatis, ac pietatis ſignificationem dabant; exteriſque hominibus à Carolo miſſis magnæ erant admirationi. Religioſorum hominum congregationes multa ſalutis habebant adiumenta. Clerici, qui Paulo Apoſtolo duce, ac patrono, cœnobiticam vitam apud eccleſiam ſancti Barnabæ iam inſtituerant, religioſæ, ſpiritualiſque vitæ rationem præcipuo ſtudio reuocare, atque inducere conabantur. rerum caducarum contemptum non ſolum verbis publice faciendis; ſed etiam ſeuera admodum vitæ ratione docebant: & eorū, quæ Deus pro nobis pertulit imitatione, acriter ſæpenumero inflammati, ea publice faciebant, quæ ad homines præſentium bonorum amantes acriter cōmouendos, vehementer valerent. Verū, vt hi magnū numerū ad optimas chriſtianæ vitæ exercitationes adduxiſſent; nullo tamen publicę poteſtatis ſubſidio; ple-

Mediolanenſium natura ad virtutem procliuis.

Clerici regulares S. Pauli quæ officia Mediolani præſtarent.

risque etiam repugnantibus; vix quidquam consequi potuerant, quod vniuersæ ciuitatis mores immutaret. nam & ipsi religiosi ordinis homines eiusmodi vitæ spiritualis instaurationi, nouitatis nomine sæpe sunt aduersati: tanta vis est prauæ, ac inueteratæ consuetudinis; quæ vetustissima quoque pietatis officia, vt res nuper inuentas, malasque respuit, ac aspernatur. ex ceteris quoque ciuitatis bonis, multum extabat fructus salutaris; at non is tamen, qui tam magnas tollere corruptelas posset. Commodissime autem videtur euenisse; priusquam ipse Carolus veniret, Ormanetum ad ecclesiam administrandam mitti: vt cum multa ex iis, quæ æquiora sine dubio essent, ille assequeretur; multa etiam dissimulare, multa tolerare; leniter omnino ad reliquam, perfectioremque conformationem animos præparare posset. nam plena, repentinaque correctio sine magna perturbatione, ac periculo induci posse vix videtur. Carolum autem ipsum præsentem in multis, grauibusq; conniuere; tum eius amplitudine, potestateq; indignum erat; tum futuræ etiam administrationi non mediocriter incommodum: quæ ex seueris, acribusque initiis multo facilior ei futura erat; quemadmodum exitus comprobauit.

Quæ Ormanetus egit in administratione ecclesiæ Med. CAP. VII. 1564.

IN suam igitur administrationem ingressus Ormanetus mense Iulio anno à salute M.D.LX.IV. quid egerit breuiter attingendum puto: vt cuius ædificij ratio latius hoc libro describēda est; eius quo modo iacta sint fundamēta prius ostendam. Ac primò quidem præcipua quædā capita tantummodo, ad vitia coërcenda, ecclesiasticamque disciplinam restituendam, prudenter aggressus est; eaq; fere Cōcilij Tridentini auctoritate sancita; quibus qui resisteret, nō ita facile, vel nullo modo potius posset excusari.

Philippus Rex Prouinciarum suarum Præfectis vt decreta Tridentinæ Synodi seruari curent, iubet.

nam & Philippus Rex, ac Mediolani Dux omnibus prouinciarum suarum Præfectis iusserat; vt quæcumq; Tridenti cōstituta erant, omnino seruari pro eorū facultate curarent; ecclesiarum Antistites, quibuscumq; rebus possent, in iisdē perficiendis iuuarent: & prouinciæ Gubernator Gabriel Couius Dux Alburcherchij, Senatusque Mediolanensis, ad omnia in eo genere peragen-

peragenda pie se paratos ostendebant. Primò igitur Ormanetus omnium Ambrosianæ ecclesiæ clericorum synodũ, paulo post aduentum suum conuocauit: vt Ecclesiarum ministros; eorum cõditionem, ac statum; tum ius habendi sacerdotij recognosceret: iis præsentibus, quæ ad vsum pertinerent, deliberaret: quæq; seruanda essent, denunciaret. Habet vrbs Mediolanensis ecclesias animarum curatione insignitas, seu parochias ad septuaginta. alias octo, quę canonicorum collegiis coluntur. Extra vrbem vero sunt parochiæ circiter septingentæ; collegia multa. cumque à reliquis partibus haud ita late diœcesis pateat; quæ spectat ad Aquilonem; quamuis Comensis ecclesiæ finibus ad viginti millia, & amplius partim teneatur; longe tamen etiam funditur ad regiones Verbani lacus: tum vero obliquo, longissimoque tractu ad alpes pertinens, ad passuum circiter centum millia ab vrbe progreditur; multumque earum regionum capit, quæ sub Heluetiorum imperio sunt: ac montibus, vallibusque multis impedita, vias incommodas, atque asperas habet. Vrbis igitur, atque agri sacerdotibus conuocatis, qui numero fuere circiter mille ducenti, synodum habuit Ormanetus. in eo sacri Tridentini concilij decreta publice recipi, fidemque catholicam singulos profiteri iussit: tum denunciauit; vnam cuique presbytero retinendam ecclesiam cum animarum cura; & in illa ei residendum: ceteras vero quamprimum dimittendas. de seminario clericorum constituendo egit; vnde ministri moribus, & doctrina idonei ecclesiis suppeditarentur. de honestate clericorum in vestitu, in habitatione, in consuetudine quotidiana; in quibus varie, grauiterque peccabatur; nonnulla constituit. quibus de rebus tum decreta recitata sunt; tum Palmius grauissimas, liberasque conciones habuit. Sacerdotes deinde omnes qui passim antea nullo scientiæ facto periculo, nulloque testimonio confessiones audiebant, eo munere interdixit; nisi prius, ab ipso essent probati; quod tempori cedens, tunc quidem leniter fecit. Legitimas inquisitiones, approbationesq;, de iis qui sacris initiandi essent, restituere cœpit. Vrbis, partimque diœcesis ecclesias visit, & recognouit. quarum malis tamen plurimis, & grauissimis

Quot tum Mediolani, tum in diœcesi sint parochiæ.

Synodum diœcesanam Mediolani celebrat Ormanetus.

Vrbis, diœcesisque ecclesias recognoscit Ormanetus.

ſimis haud mederi plene poterat; tum ob idoneorũ presbyterorum paucitatem; tum etiam ob ſacrorum vectigaliũ tenuitatẽ; quæ magnis penſionibus detractis, diminuta, atq; adeo, exinanita erant. Hæc omnia licet tum veterũ, tum Tridentini Cõcilij canonum ſanctionibus conſtituta eſſent; nonnulli tamen, vt eſt eorũ cœcitas, qui in prauitate ſunt obfirmati, pertinaciter recuſare; publice reclamare; Vicariũ, & concionatorem accuſare; ad Senatũ cofugere; de procuratore mittendo, nunc Romã ad Pontificem, nunc in Hiſpanias ad Regẽ, dictitare: ſecreto etiã per litteras abſque nomine ſcriptas Vicario minari; aliaq; tum abſurde, tum improbé tentare. Sed hæc licet magnã religioſo Vicario moleſtiam exhiberent; illum tamẽ à partibus ſuis fortiter agendis minime deterrere potuerũt. Seminarij cauſſa, quamquã Tridentino decreto ſumptus ex ſacris facultatibus ſuppeditandi erant; quia tamẽ clero vix quidquam adhuc extorqueri poterat; quin etiã multi actis conuẽticulis, obſtinate optimo, & antiquo inſtituto repugnabant; Carolus neceſſariã pecuniam dari iuſſit. Multa quoque fecit Ormanetus in diſciplina virginum, quarum cœnobia in vrbe, ac diœceſi ſex, & quadraginta Archiepiſcopali auctoritate reguntur, reſtituenda. quæ quidẽ pluribus locis valde corrupta erat; tum in vitæ communiter, æquabiliterq; agendæ ratione; tum in ædibus vndiq; clauſis habendis, & in admittendis ad collocutionem exteris. curauitque illas per probatos ſacerdotes, qui à confeſſionibus eſſent, quiue ad eas concionarentur; tum etiã per alimentorũ ſubſidia ex Caroli pecunia ſuppeditata, ad religioſos mores, & ad ſpiritualia ſtudia reuocare. Quo in genere multa executus ipſe; Caroli auctoritate alios etiã Veronenſis eccleſiæ presbyteros; & Ioannis Matthæi olim adminiſtros accerſiuit; quorum conſilio, atque opera, tum in aliis; tum in hoc præcipue negotio vſus eſt: & per eos optima virginalis vitæ in cœnobiis agendæ iecit fundamenta: idque ex Tridentini Concilij conſtitutionibus; ex Veronenſis eccleſiæ inſtitutis; & ex ea, quæ iam in ſancti Pauli cœnobio Mediolani ante vigebat, diſciplina. Inſtitutum illud fuit eodem tempore, quo clericorum ſancti Pauli Congregatio: eorumq; conſiliis, atque

Neceſſariam pecuniam ſeminario dari ex ſuis redditibus iubet Carolus.

Quæ Ormanetus in Virginum diſciplina reſtituenda fecit.

opera

opera gubernatum fuit: de quo cœnobio Veroneſes illi, quemadmodum nuper in eorũ litteris ad Carolum legimus, teſtabantur; nullum ſe ad id tempus aliud noſſe, quod omni vitę religioſæ diſciplina, propius ad optimũ, perfectumque ſtatũ accederet. quare ex eo poſtea plures Carolus eduxit; & aliis monaſteriis ad eorum mores corrigendos pręfecit: ex quibus quędam adhuc in eo munere perſeuerant. libenter autem hæc bonorum virorum teſtimonia eò commemoraui; vt perpetuus ſit, quemadmodum quidem valde cupio, virginibus illis ſtimulus, perfectæ diſciplinæ conſeruãdæ. Hæc vt Ormanetus facilius conſequeretur, prudenti conſilio ſacrorũ hominũ diſciplinam primò correcturus; in populo, magiſtratibuſq; multa pro tempore diſſimulabat; ne quid eius conatibus afferretur impedimenti. Ex ordine ſacro qui videbantur religioſiores, eos vti fratres, amantiſſime complectebatur; eorum exemplo, ſtudiis, atque opera multa perficiebat; in litteris ad Carolum collaudabat; iiſdemque gratias agi curabat: quod ille ſtatim faciebat, atque humaniſſime. Sed Ducis quoque, prouinciæ Gubernatoris, & Senatus pietate non parum in multis adiutus eſt. ab eis ſi eccleſiaſtici homines præſidium peterent, nihil pręter officioſas ad Vicarium preces impetrabant. Ducis autem in primis religioſum animũ, in eiuſmodi piis negotiis, valde ſolebat Ormanetus commendare. inter alia referebat ad Carolum ſcribens; fauiſſe illum ſtatim inſtituto de teſtimonio habitę confeſſionis, & ſanctiſſimæ Euchariſtię acceptæ, tempore Paſchatis afferendo: familiamq; ſuã id afferre iuſſiſſe. cum edicta quædam ad penuriã arcendam promulgaret; de eo, quod ad clerum pertineret, nihil attigiſſe; Vicario totũ ſine controuerſia permiſiſſe. Cõmemorabat item, Franciſcũ Ferdinandũ Aualũ Machionem Piſcariæ, qui Mediolani tunc cõmorabatur, ita piis eiuſmodi inſtitutis aſſenſiſſe; vt ſi quis ex familiaribus peccata confiteri, atq; Euchariſtiã ſumere in ea Paſchatis celebritate recuſaret; eũ è domo, & ex numero ſuorũ exturbaret. Tam multa cum præſtaret Ormanetus, parum tamẽ proficere ſibi videbatur: eximio enim erat eccleſiæ bene conſtituẽdæ deſiderio. angebatur animi, quod dum in mãdato ſibi nego-

tio progrediebatur, nouas ſemper incurrebat difficultates; nouoſq; ſibi excitabat aduerſarios: vt illud ex Apoſtolo ſæpe proferre ſoleret, Vere neminem poſſe placere Deo, & hominibus: & illud, Nullam humane, prudenterq; agendi rationem iis poſſe ſatisfacere, qui corrigi nolunt. quæ res faciebat, vt de ſuo diſceſſu ſæpius Carolum rogaret; quamquam illud in primis in eo ſpectabat, vt ad parochiam ſuam Veronenſem poſſet reuerti. dicebat vero, vt magis Carolum moueret; neminem tandem vllam eccleſiam recte regere, ac bene conſtituere poſſe; præter eum, cuius eſt illud proprium, non autem mandatum munus; Atque cum in his omnibus Ormanetus, Palmij, ſociorumque; tum Clericorum ſancti Pauli conſilio, atque opera plurimum vteretur; ex Caroli tamen in primis non auctoritate ſolum, quæ Pontificis benignitate latiſſime patebat; ſed etiam ſapientia, lumine, atque ardore animi valde iuuari ſe in omni adminiſtratione ſua bonus ſenex prædicabat: mirabaturque illum grauiſſimis occupationibus aſſidue diſtentum, longiſſimas tamen ſua manu de Mediolanenſis eccleſiæ rebus litteras ſcribere. Is vero piorum, doctorumque virorum conſilium quoddam Romæ ſibi conſtituerat; in quo ſingillatim de Mediolanenſibus negotiis conſultaret. Sed Gabrielem Paleottum in primis, tunc ex Senatoribus, quos Rotæ dicunt Auditores, poſtea vero Cardinalem ab ipſo Pio creatum, adhibebat; quem virum ob doctrinam, pietatem, & eccleſiaſticæ adminiſtrationis inſignem vſum, plurimi ſemper fecit.

Ormaneti Zelus.

Doctorum & piorum conſiliũ Romæ ſibi conſtituit Carolus.

Carolus Mediolanum venit, & conciliũ Epiſcoporum celebrat.
CAP. VIII.

CAROLVS autem ſuum vrgere diſceſſum non deſiſtebat. ac de Epiſcoporum prouinciæ Mediolanenſis concilio, per antiquiorem Epiſcopum ſaltem, ſi per ſe non poſſet, celebrando, omnino conſtitutum habebat; in quo ſacris antiquis legibus nuper eo de genere Tridenti renouatis pareret; prouinciæ ſtatum perfectius cognoſceret: & de emendatione, conſtitutioneq; rerum omnium; quæ opus erant; quæque iam magnam partem in animo habebat, auctoritate concilij plene decerneret. At poſt moras, impedimentaq; varia, obtinuit à Pontifice tãdem, quod

diu

diu cupiebat. Id vt honorificentius ei, atque facilius eueniret; non solum Pontifex Legati dignitatem in Bononiensi ditione, prouincia Romandiolæ, ac Exarchatu Rauennæ contulit; quam antea quoque tenuerat: sed in tota quoque Italia Legatum à latere suo dimisit.

Legati à latere dignitatem in tota Italia illi confert Pontifex.

Hic minime alienum existimo, reliquos item Caroli honores, munera, facultatesque recensere; quibus, cum haberet, insignis fuit, & cum dimisisset, insignior. Cardinalis igitur, Legatus, idemq; Archiepiscopus noster; ecclesias nō minus duodecim in variis regionibus Abbatis, Cōmendatariiue nomine tenebat: & ecclesiæ S. Mariæ maioris Vrbis erat Archipresbyter. Amplas pensiones variis in prouinciis, aliasque sacras facultates obtinebat. Caluentianum sacerdotium addixerat iam fabricæ collegij Ticinensis, quam ante annum opere magnifico cœperat.

Caluentianum Sacerdotium Ticinensi collegio addicit.

supremo paulo post sacræ pœnitentiæ muneri à Pontifice præesse iussus est, summa omniū approbatione: qui tali Præfecto, sacrosancti Magistratus optimam administrationem maximo per vniuersam Ecclesiam pietatis fructu, restituendā, sperabant. neque eos fefellit opinio; omnes enim eius partes, multo tempore, licet absens, opera eorum qui Romæ res eius gerebant, & Pontificia in primis auctoritate, religiose conformauit. Delatum est etiam à Pontifice quandoq; Camerarij Apostolici munus: quod ille, amicis nonnullis tacite indignantibus, pia de caussa recusauit.

Camerarij Apostolici munus recusat, multis se abdicat.

Aronæ Comes cum esset; Vritanæ quoq; vrbis, ditionisque à Philippo Rege, Princeps erat, dum viueret, constitutus: vnde aureorū circiter decem millia annua exigebat. Romaniani Marchionatum Federico Ferrerio cognato ante donauerat. Instructas triremes, quę in eū à Federici fratris morte peruenerant, quæque stipendia in classe Philippi Regis, ad viginti millia aureorum merebantur, tamquam à suis studiis valde alienas iam vendiderat. Lusitaniæ Regnum, & Helueticæ gentis septem pagi catholici in eius erant clientela; quibus non multo post Germania inferior addita est. Vniuersus ordo Franciscanorum, Carmelitarum, Humiliatorū, & item canonicorum regulariū sanctæ Crucis Conymbricensis: prætereа sacri milites, tum Hierosolymitani, tum Iesu Christi Lusitaniæ, eius tutelæ fuerūt

Quot tum Prouinciæ, tum religiosorum ordines illius clientelæ commendati fuerint.

D com-

commendati. Annuorum redituum summa, quæ per id tempus fuerit, non satis definite potest affirmari. & emolumentorũ tamen omnium habita ratione, ad nonaginta millia aureorum nummum videtur quandoque peruenisse. Ad modestum animi sensum, eius litteræ, tunc ad Ormanetum scriptæ ostendebant: quibus de vitæ suæ ratione in itinere, Mediolaniq; tenenda singillatim monebat; & præscribebat: Cupere se comitatu modico, cultuq; modesto Mediolani esse; vbi, vt Episcopus, exemplo ceteris esse deberet, ad inania humanæ vitæ studia fugienda. Si ibi daretur permanere, progressurum se multo magis in vsitato vitæ cultu extenuando: Sed Romam redeundum cum esset; mediam quandam viam sibi tenendam: & eius tamen vitæ, ac disciplinæ specimen esse dandũ, quam sibi iam constanter proposuerat. non posse familiares suos, tunc quidẽ, cum minorem comitatũ cuperet, tamen non secum ducere variis de caussis amplius centũ. velle, sibi duo tantũ, aut ad summum tria loca pannis ornari minime pretiosis: non argenteis vasis in mẽsa, sed fictilibus vti: & ciborũ rationem ad frugalitatis, temperantiæq; normam moderari. Episcopos omnes sibi statuisse hospitio suscipiendos; tum quia commodius id esset ad synodi negotia tractanda; tum quia hospitalitatis officium sibi, vtpote Episcopo, maxime conuenire intelligebat; præsertim erga fratres suos: quos quemadmodũ nullo ambitioso apparatu excipere volebat, ita cupiebat omnibus fraternæ charitatis officiis amplecti. Ad omnia se admirabili diligentia parauit, quæ opus erant; ad vrbis ingressum; Episcoporum conuocationem; vitæ rationem; hospitum commoditatẽ; concilij actiones. Constitutionũ synodalium materiã maxima ex parte, tum ipse Romæ iisdem consiliariis adiuuantibus parauerat; tum Mediolani per Ormanetum ex præsenti rerũ statu colligi iusserat. Plures Theologos ex variis religiosis ordinibus; tum alios iuris pontificij peritissimos, ad se accersiuit; in iis Scipionem Lancilotum, nunc Cardinalem; Ioannem Baptistam Castellium, & Michaëlem Thomasium, postea Episcopos; qui in Concilij Tridentini actionibus cogniti, & probati erant: quorum omnium præstanti doctrina, quæ in Concilij decretis

Quo comitatu & cultu Mediolani esse cupit.

Admirabilis eius diligentia.

Viros in Theologia, ac vtroq; iure præstantes ad se accersit.

conficiendis oporteret, explanarentur. adduxit etiam familiares suos, viros eruditione, ac eloquentia præstantes; Siluium Antonianum, cuius virtute ac doctrina nunc vtitur in grauissimis rebus Apostolica Sedes: Ioannem Baptistam Amalthæum, Iulium Pogianum. Roma igitur profectus; Bononiæ multa de munitionibus, de finibus, de publicis iudiciis, ad eius vrbis, & ditionis vtilitatem auctoritate Legati triduo constituit: ad Nonantulanam ecclesiam venit; & quasi synodum clericorum habuit; vt si quid opus esset, pro suo Abbatis munere constitueret, corrigeretue. Toto itinere, summo licet honore Principum, & priuatorum officiis exceptus; Præsules, & ecclesias suo intentus muneri circumspiciēs, quid absentia pastorum incōmodi, quid præsentia fructus afferret, obseruabat: in quo & disceret ipse, & si quid iis opus esset, Pontifici referret. Singulari demū, & pene incredibili amoris, & obseruantiæ significatione, ciuis, & Pastor exceptus est à Mediolanensibus suis. præcipua namque lætitia quædam, atque hilaritas eius aduentus, ingressusq; tempore, in omnium vultu, atque ore versari videbatur. ac memini me tum adolescentulum audiisse, qui eo ciuitatem ingrediente prædicarent, alterum Mediolanensibus Ambrosium aduenisse. Vrbem ingressus est die dominico IX. Cal. Octob. anni à sal. M.D.LXV. cum XXVI. ætatis annum ageret. Triumphales portas, symbola, elogiaque honorificentissima; ac viarum ornatus, non est opus explicare: è Basilica Regum, quæ nunc Eustorgiana est, de more mitra, & ceteris Pontificalibus indumētis ornatus prodiit. albo equo, stragulis coloris eiusdem sericis adhibitis, insidebat. Confaloneriæ familiæ; cuius illud est ius, & institutum; nobiles viri, rubeo, & splendido vestitu pedites eum cingebant: sericum vmbraculū itidem albū, sublime super eum ferebāt. clericis, & monachis ordine præeuntibus, ad maiorem ecclesiā sacra solemni pompa processit. Dux, cū Senatu, & aliis Magistratibus, & omni fere nobilitate comitatus est: vniuersa ciuitas concurrit: reliqua acta, atque adhibita pro ritu consueto. Proxima die dominica, celeberrima sacrosanctæ Missæ solemnia cum, vt par erat, maxima omnium ordinū frequētia, in maiori templo perageret; ad

Quæ Bononiæ & alibi in itinere fecerit.

Qua amoris, & obseruantiæ significatione, quoue apparatu à Mediolanensibus fuerit exceptus.

1565.

Missæ solennia in summo templo peragit, Concionem habet.

altare sedens concionem habuit, nouo plane eius temporis exemplo, de rebus salutaribus ad populum. Interim quæ synodi caussa oportebat, inter assiduas ciuium salutationes magno labore curauit. quarum rerũ caussa iam tum cœpit, neque somno, neque ceteris vitę commoditatibus parcere. Varia munera tum Episcopis, tum aliis assignauit, ad ea quæ opus erant primo definienda, mox in synodo constituenda; quæ hoc loco enumeranda non videntur. Patuit multo latius olim ius Archiepiscopi Mediolanensis; eiusq; prouincia multo fines habuit ampliores. quidquid enim cisalpina Gallia, Liguriaque continebatur, ad Mediolanensem metropolim creditur fere pertinuisse; immo nonnullæ quoq; aliæ ciuitates. nam S. Barnabas, cum ad has partes diuini Euangelij præceptis ad salutem informandas venisset; vt multis argumentis, testimoniisque testatum est, quæ aliàs latius explicari poterunt; Mediolani vt in primaria totius regionis vrbe præcipue consedit; & ex ea ceteras ecclesias per se, perque discipulos suos, vt mos fuit Apostolorum, instituit: quæ postea semper Mediolanensem, vt matrem agnouerunt; quamdiu, qui id poterant, aliud non decreuere. Ad synodum autem à Carolo celebratam venerunt hi Antistites, Bernardinus Scotus tituli S. Matthæi presbyter Cardinalis Tranensis, Episcopus Placentinus: Vido Ferrerius Cardinalis, & Episcopus Vercellensis: Hieronymus Vida Albensis: Mauritius Petra Viglebanensis: Cæsar Gambara Dertonensis: Scipio Estensis Casalensis: Petrus Costatiarius Aquensis: Dominicus Bolanus Brixiensis: Nicolaus Sfondratus Cremonensis, ad Apostolicam sedem postea ob eximiam pietatem elatus: Hieronymus Gallaratus Alexandrinus: Federicus Cornelius Bergomensis. Excusatos vero se variis de caussis haberi petierũt, Ioãnes Antonius Capisuccus, tituli sanctæ Crucis presbyter Cardinalis, Episcopus Laudensis: Ioannes Antonius Serbellonius tituli sancti Georgij presbyter Cardinalis, Episcopus Nouariensis: Gaspar Caprius Astensis: Ioannes Ambrosius Hiscus Sauonensis. Intimiliensis ecclesia tunc Episcopo vacabat. Placentinus Episcopus adhuc sub Mediolanensi Archiepiscopo esse affirmabatur; ille autẽ negabat. saluis tandẽ vtri-

De synodo prouinciali celebrando est solicitus.

Ius Archiepiscopi Mediolanensis quousq; patuerit.

Qui Episcopi ad prouincialem synodum Mediolanum venerint.

vtriq; parti iuribus suis, Placentinus tantum ex Tridentino decreto, metropolim Mediolanensem consilij prouincialis caussa sibi elegit. In eadem caussa esse dicebatur ecclesia Ticinensis; sed nihil est confectum. Alij quidam longinquiores itidem sunt vocati, de quibus nihil actum est. Prima sessione concilii Patres ab ædibus Archiepiscopalibus, Senatus ad maiorem Basilicam comitatus est: Missæ Gubernator interfuit. mox Palmius de ecclesia ordinanda grauiter concionatus est: Carolus latinam orationem habuit de conciliorum prouincialium instituto, & necessitate. alia sunt acta, quibus alter quoq; dies consumptus est. inter ea fuit lectio omnium canonum, & decretorum Concilij Tridentini, publicaque eorum receptio; tum fidei professio, quam vnusquisque obiit singillatim. aliis sessionibus Ambrosiano ritu Missæ ab Episcopis celebratæ sunt; & decreta synodi suo quæq; loco promulgata. Postrema vero Cardinalis alij duo, Bobba; & Castillionæus honoris gratia affuerunt: & Carolus fratres Episcopos ad ea perficienda, quæ constituta fuerant, & ad Episcopi munera sancte obeũda latina oratione cohortatus est. Habuit actio eiusmodi fructum pietatis maximum. elucebat in amplissima dignitate, Præsulum, & Caroli in primis pietas, modestia, vitæq; sanctitas. ac non solum tantę hospitalitatis officio; sed amplis eleemosynis in clericos, aliosque egenos; in Ecclesias sacraque collegia cõferendis, præclara piæ liberalitatis edebat exempla. de rebus ad salutem pertinentibus sacri oratores, quotidianas ad populum conciones habebant: qui multitudine post hominum memoriam maxima confluebat. proferebantur decreta ad cleri, populique mores componendos aptissima, atque illustria. reque ipsa à vitiis, & corruptelis, sacri, profanique homines, alij exemplo, atque honestate commoti, pars metu pœnæ sese abducere diligentius studebant. obseruabant pij omnes, etiam ex longinquis prouinciis, ac mirabantur in Carolo, tamquam in omnium oculis collocato, animi religiosum ardorem; qui tali ætate, tali apud summum Pont. & sanguinis, & amoris loco; nihil tamen videretur aliud, quam commissi gregis custodiam, & perfectæ vitæ sacerdotalis officia curare. cum

Quæ in prima sessione sint acta.

præsertim noua tunc satis esset ea disciplinæ ratio, quam sibi, ceterisque Carolus decretis instituebat, ac exemplis. Sed tantarum quoque rerum restituendarum vt se darent initia, plurimi expectabant. amici Carolo multi etiam ex iis, qui in summis gradibus sedebant, solliciti erant vehementer; ne, quæ tali tempore singularis ecclesiæ putabatur ordinatio, ac emendatio morum; vsu ipso non sine dedecore careret: propterea quod corruptis consuetudine animis, plerisque difficilis admodum videbatur: & ex voluntate, virtuteque sua quisque, vel ipsam rerum naturam fere solet metiri. Carolus vero diuino auxilio fretus, spe maxima erat; maximoque animo omnia aggrediebatur, obibat, exequebatur; neque spes eum fefellit: ea namque fuit, Deo ita prouidente, omnium ad quos pertinebat, in ea actione voluntas, & consensio; vt omnia prorsus feliciter euenirent. Gubernatori vero ipsi Carolus in primis mirificum pietatis testimonium tribuebat: qui licet religiosi animi laude, quem sua sponte rebus omnibus egregie præstabat, non sit fraudandus: plurimum tamen effecisse, dubium non est, Philippi Regis voluntatem; qui magnam voluptatem, fructumq; ex iis Caroli consiliis, actionibusque se capere cum affirmaret; præfectis etiã suis iusserat, vt ei omni officio, studioque suo præsto essent. His igitur de caussis, qui actionis illius initia primo verebantur, exitum postea videntes, incitabantur ad imitationem. Pontifex ipse singula, quæ agebantur audiens, maxime lætabatur: etenim videbatur eo tempore Caroli studiis eiusmodi magis, quàm antea fauere: ac Sirleti Cardinalis consuetudine pene assidua delectabatur. Atque inter alia de concione intra Missam habita cum accepisset; palam dixit, sibi quoque, & Cardinalibus idem esse faciendum. cui quidem quam grata illa omnia fuerint; eius hæ litteræ ad Carolum scriptæ testantur.

Pontifex ex Caroli gestis maximam capit voluptatem

Pij Quarti litteræ ad Carolum.

IVCVNDISSIMAE nobis fuerunt litteræ tuæ omnes; sed postremæ inter ceteras, quas ad nos XVIII. huius mensis die dedisti, tum de omni synodi istius felici progressu, tum præcipue de Tridentini Concilij decretis publice receptis; de istorum populorum præparatione ad ea omnia

nia accipienda, quæ in synodo constituentur: & de prompta item Gubernatoris, et aliorum Serenissimi Regis Catholici ministrorum voluntate; qui ad rerum decretarum vsum, studium, atq; operam suam omnē pollicentur. Qua in re diuinum auxilium perspicue agnoscentes; quod ardenti, optimoq; desiderio tuo, ad omnium rerum prosperitatē, præsto est; te commendamus; hortamurq;, vt læto animo pergas optima cōstituere, & quæcumq; possis laudabilia exempla edere. postea opportune Tridentum versus honoris caussa obuiam Principibus fœminis procedas; aliaq; præstes, quæ nos velle nosti. omnia autem te pro tua prudentia, & bonitate facturum non dubitamus. Dominus noster te seruet. Romæ VI. Calend. Nouembris M. D. LXV.

His rebus celeriter gestis; Carolo quamprimū Romam erat redeundum; ita iubente Pontifice in primis: sed postulantibus etiam rebus ipsis, negotiisq; ad vniuersam Ecclesiam pertinentibus: in quibus illud præcipuum erat, & grauissimum; vt in Tridentini concilij decreta conseruanda, contra frequentes, ardentesq; multorum postulationes incumberet. Illud tamen est interpositum moræ; quod Cosmi Florentiæ, Senarumq; Ducis, & gentilis sui rogatu, Pontifex, cum proficisci Tridentum iussit, ad Ioannam Maximiliani Imperatoris sororem excipiendā, quæ Francisco Cosmi filio; & cum ea sororē Barbaram, quæ Alphonso Ferrariæ Duci, desponsa erat. Dum autem Italiæ Cæsaris sorores appropinquarent, paucos alios dies amplius nactus, nouos Carolus excepit labores. ecclesias, & sacra collegia multa canonicorum, ac virginum lustrauit, ac recognouit: iis quæ in synodo constituerat, efficiendis, operam dedit. cadauera, quæ alte in ecclesiis collocata erant, deponi iussit; & in primis, quæ Mediolanensium Principum fuerant: de legibus quibusdā publicæ vtilitatis caussa ferendis egit; de illa inter ceteras, quæ sumptibus moderaretur: de qua tamen nihil confectum est, ob iniecta quædam ex humanis rationibus impedimenta. Regiis demum fœminis obuiam profectus, ex itinere Episcopi Giberti illius inductus memoria Veronam venit: cum ei præsertim ecclesiæ tunc Augustinus Valerius Episcopus, quem diligebat valde, atque obseruabat, præesset. Ibi summo studio, parique animi

Romam proficiscitur. Pontifice mortuo, creatur Pius Quintus.

CAP. IX.

Maximiliani Cæsaris sorores iussu Pontificis recipit.

animi ſubmiſſione de Præſulis ipſius, eccleſiæque inſtitutis; de multis adminiſtrationis eccleſiaſticæ partibus, exquiſiuit: Giberti olim familiares, & alumnos diligenter interrogauit: quibus enim ſe totum tradiderat, omnia curæ Paſtoralis officia plene ſtudebat condiſcere. Dum autem Florentiam Ioannem deduceret; circiter Nonas Decembris accepit de graui admodum Pontificis morbo. tum relictis omnibus, curſu Romam contendit: atque ita mature peruenit; vt auunculo adhuc viuo, non modo extremum ſuæ præſentiæ ſolatium afferre, ſed ipſa diuina ſalutis inſtrumenta neceſſario tempore potuerit adhibere. Ibi dicitur ante omnia ſtatim medicos ad ſe vocaſſe, petiiſſeque, num ſpes vitæ reliqua eſſet: quibus negantibus; tum adiſſe Pontificem, dixiſſeque; nihil petiiſſe antea vmquã, quod ab eius benignitate non accepiſſet: vnum adhuc petere, quod omnium minime ſibi negari vellet. cum annuiſſet Pontifex; enixe petit, atque obſecrat; quando ſpes vitæ prorogandæ omnis erepta eſſet, nihil aliud penitus eo tempore vellet, quam quæ ad animæ ſalutem pertinerent, cogitare. tum vero effecit, ne alius quiſquam, vt ſæpenumero fit, aliena ingereret, moleſtiamue exhiberet. ac piis ſermonibus, mira animi fortitudine, cum conſolatus; ſacra diuini viatici, & extremæ vnctionis ſubſidia præbuit: neque aliquo pietatis officio defuit, vſque ad extremum ſpiritum. In quo & accommodatam ſummo Pœnitentiario muneris functionem; & egregiam in auunculum, patremque ſummum pietatem; tum vero præclaram iuuenis humana cuncta deſpicientis conſtantiam licuit agnoſcere. Pontifice vero Id. menſis eiuſdem mortuo; ad noui Pontificis creationem ita ſe conuertit; vt incommodorum ſuorum, quibus pro humana cõditione vehementer angi debuerat, prorſus videretur oblitus. erat autem præcipua illius in eo negotio auctoritas; ob magnum in primis Cardinalium numerum, qui à Pio creati, eius ductum erant de more ſecuturi. Atque ita ſe ille comparauit; vt neque hominum voluntatis, quicumque illi eſſent, ſiue Principes, ſiue alij; neque vtilitatis propriæ ſibi rationem eſſe habendam ſtatueret; quo diuinæ gloriæ, ac communibus Eccleſiæ commodis inſeruiret;

Audito Pontificis morbo Romam contendit.

Moritur Pontifex, & ad nouum creandum, animum conuertit.

inseruiret; remq; omnium grauissimam castissime admistraret. itaque & in itinere, cum tentaretur à Principibus amicisq; viris; quidquã agere penitus recusauit; religione sacrarum legum impediri se affirmans, ne viuo Pontifice de successore ageret: neq; illo mortuo, eos audire voluit, qui rationes, vtilitatesque humanas sequi viderentur: quamuis homines vulgari prudentiæ, cupiditatibusque dediti, factum eius reprehenderent; pertinaciæque scilicet, aut immoderato religionis studio id tribuerent. Antequam sacrum ingrederetur Conclaue; plures ille quidem animo sibi proposuit, qui viderentur Pontificatu digni; neque eum, qui postea electus est, vt eius intimi deinde cognouerunt, prætermisit. sed tamen mentem suam patefecit nemini: immo Francisco Crasso Cardinali, cum intraret, quærenti, quem crearent Pontificem; quem Deus elegerit, respondit; nihilque prætereà aliud. Ingressus vero, quotidianis sacrificiis, assiduisque precibus, quantum poterat, opem à Deo in re tanta petebat. atque cum & proprio, & communi aliorum quorundam Cardinalium officio, quibusdam nominationibus satisfecisset; omne demum studium, curam, operamque in eo posuit, vt Pontifex Ecclesiæ daretur, qui pietate, vitæ sanctitate, doctrinaque plurimum prodesset: qualem inter alios Michaelem Ghislerium ordinis Dominicani, Cardinalem Alexandrinum cognouerat. nam & eum amauit, & plurimi fecit semper: & de vitæ, atque ecclesiæ suæ rationibus sæpe consuluit. itaque nulla habita ratione, quid Carafarum ille caussa facere fortasse posset, qui à Paulo quarto Cardinalis esset factus; quodue Pio eius auunculo parum gratus fuisset; Marco Sittico Cardinali Altempsio secum adnitente, in eius omni conatu creationem incubuit, collegis qui sese ad eum applicauerant, idem persuasit; & eosdem cum res prope perficeretur, secum retinuit; ne sibi forte quis eriperetur; atque ita quod volebat, Deo in primis efficiente, celeriter obtinuit. Creatus est VII. Idus Ianuarij anno M. D. LXVI. & Pius Quintus appellatus. Carolum in eo administrationis genere non satis peritum sese ostendisse; aut solertem, ideoque quod alij, non quod ipse mallet, euenisse, nonnulli iudicarunt. sed eorum

Digna Caroli sententia.

Michaelem Ghislerium Cardinalem Alexandrinum, sibi proponit, qui vt Pontifex creetur, conatur.

1566. Creatur nouus Pontifex & Pius Quintus appellatur.

rum qui diuersa sentiunt, spectantq;, diuersum oportet esse iudicium. minus sagaciter, vel etiam prudenter eum curasse aliquid; & ideo non obtinuisse putamus interdum; qui sibi æquo animo passus id fuerit eripi: contra, nec opinantem, & pene coactum admisisse; quod cõsulto sit secutus; ac non libenti solum, sed gaudenti etiam animo exceperit: id quod iis sæpissime euenit, qui perturbationibus liberi, diuina, non humana ratione ducuntur; plusque diuinæ prouidentiæ tribuunt, quam humanis artibus. Illud certum est, Pontificem sanctissimum, vel cum rerum suarum iactura Carolum quæsiuisse: ac demum etiam Dei benignitate fuisse consecutum. Eius electionis causa magna fuit piorum omnium lætitia, magna Caroli commendatio: & ei Principes, Reges, priuati homines ea de re vndiq; sunt gratulati. Ipse vero tali electione lætus; nihil habuit tamen antiquius, quã vt ad ecclesiam suam quamprimum pro veteri suo desiderio, & ex Concilij Tridentini constitutione, posset reuerti: licet eius animi paucos imitatores collegas haberet. A Pontifice maxime diligebatur. muneribus amplissimis in Vrbe præpositus erat, Principes eandem erga illum voluntatem conseruabant; neque enim potestatis amplitudine, sed virtute nitebatur: nam & Rex Catholicus Germaniæ inferioris clientelam ei tunc demum vltro detulit. Sed nihilominus secedere potius, & commissum sibi gregem custodire; simulque spirituali, ac episcopali disciplina sese vtilius exercere maluit. immo licet opportunum tempus Romæ, per singularem Pontificis pietatem offerretur, multa constituendi, quæ salutari essent toti Ecclesiæ documento, iamque nonnulla essent in manibus; immo Pontifex ipse manere propemodum iuberet: tamen reputans, quanti referret ad ceteros omnes in eo genere commouendos, primarios Ecclesiæ pastores apud greges suos, vti recenti etiam Tridentino decreto sancitum erat, residere; debitumque illis officium coram præstare; lectissimorum etiam virorum consilio confirmatus; posthabitis aliis omnibus, constituit ad Mediolanensem gregem redire: concedente interim ea conditione Pontifice, vt proximo reuerteretur autumno; qua se ille cõditione, bona deinde Pon-

tificis ipsius venia, rursus inuitatus, exoluit. Prius vero quam discederet; Catechismum, quem auunculi iam auctoritate iusserat inchoari, perficiendum; & Breuiarium item, Missalemque librum restituendum curauit. nonnulla, quæ in prouinciæ suæ concilio statuerat, vt auctoritate pontificia confirmarentur effecit; quo maiori essent robore, eorumque latius pateret auctoritas; de quibus ipsæ pontificiæ constitutiones extant. litteras quoque Pontificis obtinuit ad Principes, in quorum ditione prouinciæ Mediolanensis ecclesiæ sunt; vt rerum decretarum vsum, & totum conformandæ ecclesię negotium iuuarent. Quæ quidem omnia, vt obtinerentur, parum habebant difficultatis; cum ipse per se Pontifex ad omnes rectæ disciplinæ partes restituendas animo valde paratus esset; & Carolum plurimi faceret. immo vero eorum occasione, quæ Mediolani confirmanda erant, plura constituit Ecclesiæ Catholicæ maxime profutura. ea quoque Carolus Pontifici; memoriam eius potius, quam voluntatem iuuans, monita libere suppeditauit; quæ vtilia in primis iudicabat Ecclesiæ Dei. Huiusmodi fuerunt, quæ ab amico Pontifice Cardinalis optime de illo meritus recenti creatione sibi, suisque postulauit, atque impetrauit. Illud etiam in discessu fecit, iam disciplinæ omnis exequendæ, maiori quam antea desiderio accensus; vt nouum familiæ delectum haberet; eamque fere ad homines ei disciplinæ, quam sibi proposuerat, accommodatos redigeret: quorum mores, ex episcopali domo, quasi ex edito quodam loco ceteris exemplo esse possent: quique non tam gratiam hominum, suasque vtilitates; quam res Deo gratas, sibique, & aliis vere salutares sequerentur. quæ res fecit, vt magna veteris familiæ pars ab eo discederet: aliqui etiã Mediolanum profecti, postea Romam redirent. sed ille sibi iam, id quod necesse est, humana omnia posthabenda constituerat, vt perfectam sequeretur episcopalis vitæ degendæ rationem.

Catechismum perficiendum, Breuiarium, ac Missale restituendum cum Pontifice agit.

MEDIOLANVM venit, Nonis Aprilis: ac ad ea perficienda, quæ in prouinciæ concilio anno superiore constituta erant, & ad ecclesiam in omnes partes, ex Tridentinæ synodi decretis recte

Mediolanum reuersus exequitur munera sua.

CAP. X.

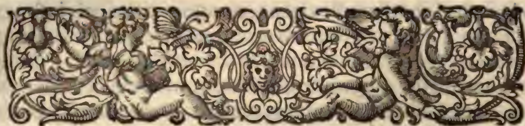
recte componendam ſeſe cœpit exercere. Iucundiſſima Carolo erat ea cura; quo tamquam ex maximis fluctibus in portum cõfugerat; non otij quidem, ſed eius tamen negotij; quo ſicuti numquam aliud magis operoſum, aſſiduumque ſe habuiſſe; ita nullum quoque ſuauius ſe expertum commemorabat. Mirum autem capiebat ex eo fructum; quod ad meliorem cleri, populique diſciplinam, ad diuini cultus incrementum, ad domus ſuæ piam gubernationem, non mediocres fieri quotidie progreſſiones videbat. ideoque tum voce, tum litteris quod antea ſemper affirmauerat, fructus vberrimos, quos Epiſcopi in eccleſiis ſuis reſidentes ad crediti gregis ſalutem percipere poſſent, tũc maxime cœpit prædicare. Diuinorum officiorum cultum, in Metropolitana præſertim eccleſia, mirum in modum diminutum, cœpit reſtituere. ſacroſanctæ communionis in primis frequentiam quantum per idoneos ſacerdotes efficere poterat, inducere ſtuduit. in eccleſiis paſſim conciones ſacras haberi conſtituit; tum in ædium ſuarum ſacello veſperi tractatus luculentos, ſupplicatione, muſicaque ſuauitate conditos; quo magnum ex nobiliori iuuentute numerum, vt pie commoueretur, alliciebat. ex primariis viris conflauit pręclarum ſodalitium in eccleſia ſancti Ioannis, cuius inſtitutum eſſet, miſericordiæ nomine, reos condemnatos conſolari, pieq; dum ad mortem ducerentur, comitari. His rebus clerum ad officia ſua reuocabat; confidebatque fore, vt ad pietatem diligentius colendam ita populus incitaretur; paulatimque ſeſe vitiis expediret. ac breui quidem frequentem ad res ſacras, diuinaſque, non multitudinis ſolum, ſed optimatum quoque conuentum feſtis diebus effecit. nam & exemplo ſuo, rebuſque ipſis inuitabat omnes: & principes viros, ſenatores, magiſtratus, qui tunc eius domum frequẽtabant, amiceque, ac pie ſectabantur, cohortationibus excitabat. eodem tempore multa conabatur, quæ ad vitia, corruptelaſque publicas tollendas plurimum valerent: de modo ſumptibus adhibendo; de Academia, vel alia laudabili otioſæ iuuentutis exercitatione inſtituenda: de ganeis quibuſdam ex vrbe, & ſuburbiis tollendis, in quibus magnum erat vitiorum ſeminarium; aliiſq;

Corruptos hominum mores corrigit.

eodem

eodem pertinentibus. Ecclesias, clerumque ciuitatis lustrauit: *Ecclesias, clerumq; visitat.* & clerum quidem improuisò, atque ita celeriter; vt dispositis per vrbis regiones viris, omnia clericorum domicilia, quattuor horarum spatio diligenter inspicerentur. Deinde Septembri mense, post Virginis solemnia natalitia, exiit ad visendas agri ecclesias; vbi plurima passim inuenit, quæ extremo egere viderentur auxilio: vt tum dolore commotus interdum lachrymaret; tum lætaretur etiam in dolore; datum sibi tandem, vt afflictis patriæ rebus subuenire, rerumque sacrarum dignitatem, quemadmodum concupierat, in antiquum statum restituere posset. quod efficere, cohortatione, iussis, animaduersionibus, sacris vinculis pro sua potestate soluendis; tum ea cura maxime, studebat, vt bonos sacerdotes sibi asciscerct, ac vndique accersiret: eisdemque, quantæ satis ad vitam, munusque essent, facultates attribueret: vt fructuose possent saluti populorum variis muneribus inseruire. magnum enimuero, ac præcipuum rectæ administrationis momentum; idoneos habere administros; quos non gratia, vel aliena vtilitas obtulerit; sed rectoris ipsius studium, & prudentia delegerit. In huiusmodi negotiis incommodus Carolo accidit Ormaneti discessus; qui tum Pontificis *Ormanetus Romam à Pontifice euocatur.* iussu Romam euocatus est. quamuis autem se tali adiutore priuatum doleret; gaudebat etiam, quòd is vniuersæ Ecclesiæ operam daret apud eum Pontificem, qui ad omnia optima restituenda paratus, atque incitatus erat. Sperabat enim tanti Patris pietate; talibus consiliariis, & administris; Romanam rem ita constituendam; vt magis, ac magis optimis exemplis abundaret; & in omnes partes lumen vniuerso præferret orbi. Ipse Romam eadem de caussa non obscure inuitatus, gregis sui amore recusauit: quamquam rerum omnium particeps, crebris consiliis, monitisque operi præclaro absens inseruiuit.

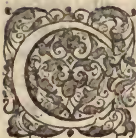
DE

VITA ET REBVS GESTIS,

CAROLI CARD. S. PRAXEDIS ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI,

Liber Secundus.

Rebus aduersis conflictatus Carolus in salutari disciplina progreditur.
CAPVT I.

AROLO quamquam ipsis initiis prospera fere omnia, faciliaque Mediolani euenirent; expectandæ tamen erant eæ dfficultates, eaque certamina; quæ paulo virtutis, ac pietatis illustriorem viam ingredienti; nedum incumbenti Episcopo ad corruptos amplissimæ ciuitatis mores emendandos; solent offerri. Enimuero perennis ille rerum salutarium aduersarius, malorumque seminator, pios conatus omnes semper impedire, omnesque ad salutem aditus obstruere studet. qui iacentes homines sæpe commouet; per se variis cupiditatibus incitatos ad omnem contumaciam, & iniuriam impellit: auaritiæ, libidinis, superbiæ stimulos adhibet, vt religiosis Pastoribus quam acerrimos paret aduersarios, & insidiatores. Cumque illud assidue cogitet Episcopus, omnique studio agat, si modo recte munere suo fungi velit; vt populum sibi creditum à vitiis abducat; & ad optima christianæ vitę instituta inducat, & compellat: quoniam hæc humanæ voluptati, cupiditatique valde repugnant; in plurimos necesse est incurrat aduersarios. pio nam-

Episcopi munus quale.

Episcopo munere suo fungenti aduersantur multi.

namque in vniuersum, & ad rectam viuendi viam propenso populo, nihil mirum est tamen, variis de caussis multas inuehi corruptelas; vitiosos etiam multos, improbosque, nedum à christianæ vitæ perfectione remotos admisceri; in magna præsertim ciuium, externorumque frequentia. Eorum vero plerique qui dominantur in populis, aliam in sua ditione potestatem, & eam sibi quoque imminentem submoleste fere patiuntur; ac dum Episcopus ius dicit, iubet, coërcet; siue iuris sui tuēdi desiderio, siue alia de caussa inueniunt variis nominibus quod querantur, & expostulent. cum difficile sit non vti, quod in promptu est; legitimi iudicij nonnumquam impatientes vim adhibent; neque satis sacrę potestati suum relinquunt locum. Si Principes, ac domini prætermittant; non desunt administri, qui sese attentos præbent; vt sæpe etiam, quæ illi nec iubent, nec volunt, tamen studiose faciant, quod ita gratiam se ab eis inire putent. Alij vel tacent, timentes, ne dictum contra rem domini, licet sapienter dictum, pro maledicto habeatur; vel loquentes minime audiuntur. Ita in bona, piaque ciuitate; bono item, & catholico Principe; multæ sunt Episcopis tamen paratæ difficultates, multæ sæpe iniuriæ, insectationes, atque adeo interdum cruciatus. neque enim à suis hostibus tantummodo, vel ab Ecclesiæ catholicæ desertoribus, suis Christus Dominus molestias, acerbitatesque imminere pronunciauit. Vbi vitia, cupiditatesque nullæ sint, vbi nulla diaboli facultas; ibi qui repugnent Episcopus habebit nullos: tuncque non erit qui resistat, atq; insectetur; cum ipse flagitiosorum pœnas, iusque suum persequi nolit. Cantuariæ inter catholicos inuenti sunt, qui Thomam crudelissime interficerent: Florentiæ, qui Antoninum percutere, non vererentur, optimos, atque sanctissimos Antistites. quibus equidem ciuitatibus non tam obiicere velim, quòd in iis Episcopi sint afflicti; quàm gratulari, quòd tales habuerint Episcopos. neque tam dolere par est sanctorum ipsorum virorum perpessionibus, quam lætari præmiis. Similiter de ciuitate nostra Mediolanensi mihi euenisse videtur. nam & eximia eius pietas sanctorum Patrum grauissimo testimonio confirmata, hoc quoque tempore

Sanctorum Episcoporum exempla qui aduersarios passi sunt.

passim

passim commendatur; & Regi optimo, ac religiosissimo Philippo paret: & talis nihilominus Archiepiscopus maximis in ea molestiis est affectus; atque adeo nefarie percussus: quarum rerum culpam ab auctoribus in ceteros deriuare, iniquum esset; qui semper eum religiose coluerunt. Non est autem, cur his omnibus quisquam deterreatur, aut in suo munere languescat sacrorum Antistes. quin potius conditionem esse suam agnoscens, vt imitatione ducis sui Christi, variis laboribus, acerbitatibusque conflictatus, cœlestem palmam ferat: ad animi fortitudinem cum res asperæ incidunt, cum vitæ sanctitate coniunctam, omni ope nitatur; sciens maxime, quanta laboranti, & quam iucunda leuatio; quamque vberes perpesso fructus, diuina benignitate sint parati. Carolus igitur ad ecclesiæ suæ ordinationem, emendationemque quotidie propius accedens; cum laicos homines nonnullos ex criminibus ad forum suum pertinentibus, vocari; aliquos etiam in custodiam dari per suos lictores iuberet; minime ius Episcopo esse quidam dixerunt, laicos absque Magistratuum auctoritate vinciri iubere. qui faceret, ab eo regium ius occupari. immo vero neque licere contendebant lictoribus suis multis vti; neque vllis omnino, armorum genere quodam instructis, quæ ceteris erant prohibita. Ac cum publice tamen aut scriptura minime resistendum existimaretur; ipsis priuatim sacri tribunalis hominibus verbo interdictum est, ne laicum quemquam auderent comprehendere; neque arma ceteris prohibita gestare. Ad hæc, cum edere Carolus synodi suæ constitutiones curaret, in quibus reperiri multa necesse erat ad laicos pertinentia; id minime ferendum esse, palam dicebatur. Præterea nescio quid à se concessus petendum prius Magistratus contendebant, quàm Apostolicis litteris, iussisue quis vteretur, aut promulgaret. Quarum omnium rerum facultatem ad se pertinere consilio iurisperitorum adhibito, Carolus iudicabat; tum ecclesiasticorum canonum auctoritate; tum quia sine ea potestas ecclesiastica minime libera videbatur; neque plene poterat vitiorum licentia coërceri, aut episcopale munus administrari. vt autem omnem perturbationem, quæ publice posset existere,

Disceptationum inter Carolum Regisque ministros origo.

existere, quoad fieri posset, impediret; simul, vt opinor, apud se quodammodo magistratus excusans, qui non satis antea plene vim, & effectum sacræ potestatis experti essent; priuatis, amicisque tantum officiis ius suum demonstrare, tuerique studebat. ac Ducis in primis pietate perfecit; vt neque litteris pontificiis quidquam inferretur impedimenti; neque constitutionum synodalium editioni, promulgationique quisquam resisteret. Harum volumina vndique postulata, & toto pene christiano orbe, breui tempore disseminata, magno vbique vsui fuerunt; ad concilia per ecclesias celebranda; optimasque leges, clericis, populisque eorum imitatione scribendas; quibus christiani mores, religiosaque vita restitueretur. Omnes enim quicumque ecclesiasticæ disciplinæ studiosi erant, eas cupide legebant: & ex eo quasi fonte Episcopi suarum constitutionum scriptionem, gubernationisque rationem deducebant. Pius ipse Pontifex decreta omnia probauit; commendauitque; ac non exiguam eorum partem à religiosis quoque viris seruari iussit, Archiepiscopali potestate solutis. Et vero inter omnia, quæ Carolus postea edidit, prouincialium constitutionum volumina, illud non minus rerum multitudine, ac grauitate, tum explicandi etiam ratione; quàm loco, reliquis præstare omnibus existimatur. tam multa enim libro illo, tamque præclara Carolus complexus est, de officio, cultuque Deo, diuinisque rebus debito, siue conseruando, siue restituendo; de retinendæ christianæ fidei cura; de sacrorum munerum functionibus rite, decoreque obeundis; de Episcoporum, clericorumque omnium vita, moribus, officiis; de virginum disciplina; de foro Ecclesiastico: de certis criminibus, & corruptelis in populo tollendis: eaque omnia tam eleganter explicata sunt; vt mirarentur omnes, tanta celeritate Carolum tantam rem conficere potuisse. Sed magistratuum manibus liberatæ constitutiones, in clerum inciderunt; in clerum inquam ecclesiarum vrbis; qui, licet ecclesiæ maioris collegium ab eo pie, prudenterque dissentiret; à decretis appellauit, quæ ad se pertinerent. quod idem fori ecclesiastici notarij fecere in iis, quæ de ipsorum officio statuta erant. Per idem tempus virginum

Constitutiones synodales eduntur.

Pontifex decreta omnia probat.

Quæ in decretis synodalibus contineantur.

Quæ difficultates in virginum restituenda disciplina Carolus sit passus.

num cœnobia, cum viseret; omniaque sancte conformare, quod Ormanetus antea cœperat, conaretur; ad sacri Tridentini concilij canones, Mediolanensisque synodi præscripta; tum ad eius constitutionis normam, quam ex ipsius Caroli, Ormanetique consilio de cœnobiorum eiusmodi claustris tum Pontifex ediderat: eius item rei multi sese aduersarios intenderunt. Regulares in primis viri pro monasteriis sibi creditis, quæ decem, & octo numero sunt, reclamarunt: & ex ipsis virginibus multæ, quibusdam præsertim suasoribus, quos minime omnium decebat; resistere; & per propinquos suos Caroli conatus impedire contenderunt. vt re ad ipsum quoque ciuitatis consilium relata; de legato, vel saltem litteris ad Pontificem mittendis consultaretur. quamquam paulo post ipsæ virgines,

Quas ob causas tandem acquiescant virgines

partim piis cohortationibus, partim etiam animaduersione, cesserunt; non Carolo dicam, eiusue decretis; sed dignitati, salutique suæ: quam & illæ, & earum defensores, & propinqui, siue falsæ libertatis desiderio, siue iuris tuendi cupiditate, siue disciplinæ ignoratione, in periculum sæpe adducere conantur: vt defendentes verius oppugnent; defendant vero qui videntur aduersari. quod exitus docuit: non enim earum animis tantum, sed corporeis quoque bonis, & commodis consuluit restituta disciplina. His omnibus addebatur, quod magnam

Inanes multorum de Carolo opiniones, quid efficiant.

Carolo difficultatem afferebat. multi enim eius in rebus agendis studium, atque ardorem, nimium esse dicebant: seuerius punire; grauiora passim imponere, quam æquitati conueniret: sibi minus etiam quam aliis parcere. erant qui fieri pleraque affirmarent, ad captandum nomen, famamque sanctitatis colligendam; occultorum scilicet vitiorum etiam suspicionem mouentes. æquiores iudicium, & prudentiam requirebant: ætati, consiliisque religiosorum hominum errorem tribuebant, qui publicæ administrationis vsu carerent. Huiusmodi sermones alios ad imitandum, alios ad obsequendum tardiores efficiebant: ad contradicendum etiam paratiores, qui sibi id vsui fore putarent. Sed si quid acrius ille faceret; ita ferre videbatur suscepti negotij ratio; tum ea mens, quam

præ-

præcipuo munere Deus ei dederat. magna, & inueterata corruptela, magnum conatum, magnos labores postulabat. frangenda erat obstinata quorundam voluntas, & audacia: quod esset exemplo ceteris; & ad facilem, expeditamque gubernationem, in posterum valeret. neque vero valde mirum; vel ex inusitata disciplina, licet optima; vel ex perturbatis animis, oriri obtrectationes, & maledicta. mirum vero si magistri conditionem discipulus aliquo modo non subiret. Sed quid animi, consiliique tum Carolo esset; ipse litteris ad Antistitem datis aperuit: qui libere illum monuerat, & amanter: Quod se monuisset, illi se plurimum debere: cupere vero, vt demonstraret explicatius; qua potissimum assequeretur via; vt in se ipso, aliisque regendis modum retineret. sibi quidem illud valde esse propositum: licet aliud vulgo fere putaretur; neque id fortasse sine caussa, ob eam, qua ipsis initiis vtebatur agendi rationem. In ecclesia namque Mediolanensi, quasi vinea inculta, vepribus, & dumetis omnia reperta esse adeo impedita; vt tanto proposito labore, neque sibi parcere posse videretur; & in alios facilitatem, lenitatemue sæpe cogeretur omittere: quo tum quæ praua erant tollerentur; tum bona etiam, & fructuosa; quæ quidem essent, confirmarentur; quæ vero non essent, sererentur. sibi certe, si dicere oporteret, a benignitate recessisse non videri. sed nolle suo tamen iudicio fidem adhibere: immo rogare, vt quemadmodum amanter, quid peccare videretur, significauerat, in quo sincerum illius agnouerat erga se amorem; ita consilio iuuaret; libereque moneret, qua ratione posset in posterum non offendere. nihil sibi gratius accidere posse. scire etenim nemini difficilius subueniri, quam ei, qui consilium accipere nolit. Dolebat vero Carolus vehementer, cœptum feliciter rerum salutarium cursum eiusmodi contentionibus, atque obtrectationibus non parum impediri; multosque non tam voluntati, studiisque episcopalibus, quam saluti suæ, vel patriæ bono repugnare. Sed patientiæ, religiosæque fructum abiectionis inde capiebat: ac contra aduersa omnia, Deo fretus, constantiam retinebat suam. tum vero preca-

Quid illi animi sit in hac ecclesiastica reformatione aperit.

Eiusdem humilitas.

Dei opem quibus modis imploret.

tionibus. quotidianisque virtutum,& sanctitatis accessionibus, tum præclaris ad suorum salutem actionibus, diuinam opem studiosius implorabat.nempe illud Prophetæ imitabatur: Ego autem cum mihi molesti essent, induebar cilicio. Præter ea quæ ad corporis duritiem pertinebant; quibus sese magis in dies exercebat: mensam, & omnem vitæ, domusque suæ cultum, ita conformauit, vt prouincialis concilij decreta longe iam superaret. Qui ei propius inseruiebant, eos tunc quidem clericali habitu,saltem cum ministrarent,esse statuit. Cum in aliis omnibus ad sanctorum virorum tenuitatem, paupertatemque quotidie propius accederet; in apparatu quoque itineris,& comitatu idem faciebat: cum enim ad viginti duos equites, pedites multos secum haberet: cum ad diœcesanas ecclesias visendas profectus est;præter mulos, qui supellectilem portarent; nimiumque id existimaret: paulatim numerum ita minuit; vt in reditu non amplius omnino,quam duodecim,vnumque clitellarium mulum duxerit. Supellectili illa sua pretiosissima,planeque regia sese spoliauit.plurima Romæ, & Mediolani per ecclesias distribuit;peristromata; lectorum conopea;vmbracula,quæ solent amplitudinis caussa in aulis haberi; instrumenta,vasaque argentea. Statuas, earumue partes plurimas, antiquæ artis pulcherrima monumenta, sacris item locis addixit, vt venderentur. reliqua ipse vendi iussit, pretiumque in sacros, piosque vsus erogari. extant ex donis illis inter alia in ecclesia maiore Mediolanensi; aulæa ad celebriorem eius ornatum, sericis, aureisque filis contexta; figurisque sacras veteris testamenti historias referentibus, variata: vasa argentea aurata maxima, ad Pontificalium sacrorum apparatum exponenda: instrumentum pacis rite in ecclesia dandæ pulcherrimum, & pretiosissimum. Sacerdotiis item se abdicare instituit; quia propter animarum curam, vel monasteriorum rectionem,aut iuris dicendi munus; integre illi administrationi satisfacere sibi non posse videbatur: simul bonos,eruditosque viros ea ratione remuneraturus, quorum fideli, fructuosaque opera diu vsus erat: omnino,vt quod de pluribus non habendis beneficiis, tum antiquis,

Prouincialis synodi decreta de reformatione,quomodo superet.

Supellectili preciosa se spoliat, variisque ecclesiis distribuit.

tum

tum nouis Ecclesiæ legibus sancitum erat, ex amplissimis ipse Ecclesiæ sanctæ principibus, ad plurimorum documentum, plenius exequeretur. Ea igitur pleraque Pontificis auctoritate quibusdam familiaribus suis distribuit; viris probitate, litteris, ingenioq; admodum probatis; de quibus alius erit singillatim dicendi locus. nonnulla ex monasticis, quæ commendationis ei nomine tributa fuerant, monachis ipsis libere dimisit. reliquis familiaribus, prout iustum esse iudicauit; tum litteratis aliis viris, & Cardinalibus item egentibus, varias ex fructibus constitui curauit pensiones. quibus ex sacris vectigalibus dandas non existimauit, iis ex patrimonio suo statuit pensitari. Dimittebat ea sacerdotia libere Pontifici: virosque tantum nominabat; quibus ea conferri probaret: qui quidem sacro muneri apti, & ad loca, ecclesiasue ipsas incolendas, vt opus erat, essent expediti. Pontifex autem eius minime obsecrantis testimonio, voluntatique facile assentiebat. quibusdam etiam, nemine demonstrato cum cessisset; Pontifex quibus visum fuisset, assignabat. Pensiones præterea nonnullas, quas ex variis ecclesiis in Italia, Lusitania, Belgio solebat exigere, liberaliter ecclesiarum commodo, quæ tenues habebant fructus, remisit. Hæc primo ipso Pij Quinti tempore Carolus cum instituisset; exequi deinceps perrexit; vt aliis locis demonstrabitur.

Sacerdotiis se abdicat, et Pontificis auctoritate probatis viris distribuuntur.

QVÆ clerus contra concilij decreta Romæ proposuerat, facile reiecta sunt. Verum cum Senatu plus negotii fuit: qui Regij iuris, quemadmodum asseuerabat, tuendi studio, in sua permanebat sententia: Archiepiscopo ius non esse, siue apparitores armatos habendi; siue laicos; excepta fidei caussa, sine Magistratibus comprehendendi. In quo tum iuris, tum facti cõtrouersia erat: nam vtraque pars, quod pro ea faciebat, id præteritis temporibus consuetum esse dicebat; sibique testimoniorum subsidio, iuris controuersi possessionem vindicare conabatur. Carolus, qui iurisconsultorum sententia, ius de quo agebatur, & iuris item possessionem, ecclesiæ tribui intelligebat; quidquid iuris, factiue pro ecclesia suppetebat, ad Pontificem referri curauit; vt

Iuris Ecclesiastici controuersia grauiter exercetur.
CAP. II.

Carolus ius ecclesiæ ad Pontificem referri curat.

quid agendum esset Apostolica auctoritate statueretur; quod acceptum facile pro sua pietate, seruaturumque Senatum confidebat. neque interim agere priuatim cum Senatoribus omittebat; & sui iuris argumenta commonstrare; si priuato posset res officio componi. Ex altera parte res ad Philippum Regem cum per eius ministros delata esset; Carolus quoque, ne quid temere facere videretur, per litteras, & per Apostolicum internuncium in Hispaniis commorantem, consilium in eo genere suum aperuit; & quæ pro iure Ecclesiæ fidem facerent, indicauit. Religiosissime Rex respondit; totum negotium ad summum Pontificem deferendum. interim vero suis præcepit, vt salua regia potestate, ius Ecclesiæ omnino conseruaretur. Itaque misso a Senatu Romam ob eam rem Senatore; tum caussæ cognitio certis Cardinalibus, doctisque viris mandata est; tum Carolus interim possessionem suam tueri iussus. Ibi cum eorum sententia, qui de controuersia consultabant, ecclesiæ Mediolanensi fauere videretur, Senator Roma discessit. Pontifex litteras ad Ducem, Senatumque humanissimas dedit; & eos ad ius Ecclesiasticum tuendum, pro perspecta eorum pietate cohortatus est; dum caussa recte, matureque Romæ cognosceretur. alteras saltem, si hoc loco insererem, gratum me piis viris facturum existimaui. hæ vero ipsæ sunt latine scriptæ.

Philippo Regi cōsilium suum aperit.

DILECTI filij. Iustitiæ simul, & charitatis officio libenter adducti sumus; vt redeunte Mediolanum collega vestro Ioanne Paulo Ecclesia, eius, quam in publico negotio vestro apud nos gerendo, egregiam vobis præstitit, fidei ac diligentiæ, testimonium redderemus. Cuius negotij cum ea vis, & natura sit, quam nemo non intelligit; adhuc eius ratio facile explicari non potuit. Nec vero hæc caussa diuturniorem, quam necessitas postulet, moram habebit. Nam auditis, & plane cognitis, quæ vtrinque pro rei veritate, rationes allatæ fuerint, mature iudicium expediendum curabimus. Interea vos studiosissime hortamur in Domino, vt in omnibus rebus Archiepiscopo vestro, & ceteris Prouinciæ Episcopis, ad tuendam, & ornandam Pastoralis officij curam, ac dignitatem; sollicitudinem, & operam vestram accommodetis. nulla

Pontificis litteræ ad Ducem Senatumque Mediolanensem.

enim

enim re magis sæcularis potestas stabilitur, & augetur, quam amplificatione, & auctoritate Ecclesiasticæ ditionis. quidquid ad spirituale patrimonium firmamenti, & virium accedit, eo temporalis status maxime communitur. nam obseruantia, & pietas Principum, ac Magistratuum in ecclesiarum Antistites, populos ipsis adeo præbet obedientes; vt fatendum sit, Regnorum, ac statuum incolumitatem vno illo ecclesiastici iuris præsidio tamquam fundamēto contineri. Quod vtinam contrariis ad multorum exitium exemplis non pateret. Ea laude vestri sic excelluere maiores; vt illo facto, & ipsi clari sint, & multas ciuitates, ac prouincias ad pij exempli imitationem inflammarint. Quo magis nos etiam eximia patrij in vos officij charitate, quam quod alioqui opus esse putaremus, cohortandos duximus; vt quam summa cum animi nostri lætitia retinetis gloriam iuuandi, ac fouendi ecclesiasticam iurisdictionem, in ea ardentius insistatis. Nam ista etiam studiorum vestrorum declaratione, pastores ad diligentiorem sui muneris administrationem incitati, vberiores suorum gregum fructus Domino persoluere studebunt. AT Mediolani interim periculum erat; ne dum vtraque pars possessionem sibi vendicabat; ita vt eius retinendæ nomine quod altera fecisset, altera duceret vsurpationis loco; violenti aliquid accideret. variæ rationes conquirebantur controuersiæ partium consensu dirimendæ. sed nihil confici potuit. Ecce autem, dum ita consultatur, quod ea controuersia periculum parturiebat, repente peperit. Lictor primarius ecclesiastici fori, cum armis Principis edicto vetitis comprehensus, in carcerem ducitur. tum publice reuinctis post terga manibus, sublimis fune tractus ad summum Palatij arcum, & ad solum vsque repente dimissus, quassu ter repetito, acerrime, si quis vmquam alius torquetur: ac statim pœna remigationis proposita, Mediolano discedere iubetur. Carolus cum ius sibi suum palam eripi; & etiam contra Pontificis auctoritatem fieri quodammodo iudicaret, ad quem erat delatum negotium; ipsum confestim iudicem, cuius in carceribus erat, quem iustitiæ Capitaneum appellant; item Aduocatum fiscalem, Notarium, & carceris custodem anathemate notari, eiusque rei scriptum publice proponi iussit. Præsidem Senatus per Vicarium suum;

Lictor fori ecclesiastici a ministris Regis in carcerem conijcitur, publiceq; torquetur.

Iustitiæ Capitaneum, quosdamque alios Regis ministros anathemate notari iubet Carolus.

suum; & vniuersum item Senatum, scriptis ad fores loci, quo ille conuenire solet, affixis; vocauit, ad eius facti caussam dicendam. Doluit casum Dux vehementer, quippe, qui nihil eiusmodi cogitasset; eoque magis doluit, quod propositum sententiæ scriptum, nescio cuius iussu per satellites a ianua ædium Archiepiscopalium, & ecclesiæ; & etiam ab ipso ecclesiæ suggestu abscissum fuerat; & clericus præterea, cuius opera quidam ex iis vocati fuerant, in custodiam datus. Itaque iudicem, cum se adeuntem vidisset, neque audire, neque admittere voluit: & satellites, qui scriptum absciderant, in carcerem detrudi iussit. rogauit vero Carolum, ne cito contra Senatum, ob præcipuam Magistratus dignitatem quidquam pronunciaret. qui cum Duci respondisset, non posse se ius ecclesiæ suæ non tueri; acturumque contra quoscumque, iure tamen, non iniuria, quemadmodum cum eius ministro actum esset: nihil tamen amplius statuit, antequam Roma responsum acciperet; quo rem, vti gesta erat, statim perferendam curauit. Senatus procuratorem dedit; qui negauit quidquam mandatum esse auctoritate Senatus: hominem punitum, non vt apparitorem sacri fori, qui quisnam esset ignoraretur; sed vt quemlibet alium, qui contra leges regias fecisset; & alia eiusmodi, quæ in iudiciis vsurpari solent. Scripsit ad Pontificem eadem fere vsus excusatione; culpamq; omnem in Carolum transtulit. Dux item scripsit, sed multo mitius; & pro regio tamen iure. Displicuit vehementer Pontifici & factum, & litteræ Senatus. itaque nihil Senatui respondens, monuit Ducem, vt pro illata iniuria Ecclesiæ satisfaceret. tum vero Præsidem ipsum, duosque Senatores consilij, factique præcipuos auctores, Romæ coram se spatio triginta dierum adesse; reliquos iam anathemate percussos Romam item citari, iussit. Proprium ad id ministrum (cursorem appellant) Septembris mensis, anni M. D. LX. VII. initio, cum litteris ad Ducem Mediolanum misit. Illas pius Princeps osculatus; tum omni alia pietatis significatione, summaque in Pontificem reuerentia in iis recipiendis vsus, Cursorem, quocumque opus esset vocandi gratia, tuto, honesteque adeo adduci iussit; vt ipsum Iacobum Paëzium eximia

Ducis iustus dolor, factumque laudabile.

Senatus excusatio.

Ad Pontificem scribit Senatus idemque & Dux facit.

Pontifici factū & litteræ Senatus, displicēt quod idem statuat.

1567.

Dux Pontificis litteras veneratur.

mia pietate, & doctrina Theologum ex Societate IESV, qui a cōcionibus, confessionibusq; ille erat, vna miserit, qui hominem vbique commendaret. Quam quidem piam, & religiosam erga summum Pontificem reuerentiam imitatus magnus Cancellarius itidem Hispanus, addidit etiam, Pontificias litteras, vti ab ipsius beati Petri manu esse accipiendas. Fuit ex ea re, Mediolani, Romæ, in Hispaniis varius rumor, turbaque non mediocris: aliis alia dicentibus, opinantibusque; & vno quoque pro suo ingenio, atque sensu de re tota iudicante. Carolus magis ac magis in inuidiam varie vocabatur: vsque eo, vt dicerent nonnulli, potestatem illum Regiam sensim inuadere: nisi obsisteretur, viam sibi munire ad Mediolanense imperium occupandum: ab eiusmodi consilio Pontificem fortasse non esse alienū. de qua obtrectatione, ac calumnia delatus vir primarius Hispanus, in carcerem Ducis iussu ductus est. Vt intolerabilis potentiæ factum cōmemorabant; quod publicas bibliothecas omnes multis comitibus, & ministris, magna populi frequentia recognouisset; libros omnes singillatim inspexisset; plurimos abstulisset. id vero Carolus fecerat, cum audiisset multos libros hæretica labe infectos publice vendi, quemadmodum re ipsa verum esse deprehendit. fecit vero etiam Apostolico accersito inquisitore. Fuere adeo, qui iuris regij tuendi nomine, & ad vim, vt aiebant, vi repellendam; Ducem instigarēt, vt ad extrema illa veniret, cum Episcopus è ciuitate violente pellitur. Contra plurimi, singularem Caroli pietatem, & egregium in Ecclesiæ iure tuendo studium, constantiamq; in cœlum ferebant. summa cum eius laude mirabantur, quod religionis caussa neminem vereretur, aut respiceret; neque suam apud Principes gratiam, aut ipsum etiam Archiepiscopatum magni faceret. mentem eius optimam, conatus sanctissimos prædicabāt. regios vero Magistratus grauiter accusabant. Carolus eximia Dei fiducia; tum animi magnitudine, quam in amplissimis reipublicæ christianæ negotiis exercuerāt; ita se moderate gerebat; vt cum ex eorum consilio, quos apud se in eo genere peritissimos habebat; in primisque sacræ precationis lumine, fecisset, quæ legitime fieri posse, ac debere

Magni Cancellarij erga sedē Apostolicam obseruantia.

Varia de Carolo opiniones.

Carolus Dei fiducia fretus qualiter se gereret.

iudicaret: tum ea animi tranquillitate, ſilentioque alia omnia obiret; vt nihil illi omnino litis, aut contentionis eſſe videretur. Neque vero quidquam mœſtitiæ attulit; quod ex optimatibus permulti, qui antea vel comitari, vel ad eum ventitare ſolebant, iam non apparerent. immo in eam partem libenter accepit; vt ad pleniorem rerum humanarum contemptionem ea quoque ratione ſeſe incitaret. Cum dies adeſſet, quo die ſe Romæ ſiſtere Senatores iuſſi erant; variis excuſationibus, miſſis etiam Romam legatis, dilatus eſt; ac denique impetratum, ne quidquam contra illos promulgaretur, donec Seralui Marchio, qui negotij illius cauſſa ex Hiſpaniis aduentabat; Romam perueniret. Is Mediolani primo Carolum, conuenit, multaque cum eo egit, & queſtus eſt: ſeuere nimis actum contra Senatores: Carolum a Rege potius remedium petere debuiſſe, quam accẽdere animum Pontificis. ita Regis in eum merita poſtulare: ita officium illud, quod vt homo in Regis imperio natus, ei deberet. ſi alia ratione demum res non ageretur; facturum Regem, quod iuri, imperiiſque ſuis conſeruandis opus eſſet, licet perturbationes inde fortaſſe multæ, graueſque orirentur. poſtremo etiam blande rogauit, vt amico, atque adeo paterno ſtudio negotium complecteretur: id ſaltem, ſi alia recuſaret, ſcriberet ad Pontificem: cupere ſe, vt citationis cauſſa prætermiſſa, controuerſia componeretur. Reſpondit Carolus interpoſito die: quod Pontifex contra Senatores egiſſet, ſeſe præſtare non debere; neque etiam Pontificem ipſum, qui nemini id præter Deum deberet. de facto ſuo, timendam ſibi videri potius Pontificis in eo reprehenſionem, quia remiſſe egiſſet; quam offenſionem Regis. Romam ſe motus initio minime confugiſſe: toleraſſe: Gubernatorem ſæpius, & Senatores priuatim, atque amice monuiſſe; vt quæ contra ius eccleſiaſticum afferrentur impedimenta, ea vellent tollere. cum nihil profeciſſet; cum etiam ad vim vẽtum eſſet; quæ contra non ſolum Mediolanenſis, ſed etiam vniuerſæ Eccleſiæ ius, immo contra ipſius Pontificis auctoritatem videretur; merito ad ipſum retuliſſe Pontificem, ſupremum iudicẽ, patremque omnium eccleſiarum. moleſtum id fore Regi non putaſſe.

Seralui Marchio ex Hiſpaniis pro his controuerſiis ad Pontificem Legatus, quid Mediolani cum Carolo egerit.

Caroli reſponſio ad Seralui Marchionem.

putasse. eius meritorum magnitudinem & se agnoscere, & vt quam gratissimus esse posset, semper curaturum. A se Regi semper omnia fore paratissima: sed quæ Ecclesiæ esse putaret; iis, si quis forte id expeteret, cedere se nullo modo posse; præsertim quo priuatis beneficiis responderet. Nihil se a Rege expectare, quod valde pio, & catholico principe dignum non esset: quem satis nosse sciret, regias vires in iuuanda Ecclesia, non autem opprimenda poni debere. id si non fieret, magnas sine dubio perturbationes, grauissimaque incommoda futura. quibus tamen ecclesia Mediolanensis tunc minime careret; quæ vi tam grauiter illata, suam libere non poterat exercere potestatem; in eos præsertim qui vel ob ipsam impunitatis fiduciam, turpem, flagitiosamque vitam agerent. Litteras ad Pontificem, quales postulabat Marchio, pro eo, quod ecclesiæ suæ debebat, dare se posse negauit. dedit autem huiusmodi.

SANCTISSIME ac beatissime Pater. Cum antea ad sanctitatem tuam de rebus ad huius ecclesiæ iurisdictionem pertinẽtibus singillatim retuli; tum hoc tempore Ormaneto mandaui, vt diligenter exponat, quidquid hic cum Marchione Seralui actum est, qui nunc Romam proficiscitur. is cum a me contenderit, vt de eodem negotio componendo, Senatoribusque Romam minime compellendis ad te perscriberem: quæ in hoc genere sentiam, quæque antea significaui, & Marchioni ipsi libere respondi, hic breuiter attingam. Quod ad Senatores attinet; nullam priuatam iniuriam meam equidem vindicari volo. de cetero quid sanctæ sedis Apostolicæ dignitati conueniat; quid Ecclesiæ conducat vniuersæ, rectissime tua Sanctitas existimabit: eius enim illa caput est; ego autem exiguum membrum. De huius ecclesiæ iure, id confirmo; nihil aliud spectare me; nisi vt illius auctoritate seruata, qui posthac Archiepiscopatum geret, omnia libere exequi posit, quæcunque ad eius officium pertinebunt. Ceterum testimonia me, ac argumenta, quæ ad possessionem ecclesiæ probandam valent, ad Sanctitatem tuam misisse satis habeo. quæ cum apud se viros habeat bonitate, doctrina, iudicioque præstantes: & ex eorum numero, qui in Concilio Tridentino huius generis rebus constituendis interfuerunt: cumque, quod caput est, a spiritu sancto Caroli litteræ ad Pontificem.

G 2 *regatur;*

regatur; meas esse partes alias non video; quam expectare, quid illa decernat; & quidquid decreuerit, prompta omnino voluntate accipere; nihil dubitans; quin illud rectum, sanctumq; sit. Sanctitatis tuæ pedes summisse osculor. Mediolani nono Calend. Februarij M. D. LX. IIX.

Ita Marchio Romam profectus, in primis omni diligentia, studioque tempus adhuc prorogari curauit; vt aliquo modo interim vocati eximerentur.

Longinquas diœcesis suæ partes visit. CAP. III.

QVAMQVAM autem eo iurisdictionis grauissimo negotio Carolus erat occupatus; quæ tamen ad suos regendos, rebusque salutaribus iuuandos pertinerent, eorum nihil omittebat. Atque cum alias diœcesis partes, aut per se, aut per alios peragrare, visereque ad id tempus perseuerasset; ad eam ipse initio Octobris anni M. D. LX. VII. profectus est, quæ in rebus profanis paret imperio trium pagorum Heluetiorum. continetur ea pars tribus vallibus, Leuantina, Brennia, & Riparia, & ad montem sancti Gothardi pertingit. primo igitur Carolus certiores de suo aduentu pagorum principes fecit. & quoniam eorum imperium plurimum non modo apud laicos, sed etiam apud clericos valebat; legatos mitti petiit; qui in ea regione lustranda cum comitarentur. Illi, vt tres pagi erant, tres primarios viros ita miserunt; quos humanissime habitos Carolus secum adduxit. Tãto temporis spatio regiones illæ Archiepiscopum, aut eius administros non viderant; vt pene à rectis omnibus Ecclesiæ institutis; atque adeo ab ipsa, quam Archiepiscopo præstare debebant, fide, atque obedientia discessissent; solosque propemodum Heluetios dominos in omnibus agnoscerent. populus quidem natura minime malus, & simplex, ignorantia peccabat: sed clerus vita erat, vitiis, flagitiisque plurimis cooperta. diuinæ res, & ipsa præsertim sanctissima Eucharistia indignissime habebatur; qua de re Carolum quandoque lachrymantem comites viderunt. multa erat ignoratio rerum illarum, quæ ad sacra ministeria, non dicam vtiles, sed omnino necessariæ sunt. beneficia pleriq; vitiose obtinebant, tum pecunia interueniente, tum deficiente Archiepiscopi auctoritate. ipsi parochi turpibus lucris,

Quid primo in quibusdam lustrandis vallibus, tribus Heluetiorum Pagis, subiectis faciat Carolus.

Quomodo à rectis ecclesiæ institutis defecerint Valles illæ.

Ob cleri illius flagitia lachrymatur Carolus.

cris,

eris, sordidisque negotiationibus operam dabant. concubinas, liberosq; ex eis susceptos domi palam habere non verebantur. adulteria, incesta, sacrilegia multa: apud quosdam etiam non paruum catholicæ fidei discrimen. Ipsi autem pagorum principes, & magistratus licet catholici, nemine contradicente, aut aliud docente, omnem fere in rebus ecclesiasticis auctoritatem, sibi sumpserant. Ibi Carolus singulas ecclesias visere; presbyteros, & alios incolas diligenter interrogare; angusta loca, difficilia, asperaque adire; montium altitudinem, prærupta saxa, siluestrium locorum penuriam non vereri; nullius vitæ commoditatis, neq; valetudinis rationem habere; nullo diei, noctisue tempori parcere. omnino spatio mensis adeo profecit, vt eius ecclesiæ tota pene facies immutaretur. Multa passim decreuit: plures presbyteros mulctauit; puniuit; sacerdotiis, sacrisque officis mouit. tantum se continuit, ne vinctos Mediolanum deduceret. Principibus Heluetiis persuasit, vt multa in dandis beneficiis; & in rebus iudicandis, quæ ad clericos pertinerent, sacræ permitterent potestati. quæ illi Caroli sese virtuti, sanctitatique dare publice testabantur; quamquam contra Carolus suadebat, non sibi, sed sanctæ Ecclesiæ, Deoque esse tribuenda. Postremo, vniuerso clero in vnum conuocato, quæ opus erant, grauiter, pieque monuit, & cohortatus est: quod idem præstari iussit per religiosum virum, qui grauissimam concionem ad eum cœtum habuit. Sed valuere plurimum verba, quæ aliorum quoque nomine vnus ex legatis ad clerum fecit: Quamquam Heluetiis consilium non erat, priuilegia sua dimittere, quibus in earum vallium administratione vtebantur; agnoscere tamen, ea quandoque rectores attigisse, quæ fas non esset: sed fecisse coactos malefactis clericorum, Pastorumq; incuria, qui eam regionem neglexerant. in posterum longe aliter fore. in Concilio Tridentino se affuisse, illudque pagorum nomine recepisse: velle omnino Principes, eius decreta seruari. palam se denunciare omnibus; nemini posthac apud ipsos perfugium fore; quin a Cardinali plene regerentur; & quemadmodum oporteret, corrigerentur. Demum clerus Concilij Tridentini decreta publice recepit;

Quamplurimas in illius gentis visendis ecclesiis superat difficultates.

Heluetiorum Consilium.

Clerus decreta Concilij Tri-

dentini & prouincialis recepit.

pit; concilij prouincialis constitutiones seruandas suscepit: tum catholicam fidem stata formula singillatim professus est. Ita Caroli dolorem, quem ex tanta prauitate cœperat, emendationis remedium, spesque melioris in dies progressus non mediocriter leuauit: simul vero illud; quod præ finitimarum ecclesiarum de quibus cognouerat, conditione, suas bono statu satis esse intellexit. Litteras autem discedens ad gentis consilia dedit; quibus & de legatorum opera gratias egit; & monita multa iis de rebus addidit; quibus veræ pietatis, religionisque caussa, in regione gubernanda illis abstinendum esset. Atque iam tum, christiana gentis charitate motus, cum eam præsertim in sua iam habuisset clientela; cogitare cœpit, quemadmodum aliis item ecclesiis, quæ in ditione Heluetiorum essent, consulere posset. verum nihil eo tempore, publice tentandum arbitratus; priuatis officiis oppida, castellaque multa, maxime suæ diœcesis finitima, iuuare non destitit; tum pueris ad clericalem vitam Mediolani educandis; tum concionatoribus mittendis; qui fidem catholicam tuerentur, christianosque mores suaderent. tum aliis rebus ad eorum salutem accommodatis. Sed minime prætereundum videtur, tres eas valles, quattuor ex Canonicis Mediolanensibus Comitum titulo tenuisse; & vtraque potestate, sacra, profanaque administrasse. eas autem Heluetios cum Philippo Mediolani Duce bellum gerentes occupasse. cumque de pace ageretur; nescio quo animo, Dux, vt facilius transfigeret, valles non suas permisit Heluetiis: earumque loco Canonicis vniuersi Sepriensis agri vectigal quoddam assignauit. Ecclesiasticam vero administrationem, quam vt oportebat, canonici tueri, & ab improborum audacia; potentiumque viribus defendere non poterant, Carolus suscepit: cui tamen alioqui, vt loca intra suam diœcesim posita, neque ad alium Episcopum pertinentia recognoscere; quæque opus essent, ex sacris decretis constituere, facultas erat. Ius porro, quod in sacerdotiis dandis consistit, canonici retinuere.

Literas ad gentis consilia dat Carolus, deque Heluetiis iuuandis cogitat.

Quattuor ex Canonicis Mediolanensibus tres illas Valles Comitum titulo tenuerunt. & quomodo ab Heluetiis occupata sint.

Humiliatorum ordinem corrigit. CAP. IV.

PRÆTER Mediolanensis ecclesiæ negotia, Carolus alia quoque grauissima suscipere non omittens; noua semper ad homi-

hominum ſalutem, & ad eccleſiæ fructum exempla proferebat. Confecit eodem anno priuſquam exiret, negotium inter alia correctionis ordinis Humiliatorum. Inſtituerant illum Mediolanenſes olim nonnulli. cum enim Conradus Imperator eorum plurimos cœpiſſet, & in Germaniam duxiſſet; primarios quidem ſecuri percuſſit; alios autem reſeruauit; qui periculo commoti diuino ſe cultui totos dedere cõſtituerunt: & vt primum, Conrado mortuo, ab Henrico ſucceſſore reditum in patriam obtinuerũt; monaſticam auctoriate Pontificia religionis diſciplinam, ex ſancti Benedicti inſtitutis, cum albis indumentis ſuſceperunt, Humiliatorumque ſibi nomen impoſuerunt. Ii plurimis in Italia fundatis monaſteriis; annorum amplius quingentorum ſpatio a prima diſciplina, vt humana eſt imbecillitas, longe admodum in multis diſceſſerant. Viderat Carolus ordinis patronus, & iudex, correctione opus eſſe: atque iam antea per Ormanetum, cum is Mediolani eſſet, aliquam eius rationem tentauerat. qui cum eorum comitiis præfuiſſet; fecit ille quidem, vt de corruptelis quibuſdam tollendis aliquid in congregatione decerneretur: verum ad rem perficiendam; maxime autem ad alia, quæ grauiora, & difficiliora erant, conſtituenda, efficiendaque, iam tum vir ſapiens multo maiorem auctoritatem, poteſtatemque neceſſariam eſſe prædixerat. Non omiſit vmquam negotium Carolus; neque de ratione ineunda, qua ordo ille ad ſua reuocaretur inſtituta; cogitare intermiſit: ſed Pio Quinto tali Pontifice demum creato, rem ſuſcepit attentius. multa ipſe cum Pontifice prius egit accurate: per Ormanetum poſtea rem totam confecit; & de toto ordine componendo conſtituit. Itaque conuentu indicto; omnibuſque qui vocati erant, Cremonæ congregatis; cui conuentui Carolus non ſua ſolum Protectoris, vt aiunt, ſed Apoſtolica etiam auctoritate præſidebat: quæ acta de iis, Pontificiaque conſtitutione ſummatim ſaltem, ſancita erant, & ad eam diem ſecreto habita, promulgari iuſſit; præſidiis ante paratis, ſi quis forte promulgationi vellet reſiſtere. dura maxime Præpoſitis viſa ſunt, quæ de eorum emendatione ſtatuta

Qui ordinem Humiliatorum inſtituerint, & quando.

A diſciplina regulari diſceſſerunt illi religioſi.

De ordine illo componendo cum Pontifice agit Carolus.

Cremonæ indicit conuentum, cui ipſe præſidet.

Dura videntur Præpoſitis ſtatuta.

statutâ erant; eoque duoriora, quod minime quisquam putarat, emendationem eousque peruenturam. quin etiam, sicuti ego accepi, quidam ex iis, qui prudentiores sibi videbantur, subobscure Caroli conatum ante illudebant. cum autem talia improuiso audiissent; animo quidem grauiter perculsi omnes, nihil tamen resistere ausi sunt, aut contradicere. Summa emendationis fuit; vt Præpositi dignitatem, quam quisq; haberet; & eius item insigne retineret: sed suum quisque locum, sacerdotiumque mutaret. tertio quoq; anno in posterum per suffragia tum Præpositus ordinis vniuersi, tum locorum omnium Præpositi deligerentur. reditus ecclesiæ, non ipsi, vt antea, ciuili quodam splendore; sed alij ad id proprie electi religiose administrarent: iis vti communibus omnes æqualiter vterentur: omnino cœnobitica, religiosaque vita vere inter eos ageretur. hæc litteris Pontificiis continentur; tum fusius, explicatiusque constitutionibus, quas tum pro amplissima facultate sibi data Carolus eis scripsit; & in conuētu etiam eodem promulgauit. At conuentu dimisso, multi Præpositi; nam magna pars nobilitate, gratiaq; plurimum poterat; omnes vias persequi cœperunt, quibus viis, promulgatis se legibus ex parte saltem liberare possent. Res longe grauissima illis videbatur, ex eo statu quem sibi proposuerāt, cum ei se ordini addixerunt; ademptis beneficiis, quæ consueta deterorum via obtinuerant; tantis detractis commodis, & facultatibus; ad eam vitam compelli; in qua & tenue esset, quo quis vteretur; & id ipsum non esset proprium: quæque seueris aliis contineretur institutis. nihil enim minus, siue ipsi, siue parentes, iis dignitatibus quærendis, fortasse spectauerant; quamuis spectare debuissent; quam monasticam, cœnobiticamue disciplinam. Sed quemadmodum vulgo: de aliis fieri solet sacerdotiis, quæ legibus eiusmodi cœnobiticis libera sunt; id sibi, suisque comparare plerumque studuerant, quod vitæ commoditati, nobilitatique sustentandæ deseruiret. Cognati quoque ipsi, qui Præpositorum opes ad familiæ suæ spendorem pertinere videbant; easque ad iuniores eiusdem familiæ deinceps transferendas sperabant; sancitas leges quantum poterant, dissoluere cona-

Multorum conatus vt sanci-

conabantur. Itaque amicos rogare; principes viros obsecrare; quacumque ratione possent, niti; vt a Pontifice audirentur. cum sibi obstructum Pontificis, Carolique constantia, & prudentia, tum Ormaneti diligentia, aditum reperirent: speciosis caussis Italiæ regulis persuadere, ne nouos Præpositos iuuarent; neue ingredi in loca assignata permitterent: loca nonnulla ipsi armatis viris munire. Sed Carolus tum sua, tum Pontificis in primis auctoritate, tum etiam Principum pietate perfecit, vt rebus constitutis esset omnino locus. Vniuerso ordini præposuit Aloysium a Basilicapetri. Is cum ecclesiæ sancti Iacobi Cremonæ Præpositus, profanis studiis deditus diu vixisset; iam anno ante, diuino excitatus impulsu; bonitateque naturæ adiutus, vitam sibi recte instituendam decreuerat: duosque sacerdotes ex clericis regularibus S. Pauli apud se habuerat, quibus ducibus ad id efficiendum vteretur. tantumque profecerat; vt eum potissimum Carolus toti ordini pręficiendum deligeret. Sed bonus vir valde resistebat: vitam male actam commemorabat; non se in litteris, aut piis studiis; sed in otio, venatione, profanisque rebus aliis ætatem consumpsisse. vrgebat tamen eo magis Carolus, quo se ille grauius accusabat; quod probitati iam cognitæ, indicium quoque illud accusationis accederet. Is deinde post ea perpessa, quæ Antistitem præcipue, tum bonos monachos omnes, tali rerum conditione, pati oportebat; extincto demum ordine, vestitu suo in eorundem Clericorum Collegium S. Barnabæ Mediolani receptus, singulari modestiæ, patientiæque documento vitæ suæ cursum confecit. nam neque quod amplis fructibus ablatis, quadraginta aurei annui, quemadmodum ceteris, reliqui essent; neque ob deletum ordinem; aliud vmquam dixit; quam omnia recte, iusteque euenisse. Ita quæ inuito ac repugnanti castigatio, afflictioque exitio facile fuisset; pie, ac sapienter accipienti saluti fuit: quemadmodum aliis quoque fuisse putamus.

tas leges dissoluerent.

Quis vniuerso ordini sit præpositus constitutus.

ADDEMVS hic non dissimile munus, quod sequenti anno Carolus obiit, in ordine Franciscano, cuius item erat moderator. Ac in ea quidem parte quæ laxiorem videtur sequi disciplinam,

In ordine Franciscano nonnulla restituit. CAP. V.

nam, quædam magni momenti iam perfecerat, ad cœnobiticæ vitæ æqualitatem, tum in victu, tum in habitatione seruandam. alia deinde præstitit valde vtilia per Alexandrum Cribellium Cardinalem, virum pium, & grauissimũ; quem in munere illius ordinis regendi pro se substituerat. In reliquo autem ordine, qui obseruantiæ nomine appellatur, illud auctoritate Pontificia curauit, ac effecit; vt quædam eius quasi partes tollerentur. Clarenorum, Amadeorum, aliorumque; & nominibus quoque ipsis deletis, cum reliquo corpore coniungerentur: qua de re constitutio edita est. Eas partes omnes puto ex bonis initiis profectas: fit enim sæpe in sacris religiosorum virorum societatibus, vt primo illo sancti spiritus ardore, cum optima disciplina paulatim pro humana miseria refrigescente; quoniam vniuersi moueri non possunt, vt ad pristinos se mores referant; pars tantum id faciat, & à ceteris separata, veteribus, perfectioribusque vtatur institutis. quæ cum item spatio temporis remittantur; eò res tandem recidit, vt nomine tantum, & præterea dissidio sæpe relicto; ea veluti disiuncta membra omnino expediat reliquo eiusdem conditionis corpori rursus coniungere. Hoc fecit Carolus iis, qui Amadei appellabantur, Pacisque ecclesiam Mediolani tenebant, reliquo numero aggregandis. Nomen ij traxerant ab Amadeo Vlissyponensi, viro religiosissimo, qui sibi ob pręcipuam sanctitatem non mediocrem fratrum numerum, plurimis ab hinc annis adiunxerat; & vna cum iis asperiorem veterum vitam renouare conatus erat. iis cum posteris temporibus noui, hisque alij successissent; mansit quidem distractus numerus; sed disciplina tandem a ceteris non differebat. Ea de re ne constitueretur, principes viri multi primò sese interposuerunt; sine quorum intercessione vel oblata sponte, vel postulata, quod maxime dolendum est, vix quidquam in Ecclesia paulo grauius componi, corrigiue potest. deinde vero, ne statutum quod erat, efficeretur; plura, voluntasque Amadeorum ipsorum in primis, impediebat. Carolus autem nihil a proposito declinans, minime destitit, donec bono rem exitu concluderet. aggressus ad litteras Pontificias, quas ad eam rem proprie curauerat, in conuentu

Quasdam in ordine Franciscano partes tolli ac inter se vniri curat.

Ex quibus initiis orta sint partes illæ.

Difficultates in his vniendis partibus superat Carolus.

uentu Pacis promulgandas, remque conficiendam, ea incurrit, vt vno verbo dicam; quibus tunc quidem sibi cedendum, & re infecta discedendum, clementer statuit. rediit tamen, remque totam confecit arbitratu suo. tum vero eorum, qui restiterant, apud Pontificem, ob eius grauiter offensum animum, deprecator fuit. Ea re peracta, conuentum habuit: in quo promiscue cœnobij cuiusque numero constituto; & rectoribus electis; salutaribus constitutionibus oportune renouatis prouinciæ res composuit.

Caussis fidei præest: vitæ sanctitatem auget.

CAP. VI.

GESSIT per idem tempus aliam rem a Pontifice mandatam. Nefarium hæresis scelus, cuiusdam concionatoris olim impietate, verbisque conceptum, quod diu latuerat, in præcipua quadam Italiæ vrbe tunc apparuit. Inquisitor suo iure vti, in ius vocare, in custodiam dare, ob quorundam magnam potentiam, minime poterat. duo religiosi viri ob eam rem crudeliter interfecti erant. Pontifex eò sua sponte Carolum misit: pauca mandata; maximam auctoritatem tribuit. eo nondũ profecto, componi res cœperunt: neq; id mirũ: quia licet cum hominibus, quibuscum oportebat, nondum egisset; egerat cum Deo tamẽ; qui præsens est rerum omnium moderator; idque singulari quadam sacrarum precum contentione. etenim per omnia monasteria, omnesq; vrbis ecclesias precationis tempora ita distribuerat, vt sine vlla intermissione, die, noctuq; essent, qui Deum pro grauissimo negotio orarẽt. quod genus precationis sine intermissione tunc primũ, ex ea credo oratione acceptum, quæ pro Apostolo Petro vincto habita scribitur; postea in grauissimis rebus sæpe adhibuit. Cum ad locũ venisset, veritate, ac vi argumentorum; tum prudẽtia, atque auctoritate, in primisque diuina ope, flexit potentũ animos; auctoritatem sacrosancti magistratus, sacrorũque ministrorũ restituit, qui eum veluti Angelum Dei sibi aduenisse prædicabant. effecit, vt sontes, quorũ satis magnus erat numerus, deprehenderentur, in carcerem ducerentur, publice hæreses detestarẽtur; alij condemnati, potestati seculari permitterentur; ciuitas tanto periculo, maloq; breui liberaretur: vt Pontifex, Cardinalesque; tum alij Carolũ mirifice commendarent.

Duo religiosi viri caussa fidei interfecti in ciuitate quadam, ad quam huius rei & fidei caussa a Pontifice mittitur Carolus. Multis præsidiis onus sibi iniunctum aggreditur.

Quibus modis potentum animos flexerit & quæ illic egerit.

Pontificis vigilantia.

Dum id ageret, addidit aliud Pontifex eiusdem generis ad euellendas ex religioso ordine prauas quasdam opiniones, quæ multis iam insitæ erant. quod Carolus iis qui corrupto sensu essent, per varias Italiæ vrbes prudenter comprehensis, & conclusis, diligentissime curauit. erant hæ, opinor, reliquiæ malorum illorũ, quibus non multis ante annis Italia magno in periculo fuerat; vtque remedium afferretur, Pius ipse Pontifex Inquisitoris tum officio fungens, egregie partes suas egerat. In quo magnam equidem caussam reperio, quamobrem Deo, quas maiores possumus, gratias Itali agamus; præcipuo eius munere factũ agnoscentes; vt quæ pestis aliis quibusdam prouinciis orta, illataue, deleri numquam potuit; sed maiori in dies perturbatione, pernicieque grassata est; apud nos facile sit non semel extincta. id ego ab diuina virtute proficisci existimo, quæ ex Romana illa petra in qua ædificata Ecclesia est, in propinquiores partes efficacius funditur. Alia publica, grauissimaq; negotia per id tempus ad Carolum delata sunt: nam tantæ virtuti quæcumq; difficilia recte committi posse videbantur: persuasumque omnibus erat; neque eius animi æquitatem vlla gratia inflecti; neque constantiam, & robur vlla potentia infringi posse. Sed ille operam laboremq; omnem in ecclesia sua potius ponere cupiebat. Atq; cum quarto iam mense ob illud fidei negotium ab ecclesia tali tempore abesset; orare Pontificem, non desinebat; vt redire tandem liceret: eo magis, quod quibus id gratũ fuisset, vulgo iactabant; detinẽdum eum de industria variis negotiis; ne Mediolanũ amplius reuerteretur. eam ecclesiam quasi vineam incultã assidua opera indigere: synodũ clericorum sibi tandem habendã; diœcesis, quantũ posset eo anno sibi visendũ, cuius maior pars restabat. At illa tamen absentię oportunitate Carolus otij aliquid nactus; animi, spiritusq; sui vires collegit: & cum in medio vix spiritualis vitæ cursu se esse affirmaret; quasi præterita obliuiscens, maiore quam antea conatu, ad metam incitatus est. præterita omnia peccata sua diligenter a primis annis recognita, quod iam diu cupiebat, confessus est Alexandro Saulio sancti Barnabæ Mediolani Præposito, nunc Episcopo Ticinensi cuius consiliis, & do-

Alia Carolo deferuntur negotia.

Ad ecclesiam suam cupit redire.

Illa absentia proficiendi magis, occasionem nanciscitur.

Alexandri Saulij consiliis vtitur.

& doctrina vti plurimum solitus fuit; donec cum ad Episcopatum Aleriensem a Pio Quinto vocatum, tam libenter ob Ecclesiæ fructum; quam ægre ob suum, & sancti Pauli Congregationis vsum dimitteret, perfectiores sibi vitæ leges, familiæque statuit: iam quidquid ad animum relaxandum pertineret, seuerius vitare: consuetudini familiarium, sermonibusque minus fructuosis omnibus se subducere: sacras rerum spiritualium communicationes inter domesticos instituere, quotidieque habere; mensas cœnaculi religiosi more circumponere: quibus, licet ipse profestis diebus abesset; non tamen, vt superioribus annis, conuiuas adhibebat; aut sibi plus, aliudue, quam cuiquam alij apponi patiebatur. ieiunij diebus, quos plures iam in hebdomada sibi constituerat; non vt ante conquisitos, magniq; pretij cibos, sed vilissimos vespere gustare: alia sibi demum præfinire, quibus ad summos sanctæ disciplinæ gradus ascendere properaret. Ita mente, spirituque diuinitus instructus Mediolanum rediit mense Iunio, populo maxime expectatus, maximaque lætitia exceptus.

Dicecesis, prouinciæque synodum celebrat. Cap. VII.

CVM antea, quæ prouinciæ communis vsus postulabat, in Episcoporum concilio constituisset: suæ quoque diœcesis clericorum synodum, ex sacrorum canonum præscripto iamdudum habere cupiebat; in qua ecclesiæ suæ, quæ proprie opus essent, decerneret. eam ob varias, & grauissimas occupationes, Pontificis etiam consensu, cum distulisset; habuit tandem pridie nonas Augusti anni M. D. LX. IIX. Vicarios presbyteros, in diœcesi constitutos, mense ante monuit, vt suæ quisque regionis presbyteris in vnum coactis, quæ corrigenda, vel prouidenda iis locis essent, cum iis consultaret; & notata deferret ad synodum. Vnumquemque parochum eorum nomina scripta iussit afferre, qui tempore Paschatis in sua parœcia peccata sua sacerdoti confessi non erant; qui sacræ communionis participes non fuerant; qui gradu cognationis propinquiore, quam fas est, matrimonio forte coniuncti essent: vt eorum omnium saluti prospiceret. nomina item, statum, & conditionem omnium, qui 1568. *Magna Caroli diligentia.*

clericalis ordinis in eadem parœcia essent. Ad hæc, supplicationes quisque ante discessum vna cum populo obiret, ad diuinum auxilium in eiusmodi negotio implorandum. clerici omnes ordinis, quo initiati erant; & beneficiorum, quæ obtinebant, legitima testimonia recognoscenda in synodum afferrent. Prouidit, ne quis clericorum in publicis diuersoriis Mediolani commoraretur: neque ea in re pro consueta liberalitate sumptibus pepercit; quin suas magno illorum numero ædes impleret. Hęc, & alia multa Carolus tum præparauit ad synodum recte habendam; quæ libellis eo de genere cõfectis fusius continentur: quęque postea, cum alias habuit, ex iis, quæ vsu cognouerat auxit, etiam diligentius. Stata die synodum incipiens salutarem ipse concionem habuit: sacros ordines de more celebriter ad sancti Ambrosij Basilicam supplicatum duxit. in ea supplicatione præter cœnobitas, clerici fuere circiter mille quingenti. in iis trium vallium illarum incolæ, qui iam magis ac magis ad ecclesiæ disciplinam informabantur. Ibi librorum vetitorum indicem promulgari; constitutionesque concilij prouincialis recitari, iussit. ea demum inquisiuit, decreuitque, quæ ad clerum sancte instituendum, ecclesiasque recte, & salutariter ordinandas pertinerent. triduo religiosum illud negotium absoluit. Quod restabat anni consumpsit vicanio ecclesiis, montosis præsertim, perlustrandis. cuius operæ fructus fuit sane maximus; tum ad rerum sacrarum decus; tum ad salutem mortalium; qui eius sermone, laboribus abstinentia, vehementer ad religiosam vitæ institutionem mouebantur. consumpsit item in rebus virginum reliquis componendis. quæ quidem vt præcipua fuit, & perpetua episcopalis eius muneris cura: ita magni, diuturnique laboris, Deo concedente, fructum habuit singularem. tunc operæ multum posuit, in nonnullis cœnobiis ob exiguum numerum, locaue minime tuta; omnino ob corruptam disciplinam, in ampliora, religiosioraq; transferendis: tum nonnullis etiam a religiosorum quorundam potestate, Pontificia auctoritate vindicandis: in sacrilegis item hominibus non paucis puniendis; quorum consuetudo sacris locis perniciosa erat. vt tali sacri

Ingens clericorum numerus in publica supplicatione.

Quæ acta sint in diœcesana hac synodo.

In quibus, reliquum anni cõsumpserit.

pudoris patrono, ac vindice; in illius pariter, & alienæ potestatis fœminarum, mariumq; cœnobiis rectius sese multo res haberent; & magna vbique Caroli diligentiæ, iustitiæque formido existeret. Intendebat animum ad Episcoporum conciliũ secundo celebrandum: cuius tempus, Pontifice consulto, à Septembri mense, quo triennium a primo præterierat, ex ratione sacris decretis consentanea, transtulit in sequentis anni M. D. LXIX. 1569. Paschales dies. vocauit igitur duobus ante mensibus Episcopos, monuitque, parati adessent, vt rerum ecclesiasticarum perfectam conformationem studiis suis prosequerentur. vocauit canonicos; & ex vnaquaque ecclesia, seu diœcesi testes, quos dicunt synodales: qui in priori concilio electi, quid ad rectam ecclesiarum administrationem, cultumq; deesset; quid corrigendum, prouidendumue videretur, pro suo munere tunc referrent. Affuerunt in hoc concilio ciuitatum, quas in priori nominauimus, Episcopi; qui quidem essent, necessarioue non tenerentur impedimento. alij Præsules nonnulli, quorum doctrina, quæ decernenda erant, prius explanarentur. Ac licet eruditi viri, quos Mediolanum primo Carolus adduxerat, Romam rediissent; retinebat Petrum Galesinum; qui & stilo, & ecclesiasticæ antiquitatis cognitione; ad conciliorum decreta, multaque alia conscribenda, quæ opus essent, non solum per eos annos, sed postea semper magnos illi vsus attulit. Carolus in Episcopos cõcilij tempore, canonicosque aduenas consuetam in domo sua præstitit hospitij liberalitatem. præstitit etiam suam probe assiduis in laboribus, vigiliisque mirificam constantiam. Delectus est Franciscus Bonhomius Cremonensis, cui Nonantulanam Abbatiam is cõtulerat; qui decreta in concilio sancita Romam, a Pontifice probanda deferret; eorumq; pro sua prudentia, doctrina, & fide rationem redderet. eidem ad Pontificem mandata concilij, & singulorum Episcoporum nomine data sunt, ad ecclesiarum salutarem administrationem pertinentia.

Qui ad secundam prouincialem Synodum sint vocati.

Carolus episcopos aliosq; permultos in domo sua hospitio excipit.

Ioannes Franciscus Bonhomius Synodi decreta Romã a Pontifice probanda defert.

De Scalensi casu, aliisque ecclesiæ perturbationibus. Cap. VIII.

INTERIM ecclesiastici iuris caussa, iudiciumque biennio iam ante in Senatores, aliosque datum, fere conticescebat. Ac tametsi

tametsi sacri iuris dignitatem, auctoritatemque per moras eiusmodi lædi Carolus putaret: Pontificis tamen verbis, sapientiaque, tum sua virtute sustentabatur: eoq; facilius, quod suis tum iudicibus Mediolani multum tribui videbat; hominesq; laicos, ecclesiasticorum criminum reos, eorum iudiciis satis quiete parere: tum Magistratus etiam sæculares multa concedere, vel dissimulare. Tantum ipse eorum contemptum, seu negligentiam superiore anno; consulto Pontifice, castigauerat; qui anathemate iam ab eo damnati; colloquiorum, rerumque diuinarum communicatione, sicuti par erat, non abstinebant. Verum ea quies & silentium eo demum euasit; vt nouæ, ac maximæ perturbationes efficerentur. Nobile canonicorum collegium Scalense, inter alia Mediolani est, a Regina Scalensi, Barnabæ Mediolanensis Principis vxore inchoatum; & ab ipso Barnaba post vxoris mortem ea conditione ante annos amplius ducentos, integre constitutum; vt sibi, successoribusque ius ad canonicos nominandos reseruaret. De eo visendo, ac recognoscendo Carolus agere cœpit. Canonici contra, regiique Magistratus ecclesiam ab Archiepiscopi potestate dicebant exemptam: Regi certe vt Duci, & patrono in ea ius esse. re vera Clemens Pontifex exemerat; sed ita tamen, si Archiepiscopus consentiret: consensus vero nusquam apparebat. Carolus tametsi certo sibi iure niti videretur; negotium sustinuit; Romamque detulit. cumque respondisset Ormanetus, ac mandasset Pontificis nomine; vt iure suo vteretur; rem ille tamen adhuc trahi duobus fere mensibus passus est. Interim canonici (nonnullos semper exceptos volo, quos scio dissensisse) tantum sibi sumpserant; vt ne in vllum quidem ipsius ecclesiæ Scalensis clericum Archiepiscopali auctoritate agi posse contenderent. immo Vicarium caussarum criminalium, & fisci procuratorem, quia egissent, anathemate notatum publice denunciarunt; Carolum etiam ipsum ea de caussa citare ausi. Priuilegij sui, & auctoritatis Apostolicæ nomine id fecerunt; cuius tuendæ ministrum, iudicemque delegerunt leuissimum hominem, atque imperitum Petrum quendam Barbestum. His rebus cum Magistratus aperte fauerent; Dux etiam ipse

A quibus Mediolani Canonicorum Collegium Scalense sit institutum, & quare Scalense sit appellatum.

Nouarum perturbationum origo.

Istius Collegij quorundã Canonicorum audacia.

Qualem Iudicem deligunt Canonici.

ipſe ſemper eccleſiaſtico iuri tuendo antea deditus, tunc alium ſe præbebat; ſiue id aliorum inſtigatione; ſiue obtrectatorum timore faceret; qui calumniandi, accuſandique apud Regem, regiumque conſilium ex pio eius ſtudio occaſionem arripuerāt. commotus etiam dicitur: quia cum ad tollendum mercatum quendam qui ad ſancti Bartholomæi, eius die feſto haberi ſolebat; ipſo die Carolus eccleſiam claudi iuſſiſſet; ad eam eccleſiam rei diuinæ cauſſa forte is aduenerat: &, vt perturbati animi natura eſt, occluſas fores, contra penitus, ac Caroli mens fuerat, accepit in iniuriæ loco. Vtcumque ille affectus, mutatuſue fuerit; pœna certe capitali propoſita, per eos dies edixit; ne quis aliquo modo regiam iuriſdictionem læderet. quod quidem edictum ita conſcriptum eſt; vt cauſidici, notarij, miniſtrique fori Archiepiſcopalis omnes, veriti ne qua forte ratione aliquando comprehenderentur; eiuſmodi pœnæ metu, forum, cauſſas, exercitationeſque ſuas omnino dimitterent. Carolus in aperto iure minime hæſitandum, cunctandumue ratus; ne maiora ex his in dies contra Eccleſiæ ius pararentur; ſimul ſuſpicans, ne tempus ideo duceretur; vt ipſe quoque per Barbeſtum publica poſſet propoſita denunciatione notari: diem illius eccleſiæ recognitioni deniq; conſtituit. eo die mane per Ludouicum Monetam presbyterum denunciat, iam iam ſe affuturum, eccleſiæ, ac ædium eccleſiaſticarum viſendarum cauſſa. canonici prius moniti ſacrorum feſtinanter finem fecerant: & plerique ſacra linea veſte induti, ad cœmeterij ianuam, ceteris omnibus clauſis, conſtiterant. Ex his Calaber quidam ſenior, qui œconomi munere in eccleſia Mediolanenſi fungebatur; denuncianti Ludouico, In regio, inquit, domicilio ſumus: nullum ius Archiepiſcopo in nos: Cardinali id nuncies; moneaſque, vt prudenter agat: huc enim ſpectant edicta promulgata contra homines Regi infidos. Dum ceterorum ſententiam, an eadem ſit Lodouicus exquirit; exardeſcit ſenex; dure increpat; omnes in eum impetum faciunt; impellunt; eiiciunt. Carolus ipſe non multo poſt aduenit. qui Cardinalis inſigne ante illum geſtabat; cum limen intraret, iniecta in frœnum equi manu, repellitur. eodem

Magiſtratus Canonicis fauent; & Dux a iure eccleſiaſtico tuendo alienum ſe præbet.

Ducis edictum quid effecerit.

Carolus diem Scalenſis eccleſiæ recognoſcendæ conſtituit.

Quid œconomus, & Canonici contra Ludouicum Monetā fecerint.

Quam nefandum facinus Scalenſes in aduentu Caroli commiſerint.

modo, qui crucem Archiepiſcopalem præferebat. tum Carolus mula deſcendit; crucem, quam tenere in pronunciatione ſententiæ contra canonicos oportebat, prehendit; ingreditur. ibi vero horrendum ſpectaculum. cœci ſacerdotes, qui tanti Antiſtitis, ſacrorumque inſignium conſpectu placari, aut potius terreri debuerant, vehementius accenſi irruere; armati, quos quaſi cum hoſte res eſſet, cōduxerant, diſtrictos gladios tollere; Hiſpaniam, Hiſpaniam ſtultiſſime conclamare; Carolum varie agitatum, & in imaginem Crucifixi ſemper intuentem repellere; fores obtrudere, contraque faciem claudere; multitudinis concurſu, ſtrepituque omnia miſceri. His interfui adoleſcens, cum ea via forte præteriens, turba, reique nouitate motus eo loco moratus eſſem. Ibi Carolus in canonicos anathema, interdictum in eccleſiam pronunciauit: Vicarius eius generalis Ioannes Baptiſta Caſtellius paratum ſcriptum parieti affixit. quo ſtatim aduerſarij conſciſſo, Vicarium male habuerunt, atque adeo ceciderunt. eodem die a collegio celebriter deductus, præclarus ille litterarum Pontificiarum patronus Barbeſtus, ſententiam ſolenni ritu, campanarumque ſono contra Carolum pronunciat: grandibus litteris in illius eccleſiæ pariete, aliiſque vrbis locis publice notatur, Carolus Borromeius Cardinalis, & Archiepiſcopus ſacris interdictus, ob Pontificiæ auctoritatis contemptionem. Contra Carolus pronunciationem ſuam in Baſilica maiore ſtatim renouauit. deinde nominatim Oeconomum, totius facti ducem, & alios de quibus conſtare potuit, ob vim ſibi, miniſtriſque ſuis adhibitam, ſequenti die, ab Eccleſiæ corpore abſciſſos; eoſquè, & eorum eccleſiam iis pœnis conſtrictam, declarauit, quæ Bonifacij Pontificis conſtitutione ſancitæ ſunt in Cardinalium violatores: plura enim erant capitā, quibus eo facto canonici grauiſſimas eccleſiaſticas pœnas incurrerant. Duci præterea, Senatuique facinus ſcripto denunciauit; monuitque, ne forte in tanta re conniuentes, in eaſdem pœnas inciderēt. Cæſarem Specianum patritium Mediolanenſem, tunc canonicum ſuum, nunc Epiſcopum Cremonenſem, magna virtute Præſulem, & magnis Eccleſiæ ſanctæ muneribus perfun-

Carolus Canonicos anathemate notat, in eccleſiam interdictum pronuntiat.

Canonici indigna perpetrāt, in Cardinalis Vicarium inſurgunt.

Qualis ſententia a leniſſimo illo Iudice in Carolum ſit pronunciata.

Quæ Carolus geſſerit.

Caſarem Specianum Romā mittit.

perfunctum, Romam misit, qui acta omnia ad Pontificem referret, & quæ ea de caussa opus essent, procuraret. Erant Carolo mœroris non mediocris caussæ complures: vastitas ecclesiastici fori: nulla iudiciorum facultas, nisi quam comprobasset Senatus; quamquam ne illa quidem vti quemquam permittebat, ne licentiam eiusmodi probare videretur: publica quædam auctoritatis suæ contemptio: nulla ciuilis potestatis tutela; quin tacita potius oppugnatio: iactatio aduersariorum; disiunctum tandem ab eo, & abalienatum Ducem; Pontificem vero minime, vt putabatur, commotum recentibus factis: Vicarij, consiliariique sollicitati, ac pene iussi, vt a Carolo discederent: dubitatio piorum, amicorumque hominum, num forte magis cedendum esset, quam tamen turbari sinere. *Quot Carolo mœroris caussæ.*

Hoc loco res Caroli cum essent; eò maiori tamen animo esse videbatur, quò grauiori premebatur acerbitate. summa in rebus omnibus circumspiciendis diligentia: neque opera, neque studio caussæ deesse: nullũ officium Romæ, vel in Hispania prætermittere: sese in primis, ecclesiamque suam, suis, aliorumque precibus impense Deo commendare: spiritualibus colloquiis, exercitationibusque sustentari. Atque dum consiliorum suorum, & aduersariorum item rationem perpendens, exponeret omnia Pontifici; illud quandoque dixisse reperio: si eorum malorum in se ipso caussam agnosceret, dicturũ cum Iona: Tollite me, & mittite in mare, & cessabit mare a vobis: cessurum se facile, magisq; tranquillam vitam, quod ei facile, iucundumque foret, electurum. Sed cum perspiceret de auctoritate tantummodo agi: idque curari, ne quid Archiepiscopus in laicos fere sine sæculari potestate posset; quod neq; iuri cõsentaneum; & moribus emendandis, salutique populi valde incommodum iudicabat: id etiam fortasse agi, vt Carolus tantis molestiis, difficultatibusque defatigatus tandem locum desereret; aliusque Archiepiscopus crearetur, qui vel non posset, vel nollet repugnare: hæc cum videret; decretum sibi esse, omnia potius incommoda perpeti, omnia subire pericula, quam Ecclesiæ caussam

Romæ, & apud Regem de rebus suis agit fortiter.
CAP. IX.

Maxima animi moderatio.

Quo animo in tot tantisque perturbationibus esset.

vmquam deſerere. ſcire ſe etiam Pontificis in Eccleſia tuẽda, & omni æquitate conſeruanda religioſiſſimam voluntatem. noſſe Catholici Regis optimam mentem. his rebus in magnam ſpem adduci, omnia tandem, Deo in primis fauente, felici exitu eſſe

Pontifex Iudicis a Canonicis electi acta irrita declarat, nõnullos ex Canonicis Romam vocat. inobedientes anathemate damnat.

concludenda. Sed quamuis acta Barbeſti Pontifex irrita declaraſſet: ex canonicis nonnullos Romam vocari; & quia non paruiſſent, anathemate damnari iuſſiſſet: remiſſius aliquanto tamen agi, tardiuſue remedia malis præſentibus afferri Carolus exiſtimabat, quam res poſtularet. cunctationem ipſe, diſſimulationemque maioribus malis occaſionem putabat eſſe. alij vero maiora mala ita potius auerti, dicebant: omnino Caroli mentẽ, animumq; ea ratione exerceri, & quodammodo expoliri. cum is ita ſentiret; tanta tamen erat modeſtia, tantumq; ſummi Paſtoris ſapientiæ, atque amori tribuebat; vt in litteris, quas frequentiſſime ad procuratores ſuos, homines maxime ſibi fidos, Romã mittebat; ne verbum quidem reperias, quo vir acerbiſſime preſ-

Caroli obſeruantia, ac modeſtia.

ſus, vel agendi modum reprehẽdat, vel paulo liberius queratur. de ipſis etiam aduerſariis ita loquebatur; vt quos poterat, excuſaret; ſicuti vere nonnulli erant aliqua excuſatione digni. Merito autem paterno Pontificis amori plene confidere poterat; a quo plurimi fiebat, atque vnice diligebatur. cuius rei teſtimonium Ioannis Baptiſtæ Cardinalis ſancti Clementis litteris teſtatum,

Quid de eo ſentiret Pontifex quantique faceret.

libet hoc loco proferre; Pontifici Domino noſtro (ad Carolum ſcribebat ille) adeo probantur actiones tuæ, vt heri dixerit; Antiſtitem in Eccleſia Dei diuini cultus, & honoris ſtudioſiorem; aut in eccleſiaſtico iure tuendo, ſanctæque Sedis huius auctoritate conſeruanda fortiorem, quam tu videaris, ſcire ſe neminem. ideo viribus omnibus opem ferre quidem velle; amplitudinemque tuam defendere; ſed rei tempus expectandum. aliàs dicebat Pontifex; in Caroli rebus tuendis, vel vitam ipſam ſibi

Quid de Rege ſibi pollicebatur Carolus, quantumue in ſua tuenda cauſa ſollicitus.

ponendam. De Rege licet ea omnia ſibi Carolus polliceretur, quæ ab optimo Principe poſſent expectari: tantum erat tamen aduerſariorum ſtudium, tanta contentio; vt vel ſcribendis ad Apoſtolicum Internuncium in Hiſpanias litteris, ſcriptiſq; aliis mittendis, quibus varia, quæ contra ipſum, Regi referebantur,

coargue-

coargueret; assiduam pene operam dare cogeretur. Is erat Ioannes Baptista Castaneus Archiepiscopus Ruscianensis, humanitate, religione, iudicioque vir in primis præstantissimus. qui nuper Sixto mortuo, in altissima Petri Sede collocatus, paucis diebus morte sublatus est. Erant apud Regem, & eius consilia, qui vel id prędicare non dubitarent; omnino prouinciam Mediolanensem, salua Regis auctoritate, administrari non posse, nisi Carolo pulso. Totius autem sensus sui, rerumque ecclesiæ Mediolanensis rationem Regi fusius aperire constituit; vt pro religiosa voluntate sua, quantum in eo esset, tantis incommodis mederetur. Optimo igitur Antistiti, valdeque amico mandata dedit; quorum fuit hæc summa: Quòd perturbationum Mediolanensium, quæ Regi notæ satis erant, culpam in se, tamquam Regis parum studiosum, alienique iuris appetentem, quidam transferre conarentur: primò sibi conscium esse; suæ id vitio fieri non posse voluntatis; quam sane optimam erga Catholicam Maiestatem hęreditatis quasi iure accepisset a maioribus suis; ipseque maxime omnium conseruaret; ob ea, quæ in Gibertum eius patrem, Federicum fratrem, in se demum agnoscebat ab eadem liberalissime collata beneficia: quam etiam Romæ olim; quo loco, & tempore, opera, & officiis suis multo melius poterat; re ipsa sæpius ostendisset. Alieni vsurpandi, quę cupiditas, aut suspicio in illum caderet, qui omnia sua sibi relinquenda statuerat, vt Deo liberius, ecclesiæque sibi commissæ posset inseruire? errorem etiam sibi abesse videri, cum viris peritissimis in iure suo plane cognoscendo vteretur. Neque se concordiam cum Regio Magistratu negligere: immo quoad posset, ~~eam~~ diligenter curare; cuius fructus in ecclesia administranda omnibus esset manifestus. argumento esse vel eius patientiam, qua biennio iam in multis ecclesiæ damnis, ac iniuriis vtebatur. At Magistratus in peiorem partem accipere omnia; apud Pontificem, Regemque de se iniuste queri; & sine caussa accusare. vel iis refellendis, quæ contra se dicerentur, multum sibi negotij exhiberi. Regij iuris tuendi nomine edictum promulgatum, quo omnes ecclesiastici fori actiones funditus essent sublatæ. Si clericus suum iudicio

Sensum suum, rerumque sua ecclesia rationem, per Nuncium Apostolicum Regi aperit.

persequi vellet; si pro ecclesia sua agere; si pia legata exigere; neminem esse, qui operam non negaret. Simoniacos, sacrilegos, adulteros, vsurarios, alios omnes maleficos, impunitos esse: vitia, & peccata late manare: improbos, facinorosque exultare: clericos, ecclesiasque iniuria affici: mortuos nonnullos piis suffragiis destitui. ita potestatis suæ conseruandæ nomine, regios iudices Ecclesiæ totam eripuisse iurisdictionem. Scalensium audaciam ab eis nutritam: nihil certe actum contra sicarios, qui sibi sacrosanctum Archiepiscopalis auctoritatis insigne tenenti districtis gladiis a canonicis obiecti erant. id multis iustam caussam existimandi afferre; vel delictum magistratibus placere; vel ipsis consentientibus fuisse commissum. eosdem crimini sibi dedisse apud Pontificem, quòd bidui moram in eo negotio negasset, qui ipsos concesserat menses. ad hoc rem indignissimam, sed tamen etiam ridiculam; gladios a Caroli parte prorsus semper inermi, prius eductos. Rem, quæ cum Senatu in controuersia esset, pro Rege quidem non tantam videri. quid tandem regiæ potestati obesset, necessarios iurisdictioni suæ satellites Archiepiscopum armatos habere; vitiososue homines ecclesiasticorum criminum reos eius auctoritate duci? at pro Archiepiscopo magni esse momenti: aliter enim vix, aut ne vix quidem, delictis coërcendis suo munere fungi posse. nam & si quid difficilius tentandum esset, perfici minime posse absque laicæ potestatis auxilio. Ius regium verbo; re vera defendi viuendi licentiam. quale illud esset; quòd turbæ pene omnes ex eo tamquam ex semine ortę videbantur; quod in adulteros, & concubinarios agere cœperat. Eiusmodi impedimentis, & contentionibus summam ecclesiæ conformandæ, moribusque emendandis difficultatem afferri, multitudinem variis rumoribus suspensam, incertamque teneri, ne Pastorem suum audiret, & in salute curanda progrederetur. discere multos non solū laicos, sed etiam clericos repugnare Episcopis suis. Magistratus, quos prouincia bene gubernanda, vtilius occupari oportebat; detineri contentionibus cum ecclesia exercendis. Hæc a vero animi sensu, christianaque charitate profecta Rex apud se cogitare vellet; videretque,

retque, digna ne, pia, optimaque mente, & sensibus suis plane catholicis a suis agerentur; & pro sua summa prudentia, & pietate de rebus omnibus consuleret. Quid ecclesiasticum forum pateretur, eodem modo Duci, & Senatui denunciauit; & litteris testatus est: monuitque, vt pro eo quod sacri canones in eos statuerunt, qui libertatem ecclesiasticam, auctoritatemque læderent, consulerent saluti suæ.

Percussus nihil læditur. CAP. X.

DVM hæc ad Regem afferuntur; dum cunctatur Pontifex; & Magistratus in Ecclesiæ, Archiepiscopique iniuriis conniuent: alia multo acerbiora, prorsusque detestabilia in Carolū patrata sunt. Humiliati optimis quidem legibus astricti, & ad instituta, officiaque sua reducti erant; sed quantum vis poterat: alia enim erat voluntas; omniaque mouebant, vt ad vsitatum vitæ genus possent recurrere. Multa Carolus fecit, tentauit multa, vt vere ordinem ad veterem normam, rectamque disciplinam reuocaret. de bonis monachis ex alio ordine vnicuique cœnobio præficiendis egit: de bono ordine cum eo coniungendo; de nouitiis optime instituendis. omnia parum valere videbantur ad ordinem, inueterata iam consuetudine, rursus inflectendum. optimum factu erat per nouitiorum institutionem, successionemque disciplinam instituere: sed nimis id longum videbatur. omnino illud compertum est; qui ignorantia, vel infirmate errent; eos verbis, castigatione, diligentia in viam posse reduci: qui parata salutis subsidia contemniunt, scientesque, & volentes in errore versantur, & consuescendo habitum confirmant; metu, vi, præmiis posse interdum contineri; ceterum vbi copia detur, eodem semper reuolui. Hæc tractare cum Carolus pergeret; monachi eius auctoritate, diligentia, constantia vndique tenerentur; & vel Romam videre ipsa Romana auctoritate prohiberentur: nefarium consilium ex eis quidam cœperunt; Carolum quacumque ratione de medio tollere: id si succederet, quæ vellent, auferre facile posse. Auctor sceleris fuit, vt etiam Pius Pontifex in sua constitutione refert, Hieronymus,

Quæ tentauerit Carolus vt humiliatorum ordinem ad veterem normam reuocaret.

Nefarium quorundam humiliatorū de Carolo interficiendo consilium.

mus, ecclesiæ Vercellensis sancti Christophori antea Præpositus. is rem cum Laurentio Præposito Carauagij, Clemente Præposito sancti Bartholomæi Veronæ, & Hieronymo eiusdem ordinis sacerdote, cognomento Farina, communicat. Farina se paratum ostendit ad rem perficiendam; si pecunia detur. quadraginta aureos nummos tanti sceleris mercedem sibi paciscitur. cum ij non suppeterent, alio scelere parare aggrediuntur. Agunt de surripienda ecclesiæ Braidensis Mediolani pecunia, quæ a Fabio Simoneta monacho, ex nouis constitutionibus custodiebatur. cogitant etiam, cum proxima esset Ascensionis Domini solemnis dies; eiusdem ecclesiæ altare; quid enim iam non auderent? aureis, argenteisq; ornamentis expilari posse. Atque cum ærarij Braidensis ostium effringere conati, nihil egissent; Fabium strangulare statuerunt. illo in templi adyto sacræ precationi operam dante, veniunt ad ianuam. dissident inter se, quis eorum prior fasciam collo iniiciat. re tandem infecta discedunt. superari Deus voluit religiosa precatione improborum nequitiam. Sacra vasa, atque ornamenta, Farina solus abstulit; & pecunia ex iis quamprimum confecta; per ganeas variis in regionibus voluptati se dedit. ac tandem, vt breui comprehendam; breuibus tormentis duobus, ex iis, quæ rotæ artificio, igne repente ex silice excusso, feriunt, nouo alio furto coëmptis; ad nefarium scelus paratum se denunciat. eò peruenerat immanitas; vt necesse iam non esset, eam mercedibus euocari. Modo in itinere Carolum aggredi constituit, dum perlustrat diœcesim: modo ad sancti Barnabæ ædem, quò ille frequenter veniebat; vbi opportunitatem dabant horti, qui contra illam sæpibus tantum muniebantur. Semel post sæpem delitescens per ianuam ecclesiæ ad altare sacra facientem, longiori tormẽto petere instituit; sed fores, quæ apertæ subito claudebantur; ministri item, qui per gradus altaris frequentes intuenti occurrebant, impedimẽto fuerunt. locum denique, tempusq; elegit, quo Carolus cum suis, aliisque vespere suis in ædibus sacras preces obibat. cum accessisset, ob Cribellium Cardinalem lateri coniunctum abstinuit. reuersus conatus est tandem. ea precatio tunc habebatur; quia

Horrendum aliud facinus patrare cogitant.

Quo in loco aggredi Carolum constituat nefarius Monachus.

quia ſacellum ædificatione impeditum erat; in amplo loco, qui hoſpitum commodo contra ianuam eſt ædium ipſarum. pars loci, quæ pro ſacello erat, ligneo ſepimento ad tempus erat a reliquo diſtincta. Igitur feria quarta vii. Cal. Nouemb. anni. M. D. LXIX. dimidia circiter hora poſt noctis initium, genibus flexis orabat Carolus, quattuor, quinqueue cubitis longe ab oſtio ſepimenti. ad pietatem excitandam, frequentiamque exterorum inuitandam, aliquid muſici cantus adhiberi ſolebat: tunc autem canebatur illud Euangelij, Tempus eſt, vt reuertar ad eũ, qui me miſit: cumque ad ea verba cantores veniſſent, Non turbetur cor veſtrum, neque formidet; ſacrilegus ab eodem oſtio quod apertum erat, tormenti rotam laxat: ignea vis pilam, pilulaſque plumbeas plures in Carolum coniicit. flamma, ſonitus ingens improuiſus omnes perterrefacit. Carolus verberatum ſe in dorſi ſpina ſentiens, locum manu premit: dolorem, quamuis minime ſentiat, ſe tamen grauiter ſauciatum putat; exiſtimans recenti adhuc vulnere cruciamentum non effici: in facto adeo perterribili nihil corpore motus, parum etiam animo videtur; ſed ſuis, præſentibuſque aliis, qui conſurrexerant omnes, & accurrerant, ſignificauit, vt ſacrum opus perficerent, neque abſcederet quiſquam. paruerunt omnes, finemque orandi quiete fecerunt; vt commode percuſſor exire, per ſcalas deſcendere, atque abire potuerit. Pila ne veſtimenta quidem traiecit; ſed in linea tantummodo exteriori veſte (rochetum appellant) impreſſo veſtigio, & labe quadam effecta, poſt Carolum ſuper panno humi ſtrato cecidit. Pilulæ ab ore tormenti dilatatæ varia loca petierunt. alia, eadem veſte, tunicaque ~~ſequenti~~, inani ictu tranſiecta, & exuſta, itidem in pannum decidit: alia parieti adhæſit; qui contra oſtium, Carolo medio, erat. reliquarum plura ſigna in eodem pariete apparebant. Precatione habita diſcedit in cubiculum Carolus: vbi exutis veſtimentis, nullum in corpore vulnus apparuit; nulla prorſus offenſio; tantum notula quædam, non ſine tumore, in loco verberato extabat. plumbea tela, veſtes etiam demum, religioſa cura pij viri conſeruarunt.

Carolus dum flexis genibus orat ab impio Monacho, tormento in dorſo percutitur, ſed nihil læditur.

Quomodo percuſſus ſe geſſerit.

Quæ post casum facta sunt, & de rebus Caroli melioribus. CAP. XI.

GRAVISSIMO casu, nefarioque facinore statim commota ciuitas, tota fere conuenit ad ædes Archiepiscopales. ibi omnes factum obstupescunt; sceleris horrent atrocitatem; miraculum prædicant. Dux ipse accurrit illico, Carolumque amantissime consolatus, omnia pollicitus est. quæ telorum signa extabant, ea pie, studioseque visit. tum vero celeriter de sacrilego deprehendẽdo consultauit. Atq; in ædibus Archiepiscopalibus a secunda, vsque ad sextam horam noctis moratus, cum ex eius familia de re, & malefico quærere vellet; adduci numquam Carolus potuit, vt consentiret: & quamuis vocari religiosos viros illi maxime probatos iussisset, vt id persuaderent; non impetrauit tamen. Duci vero Carolus gratias cum egisset; addidit etiam; priuatim sibi ducere eam illatam iniuriam: propterea velle se, vt nullo humano studio adhibito, tota Dei iudicio permitteretur; qui ea in re præsertim suam declarasset tutelam. magis cupere, vt eiusmodi studium, diligentiaque ad Ecclesiæ ius tuendum conferretur; & ad ea vindicanda, quæ in eam quotidie fiebant; ea maxime, quæ ad ecclesiam Scalensem publice commissa fuerant: vbi non ipsi priuatim; sed personæ, auctoritatique Archiepiscopali insignis iniuria facta fuerat. tantam dissimulationem ea in re ab eo, & a Magistratibus adhibitam, facile potuisse improborum audaciam alere. Quibus scite Dux respondit; in publicis controuersiis, quæ iure dirimendæ essent, Consilij, Senatusque arbitrio facere se oportere: quod proprie ad Carolum, eiusque vitam pertineret; cuius se defensorem profiteretur; id non secus, atque vitam suam sibi curæ esse. eadem sententia ad Senatorium ordinem Carolus locutus est; qui postridie eius diei officij gratia ad eum conuenit. quod idem Consilium ciuitatis, collegiaque præcipua fecere. At Dux ea ipsa nocte edictum promulgari iussit; in quo re, vt gesta erat, explicate relata, & diuini miraculi nomine appellata; qui aliquid nossent, quod ad scelus illud pertineret, eos iussit statim, aut tridui spatio ad summum indicare; capitali, bonorumque publicationis adiecta pœna, si non facerent. impunitatem præterea indici, nisi ipse auctor flagitij esset, pollicitus; præmium quoque proposuit, absolutionem

Ne ex eius familia de malefico quæratur, prohibet, cum Duce de multis differit.

Ducis responsio ad Carolum.

Vt deprehendatur maleficus curat Dux.

lutionem duorum damnatorum exulum,& aureorum duo millia. triduo fere portas vrbis claussas haberi iussit. cauponesque omnes eorum nomina deferre, qui feria quarta in eorum diuersoriis ad primam noctis horam morati essent. litteris statim missis, edixit præfectis, tum qui vrbes prouinciæ custodiunt, tum qui arces tenent; vt omni diligentia, hominem nefarium conquirerent. alia fecit diligenter ad hominem aliquo modo eruendum. custodiam eius armatam, cum recusasset Carolus, hora tamen supplicationis consueta mittebat ad palatium Archiepiscopale; ianuamque custodiri iubebat, donec occluderetur. Ipse frequentissime, atque amicissime Carolũ adibat; ea quemadmodum dicebat, de caussa, vt omnes intelligerent, iuris quidem esse inter eos controuersiam, potestatumque dissimilitudinem; sed non disiunctionem animorum. Carolus autem, vna cum clero de more sacros ordines duxit, ad agendas de accepto beneficio gratias; quem frequentissimus pie admodum, atque amanter populus prosecutus est: vt vel eo signo satis indicaret, quam charam haberet vitam Pastoris sui. Paulo post Carinianum se contulit, ad Carthusiensium monasterium vrbi propinquum; vt quem ferre posset, ex diuina voluntate, vel deberet eiusmodi euentus fructum; clarius, atque vtilius in loco solitario videret. Facto autem accurate descripto, & ad Pontificem misso: ipse litteras adiunxit huiusmodi.

Custodiam Ducis armatam recusat Carolus.

De accepto beneficio vna cũ clero gratias Deo agit, idem & populus facit.

QVOD mihi ante tres dies accidit, Ormanetus exponet Sanctitati tuæ. id auribus tuis molestum erit: sed Domini Dei nostri misericordiam etiam indicabit, qua vsus est, in me haud vsitata ratione protegendo. neque id mea, qui nihil eiusmodi sum meritus; sed vel loci, officiique mei gratia; vel vt longius, quod mihi opus est, ad pænitentiam temporis spatium daret: aut vero aliis de caussis, quæ nobis curiose inuestigandæ non sunt. est igitur hac in re potius, vnde læteris, quàm molestiam capias. Equidem Deo gratias ago; speroque non sine fructu hoc fore honoris, & gloriæ diuinæ. Sanctos pedes tuos osculor, tibique omnia bona precor. AD ea respondit Pontifex sua manu: Malis hoc semper in more fuisse iam inde ab ipsius Abeli tempore,

Caroli litteræ ad Pontificem.

Responsio Pontificis ad Carolum.

pore, insectari iustos: sed dum nocere illis conati sunt, profuisse potius; sibi vero obfuisse. dolere se maxime quorundam cœcitatem, qui contra se ipsos laborarent; seque eò paulatim demitterent, vnde non esset exitus. gratias Deo egisse; quòd talem virum sibi seruasset; & dæmonis conatum fregisset. non solū Dei fiducia, sed diligentia etiam vteretur in se custodiendo. vindicaturam id sceleris diuinam maiestatem, vt solet, in tempore. Deū oraret per se; & per alios, vt cœcis lumen daret. Verum allato

Maxima in Vrbe Roma pro facinore, & miraculo admiratio, de quo Pontifex ad Cardinales Verba facit.

Romam nuncio, magnus tota vrbe motus, magna fuit admiratio. Pontifex in Cardinalium conuentu ea de re verba fecit: casum deplorauit: ita scilicet euenire. cum ij qui potestates, & imperia regunt, odiū in Episcopos, aut alienam voluntatem ostendunt, improborum animos in eos, furoremque confirmari. hortatus est denique, vt de tanto viro per miraculum seruato Deo

Quid Pontifex cum catholico Rege de negotio hoc agat.

gratias agerent. tum vero suo nomine Catholico Regi negotiū grauissime commendari iussit; vt ad prouinciæ Mediolanensis rectores, pro rei grauitate mādata daret. Nuncio item in longinquas vsque prouincias celeriter fama perlato; confluxere vndi-

Reges & Principes ad Carolum dant litteras.

que Regum, Principum, priuatorumque litteræ; quæ ex sceleris atrocitate, & ex felici euentu, dolorem, gaudiumq; miscebant. alij teterrimam hominis mentem, qui commiserat, asperamque temporum conditionem deplorare: alij Caroli sanctitatem, rectissimamque mentem prædicare: alij diuinam benignitatem celebrare, in suis seruandis; miraculisq; etiam nostræ ætati concedendis. grauissimum multi argumentum efferre; quòd constanter omnino agendum sit Dei ministris, quidquid eorum officij est, tam perspicuo Dei patrocinio. ingeniose quidam proferebant, amantissime gratulantes, Deoque gratias agentes; quòd eodem tempore Deus, & martyrij laudem, viro sibi, & Ecclesiæ prorsus deuoto dedisset; & martyrem mirifice sibi seruasset. ne-

Cardinalis Amulij dictum.

scire se dicebat M. Antonius Amulius Cardinalis; vtrum maiori miraculo corpus a vulnere, an animum a terrore liberum, Carolus ex horribili casu retulisset: vtrumque certe magnum

Prouerbium.

sibi videri miraculum. Quibusdam etiam fuit in prouerbio; lineam Caroli vestem esse quauis lorica duriorem. Eius cognati

Prin-

Principes viri, proximi, & longinqui, cuſtodiam, potentiamque ſuam pollicebantur. Religioſæ, piæque Congregationes ſacra munera aſſidue obibant, gratiis Deo agendis, auxilioque diuino in poſterum implorando: nam multi ex amicis poſt euentum magis, quam ante multo metuebant. At fuere etiam, qui dum cauti, atque intelligentes videri peruerſe vellent, in maximam inciderēt temeritatem; Caroli illud fuiſſe artificium, vt ſibi opinionem quæreret ſanctitatis. Carolus cum de ſe cuſtodiendo moneretur; facturum ſe dicebat, non armis tamen; atque ea tantum cautione, quæ paſtorali muneri obeundo impedimento non eſſet. vereri enim, ſi ſecus feciſſet, ne tum rebus Mediolani incœptis, tum iis, quæ in aliis eccleſiis forte agenda eſſent, magnum afferret detrimentum. ſi ipſe Cardinalis, præcipua Pontificis tutela, timere videretur; quis in eccleſiaſtica cauſſa conſtantiam præſtiturus eſſet? videri namque omnibus non priuata, ſed publica de cauſſa ſe peti. Cum autem a Pontifice ſibi ſuſpectos prodere iuberetur; ſcire ſe reſpondebat, ſibi eſſe correctionis cauſſa multos offenſos; ſed legitimam ſuſpicionem habere nullam: ciuilium iudicum diſquiſitione multis moleſtiam exhiberi, quos a maleficio valde alienos exiſtimaret. Lætabatur autem; id quod optimæ cuſtodiæ inſtar habebat, & lucri loco non mediocris; piorum precibus tunc ſe multo quam antea ſtudioſius iuuari. tum precationem illam veſpertinam ex eo caſu maxima frequentia in ædibus ſuis celebrari gaudebat. Romæ fama erat, eò Carolum vocatum iri, vt periculis ſubtraheretur. id cum ex iis quidam audirent, qui eius negotia procurabant; ſuadere Carolo conabantur, vt cœptis ædificiis, quæ multa erant, iuberet ſuperſederi. at ille tum poſſe fieri reſpondit, ſi ſua cauſſa ea inſtituiſſet. Quod multi prædixerant, Caroli res, ob illum caſum, meliore loco fore; id euenit. omnino eſt hoc diuinæ clementiæ; vt incommoda ſuorum, ſalutari quadam viciſſitudine commodis compenſet. ſed ex ſe tamen etiam res aduerſæ, tum miſericordiam mouent, tum amorem; quod ſi exitum habeant felicem, atque mirabilem; ſi cum opinione ſanctitatis etiam coniungantur; accedit etiam non mediocris veneratio. Carolo poſt

Pontifex Carolo vt ſibi ſuſpectos prodat iubet, & quid Carolus.

Poſt facinus, res Caroli meliores.

diuturnam, grauemq; ſane afflictionem; poſt grauiſſimam Scalenſem iniuriam, atque periculum; poſt atrociſſimum tormenti caſum, mirabiliter ſeruato; minime mirum, ſi magna fieri viſa eſt in multis animorum mutatio; magnaque voluntatum erga illum inclinatio. tum inſignis etiam apud omnes ſanctæ cuiuſdã exiſtimationis eius acceſſio. Mandata primum a Rege Duci ſunt allata: eccleſiæ reſtitueret, quæ edicti illius cauſſa ablata erant. tumultum Scalenſem ſibi maxime improbari: temerarios illos, qui ſeſe cum gladiis Carolo oppoſuerant, diligenter perquireret, ſupplicioq; afficeret. præſertim vero de nefario homine inueſtigaret, qui facinus execrabile, ſic enim appellabat, committere auſus fuerat. tantum abeſſe, vt Caroli iuriſdictioni vellet eximi Scalenſe collegium; vt potius ad illud viſendum, reſque illius componendas hortaretur, rogaretque. in omnibus Caroli difficultatibus paratum ſe ad eius defenſionem præberet. placuiſſe ſibi admodum, quidquid officij, erga illum in eo caſu præſtiterat. ſi quid etiam amplius addiderit, incertum eſt. Internuncius certe, ac vniuerſi Dominicani ordinis Antiſtes Vincentius Iuſtinianus; quem Pontifex ob Mediolanenſia, & alia negotia generis eiuſdem ad Regem legauerat, plura ſcripſerunt de optimo Regis in iis factis omnibus iudicio, optimaque in Carolum voluntate. Iis vero mandatis animum ſuum Dux amiciſſimum adiungens: grauia illa in primis eccleſiaſticæ iuriſdictionis impedimenta, quæ adhuc perſeuerabant; ſuſtulit: nam & Pontifex ita iuſſerat; hominemque monuerat; anathematis pœnam ſacris legibus in violatores Eccleſiaſticæ libertatis ſancitam edictì promulgatione eum incurriſſe. qua in re pius Princeps oſtendit pietatem; adeoque communicatione rerum omnium ad præſcriptum canonum abſtinuit; vt cum ad luſtrandos equitum ordines prodire neceſſe eſſet; ſtatum ſibi ſonitus tormentorum plauſum, ac ſalutationem interdixerit. Præterea, qui ſacra communione olim excluſi erant, ſupplices eo ſe vinculo liberari petierunt. ij cum abſolutionem Romæ Carolo iuuante, antea petiiſſent; poſtea vero deſtitiſſent, cauſſati, quod Regia auctoritate ita mandatum eſſet; Carolus pij Regis iniuriam ſentiens, in Hiſpaniam

In multis animorum mutatio.

Quid Rex fecerit, iuſſeritq; Duci.

Dux multa præſtat.

Carolus in Hispaniam scribit.

Hispaniam scripsit; vnde responsum tulit, contra mentem Regis id esse penitus. Itaque extructo ante fores Basilicæ maioris paulo editiori tabulato, pridie Natalis diei Domini, absolutionem Aduocato fiscali, & Notario, stata iureiurandi obligatione prius obstrictis, solenni ritu impertiuit. tum de canonicis pœnis, earumque vi, ac grauitate, sermonem habuit ad populum.

Publice quosdam ministros Regis ab anathemate absoluit.

Quid Iudici, et quibusdā aliis euenerit.

Iudex autem ille, Senator interim factus, cum a Carolo postulasset, vti Alexandriam proficisci, ibique cognatorum nuptiis interesse liceret, neque impetrasset; nihilominus profectus, nocte post epulas consecuta, morbo correptus, paucis diebus interierat. cuius cum euentu pij viri casum obseruarunt vnius ex tribus qui Romam Pontificis iussu vocati fuerant. is cum errore quodam, nescio qua ratione, fixe insito, omnium maxime Carolo repugnare videretur; in eum siue corporis, siue animi morbum per id tempus incidit, vt admodum acerbam vitam ageret: suspicatusque dæmone se aliquo vexari, adhibitis sæpius per sacerdotem sacris exorcismis; non multò post eodem modo semper vexatus, abiit e vita. Alij demū in eadē caussa fuerūt, quos calamitatibus suis, posterorum infelicitate varie mulctatos, Deo, & Ecclesiæ pœnas depēdisse multi crediderūt. Scalenses canonici, qui contempta Caroli sententia, diuina officia, celebriore ritu, cantuque, quamquam populo pie abstinente, celebrauerant; diuque in contumacia permanserant; ad sanitatē demum rediere.

Quid cum Scalensibus Canonicis sit actum.

At eorum Præpositus, quamuis non magna culpa, absolutionem statim postulauerat supplex; & ea pro foribus ecclesiæ S. Fidelis a Carolo accepta; Archiepiscopi se auctoritati obnoxium esse, publice professus erat. Carolus Pontificem deprecatus, vt clementer cum canonicis ageret; efficere non potuit, vt dignas ille omitti pœnas consentiret. iudicium tamen omne Carolo ipsi permisit. ne multa; eos erratum suum publice confessos, supplicesque, ante fores ecclesiæ maioris, Carolus magna celebritate, solenni ritu, anathematis vinculo liberauit, die dominica, Nonas Februarij M. D. LXX. qui dein- 1570.
de in ecclesiam ad altare maius adducti, in ipsius, futurorumque Archiepiscoporum sese potestate esse professi sunt; ac diuina

sibi,

ordinis fugitiuo, qui etiam Braidense argentum furatus erat, nomine Hieronymo: cum enim, se præsente, sæpius ea de re cum Præposito Vercellensi egisse; petiisseque etiam ad id pecuniam; quam Vercellensis tamen negauerat; immo reprehenderat eius consilium; hominemque vt ad ordinem suum rediret, hortatus erat. Id cum audisset Carolus, minime sibi fieri verisimile respondit: quoniam Hieronymum illum proprie nulla in re vmquam offendisset. post multa; ita Bartholomæus discessit, vt se certo rem scire negaret; sed ita coniicere ex iis, quæ audierat, Vercellensis, & Hieronymi colloquiis. addidit sperare se, Hieronymum ipsum post mensem affuturum; & ad ordinem reuersurum: tum facile eum comprehendi, & de re tota inquiri posse: se autem de illius aduentu Carolo nunciaturum. Quæ a Bartholomæo acceperat, eorum quidquam se nosse Carolus nemini prorsus significauit: aliis alia suspicantibus, nihil aliud dicebat; quam vt ne temere de quoquam iudicarent. Cum rerum suarum caussa Carolum Bartholomæus adiisset, indicium repetiit: religionis se caussa testatus est indicasse, vt peccati vinculo se liberaret; & quasi grauissimum onus, quod sustinere sibi videbatur, deponeret. Interea de Antistite aliquo Mediolanum mittendo Romæ agebatur, qui de maleficio diligenter quæreret. cuius negotij, ne quisquam suorum vllo modo particeps esset, Carolus etiam, atque etiam curauit: immo publico scripto testatus est, nolle se in quemquam omnino ea de re agi. At Pontifex Antonium Scarampum, Episcopum Laudensem anno demum M. D. LXX. ineunte, ad id munus legauit. Pontificium edictum Episcopo promulgandum dedit; quo anathemati omnes subiiciebantur, quicumque non indicarent, quod de eo facto nossent: indicantibusque impunitas promittebatur, etiam si sceleri consensissent. cui constitutionem addidit generalem; vt & Carolo ipsi, & aliis Cardinalibus in posterum magis caueret; qua veteris canonis pœna in violatores Cardinalium a Bonifacio sancita, etiam conscios sceleris, nisi indicarent, teneri statuit. Cum venisset Episcopus, edictumque proposuisset; Carolus ea de re tota valde solicitus erat. iussum Pontificis vrgebat,

festando facinorose agit cũ Carolo.

De Maleficio inquirendo deque mittendo Mediolanum Antistite aliquo, Romæ agitur.

Episcopus Laudensis Mediolanum a Pontifice mittitur.

Quid episcopus fecerit & de Caroli solicitudine.

& grauissima pœna premebant illa; quòd secretò sibi cōmissum indicium fuisset; quòd de sua vindicanda iniuria ageretur. miserebatur eorum, qui scelus nouerant. videbat enim facile fore, vt inconstantes homines, vel metu aufugerent, & anathemate profligati misere iacerent: vel si manerent; capitalis iudicij molestiis, asperitatibusque diu affligerentur. eam igitur ineundam sibi esse statuit rationem; qua, & solicitudine sese, & vtriusque salutis periculo illos liberare posset. Bartholomæum vocat; tum vere grauissimum onus ei impendere monet: nisi rem Episcopo denunciet, anathematis vinculo, aliisque pœnis propositis eum obligandum: si denunciet; eam sibi videri rationem eorum quæ de se, & de Vercellensi Præposito narraret, easque in ea narratione suspiciones elucere; vt plurimum eis negotij, molestiæque præuideret exhibendum, ac quamuis religione postposita, quod non putabat, anathema contempsissent; facile tamen eius rei aliquid alia via patefactum iri; propterea quod Episcopus diligentissime inquirere iussus erat; & percrebuerat iam rumor ab ordine Humiliato malum profectum esse: ex quo multo difficilior eorum caussa reddenda erat. Vnam se videre rationem; qua molestiis, periculisque ij expediri possent: vt quæ vere nossent, etiam si ipsi essent criminis participes, ea sibi libere patefacerent. ipsis vt incertis hominibus, qui dolore commissi flagitij commoti, ad eum confugissent, veniam a Pontifice impetraturum. interim secum religiose rem totam habiturum. sperare id se maxime. Pontificis clementia fretum, amoreque erga se satis perspecto. At Bartholomæus enixe affirmare; neque se, neque alium quemquam ordinis sui sceleris esse affinem; ea tantummodo nosse de Hieronymo, quæ dixerat. Vercellensis quoq; ipse Bartholomæi hortatu Carolum adit; & mira religionis simulatione, secretò eadem quæ Bartholomæus, narrat. alia scire se obfirmate negat. immo velle Episcopū adire, remq; indicare ambo affirmant; & vt Carolus idem facere posset, si vellet; eum nexu rei secretæ habendæ, si quis esset, sponte liberant. Carolus etiam, atque etiam amantissime monet; videant, quid agant; dum tempus esset, recte consulant: Deum pie testatur,

Quod Bartholomæo cōsilium dat Carolus.

Vercellensis Præpositus ex ordine Humiliatorum Carolum adit.

testatur, cupere se factum minime in iudicium vocari; eosq; alia via omni periculo liberari. Illi in sententia manent: rogantque, vt si sontibus opitulari vellet, multo magis tueretur insontes. commendaturum se eos Episcopo, Carolus pollicetur; rogaturumq; etiam, ne eos teneret: posse tamen veniam sponte petentibus, secreta clementiæ via, opem ferre, quam non posset laqueis iudiciorum irretitis. ne multa; edictis promulgatis, Episcopus auctoritate Pontificia Carolo iuramentum defert: quærit ex eo, quid de facto nouerit, suspiceturue. primo factum ipsum Carolus narrat. addit deinde se de auctore nosse, quod duo Præpositi Humiliati ei indicauerant. rem eos expositturos, qui iã sponte venerant. si eadem ex se postea vellet audire, dicturum. testari tamen, nolle se in quemquam ob sua dicta vllo modo agi. orasse antea Pontificem, nunc itidem per ministrum eius orare; vt factum Deo remittat, eiusq; auctores, affinesue dimittat. neque Præpositis ipsis obesse velle; quin impunitatẽ, & omnia cõsequerentur; quæ litteræ Pontificiæ iis, qui primò indicassent, etiam si participes culpæ essent, promittebant: quin se eorum nomine, eorumque commodo, quacumq; ratione posset, ea indicare. rogare item, ne si fieri posset, eos in custodiam daret. His in acta relatis: introducti Bartholomæus, & Vercellensis, quæ Carolo iam dixerant, repetunt. in dicendo ita offendũt; ita suspicionem mouent, Vercellensis præsertim; vt est difficilis mendacij, & verisimilitudinis coniunctio; vt eos in vinculis retinere Iudices legitime cogantur. Carolus pro eis non semel ad Ormanetum scripsit; vt Pontificis animum studeret ad lenitatem reuocare: tum quicquid eueniret, supplex eius nomine miseris hominibus, quantum posset a S.^mo Patre misericordiam exposceret. quòd ij sceleratum cõsilium non ante factum indicassent; eos non putare se Pontificis sententia puniendos: nã vel consentientibus impunitatẽ esse propositam, nedum scientibus tantum. licet etiam sontes deprehenderentur; in eo tamen mutatam voluntatem, & errati odium aliquo modo eos ostendisse, quòd ei rem aliqua ex parte patefecerant; is maxime, qui primò adierat, alteriq; suaserat. Hæc cum vehementer oraret, quemadmodum

Episcopus Pontificis auctoritate Carolo defert iuramentum.

Caroli protestatio.

Quid cum Bartholomæo, & Vercellensi sit actum.

Pro his supplicat Carolus.

modum ex eius litteris, quæ adhuc extant, perſpicuum eſt; nihil tamen potuit impetrare. Habita deinde diligentius quæſtione, Vercellenſis demum fatetur, ſacrilegio ſe, tum argenti Braidenſis ſurripiendi, tum interficiendi Caroli cõſenſiſſe. proditur Carauagienſis, & Veronenſis. vterque in vincula coniicitur. Farina iam apertius indicatus; a Duce Sabaudiæ, in cuius oppido Clauaſio morabatur, ſtationarius miles factus, Pontifice poſtulante, facile deditus eſt. omnes Mediolanum adducti cum cuſtodia, rem omnem confeſſi, condemnati ſunt. duo tormenta, quæ ſecum ſacrilegus habuerat, ſtatimque poſt factum Mediolani occultauerat, reperta ſunt; alterum vacuum, plenum alterum. tandem V. Cal. Auguſti, de gradu ſacræ ſacerdotalis dignitatis, ſolẽni ritu deiecti, & religioſo habitu ſpoliati de more ſęculari poteſtati relicti ſunt. cumq; religioſe caſum ferre ſatis videretur, ducti ſunt ad ſupplicium. Vercellenſis, & Carauagienſis, qui nobili genere orti erant, capite ceruicibus abſciſſo, ſunt interfecti. Veronenſis, & Farina carro per vrbẽ miſerabili ſpectaculo vecti, ad Archiepiſcopales ędes cum perueniſſent; carnifex Farinę dexteram manum amputauit: qui quidẽ præcipue ſcelus ſuum doluiſſe, veniamq; a Deo ex animo petiiſſe viſus eſt: nam & populum allocutus e furca, ſupplex obſecrauit, vt ſui miſereretur; ignoſceretque, quòd eum eſſet e medio tollere conatus, qui communi ſaluti tantopere prodeſſet. loco demum cõſtituto ambo laqueo ſuſpenſi ſtrangulati ſunt. Bartholomæus ob culpam nefarij conſilij non indicati, quod plane nouerat; immo etiam ob id, quòd Farinam poſt factum occultari curauerat; conſiliumque dederat, vt tormentum cõbureret; in opus remigandi ad quinquennium damnatus eſt: clemẽtius aliquanto habitus ob quale quale indicium datum. pro quo ſępius Carolus per ſe, & per alios Pontificem rogauit; vt illius ſaltem, qui rei nefariæ adiutor minime fuiſſet, liberationem poſſet ab eius clementia obtinere. commemorabat hominem ſponte, prioremque indicaſſe; de vita optime in poſterum inſtituenda polliceri. negauit vero ſemper Pontifex, illud proferens, ſi poteſt Æthiops mutare pellem ſuam. ſed cum iam ad triremes ille miſſus eſſet; ſaltem conſecutus eſt Caro-

Faconeris Conſcij produntur, & in vincula coniiciuntur.

De gradu ſacerdotali deiecti ſeculari poteſtati traduntur.

Quo mortis genere ſint affecti.

Bartholomæus ad quinquennium ad triremes damnatus. & Caroli opera liberatus.

est Carolus, vt eum inde reuocatum in monasterium ad certum tempus includeret.

Dvm infelices illi, miserabili ciuitatis vniuersæ spectaculo, pœnas dementiæ, scelerisque sui persoluebant; Carolus vallium illarum Helueticæ ditionis ecclesias; quamquam Visitatorem ibi perpetuo habebat, reuisit; laborum suorum fructum; vt eorum vsum quæ antea constituerat, recognouit; omnia meliora reddere studuit. quin etiam studio gentis iuuandæ; simul caussa visendæ sororis, quæ Altempsio Comiti nupta erat; ad vlteriora Heluetiorum loca, & ad diœcesim Constantiensem, Curiensemque penetrauit. religiosa loca; præsertim, vbi sacræ manerent reliquiæ, coluit: per hæreticos populos nulla iniuria, quin potius honore, reuerentiaque affectus, iter fecit. quorum locorum statu cognito, tum Pontifici, tum ecclesiarum Præsulibus ad populorum salutem multa suppeditauit: & de religiosis collegiis iis locis, Locarni præsertim fundandis studiose egit. ad eam rem duas Humiliatorum in ea regione Præposituras a Pontifice obtinuit; Heluetiorũ quoque Principum voluntate, quod difficile videbatur, adiũcta. immo ad rem perficiendam, ex suis quoque facultatibus pollicitus est: quamquam ea res impedimentis quibusdam exitu caruit. Pluribus etiam officiis cum egisset de Antistite, ad catholicos pagos Visitatoris Apostolici nomine mittendo; Heluetiorum ipsorum culpa factum est, vt nemo tunc quidem mitteretur, sed dum hæc Pontificia officia variis impedimentis excludebantur; non patiebatur deesse sua: & vt poterat, multis modis hominum mores a iure sacrorum canonum satis alienos emendare: in officioque erga Romanam Ecclesiam gentem continere; & omnino ad salutem iuuare, studebat. vnde non paruum ei negotium exhibebatur; magistratibus illis frequenter aliquid contra sacras constitutiones turbantibus. ille autem modo amice hortari; modo seuere monere; minari interdum: nunc ad eorum conuentus mittere: nunc eorum legationes accipere: omni ratione, quæ Deo grata, iisque salutaria essent, ea curare. omnino mirum erat, quantum genus

Carolus in Heluetios proficiscitur. Pontifex Humiliatorum ordinem extinguit. CAP. XIII.

Multa pro Heluetiorum salute agit Carolus.

 illud

illud hominum Carolo tribueret. verum ipse quoque omni ratione eorum sibi beneuolentiam conciliabat; amicitiamque, & pietatem multorum in iis partibus omni officio alere studebat. beneuolentia vero in primis, & animarum charitate; quæ propemodum vna hominum allicit voluntates, auctoritatem suam inter eos conseruabat. Pontifex, quod antea quandoque significauerat; vt Humiliatorũ ordinem deleret; tum apud se omnino constituere visus est: cum ab eo scelus in Carolum extitisse cognouit: atque iam ex eo tempore rumores de tali Pontificis consilio esse cœperunt. Carolum ea de re egisse non video; qui disciplinæ aliquo modo instaurandæ penitus spem abiecisse non videbatur. ciuitati certe fauit, quæ pro Humiliatis suis Pontificem oraret: & Aloysium Præpositum generalem iuuit, vt Romam profectus, interitum a familia sua deprecaretur. Sed nihil obtinuit ciuitas. Aloysius vero ad Pontificis pedes cum lachrymis abiectus, cum toti familiæ supplex veniam petiisset; quamquam Pontificia humanitate bene acceptus, nihil tamen profecit. Fixum igitur cum esset animo Pontificis nulla ordinem ratione ad sanitatem posse reduci, & omnino extinctione opus esse: ei rei qui contradiceret, fere non reperiebatur: erant vero qui vrgerent, & sibi aliquid in beneficiorum distributione dari curarent. Carolus existimans fore, quod euenit: eiusmodique facultates in rebus rectissime collocari posse iudicans, quæ locis iis commodæ, salutariterque vtiles essent, quibus in locis eæ constitutæ erant: Specianum suum iterum Romam misit, vt ecclesiæ Mediolanensi aliquid acquirere studeret, ex quo seminaria, piaue collegia constitui, vel augeri possent. qui quidem tres ecclesias, ædesque coniunctas sine fructibus obtinuit. Ecclesias octo in vrbe Mediolani, Præpositurae titulo Humiliati tenuere: ex iis, iam Pij Quarti tempore, eiusdemque auctoritate, quæ sancti Ioannis Baptistæ nomine erat, Carolus ab eo detraxerat ordine; seminarioque clericorum suorum addixerat, quod in iis ædibus haberetur. Præposituram beatissimæ Virginis ad sanctum Calimerum a Pio Quinto prius impetrauerat: cuius fructus Basilicæ maioris collegio; ecclesiam vero, ædesque Clericis

De Humiliatorum ordine delendo constituit Pontifex.

Vrbs Mediolanensis pro Humiliatis Pontificem precatur, cui fauet Carolus.

Non flectitur Pontifex.

Vt ex facultatibus extincti ordinis Seminaria, piaue collegia constituantur agit Carolus.

Quibus, aliquot extincti ordinis Prapositura, opera

regularibus a Paulo IV. institutis, tribuit; cum eorum collegium Mediolanum deduxit: quando etiam Præposituram sancti Iacobi Cremonensem Clericis sancti Pauli tradi curauit. Quæ S. MARIÆ ad Othatios dicitur, eam seminario in perpetuum coniunxit. Ex ecclesiis quinque reliquis cum earum ædibus; Braidensem S. MARIÆ, ad collegium Societatis IESV instituendum, cum parte fructuum obtinuit; Ioan. Paulo Ecclesia Cardinali concedente; cui Præposituram Pontifex dederat: quæ S. Mariæ est, & canonica dicitur; instituendis clericis ad scientiarum cursum minime aptis addixit: quæ S. Ioan. Euangelistæ nomine appellatur, nobilibus adolescentibus educandis: quæ S. Spiritus, collegio Heluetiorum: quæ sanctis. Trinitatis extra vrbis mœnia, seminario. Ordinis extinctionem, & beneficiorum distributionem, litteris suis Pontifex promulgauit, anno eodem M. D. LXX. Præposituræ tunc dispertitæ fuerunt circiter quinquanginta; pleræque in Gallia Cisalpina; quarum fructus millia aureorum amplius viginti quinque annua efficiebant. præter quas aliæ datæ iam erant, vel commendationis nomine assignatæ, ad aureorum triginta millia annua. omnes fuerunt quattuor, & nonaginta: multæ iam monachis erant vacuæ: ij enim fuere non amplius centum septuaginta quattuor. quos ex ipsis distributis facultatibus, victu monastico sustentari Pontifex iussit; & in religiosa disciplina Episcoporum cura contineri. Huc tandem recidit optimus olim monachorum ordo: taleque edidit Pius exemplum neglectæ disciplinæ vindicandæ: vt ceteri sibi discant cauere diligentius.

Caroli traduntur.

Quot suppressi ordinis Præposituræ sint dispertitæ.

INTER cetera, quæ Carolus per eos annos ad gregis sui salutem assidue cogitabat, agebatque; studium fuit eius moris tollendi, quo mortales post Natalis Domini celebritatem, atq; vtinam non ipsa quoque celebritate; maxime vero, quò propius ad sanctam Quadragesimam accedunt; publicis spectaculis, ludis, choreis, commessationibus, se profuse, ac dissolute dedunt; & quasi Bacchanalia quædam, magna christiani nominis iniuria

Vitiosas populi voluptates tollere conatur. Pio mortuo, Romam contendit.
CAP. XIV.

Ex Bacchanalibus magna

christiano nomini iniuria irrogatur.

iniuria celebrant. quod eò indignius haberi debet, quò magis tribus iis, quæ Quadragesimam antecedunt hebdomadis, pij omnes ad pietatis officia multo attentius colenda, sacris Ecclesiæ mysteriis in primis inuitantur. quæ quidem non parua habenda

1571. est nostrorum temporum miseria. Atque anno M. D. LXXI.

Grauissimum bellum a Turcis christianis imminet.

eo nomine Carolus id sedulo curauit; quòd grauissimo bello a Turcis imminente, Pontifex omnibus, qui christiani nominis essent, publicas indixerat preces; vt fœdere inter Principes, id quod ipse vehementer curabat, sancito; eorum communi, potentissimoque hosti, diuina in primis ope adiuti, resisterent. qua de caussa Romæ etiam personatorum hominum vagationes,

Quæ fuerint Caroli studia, quæue populi Mediolanensis, Pastoris sui industria.

choreasque edicto prohibuerat. ea occasione Carolus arrepta, communia pericula vt grauissima erant, publicis ad populum litteris exponere conatus est: necessitatemque summi numinis placandi ostendere; cum peccatis, vanisque voluptatibus studiose vitandis; tum studiis, & actionibus, quæ ad pietatem pertinerent, religiose suscipiendis. Bene autem tunc quidem successisset, plurimumque ei detractum est malo. festis maxime diebus conuenit populus frequens ad diuina; quæ Carolus de industria ritu iucundiore, longioreque in præcipuis ecclesiis celebrari iussit. supplicationes per vias, vniuersi cleri ordinibus procedentibus, populoque ad certas ecclesias subsequente, habitæ sunt. flagellationes publicæ adhibitæ: precatio ciuitatis vniuersæ sine intermissione consueto ritu continuata. Qui dies autem summum quendam afferre solebat corruptelæ cumulum (is erat Dominicus, & illius violati temporis postremus) eo ipso die, vt expiatis animis sanctissimum Eucharistiæ cibum, ipso ministrante, acciperet, Carolus populum inuitauit. In quo insigne fuit pietatis Mediolanensis argumentum: tam magna enim multitudo, contra penitus, ac antea solita erat, rebus diuinis operam dedit; vt sex horis Carolus; duobus licet canonicis adiunctis, qui eodem tempore Eucharistiam separatim præberent; vix potuerit omnibus satisfacere. eam populi iuuandi rationem ad eius salutem aptissimam existimabat; cum non vno illo; quo sanctissimo se cibo reficit, die; sed pluribus ante, peccatis co-

tis cogitandis, & confitendis, animoque recte præparando, malis eum, inanibusque rebus abstinere necesse sit. Postero anno, atque aliis deinceps, nouis semper rationibus omnes vias persecutus est, vt diaboli fraudibus, atque insidiis suum tali tempore gregem eriperet. Dum autem in Ecclesia componenda, & ornanda, tum eius iure conseruando, Carolus assidua cogitatione, laboreque incredibiliter exercetur; quotidieque magis in asperæ vitæ institutis progredi studet: tentari morbis, valetudine alioqui non optima, cœpit: ex quibus cum conualescere videretur; de integro incidebat. qua de re amici interdum eum monuerunt: curaret tandem aliquando valetudinem; seque respiceret, & suos. in eius salute publicum bonum periclitari. Si quid ei accideret; ruitura præclara omnia, quæ incœperat. eius rei reddendam Domino esse rationem. quibus ille respondebat: Gratias agere, quòd de valetudine corporis soliciti essent; rogare, vt non minus de salute animi esse vellent. rerum spiritualium fundamenta in Deo ponenda. quæ in mortalium vita ponerentur, breui omnino concidere oportere: euenturumque, quod Isaias de iis pronunciabat, qui arundinibus Ægypti nitebantur. Porro mense Iunio grauiter admodum ægrotauit; vt etiam vitæ periculum adiret non leue. Cum tandem melius se haberet, recognitionemque rursus ecclesiarum absens operam daret: Dux prouinciæ gubernator; non dicam molestiis, aut contentionum publicarum angoribus confectus; sed multis certe curis, solicitudinibusque diu, grauiterque affectus; dum neque Deo, neque hominibus displicere, & homo, & pius vehementer studet; paucis diebus febri consumptus est, mense Augusto: vt Carolus de periculo certior factus in tempore adesse, cum valde contendisset, ob temporis breuitatem, subsidioque venire morienti, non potuerit. In eius locum interim, dum alius mitteretur, substitutus est Aluarus arcis Mediolani præfectus. Cum per id tempus totum Carolus assiduis medicorum curationibus, fere detentus esset: pituita demum, tussi, incerta febricula, venit in periculum; quemadmodum scriptis eius caussa tunc summorum medicorum disputationibus didici; ne paulatim morbo corre-

In morbos sæpissime incidit.

Quæ illi ab amicis dantur Consilia, quidue respondeat.

Dux Prouinciæ gubernator moritur.

In maximo vitæ discrimine versatur Carolus.

ptus intabesceret, breuique consumeretur. ac ea conditione
1572. peruenit ad initium æstatis sequentis anni M. D. LXXII. tum de Pij Pontificis graui morbo nuncius affertur: assiduas illius rei gratia sacrarum precum exercitationes instituit; eundem Calendis Maij ex hac vita decessisse, accipit. qui quidem summus, optimusque Pater christianam rempublicam moriens, non minus afflictam reliquit; quam Octobri proximo victoria contra Turcas ad Naupactum diuinitus obtenta, recreauerat. Purgationibus implicitum pro anni tempore Carolum medici tenebant: quos cum de itinere Romam faciendo consuluisset; metuentes illi, ne agitatione, ac labore; eo præsertim, vt semper solebat, tuncque maxime opus erat, properante; morbus ingrauesceret; iter dissuadebant. Sed ille purgationibus omissis, medicorumque consiliis tunc quidem posthabitis, Christiani orbis caussam, saluti suæ satius putauit anteferre; Ecclesiæque Dei tali tempore, pro virili parte, quæ magni momenti erat, subuenire. cum ita deliberatum ei esse viderent; præscribunt medici vitæ, itinerisque rationem: lectica vti iubent; sexcentis vasculis, cum variis pharmacis, bellariisque iumentũ onerant. Ille iustis Pontifici solemni ritu solutis; primariis ecclesiæ presbyteris conuocatis; rebusq; ecclesiæ, quantum breuissimo spatio potuit, constitutis; postridie eius diei, quo nuncium acceperat, diuina ope inuocata; in viam se dedit. Ac lectica quidem vectus est; sed itinere, die, nocteque continuato; mutatisque ad celeritatem sæpe mulis; adeo feliciter amplius passuum millia tercentum confecit; vt qui perdere infirmam valetudinem labor debuerat, eam non mediocriter confirmaret. ac tam cito Romam peruenit; vt duo Cardinales, qui eodem tempore, ex iisdem partibus discesserant, cursuque iter fecerant, minime tamen ei præcurrere potuerint. sed simul cum eo sacrum conclaue, eo ipso die, quo reliqui omnes, intrauerunt. Placentiæ primò, quæ Mediolano quadraginta millia passuum distat, Missæ sacrificium fecit; quod superioribus diebus domi numquam potuerat, aut raro: deinde quotidie, toto itinere, in tanto celeritatis studio, ac labore facere perrexit. Iucunde autem accidit in via; vt ampullæ, vasculaque

Moritur Pontifex.

Ne Romam proficiscatur Carolus ob nouum Pontificem creandum suadent Medici, sed frustra.

Romam contendit quotidie Missæ sacrificium facit.

que medicamentorum;cum iumentum iis onuſtum prope Bononiam in fluuio concidiſſet; omnia fere vel confringerentur, vel flumine deueherentur. quod ille cum accepiſſet;ridens;fauſtum,inquit, ſignum, non opus fore amplius. Quamquam autem Carolo melius ex eo itinere fuit; non conualuit integrè tamen. Quin diu,capite,pectoreque cum laboraſſet;Romani medici de eius ſalute conſultantes, aquis Lucenſibus mederi conſtituerent;Mediolanenſes vero contra ſentirēt: ipſe aliam ex eo fere tempore iniit vitæ rationem. nam cum toto iam anno medicorum conſilia,præſcriptaque ſatis exquiſite ſecutus eſſet; ciborum delectum, multaſque eius generis cautiones adhibuiſſet: mutato conſilio,ex ſententia piorum,prudentumque virorum, iis medicarum obſeruationum, quaſi vinculis expeditus, liberiorem vitæ modum elegit;cibos, omnemque victus rationem ſibi rudiorem conſtituit. id eo libentius, quo ſanctorum virorum vitæ magis ea ratio conſentiret. conſilium ita feliciter euenit; vt poſthac bona ſemper valetudine vſus; neque pituita,tuſſi,aut febri ferè impeditus, in Paſtoralia officia,laboreſque tantum incubuerit,quantum poſteritati vix credibile videbitur.

Aliam ſibi vitæ rationem conſtituit.

DE VITA ET REBVS GESTIS, CAROLI CARD. S. PRAXEDIS ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI,

Liber Tertius.

Gregorius Pontifex creatur. Carolus amplissimis se rebus abdicat. CAPVT. I.

Multa cum Pontifice ad ecclesiam optime constituendam agit Carolus.

POstridie quàm erat clausum conclaue, hoc est III. Id. Maij, creatus est Pontifex Vgo Boncompagnus Cardinalis sancti Sixti Bononiensis, & Gregorius eius nominis XIII. appellatus. cuius humanitati, pietatique Carolus cum valde confideret, ei multa suppeditauit, quæ ad Ecclesiam optime constituendam, Romanosque mores componendos facere posset; librosque Pontificio muneri aptissimos obtulit. Audire illum Gregorius libenter visus est: nam & præcipue virtutis virum; & vero etiam, si quid ad rem pertinet, dignitatis suæ fautorem amicissimum agnoscebat. Quo vero melius res ordinari possent, eum Romæ manere iussit; & vna cum optimis Præsulibus de iis, quæ agere oporteret, consultare. sed quamquam ad Octobrem mensem Carolus Romæ moratus est; vix tamen; vt sunt semper bonis consiliis plurima parata impedimenta; quidquam perfici potuit. At vsui tamen fuere, quæ tum consultata sunt; nam alia alio tempore Pontifex postea exequenda suscepit: Ad Pontificiam familiam ea, quæ Pij V. tempore viguerat, disciplina instituendam, Carolus non pauca contulit. Bernardum

nardum Carniliam Dertonensem olim familiarem suum; apud Pontificem collocandum curauit; hominem pietati maxime deditum. cuius religio ita se in dies ostenderat: vt Ormaneto Patauij Episcopo facto, in eius fere locum, munusque a Pio vocatus successisset. Hic igitur in Pontificia domo, forisq; sacrę disciplinæ seruiens, simul res Caroli omnes apud Pontificem, magna diligentia, studioque procurauit: Deo in primis ita prouidente, vt quod maxime opus erat apud ipsum Pontificem Carolo numquam deesset fidelissimus negotiorum illorum gestor; quæ grauissima ad singularem Ecclesiæ fructum perpetuò tractauit. quam ad rem Specianum aptissimum postea, Gregorioque gratissimum habuit. vt meritò quis de Caroli familiaribus obseruauerit: tales Pontifices, eos sibi ministros asciuisse, talique loco habuisse. nam præter alios, etiam Constantium Tassonium Mutinensem ad se vocauit Pius; quem Mediolani Carolus familiæ præpositum habebat, antiqua probitate, pietateque hominem. Romæ dum fuit, diuino rursus impulsu, visus est ad omnem sanctitatem acrius etiam, quam antea incitari. quod tum in publicis Ecclesiæ, Præsulumq; rebus, quibus ibi præfuit, conformandis; tum in vitæ suæ rationibus seuerius componendis declarauit. dolet non ea omnia certa, explicataque habere, quæ ibi tamen Carolum fecisse, non leuibus ducor argumentis. sed quæ satis comperta non habeo, ea satius arbitror præterire. illud vulgatum est; abiecta timiditate illa, quæ plurimos solet a christiano fraternæ reprehensionis officio, deterrere; plerosq; Cardinales singillatim grauiter, libereque monuisse de eo, quod christiana res ab eis, tamquam Ecclesiæ Dei Principibus, postularet: quibusdam etiam proprias caussas demonstrasse, quibus præter ceteros ipsi vitæ sanctitati studere deberent. quod officij genus, quamquam non omnibus gratissimum fuit; eius tamen, quæ vis est veritatis, extitit in multis fructus ad pietatem non mediocris. Mediolanum demum rediens, Lauretanam ædem venit pridie solemnis festi Omnium Sanctorum: vbi tum loci, tum diei festi religione motus, ex veterum vigiliarum imitatione, tota nocte in sacrosancta illa beatissimæ Virginis ædicula vigilauit;

Bernardum Carniliā apud Pontificem collocandum curat.

Romæ ad sanctitatem ardentius inflammatur.

Mediolanum rediens Lauretanam ædem visit.

gilauit; ſacriſque meditationibus, precationibuſque mentem exercuit; Ludouico Moneta ſolo comite: quem ſacerdotē in itinere familiæ præfectum ſemper habuit. tum vero domi, foriſque rerum plurimarum fideliſſimum adminiſtrū; & ſupra quam ſenectus ferre poſſe videretur, in laboribus, & incommodis, quæ Caroli comitatus erant, patientem. qui cum eccleſiæ iam dudū, Caroloque ſe totum tradidiſſet; nihil tamen ex eccleſiæ, Caroliue rebus vmquam percipere voluit. Plurima Romæ Carolus ad eccleſiæ ſuæ commodum, fructumque obtinuit, quæ Pontificiis litteris continentur. in his fuit Romanarum ſtationum diuinum beneficium; quæ toto anno per varias vrbis eccleſias diſtributæ, eximios animi fructus afferunt ad ſalutem. illud etiam fecit; vt iis ſe muneribus, honoribuſue omnibus iam tandem liberaret; quibus totum ſe, vt cupiebat, eccleſiæ ſuæ regendæ, ac cuſtodiendæ dare prohibebatur. Pium ante orauerat, vt Archipresbyteratum S. MARIÆ maioris; ſummam pœnitentiarij muneris præfecturam; ordinum religioſorum patrocinia; præſertim Franciſcani, quod multi negotij erat; renunciare, Pontificiæque auctoritati relinquere liceret. ſed paſſus ille non erat: pergeret iis muneribus ſatisfacere per viros idoneos a ſe ſubſtitutos: faceret autem ipſe quantum poſſet, aut per epiſcopalem curam liceret: quamquam minus etiam, quàm antea poſthac faceret; ita ſibi ſatius videri; quàm ab eo munera eiuſmodi relinqui: ſi quid in eo eſſet offenſionis, præſtare ſe velle: neminem ſe habere præſentem, quem Carolo præferret abſenti. Nunc item Gregorium vehemēter orauit, vt id ſibi permitteret. quod ita tandem impetrare poſſe videbatur, ſi modo vellet eos nominare, quibus ea recte Pontifex munera poſſet committere. ſed cum id quoque modeſte recuſaret; neque annuit tunc quidem Pontifex; & cum non abnuiſſet tamen penitus; Mediolanum reuerſus Carolus, ſtatim iis ſe curationibus abdicauit, his ipſis litteris latine ad Gregorium ſcriptis.

Multa ad eccleſiæ ſuæ commodum a Pontifice obtinuit.

BEATISSIME PATER. Poſtquam Mediolanum, ad eccleſiæ mihi commiſſæ gubernationem redij, non iudicaui amplius id eſſe differendum

Caroli litteræ ad Pontificem in quibus San-

rendum de officio summi Pœnitentiarij, ad quod me, mea cõscientia iam diu stimulabat, & vehementer vrgebat. Cum enim pastoralis curæ necessitas, me ab ecclesia Mediolanensi abesse non patiatur; vt præsens illi muneri, quod commemoraui; quodq; totum hominem, eumque præsentem postulat, satisfacere queam; illud omnino deponere statui. Ceterùm, quia Saluator noster Christus IESVS *Sanctitatem vestram totius Ecclesiæ suæ administrationi præfecit; & curam tradidit, ecclesiasticas dignitates, & officia ad Dei honorem, gregisque sui salutem idoneis viris conferendi; atque ad hæc, aliaque præstanda perpetuam spiritus sui præsentiam, ac singulare auxilium promisit; nihil conscientiæ meæ tutius esse video, quàm si illud integre in vestræ Sanctitatis voluntate, & manu reponam. Quapropter nunc sponte, & libere officium hoc summi Pœnitentiarij in vestræ Sanctitatis, tamquam in Christi, cuius vicem in terris gerit, manibus resigno; continuas interim ad Deum optimum maximum fundens preces, vt sibi hac in re, largius gratiæ suæ lumen impartiri dignetur; quo is illi muneri præficiatur, qui nulla alterius residentiæ, aut occupationum necessitate impeditus; Dei, & animarum zelo flagrans, ac doctrina, & vitæ integritate præfulgens, digne ministerium ipse suum impleat. Iisdem rationibus adductus, sponte etiam, & libere resigno in manibus vestræ Sanctitatis Archipresbyteratum ecclesiæ S.* MARIAE *maioris; & officium Protectoris, ac Correctoris Religionis sancti Francisci, & Carmelitanæ; nec non & Monasterij S. Marthæ in Vrbe; ac omnium aliarũ Congregationum regularium, quarum ego Protector existo. Atq; ita humillime vestræ Sanctitatis pedes deosculor, me, ac Mediolanensem hanc ecclesiam in visceribus* IESV *Christi, eius pietati, & paternæ curæ toto corde semper commendans. Mediolani* XIII. *Cal. Decemb. M. D.* LXXII. Eodem tẽpore ad Philippum Regem de Germaniæ inferioris; & ad Sebastianum Regem, eiusque patruum Cardinalẽ de Lusitaniæ clientela dimittenda scripsit: eiusmodi munera pręsentiam in Vrbe desiderare; vbi coram, & diligenter, quod ecclesiarum, rerumque sacrarum gratia opus est, quæq; ad pietatẽ opportuna sunt prouinciis, curari possint: sibi id minime licere: & alioqui se totum ecclesię suę debere. Eadem fere de caussa Vritanum Principatum triennio ante alienauerat; ꝙ enim ciuitati illi curæ tribuebat, id ecclesiæ suæ adimere sibi videbatur:

Ecitati suæ dignitates, & officia multa resignat.

Germaniæ inferioris & Regni Lusitaniæ clientelam dimittẽdam statuit.

quid aliorum conciliorum tempore ſolitus fuit, in eo concilio præſtitit egregie. Concilij decreta, cum Romam de more recognoſcenda mitteret, Ioan. Baptiſtam Caſtellium Vicarium ſuum primarium, alioqui profecturum, ad id munus delegit. Multa per eum Pontifici expoſuit, non ſuæ ſolum, ſed vniuerſæ Eccleſiæ maxime vtilia; præſertim de conciliis in vnaquaque Metropoli, quod pluribus in prouinciis omittebatur, celebrandis. Verum alia de cauſſa Caſtellij profectio Carolo nec opinanti opportuna fuit; ob eaquæ rurſus, abſente Carolo, diœceſiſque eccleſias luſtrante, Gubernator in eccleſiam, eiuſque ius, & poteſtatem, fecit. Sed repetam paucis, quo modo ſe iuris controuerſia ſuperiori tempore habuerit. Poſt Caroli caſus, omnium, vt ante dicebamus, commotis animis, nihil fere turbatum eſt; Magiſtratuſque æquiore animo omnia viſi ſunt adminiſtrare: eo maxime, quòd magnum diſſenſionum odium, ac dolorem; & omnis contentionis aliqua ratione tollendæ deſiderium, perſpicue Rex oſtenderat; ac Vincentio Iuſtiniano id in Hiſpaniis agente, qui ex ordinis ſui Antiſtite, in ſummum S. Romanæ Eccleſiæ Cardinalium ordinem lectus erat; Duci mandauerat, vt controuerſiæ dirimendæ aliquam omnino iniret rationem. Ita rerum meliorum ſpes diu confirmata, piis omnibus gaudium attulerat non mediocre: præſertim Ioanne Baptiſta Rainoldo Senatus Præſide creato; cuius virtus, piaque conſilia Carolo valde probata, ad publicam tranquillitatem ſemper valuerunt. Carolus etiam per Cardinalem Alexandrinum Legatum, agi Pontificio nomine de controuerſiis tollendis in Hiſpania curauit. cumque alius prouinciæ Mediolanenſi gubernandæ deſtinatus, Romæ eſſet; per Pij Pontificis admonitiones, hortationeſque rebus iiſdem conſulere ſtuduit: præter id, quod ipſe conatus eſt, cui cum ipſo gubernatore neceſſitudo non leuis a multis annis intercedebat. ſed ſiue negotium eiuſmodi non ſatis pro rei momento curare quidam voluerint; ſiue ob rei ipſius difficultatẽ, de rebus componendis nihil effici vmquam potuit. Itaque Aluaro gubernante ob rerum venalium feſtis diebus proponendarum licentiam a Carolo repreſſam; prohibitoſque ludos publi-

Multa eaque vniuerſæ eccleſiæ vtilia per Ioan. Baptiſtã Vicarium ſuũ primariũ Pontifici exponit.

Vt iuris controuerſia ſuperiori tempore ſe habuerit, breuibus explicatur.

cos, quos in ipsa maioris ecclesiæ platea is apparabat; motus aliquid extiterat. quo tempore homo indignatus singulos ciuitatis ordines tentasse dictus est, vt certos ludos, choreasque publice, vnoque tempore ducerent: nihil autem propter populi pietatem perficere potuit: obiitque breui diem suum. Deinde cum successor Ducis venisset, Carolusq; Romæ esset; alia multa turbata sunt. Huic successori propositum esse videbatur, in administratione prouinciæ rem suam animose agere, ac confidenter: nam Ducis religionem, & erga Carolum, Ecclesiamque obseruantiam, remissi, timidique animi vitio; quod ipse Dux postremo tempore nimis exhorruit; quidam attribuerant. solet autem, qui cuipiam in munere succedit, in eam laudem incumbere maxime, cui contrariam vituperationem ille opinione hominum subiit. qua ex re fit nonnumquam, vt non tam vitij fugiendi studio, si modo vitium illud esset; quàm superandi alterius, famæque colligendæ cupiditate longius prolabendo, quis in contrarium vitium cadat. Principio igitur, cũ Caroli Vicarius publicas choreas, de quo etiam in priori concilio Episcoporum cõstitutum erat, festis diebus prohiberet; quò tali tempore, sicuti sine dubio christiannm est, mortales rebus diuinis operam darent: & ea de caussa contumaces quandoque nonnullos, quemadmodum his temporibus necesse est, ecclesiasticis quibusdam animaduersionibus coërceret: ei rei vehementer a magistratibus reclamatum est. Hos motus Carolus itidem sedare curauit absens. ac tametsi nihil perfectũ est, quo publica quies vere stabiliretur; euenit tamen, vt grauius nihil accideret. Sed eo demũ præsente, ac visitandis ecclesiis, vt dicebamus, occupato; duo iussit Gubernator, quibus ius ecclesiasticum non mediocriter lædi, atque adeo labefactari existimabatur. alterum quidem per iustitiæ, quem appellant Capitaneum, contra liberum litterarum Apostolicarum vsum: prohibuerat enim litigantem litteris Apostolicis vti, eius non impetrata facultate. alterum vero contra eas omnes ecclesiæ rationes, de quibus antea cum Senatu disceptatum erat. ac primum quidem, cum iubente, paternoque amore admonente Pontifice, pie rescidisset; veniam, & ab-

ſolutionem vna cum iudice impetrauit, hunc Carolus ante Sacelli ſui ianuam ſolemni ritu ſacro anathematis vinculo liberauit: Gubernatorem Ioan. Paulus Eccleſiæ, Cardinalis ex Senatore factus, qui tum in Inſubria morabatur. De altero vero eæ concertationes, ij motus, ea pericula fuere; vt leuia fere præ iis viderentur, quæ ſuperioribus annis acciderant. Factum ita ſe habuit. Regiis quibuſdam litteris biennio ante datis, nonnulla Eccleſiæ permittere Gubernator iuſſus erat, ex iis, quæ tum fuerant a magiſtratibus in controuerſiam vocata: cui tamen conceſſioni ab Eccleſiæ parte conſenſerat nemo. litteræ ad id tempus erant ſuppreſſæ. Aggreditur tunc demum Gubernator, quod antea ſe facturum quaſi per iocum Carolo dixerat; & ne faceret, Carolus vehementer, amiceque rogauerat: ſeque niſi abſtineret, teſtatus erat omni ratione repugnaturum. eas litteras ad eam rem minime datas, Caroli Vicario, apparitorique teſtatò denunciari iubet; præſcribique delictoribus, eorumque armis, ac coërcitionibus, quæ ius, libertatemque Eccleſiæ certis finibus circumſcriptè terminarent. Carolus Mediolanum accepto nuncio reuerſus; primò quidem per religioſos viros, per Ioan. Paulum Eccleſiam Cardinalem tentauit, ſi poſſet huiuſmodi malo remedium aliquod afferre. cum nihil fieri potuiſſet; ſubita ille quidem declaratione; quamquam in re manifeſta, abſtinuit: qua ſacrorum canonum pœnis, Gubernatorem, alioſque facti adminiſtros teneri publice pronunciaret. beneuole autem monuit prius; mirari ſe vehementer, & dolere, tantæ virtutis, pietatiſque Principem eò fuiſſe adductum, vt tam aperte ius Eccleſiæ violaret. ſcire ſe mentem Regis longe eſſe diuerſam. nihil ea denunciatione, iuſſiſue Eccleſiæ poteſtati detractum ſeſe intelligere; qui, & quod ille permittere viſus erat, & quod permittendo prohibuerat, ſuo iure, vt antea ſemper, nihilominus erat facturus: ſed tamen non potuiſſe diſſimulare, aut ſilentio præterire talem licentiam. Sententia, pœnarumue declaratione, quam promulgare poterat, ſuperſediſſe: de eius ſalute ſolicitum, beneuole prius agere, paterneque voluiſſe. monere igitur, atque adeo anathematis eadem pœna

Quædam Gubernator contra ius eccleſiæ aggreditur.

Ne id faciat, monet Carolus.

Mitius cum Gubernatore agit, vtque facto remedium adhibeat per Ioannem Paulum Eccleſiam Cardinalem tentat.

propoſita iubere; vt tridui ſpatio, quæ contra Eccleſiam fecerat, ea penitus reſcinderet; ſeque reſcidiſſe publice profiteretur: niſi effeciſſet; tum ſe, licet magno dolore; nomen eius tamquam anathemate notati, pro templis, locisque publicis propoſiturum. ob dignitatem vero magiſtratus, tum vt placide hominem acciperet; vnum miſit ex Vicariis ſuis, vna cum ſacerdote ob eam cauſſam nuncio facto; qui monitionis ſcriptum redderet. recuſauit is accipere primò: ſed Vicario admonente; Carolum moderatam eiuſmodi rationem officij gratia elegiſſe: ſi per eum non liceret, quoniam id illi prætermittere nefas erat; ſcriptum eſſe in publicum proponendum: accepit ille quidem; ſed adeo exarſit, vt ſtatim ſcinderet, & proiiceret. poſt diem dictum, rurſus virum grauem Carolus mittit: ſcripto ſe illum iterum vocaturum, antequam ad promulgationem veniret: pateretur; ſi tamen quæ monitus erat, facere nollet; habita dignitatis, vt prius ratione, ſibi ſcriptum tradi; ne publicis locis affigeretur. Ille autem non multò poſt copioſas, aculeataſque reſponſiones, alias communi, alias latina lingua mittit, ad ea quæ Carolus monuerat, iuſſeratque: quibus perſuadere conabatur, nihil ſe iniuſte feciſſe; neque Carolum quidquam ea de cauſſa poſſe contra ſe pronunciare. quæ quidem ſcripta in vulgus edi curauit. Carolus, vt paucis dicam, poſt nonnullas dilationes; relatis tum initio, tum deinceps Romam diligenter rebus omnibus, quæ ad negotium pertinerent; ſcriptis publice propoſitis, Gubernatorem, aliosque facti participes a ſancta Eccleſia abſciſſos declarauit. qua ex re tota Gubernator grauiſſime ſe offenſum, commotumque plane vehementer, priuatim, publiceque oſtendit: neque quotidiana communicatione voluit abſtinere. plurima locutus aſpere, rurſus ſcripturis contendens, homo alicuius litteraturæ habitus, alia ſcripta ad ſui defenſionem, Carolique accuſationem edidit, totaque prouincia peruulgari iuſſit: quibus tamen eo magis ſeipſum arguebat, quo vehementius contendebat excuſare, Carolique factum criminari. Plerique ſuſpenſo, ſolicitoque animo diu fuerunt, ne quid acerbius, ob iram Prin-

Quid cum Gubernatore agat quidue e contra ipſe Gubernator faciat.

Gubernatorē, & alios facti participes ab eccleſia abſciſſos declarat.

Principis, accideret. rumor, vt assolet, eo vsque quandoque processit, vt Romæ vulgaretur incensas fuisse ædes Archiepiscopales. Ciuitatis consilium Decuriones misit, qui duce Tatio Mandello Comite, & ciuitatis Vicario, Carolum supplices obsecrarent; ne ad eam grauissimam animaduersionem vmquam venire vellet, quemadmodum minatus esse videbatur, vt vniuersam ciuitatem sacris interdiceret. futuram illam sine dubio rerum omnium extinctionem, quas summis laboribus plurimas, atque egregias ad salutem ciuitatis effecerat. meminisset etiam, primò quidem se natura eius ciuitatis filium; deinde dignitate, & sacerdotio patrem. propterea ne aliorum culpa quidquam ab eorum nominum pietate alienum statuere in eam vellet, quam sibi obsequentem, deditamque semper cognouisset. Respondit in summa Carolus; pietatis se erga patriam, filiosque suos, tum precum ciuitatis rationem habiturum: seque ad illud extremum, nisi canonicarum sanctionum ratione coactum, minime venturum.

Ciuitatis consilium Decuriones ad Carolum obsecratum mittit.

Eluxit eo tempore maxime Caroli animus, virtute, Deique fiducia in primis singulariter confirmatus. cum enim tota ciuitas, metu suspensa teneretur; domesticis frequenter quodam modo formidine sanguis refugeret; viri grauissimi amici maxima pericula, quamuis occulte, propter metum quotidie nunciarent: vnus ipse inuictus acri, & præsenti animo res suas agebat. neque dubitauerit, opinor, intelligens quisquam; quin ad omnia perferenda, & ad ipsam quoque vitam profundendam, si tanta fuisset temporum miseria, paratus esset. Ipsum video, cum Romam scriberet testatum esse plane diserte: & Pontificis iussu facile se de omni conatu, iureque suo decessurum; & illo contra sentiente, omnia pericula pro sacræ auctoritatis iure conseruando subiturum. At dolorem tamen non omnino dissimulabat; vel ob id maxime, quia variis modis in Deum peccabatur. populique salutaria studia impediebantur. In ipsis periculis, cum eum domi mansurum omnes existimarent; exibat paucis comitibus; quemadmodum iam modestiæ gratia solebat semper; & ad cœlestium patronorum

Animus Caroli virtute, Deique fiducia confirmatus.

Dolorem ob peccata in Deũ commissa non dissimulat.

corpora precationes, ſacrificiique cauſſa, vt feciſſe ſanctum Ambroſium in periculis ſuis legerat, ſe conferebat. quam liberi, ac fidentis animi religionem, cum aduerſariorum contemptioni quidam tribuerent; nam & ipſum Gubernatoris palatium, dum Ambroſianam ædem rectà peteret, adire oportebat; ſine cauſſa multo magis incēdebantur. eò vero maior fuit Caroli patientia, atque animus; quod adhuc, licet optima Pontificis voluntas non deeſſet, Romanis ſubſidiis res eius aduerſæ non ſatis ſubleuari videbantur. quamuis enim omnes eius mentem, conſtantiamque commendarent; pauci tamen erant, qui auctorum eius defenſionem ſuſciperent. Rurſus autem Gubernator Carolum in inuidiam trahens affectati Mediolanenſis imperij, ea de re multa iactare dicebatur. tum vero Comitem Ioannem Anguſſiolam Placentinum, Carolo inſciente, miſit, qui Aronenſem Borromeiorum arcem, in Caroli poteſtate poſitam, Regis nomine occuparet: eſſe locum fidei hoſtibus oppoſitum: eorum quos Carolus ad eum tenendum delegiſſet, fidem ſibi non probari; vt de Carolo ipſo nihil diceret. Carolus autem cum id accepiſſet, miſit ſtatim ad Iulium Bibulcum patritium Mediolanenſem, arcis præfectum, vt Comitem reciperet, arcemque traderet; quia id Regis cauſſa peteretur. tum miſit etiam ad Gubernatorem; qui non arcem illam ſolam, ſed ſua omnia, familiæque ſuæ ſemper Regi præſtò fore nunciarent. Præterea, quoniam plurima erant in vrbe pia ſodalitia, plebeiorum fere hominum; qui cum reliquis diebus artificiis ſuis operam dediſſent; feſtis conueniebant; precibuſque, & aliis piis actionibus occupabantur: publico edicto Gubernator iuſſit, grauiſſimis pœnis propoſitis; ne congregarentur, niſi is Regis nomine adeſſet, quem ipſe ad id pro ſingulis ſodalitiis delegiſſet. & cum publice ſacro induti ordine per vrbem ire ſupplicationis gratia ſolerent; ne faciem de more haberent contectam, prohibuit. videri voluit ſe feciſſe, ne quid contra reipublicæ ſtatum ij homines machinarentur; qui pro ratione ſacrarum exercitationum, proque pietate ſua Carolo deditierant. At genus id erat hominum a ſedi-

Aronenſem Borromeiorum Arcem in Caroli poteſtate poſitam occupare vult Gubernator, concedit Carolus.

Pias ſodalitiorum exercitationes impedit Gubernator.

ſeditione, armiſque prorſus alienum: pietati vero inter alias ciuitatis partes maxime deditum. Fecit edictum, vt quicumque pietatis cauſſa congregari ſolebant; metu pœnæ; & quòd viri Regis nomine delecti, vtpote nobiles, & aliis rebus occupati, moram, impedimentumque afferrent; omnes abſtinerent; & magnum ciuitati bonum detraheretur, donec iuſſum illud poſtea tandem, vt dicemus, euanuit. Interea Gubernator omni officio Romæ contendebat; vt, vel doceret nullo ſe anathematis vinculo irretitum eſſe, vel abſolutionis facultatem cautionis gratia, ſi opus eſſet, obtineret. principes viri fauebant vehementer: cum magnæ prouinciæ præfectum eſſe: ibi grauiſſimi belli cum hoſtibus eccleſiæ catholicæ ſuſcepti neceſſitatem inſtare: ſpectatæ alioqui virtutis Principi ad vitæ pericula pro fide catholica properanti, aliquid indulgendum: tanti, tamque pij Regis habendam eſſe rationem; qui iam mandata dederat, profectionemque vrgebat; cuius rei cauſſa Gubernator ipſe Mediolanenſem adminiſtrationem dimiſerat; fortaſſeque iam tum erat in itinere. Ita demum in eam ſententiam plures ierunt; vt omiſſa cauſſæ cognitione, abſoluendi facultas ex priuilegio, cautius agendi nomine, concederetur. qua ex re publicæ rurſus offenſiones, indignaque multa acciderunt. cum enim litteras Apoſtolicas ea de re ſcriptas in itinere reddendas eſſe Romæ putaretur; ideoque poteſtas abſoluendi cuilibet ſacerdoti facta eſſet: Gubernator eas expectauit Mediolani. cumque a cœnobita quodam non peritiſſimo; Carolo contra præſcriptum ſacrorum canonum inſciente: abſolutionem in occulto eſſet conſecutus; ſacris palam intereſſe pluribus in eccleſiis conatus eſt. quod Pontifex ægre tulit; & eo nomine Carolo ſatisfieri iuſſit. Demum ille cum abiiſſet; re non admodum feliciter biennio geſta, extuberatione quadam, & corruptione totius corporis interiit. de morte illius frater vir princeps cum accepiſſet; Caroli precibus pie, ſtudioſeque commendauit, qui ſeſe iam animæ illi ſuffragatum affirmans, facturum etiam in poſterum promiſit. Carolo in tam afflictis rebus id quoque ſolatij fuit; quòd non Romæ

Quid Romæ tentauerit Gubernator, quidue impetrarit.

Gubernatoris euentus qualis.

Quæ in tam afflictis rebus fuerint Carolo ſolatia.

ſolum Caſtellium Eccleſiaſticæ dignitatis acerrimum defenſorem, præter alios ſuos habebat: ſed in Hiſpaniis quoque Ormanetum Patauinum Epiſcopum factum; qui quidem & vera de Caroli actionibus narrare; & optima ſuadere Regi pro pietate, gratiaque ſua poterat. Internuncij munus apud Regem ſuperiore anno ad modicum tempus mandatum, bonus ſacerdos inuitus acceperat. nam ſi breui tempore in eo munere permanendum eſſet, ne quid eccleſia caperet detrimenti; tunc aula regia diſcedendum aiebat, cum & rerum ſtatum, & hominum ingenia cognoſcere cœpiſſet. ſi diu; eccleſiam Antiſtite ſuo deſtitutam multis, grauibuſque incommodis eſſe afficiendam. Præterea ex eiuſmodi abſentiæ exemplis Principes adduci, vt Epiſcopos ab eccleſiis abſtrahere, & in conſiliis ſuis ſæpe habere ſtuderent. Huiuſmodi modeſtiſſime proferens, tam perfecte parebat tamen; quàm ſtudioſe, frequenterque agebat, cum Carolo præſertim, vt ad eccleſiam ſuam redire liceret. cui Carolus & ſi tanti viri præſidium apud Regem rebus ſuis commodiſſimum videbat; quoniam in eadem erat ſententia, & publicum Eccleſiæ exemplum ſuis rationibus iudicabat anteferendum; adiutorem in ea re ſemper ſeſe præbuit. Ormaneti cura, tum maxime pietate ſua Rex in eo perſeuerauit, vt optime de Carolo ſentiret. quin eius præſcripta, cohortationeſque publicis litteris populo tum propoſitas, de ſacris precibus pro Rege ipſo, pro rebus Belgicis, belloque Turcico habendis, libenter legit; & ſupplicationem ſine intermiſſione, eius quam Carolus publice per totam diœceſim inſtituerat, exemplo, per Hiſpanias haberi iuſſit. nimirum Carolus tum ſaluti, proſperitatique Regis maxime ſeruiebat; cum maxime quorundam ſermonibus eius voluntas, fideſque erga Regem in ſuſpicionem vocabatur. Quemadmodum autem in priore illa conflictione; ita in hac pij viri quoſdam euentus obſeruarunt, qui vel Eccleſiæ, Caroliq; cauſſam probarent; vel eccleſiaſticæ animaduerſionis auctoritatem confirmarent. Cum virum clariſſimum Gubernator cauſſæ defendendæ gratia Romam miſiſſet; ille in Pontificis conſpectum admiſſus, vix dicere cœperat, cum repente voce, viribuſque deſtitutus concidit, & in-

Internuncij munus Ormanetus Epiſcopus iam Patauinus inuitus accepit.

Pro rebus Belgicis, & bello Turcico publicas ſupplicationes inſtituerat Carolus; hoc & Rex per Hiſpanias facit.

Nuncius à Gubernatore Romam miſſus, coram Pontifice viribus de-

& inde asportatus est. nullus vero morbus tunc ei fuit: offensio tantummodo quædam in crure iter facienti acciderat; quæ propemodum erat sanata. sed domum tunc relatus, ita febri laborauit, vt in magno vitæ periculo esset. ex quo, plurima salutis caussa vel perfecit, vel pie admodum sibi proposuit; tum de caussa, propter quam legatus erat, tum de omni vitæ suæ ratione. cumque iam conualesceret, morte penitus inexpectata subito obiit.

stitutus concitat, & post paucos dies moritur.

De magno Cancellario qui vna cum Gubernatore damnatus fuerat id euenit, quod ecclesiastici vim anathematis mirabiliter declararet. is antequam absolutionem impetraret, cum vinculum eiusmodi non satis pro grauitate æstimare videretur; interno quodam animi pulsu diurno, nocturnoque commoueri cœpit, atque agitari: tum vero vehementi tristitia opprimi: vt sibi quandoque morti proximus videretur, cumque dies multos ægre sustinuisset; medicos frustra adhibuisset; demum angoris assidui victus acerbitate, mortemque timens; ad Carolum misit, qui veniam peterent, Ecclesiæque satisfacerent. quamquam re nondum cum Carolo plene constituta, cœnobita quidam illi, vt homini moribundo, qui se satis Ecclesiæ facturum promiserat, absolutionis remedium impertiit: qua ratione is subleuatus, postea vna cum alio eiusdem facti participe, adiuuante Carolo, Pontificiam absolutionem impetrauit. cumq; alio tempore se postea morti propinquum esse sentiret; ad Carolum misit, vt ad se venire subsidio vellet; & si quid forte adhuc opus esset, ab omni vinculo exolueret, quod ille facile concessit; & quibuscunq; rebus potuit, animam illam è corpore migrantem amanter iuuit, & consolatus est.

Quid magno Cancellario acciderit.

Carolus morienti magno Cancellario adfuit, eiusque animam amanter iuuit.

CAROLVS ita conflictatus; in ea tamen quæ suæ salutaria essent ecclesiæ pergebat animum intendere. cumque huius anni M. D. LXX. III. tempus illud appropinquaret; quo pij mortales Christi Domini aduentum recolere; & multis antea diebus sese piis officiis, & actionibus ad sanctissimi Natalis eiusdem festa recte celebranda præparare solent: videretque temporis eiusmodi sanctitatem laicis pene ignotam; clericis suis vsu fere

Variis sacris institutis gregi consulit. Romam Iubilei caussa proficiscitur. Med. redit.

CAP. III.

O non

non receptam magis, quàm vt sacrarum vestium, diuinorumque rituum mutatione declararent: quod multos iam annos exemplo suo docebat, tempus illud quotidiano colens ieiunio; id vt aliqua ratione ceteri sequerentur, studuit etiam publica cohortatione persuadere. Litteras ad populum edidit; quibus tum rationem, ritum, cultumque huiusmodi plene demonstrauit: tum pios omnes ad ea præstanda cohortatus est, quæ tale tempus; taliaque mysteria postulabant. quo in genere effecit postea tandem; vt non domus eius tantummodo, collegiaq; multa, quæ eius nutu gubernabantur; sed plurimi alij clerici, laiciq; sanctum institutum, maiore alij, alij minore vitæ seueritate, vt fit in rebus, quæ cuiusque arbitrio relinquuntur; pie admodum agnoscerent, atq; obseruarent. Initio anni M. D. LXX. IV. dies quadragesimæ proximos a corruptorum hominum impetu; tum cœcos homines ipsos a vitiorum corruptela vindicare perrexit. litteris editis temporis religionem, mysteriaq; declarauit. publicis supplicationibus, concionibus, omni ratione, a voluptatibus ad pias exercitationes traducere summo studio populum conatus est. Ac ea quoque per id tempus cura solicitabatur: quòd sacrum illud Romanarum stationum munus ecclesiæ suæ cum acquisiuisset; constitutas ea de caussa ecclesias ita mares, fœminæque adibant; vt quæ res eis ad salutem comparata erat, ea re plurimi ad perniciem abuterentur. cum enim quam maxima animi, corporisque modestia ad veniam impetrandam, in diuinum conspectum venire deberent; immoderato, lasciuoq; cultu studiosissime ornati, libidinosos exercebant obtutus. eam corruptelam, quamuis nunc diei tempora, nunc visendas ecclesias, viris, fœminisque separatim diuidendo; aliàs alia prouidendo, tollere curauerit; non potuit omnino consequi tamen. Morem muliebris capitis operiendi, qui ad sacrorum locorum reuerentiam, vitiososque ornatus, aspectusque impediendos pertineret, eo tempore renouauit. mos hic Apostolica doctrina, disciplinaque iam inde ab Ecclesiæ initio comprobatus; Mediolani patrum memoria modestissime seruatus est; cum nedum capite puellæ, sed tota facie velo con-

Litteras ad populi pietatem excitandam edidit.

1574.

Morem muliebris capitis operiendi renouat.

contecta prodibant. persuasit id primo per parochos, & sacros concionatores; mox etiam iussit; vt exemplum alij Præsules imitati, idem eniterentur; seruarique etiam grauioribus pœnis appositis edicerent. Atque continuata rerum salutarium cura, synodum suæ diœcesis eo anno quartò habuit: quam ex Pontificis concessione, aliquot iam annis differebat. In eo de vestitu clericali, pro loci, aut dignitatis varietate distinguendo, tunc primum plene constituit. de sacris etiam peregrinationibus pie obeundis, quia Iubileus appropinquabat. de ratione synodi celebrandæ. de visitatione Præfectorum vrbis; & Vicariorum, quos per diœcesim constitutos habebat: deque eorundem conuentu coram Archiepiscopo quotannis agendo: alia multa clericis, populoque valde fructuosa. Addidit tunc primum ad synodi decreta scriptas monitiones quasdam ex veteri instituto; quibus ad officia sua singula recte seruanda sacerdotes excitantur. Dehinc, eo per diœcesim ecclesias inspiciente; Henricus Poloniæ Rex constitutus, Carolo fratre Galliæ Rege mortuo, ad regnum illud capessendum rediens, per Mediolanensem agrum iter fecit. quem Modoëtiæ Carolus conuenit; muneribusque religiosis donauit; optimisque præceptis ad pietatem recte colendam, Galliasque hæreticis tumultibus afflictas recreandas, iuuare studuit: qua de re Pontifex, cum explicate omnia, quæcumque cum eo Carolus egerat, exquisiisset; valde illum commendauit. Neque Regem solum, sed Principes quoque, qui eum comitabantur, ille similibus officiis ad pietatem, religiosaque instituta curauit excitare. in quo, vt sæpe alias, ostendit, quam ad rem, quaue ratione Regum, Principumque amicitia Dei sacerdos vtatur. Atque ea omnia Rex; cum & verbis, & factis declarasset, plurimi se Carolum facere; pie, amiceque tunc quidem, quidquid postea euenerit, accipere visus est. Illud memorabile tunc Modoëtiæ contigit. mulier nobili genere nata, cuius mihi nomen hoc quidem tempore tacendum est; sic agitabatur, ac furebat; vt sanctissimæ Eucharistiæ, sacerdotumque præsentiam vix ferre posse videretur: implacabilem se ceteris plerumque præberet: furiose

De vestitu clericali distinguendo constituit.

Henricus Galliæ Regis Frater, Poloniæ Rex constitutus, per Mediolanensem agrum iter faciens, a Carolo inuisitur, & ab eodem ad pia studia cohortatur.

Memorabile quid Modoëtiæ contigerit ad Caroli sanctitatem declarandam.

matrem ipſam impeteret interdum. præterea intimo cruciatu quodam, agitationeque afflictata, nulla re, nulloque loco conquieſcebat. Id alij veneficiis tribuebant: alij cacodæmonis vexationem arbitrabantur. ac multis licet adhibitis remediis; adiuratoque, ſi quis ineſſet, dæmone, nullum dabatur leuamentum. Cum ad oppidum Carolus veniſſet; mulier, quæ ſæpe non impedito mentis lumine ſuam agnoſcebat miſeriam; in ſpem venit, eius ope ſeſe liberandam. cumque Carolus præteriret; domo illa ſubito proſilit, accurrit. prætergreſſus Carolus monetur; mulierem retro eſſe, quæ ſibi peteret ab eo benedici. conuerſus ad eam de more manu crucis ſignum format. tum ea grauiter commota, dolere perinde, ac debilitari ſibi viſa eſt, quaſi grauiſſimum aliquid ex medicamento deieciſſet; & ex eo temporis puncto bona vtens valetudine nihil vmquam amplius eiuſmodi paſſa eſt. quod nos eam, virumque allocuti, diligenterque de tota re non ſemel ſciſcitati, ita eſſe comperimus. Annus ſequens ſeptuageſimus quintus vltra mille, & quingentos, ille erat Iubilei nomine inſignis; quo ſanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, ac alias quaſdam Romanas Baſilicas viſentibus, pleniſſima peccatorum venia concedi ſolet.

Romam ire conſtituit ob ſacri Iubilei annum.

Romam ire quidem Carolus ſalutis, piiſque exempli gratia conſtituerat: ſed ibi tantum morari, quantum veniæ conſequendæ, præcipuiſque, & religioſioribus locis viſendis ſatis eſſet: immo nihil prorſus etiam cum Pontifice agere, niſi quid ſpirituale prorſus ſuppeteret. profectionem autem in autumnum ipſius anni ſancti, ſic enim recte appellant, contulerat. nam tempus illud ex omnibus minus incommodum eccleſiæ iudicabat, ſi quando ei abeſſe neceſſe eſſet. Sed anteuertit Pontifex, & non ſemel Carolo iuſſit ſignificari, vt ante anni initium iret: multa enim poſſe admonere, quæ ad Romanæ Eccleſiæ dignitatem accommodata eſſent; & ad externorum exemplum, qui ex toto Chriſtiano orbe Romam confluxiſſent, in primis vtilia. Verum plura is iam ſuppeditauerat per Carniliam; veluti de pauperum hoſpitio conſtituendo; de meretricibus ſegregandis. quod pium hoſpitali-

Pontifex, vt ante anni initium Romam Carolus eat, iubet.

ſpitalitatis officium, alioqui etiam Romæ ſicuti exiſtimo, præmeditatum, Præſulum, ceterorumque liberalitas, chriſtianæq; beneficentia tantopere coluit; vt magnus, per exteras quoque prouincias, extiterit tam illuſtris exempli, religionis, pietatiſq; fructus. Non ſatis habuit Carolus exemplo ſuo, ſuos Mediolanenſes, alioſque excitare ad Romanam peregrinationem ſuſcipiendam. fecit id quoque litteris editis: quæ per alias, non ſolum vrbes, ſed prouincias quæſtus cauſſa a librariis diſſeminatæ, magnos chriſtianis hominibus ſalutaris peregrinationis ſtimulos adhibuere. Itaque ante finem ipſius anni, qui agebatur, Pontificis voluntate profecturus; ſcriptam prius eius rei facultatem poſtulauit; non alia de cauſſa, quàm ex deſiderio eius inſtituti tenendi; vt ad ſacrorum canonum præſcriptum Epiſcopus ab eccleſia ſua ſine legitima facultate non diſcedat. qua de re illud etiam in tempore ſuaſit Pontifici; ne vllum Epiſcopum abſque illius conceſſu ſcripto, temporiſque præfinitione adiecta, Romam ire pateretur; ne Iubilei nomine quis ſedis ſuæ diutius deſerendæ cauſſam quæreret. Id ipſe a ſuis clericis ſeruari mandauit; vt & cum ſuis litteris proficiſcerentur; & illas Romæ Cæſari Speciano ſtatim offerrent; a quo item, cum poſt tempus præſcriptum redire vellent, afferrent vitæ ibi actæ, honeſtæque habitationis teſtimonium. Profectus igitur Carolus menſe Decembri, aſperum ſane ſuſcepit peregrinationis genus. quotidianum iter, non diuerſoriorum commoditate, ſed temporis ratione metiebatur. nox eum, & hoſpitio egredientem, & ad hoſpitium venientem comitabatur. ea de cauſa facultatem, Miſſæ, vel duabus horis ante lucem faciendæ ſibi, ſuiſque impetrauit. ſæpius eueniebat, vt commoda loca, amicorum etiam, principumque virorum officio vehementer rogatus, ad modicam lucis reſiduæ vſuram prætериēs, ad hoſpitia plane ruſtica perueniret. vbi, quod neque præmitti quemquam volebat; & ob Aduentus abſtinentiam, omnibus fere inuſitatam, ſibi vero exquiſite ſeruandam, aliud ad reficienda corpora non ſuppetebat; herbis ſæpe, nucibus, pomiſue cum comitibus ſuſtentabatur. ad ea interdum loca venit, quæ ne vnum quidem ad ipſum recipiendum, cubiculum

Mediolanenſes alioſq; ad Romanam peregrinationem ſuſcipiendam non ſolum exemplo, ſed litteris editis excitat.

Praeclarum Caroli factum.

Quo tempore, quaue ratione iter faciat.

lum haberent; sed in tugurio manere necesse esset: vbi appetita plene frueretur incommoditate. omne tempus in rerum diuinarum contemplatione consumebat. loca omnia circa viam Romanā religione insignia, egregia pietatis significatione visebat: cum ipsius visendi caussa ex villis, oppidisque plurimi passim accurrerent. Itaq; Camaldulum adiit: Aluerniam, Assisium, aliaque loca Francisci sanctitate, memoriaque celebrata coluit. magna denique tum sua, tum aliorum spirituali vtilitate iter confecit. Romæ ita versatus est, vt eius laudibus vrbs sancta compleretur; & quot homines exteri ibi erant, tot earum in variis regionibus præcones efficerentur. præteritas peccatorum confessiones repetiit. certo diuinarum contemplationum cursu se exercuit. statas Basilicas, pedes vna cum familia ordine procedente, omni pietatis, modestiæque officio adiuit; & in iis loca omnia diligenter inuisit, quotquot pręcipuo aliquo cultu censerentur. In via litaniam, multamque omnino precationem, nullo interuallo dato, continenter obibat, plurimi etiam nobilitate præstantes, se socios inferebant. si quis obuius, etiam vir princeps, & familiaris offerebatur; nihil amplius officij caussa præstabat; quàm, vt aperiendo capite, corporisque motu salutaret. multi honoris caussa eo prætereunte humi genua ponebant: quod si mirabantur Mediolani id videntes; multo magis Romæ; vbi tot alij præclari Antistites, & ipse Christi Vicarius erat præsens. Ignota mulier peregrino vestitu Carolo obuia, ita commota est, vt nulla publici conspectus habita ratione; toto se corpore ad eius pedes abiecerit; eosque religiosissime complexa, osculari verita non sit; cum eo se complexu expedire ille, quantum posset, conaretur. Ineunte autem mense Febr. anni M. D. L X X V. Roma profectus; cum Vastallam tenderet; a Cæsare Gonzaga oppidi Principe, Camillaq; sorore sua illius vxore, ad dedicandam ecclesiam, quam ij ædificauerant, inuitatus: de grauissimo Cæsaris morbo, salutisque discrimine nuncium accepit. vix circa Boniam equo descenderat; cum periculo audito; diuinis animæ illius charitatis ignibus accensus; statim rursus conscendit; & cursu, etiam nocturno celeriter eò contendit. quò postridie mane cum

Loca omnia religione insignia in itinere visit.

Laudabiliter, ac sancte Romæ versatur.

1575.

Audito Cæsaris Gonzagæ affinis sui morbo Vastallam celeriter contendit, animā eius mirabiliter iuuit.

cum venisset; quasi longo ante spatio quieuisset; sese totum ad affinis animam iuuandam dedit. priuatam supplicationem præter eas, quæ publicæ habebantur, instituit; quæ a suis, aliisque religiosis viris sine vlla intermissione vicissim continuaretur. tum ipse eam exorsus, totum psalterium recitauit. atque Dei benignitate tanto fuit precationibus, salutaribusque verbis Cæsari adiumento; vt is demum a rebus humanis, ad diuinas mirabiliter animum auocaret; certamque mortem ita expectaret, atque obiret, diuinis rebus ad salutem rite munitus; vt si, quemadmodum Carolus ipse palam dicebat, in optimis religiosæ vitæ institutis multis sese annis exercuisset. Ibi Carolus post itineris laborem; post defatigationē cursus, qua solebat maxime affligi; post vigilias, totq; dierum, noctiumque incommoda; quiete nulla vsus; corpore Cæsaris ad sepulturam dato; ecclesia in oppido dedicata: sorore vidua iis de rebus monita, quæ ad salutem, ordinationemq; domus pertinebat, Mediolanum celeriter venit. Hic vero mihi iucunda sane incidit recordatio; quam bona cum lectoris venia, non præteribo tacitus: recordatio inquam, diei illius; cum e ciuili cursu reuocatus, Carolo me tradidi: existimans, a salutari via tali duce, ac patrono aberrare me non posse. hæret animo illius actionis suauis, iucundaque memoria; cum profanam mihi togam suis manibus detrahens, sacramq; induens, vir apostolicus, apostolica sententia hortatus est, vt veterē hominem exuerem, inducremque nouum, meque deinde breui mystica manuum impositione, per omnes sacri ordinis gradus extulit. Faxit Dei clementia, vt sacrorum dignitati, sanctitatiq; sacerdotis aliquo modo vita nostra possit respondere.

Mortuo Cæsare eius affine aliisque Vastalla peractis Mediolanum venit.

QVOTIESCVMQVE Romam proficiscebatur Carolus; quasi ad earum rerum honestissimū quoddam, sacrumq; emporium accederet, quæ sibi essent, ecclesiæq; suæ cōmodæ, ac salutares; turpe fere sibi existimabat inanem redire. Ipse item diuinis opibus confirmatus, Episcopalis vitæ cursum Roma rediens, acrior semper, fortiorque repetebat: & in vitæ sanctitate solebat insigniter progredi: licet aliis sæpenumero secus eueniat. nimirum hæc

Quæ Romæ fecit. de Visitatore Mediolanū misso. de Cremonensi, Bergomensique ecclesia recognita.

CAP. IV.

hæc valde distant; Romæ pietatem, ad sanctitatem; vel splendorem, ac speciem intueri. ipse certe id fructus ex Apostolica Sede, locisque sanctissimis referendum ostendebat. quæ de se durius statuerit, deinceps apparebunt. Familiæ nomen, annuente Pontifice, tunc ad humanarum rerum despicientiam, veterumque imitationem, dimisit: & eiusdem insignibus e scriptorum ecclesiasticorum signis sublatis; eorum loco, Pontificia auctoritate, veterumq; Archiepiscoporum imitatione, cœlestium patronorum Geruasij, & Protasij martyrum, Præsulisque Ambrosij inter eos medij imagines substituit; appositis ex Ambrosij ipsius, non solum scriptis, sed sensu, atque animo, his verbis, Tales ambio defensores. Calculos ad precandum Pontificis auctoritate sacros, id quod pro salute gregis semper solebat, attulit innumerabiles; quamquam pauci pro Mediolanensium pietate visi sunt. Sacra septem insignium ecclesiarum Vrbis indulgentiæ diuinæ munera obtinuit, in totidem Mediolani ecclesiis collocanda. quæ res fecit, vt quæ veteres ecclesiæ, locis, & rebus Mediolani erant cultu dignissimæ; negligentia vero sacerdotũ, & aliorum pene derelictæ; rursus piæ multitudinis frequentia, cultuque præcipuo celebrarentur. sed eius rei promulgationem distulit in posterum annum: propterea quod Romani Iubilei donum sanctissimum itidem a Pontifice Mediolanensibus suis cum impetrasset; sacra illa beneficia disiungi satius duxit; quò illustriore gratia, vberiorique fructu singillatim exciperentur; præsertim, quòd vtrumque visendarum ecclesiarum operam requirebat. Anno igitur M. D. LXXVI. vt hoc quasi præcurrendo narrem, cum edictum primò proposuisset, quò multa sacris locis indecora vetabantur; veluti de laicis a choro clericorum arcendis: litteras quoque edidisset, antiquæ pietatis plenissimas; vt fideles doceret, qua ratione in ecclesiis versari deberent; & ad sacrarum rerum reuerentiam incenderet: septem nominauit; Maiorem; sancti Ambrosij; sancti Nazarij; sancti Laurentij; sancti Stephani; sancti Simpliciani; sancti Victoris. tum postridie Calen. Iulij, qui dies Virgini dicatus est, celebri totius cleri, ciuitatisque supplicatione, lætoque apparatu, ipsas ecclesias

Familiæ nomen dimisit, & loco insignium eiusdem quæ sustulit Sanctorum imagines substituit.

A Pontifice sacra munera Mediolani ecclesiis collocanda impetrauit.

Multa ad Dei cultum restituendum instituit.

ſias pie adiit: eamq; ſupplicationem ſolemnem, anniuerſariamque in perpetuum conſtituit. ipſe vero; quod aſſuefaciendo populo eſſet accommodatum ; nunc priuatim cum familia; nunc publice cum canonicis eandem obiit. idemque canonicorum collegia, religioſorum hominum ordines omnes: vicinias cum parochis ſuis: pia ſodalitia, ſocietateſque, ſeparatim facere mādauit. quod quidem religioſum inſtitutum Mediolanenſium animis, & merito quidem, adeo inſedit; vt in eo frequenter mares, fœminæ, nobiles, ignobiles, verſari conſpiciantur. Præter *Multa præter ſpiritualia ſua quæſiuit eccleſia.* ſpiritualia Carolus, in Vrbe alia quoque non parua ſuæ quæſiuit eccleſiæ: mille aureorum ex Braidenſi Præpoſitura penſionem clericorum ſeminario : parem presbyteris minoribus eccleſiæ maioris, collegio ſuo Ticinenſi detractam: a quo collegio iam Caluentianum Prioratum in canonicos itidem trāſtulerat. cum enim tenues admodum eſſent eius eccleſiæ fructus: ipſe vero, vt par erat, ſtatas in ea canonicis horis, nocturni, diurnique temporis precationes integre reſtituiſſet; alias diuinorum munerū functiones ibidem auctiores multò, quàm antea vellet: auctoritate Pontificia fructus ita ſtuduit augere; vt tum loci dignitati, tum occupationi. ſacerdotum aliqua ratione reſponderent. Verum pro vniuerſa quoque Eccleſia ; nam & illud erat ei ſemper *Pro Vniuerſa eccleſia & vtilitate Romæ plura curauit.* propoſitum; Romæ plura curauit: de palatij Apoſtolici, Apoſtolicæque vrbis diſciplina; deq; rebus eccleſiarum per prouincias componendis. ac in hoc poſtremo genere, iam vſq; a Pij V. tempore pro virili parte duo curauerat: alterum, vt eſſet Romæ proprium Cardinalium conſilium, in quo res eccleſiarum, Epiſcoporumque referrentur, & quod opus eſſet decerneretur; alterum, vt Epiſcopi mitterentur, qui apoſtolica auctoritate eccleſiaſticam adminiſtrationem, & Epiſcoporū vitam recognoſcerent; & quibus rebus opus eſſet, emendandam curarent. ſed cum ad id tēpus ad eccleſias fere ditionis Eccleſiaſticæ tantummodo miſſi Præſules eſſent; egit Carolus dum Romæ fuit, vt ad alias quoque prouincias decernerentur. Cumque ditionis Mediolanenſis eccleſias luſtrare, Archiepiſcopalis officij ſui eſſe iudicaret; id muneris a Pontifice ſuſcepit, præcipuis ſaltem in ec-

P clesiis

Mira Caroli modestia & prudentia.

clesiis exequendum; si totam non posset complecti prouinciam. & quoniam exemplo aliis præire maxime vtile arbitrabatur; prius ad se mitti postulauit; quàm aliena recognoscendi, corrigendique onus acciperet: vt cum sua ipse alieno iudicio subiecisset; tum iudicaret aliena. cumque aliæ ecclesiæ aliis Episcopis attribuerentur; in eorum numero Castellius fuit olim Caroli Vicarius, Episcopus Ariminensis per id tempus creatus. omnino res opportuna fuit; cum Præsules ad ecclesias ordinandas in varia legarentur imperia; in eorum numero Carolum esse; qui pro egregia libertate, auctoritateque sua, ad multa, quæ aliis fortasse difficilia fuissent, in eo genere aditum patefaceret, viamque muniret. Ecclesia igitur Mediolanensis Hieronymo Ragazonio Veneto, tunc Salaminæ, quæ Famaugusta dicitur, postea Bergomi Episcopo, assignata est; cuius pietas, doctrina, rerumq; episcopalium vsus, Carolo valde probatus erat. Venit is mense Maio: cuius aduentum cum pro sua erga apostolicam auctoritatem veneratione, magno honore Carolus prosecutus esset; publicis supplicationibus eius negotij causa indictis interfuisset; ipsam actionem cœptam vidisset: in ecclesias prouinciæ discessit.

Hieronymus, Ragazonius Salamina Episcopus, vt Mediolanensem ecclesiam recognoscat deligitur.

Cremonensem autem primò petiit, cui præerat ~~Episcopus~~ Nicolaus Sfondratus, Ecclesiæ catholicæ postea datus Episcopus. excepit eum absente Episcopo magno honore clerus, & ciuitas, omnique pietatis officio coluit: cumque tum publicas supplicationes, tum sanctissimæ Eucharistiæ communicationem indixisset, freqentissimi conuenere Cremonenses; & vno die cœlestē cibum millibus hominum circiter octo præbuit. non explicabo Caroli in ea ecclesia labores, laborumque fructus; ad clericos; ad cœnobitas, mares, fœminasque; ad vniuersum populum pertinentes. satis dixerit, qui eos Carolo dignos fuisse dixerit. nam & eius auctoritas ecclesiis ad ea obtinenda sæpe valebat, quæ ipsis Episcopis erant difficilia: vt non Visitatoris tantummodo partes; sed etiam patroni sustineret. omnia vero religiosissimi Episcopi desiderio, studiisque optimis opportuna fuere. In eo munere visitationis obeundo, Carolus, tum in ea, tum in aliis vrbibus sumptus quidem vitæ necessarios a clero accepit, ne læderet canoni

Cremonensem ecclesiam recognoscendam primo aggreditur Carolus, maximo honore a clero, & Ciuitate exceptus multa præstitit.

canonicum Ecclesiæ institutum; sed eos tantum, qui equitibus sex, peditibus tribus, solita eius familiæ parsimonia sufficerent. in ædibus Episcopalibus non habitabat; sed in aliis, ecclesiasticis tamen. Atque tum sibi, tum aliis Episcopis, quibus id muneris mandaretur, fecit ipse, vt, summis licet viris reclamantibus, etiam in cœnobitarum ecclesias, potestas daretur; vt eodem tempore, ac eadem ratione, qua reliquæ, componi possent. Menses tres Cremonæ cum mansisset; mox ad Virginis natalem Mediolanum venisset; Bergomum postea profectus est. vbi episcopatū administrabat Federicus Cornelius postea Cardinalis; qui quidem in exequendis conciliorum prouinciæ decretis, & in ecclesia sua ordinanda multum profecerat. silentio prætereūda non est summa Senatus Veneti voluntas; quam iussis suis, de Carolo in vrbes suas quam honorificētissime accipiendo ostendit. quę iussa Bergomenses Rectores, ciuesq; adeo cumulate perfecerunt; vt quæcumq; non solum ad amplissimi Antistitis; sed ad magni quoq; principis honorem maximum, studia, officiaq; expectari poterāt, omnia egregie præstiterint. quibus Episcopus cum clero suo pro conditione sua minime cessit. Carolus in ecclesia maiore Pontificia diplomata recitari iussit; pauca verba de caussa aduentus sui fecit: de quo latius explicauit in sequētis diei concione. Ciuitatis Rectores adierunt, Venetique Senatus nomine omnia illi a se fore parata testati sunt. & eiusdem ciuitatis nomine habita oratio populi gaudium declarauit; & metropolitici muneris veterem vsum, ea actione a Carolo restitutum cōmendauit. Ad publicas supplicationes, vt faustum esset, felixque principium indictas, maximus concursus fuit. motus, expiatioque animorum admirabilis. ipse tum in vrbe, tum in suburbiis, innumerabili marium, fœminarumque multitudini, etiam ipsis Magistratibus, militiæq; ducibus sanctissimam præbuit Eucharistiam. illud compertum est, vel aduentus famam, vel præsentiā eius solam ad animas salutariter commouendas; resque omnes recte componendas, plurimum valuisse. possentq; multa, & grauissima numerari, quæ priuata, publicaque auctoritate illius aduentus caussa, pie præoccupata sunt. Expertus est in ea ciuitate

Bergomum proficiscitur.

Senatus Veneti voluntas de Carolo honorifice excipiendo.

Populi concursus ad supplicationes aliaque christianæ pietatis exercitia.

Carolus; omnesque, quotquot illius administri fuimus; bona hominum ingenia, animosque, tum rerum salutarium studiosos, tum ad perficienda mandata faciles. In maxima comitum, assectatorumq; copia Magistratus ipsi frequentes aderant: quibus erant in ore semper Caroli laudes; prædicabantque, beatum fore orbem, si eius similes multos habuisset. In vnaquaque ecclesia, quam inspecturus erat, cum Missam pro sua consuetudine faceret; sacræ Eucharistiæ accipiendæ gratia plurimi quotidie conueniebant. Ibi collegium virginum cum ex suburbio ad tutiorem locum transtulisset: corpora etiam sanctorum Firmi, & Rustici martyrum, quæ illæ in sua ecclesia habebant, aliò celebriter transtulit: licet ex ea re nonnihil difficultatis extiterit, & tumultus. suburbani enim æmulatione quadam concitati; quo tempore putabāt ex alia parte ciuitatis venturos, qui sacras reliquias asportarent; ad ecclesiam repente veniunt; per vim ingrediuntur; in presbyterum custodem manus iniiciunt: loco capto, corpora custodiunt armati. quam sacri loci iniuriam, hominumque audaciam cum vindicare se velle Carolus ostendisset: eum primariis viris adhibitis adiere maximo numero suburbani, supplicesque, & humi abiecti veniam, absolutionemq; petiere. Carolus præposterum pietatis ardorem valde reprehendit: dum maxime charas habere sanctorum reliquias viderentur, maximam beatis ipsis iniuriam facere; quia communis Domini sacras ædes, eiusque ministros violarent. non armis agendum illis fuisse, sed precibus; demumque pati facile debuisse; vt quod gratius Deo esse eius sacerdotes iudicarunt, id fieret. Arcam Dei quondam plaustro impositam, cum agitatione boum inclinata fere corrueret, Ozam cui rem sacrosanctam tangere nefas erat, manu tenuisse. audaciam hominis pietatis nomine susceptam Dominum ita vindicasse; vt is illico mortuus concideret. esse etiam pietati, & rerum sanctarum desiderio modum, certosque fines; quos sine diuina offensione transire homines non possunt. quòd sanctas reliquias amarent; & apud sese retinere cuperent; pie facere, ac laudabiliter. sed cum immoderato earum studio, ad ecclesiasticæ auctoritatis contemptum, & ad rerum

Virginum collegium duorũque Sanctorum corpora aliò transtulit.

Suburbanorũ tumultus.

Suburbani veniam a Carolo petentes paterne ab ipso arguuntur.

rerum sacrarum violationem adducerentur; non pietatem esse, sed temeritatem castigatione dignam. re demum composita; qui vim sacris intulerant, eos singulos, venia prius a presbytero petita, certo signo notatos, Pontificali vestitu, solemni, & præscripto ritu, ante fores ecclesiæ, anathematis pœna Carolus liberauit; opportunaque opera pœnitentiæ nomine iniunxit. tum reliquias in ecclesiam maiorem, magna hominum multitudine, amploque apparatu deportauit. Suburbani illi cereis accensis comitati sunt. Ad initium vsque mensis Decembris in eius ecclesiæ rebus componendis Carolus occupatus fuit; idque eo fructu, quem vel mandatorum ratio, vel breuitas temporis ferre potuit maximum. Brixiensem ecclesiam, quam itidem ex Pontificiis mandatis adire constituerat, tunc quidem ob anni tempus omittere coactus est.

Suburbani publice anathematis pœna a Carolo liberantur.

CONSVLTATVM erat inter alia Romæ, cum ibi Carolus esset; de Iubileo, post annum, in prouinciis eorum gratia concedendo, qui varie impediti Vrbem adire non potuerant. Quod cum ipse in primis impetrasset, secretoque habuisset; de magnis demum ex ea re populo suo spiritualibus adiumentis, animique fructibus acquirendis diu iam meditatus, negotium suscepit, studio, ac diligentia singulari: vt cum superiore anno maximum Mediolanensium numerum Romam ad sanctæ Vrbis beneficia capienda impulisset: reliquis, & eisdem rursus si vellent; Romanis beneficiis Mediolanum accersitis; sacra salutis subsidia, cœlestiaque animæ ornamenta compararet. Munus eiusmodi minime arbitror Mediolanensibus postea concessum; quàm Antonio ex Marchionibus Salutianis Archiepiscopo, & Galeatio Vicecomite Duce, Bonifacius nonus dedit, anno salutis M.CCC.XC.I. quo tempore admirabilis illa Basilicæ maioris ædificatio Mediolani cœpta est. Carolus igitur litteris primum editis, quibus ad diuinum munus salutariter accipiendum suos accenderet; festo die Virginis, quem Purificationis nomine appellamus; ab ipsius Virginis æde cum rediisset; vbi more maiorum candelarum ritum, mysteriumque obierat; in Pontificia maioris ec-

Iubileum Mediolani celebrat. conciliũ Ep. quartò habet. Visitator discedit.
CAP. V.
1576.

Carolus in maiori ecclesia Iubileum publicat ac solenniter celebrat.

clesiæ Missa concionem habens, Gubernatore, Magistratibusq; præsentibus rem promulgauit: Romanumque diploma; ac edictum suum, in quo præscriptiones in eo genere variæ continebantur, recitari iussit. Tum ad animos præparandos; ciuitate ad ieiunia, eleemosynasque excitata; omnes sacros ordines, populo comitante, publica supplicatione duxit, feria quarta ad sancti Ambrosij; sexta ad sancti Laurentij; sabbato ad sancti Simpliciani. statiuas deinde supplicationes in ecclesia maiore indixit; quo sacra collegia, clerusque omnis, atque vniuersa ciuitas, certis cuique generi horis assignatis, distincte conueniebant: ita vt horis quadraginta preces continuarentur. Cum per eos dies festo campanarum sono, animos diu pie commouendos curasset; in eorum extremo iussit vno tempore vesperi ab omnibus ecclesiis signa dari, quæ cunctorum animos inusitata quadam lætitia, cum rerum diuinarum desiderio coniuncta, perfuderunt. sequenti die dominico, quo die sacrosancti beneficij statuit esse initium; sacros choros, ordinesque rursus duxit vniuersos; idque tam pio, splendidoque apparatu, vt diuina quædam celebritas videretur, pompaque cœlestis. conuenere ex ecclesiis omnibus sacerdotes, sacris indumentis ornati, quæ pulcherrima haberent; tenentesque manibus cereos accensos, in pretiosissimis ferculis collocatas insignes sanctorum reliquias deducebant. infinita multitudo, non ex ipsa modo vrbe, sed ex vicis, agroque vniuerso confluxerat: quæ maximo in templo constipata, mutuisque impulsionibus perpetuo agitata, quasi vndis vltro, citroque commeantibus, vasti cuiusdam pelagi fluctuantis speciem afferebat: tum vero totis viis confertim emissa, huc, illuc continenter fluitabat; dum res sacrosanctas inspicere, sacra agmina comitari, & pia quadam anxietate coronis, vt appellant, ad precationis vsum paratis, sacra fercula, religionis gratia, tangere certatim studebat. Quattuor Basilicas Romanorum exemplo constituit Carolus, quindecim dierum spatio quindecies obeundas; maiorem; sancti Ambrosij; sancti Laurentij; & sancti Simpliciani; quas æde sancti Nazarij addita, etiam Antonius Archiepiscopus olim con-

Quattuor Basilicas certo dierum spatio obeundas, & alia pie constituit.

constituerat, ad diuini illius muneris opem consequendam. Atque pro facultate Pontificia, certos sacrarum confessionum ministros, ea de caussa delegit; certam præscripsit precandi, & ecclesias adeundi rationem: in qua quidem ratione currum non admisit; vanaque omnia ornamenta excludi curauit. Senibus; imbecillis; ægrotis; vinctis; religiosis virginibus, quæ claustris continentur, prouidit, ne eo munere carerent. Præter scripta, quæ multa ipse ad fructum, salutemque suorum edidit; libellos etiam de diuinis eiusmodi muneribus acquirendis, deque religiosis locis pie adeundis edi curauit. de præcipuis Mediolani ecclesiis, deque rebus, locisque earum religiosioribus, pij publici ardoris iuuandi gratia proprium libellum conscribi iussit. Ecclesias ipsas delectas, vt animi vehementius accenderentur, quam ornatissimas haberi iussit; & in ipsis quæcumque res religione insigniores essent, frequenter proponi: idque non incolarum tantummodo caussa; sed exterorum quoque, quibus ad idem beneficium consequendum aditus patebat. Atque vt vitium, periculumque omne diligentius arceret, quod ex marium, fœminarumque ad eadem loca concursu esse poterat; ipsas statas ecclesias ex antiquo, etiam multorum locorum Mediolanensis diœcesis, instituto, diuidi iussit; & vniuscuiusque partem, quæ ad austrum est, maribus; aliam fœminis assignari. quamquam is fuit tunc sancti Iubilei cultus, vt quæ alias corrupte fieri ad ecclesias solebant, eo tempore minime committerentur. Separauerat antea stationalis celebritatis gratia, ecclesias interpositis velis; sed tunc ligneis septis diuidi statuit, vt melius caueret; moremque veteribus vsitatum, & quibusdam locis etiam retentum religioso fructu, ac exemplo renouaret: quod idem in alias quoque ecclesias, etiam castellorum, vicorumque postea paulatim introduxit; & decreto quoque sanciuit. Carolus ipse nunc cum canonicis suis, aliàs cum familiaribus, ecclesias frequens adibat, hymnis, psalmisque simul recitandis, in via operam dabat; res, & loca omnia, vt in libello demonstratum erat, pie visebat. Collegia sacra omnia, piaque sodalitia idem fecere. tum Parochus quisque

Ligneis septis ecclesias diuidi statuit.

Frequenter ecclesias cum Canonicis, aliisque adit.

ſibi commiſſa vicinia comitante:collegia profana item artificij, mercaturæue ſocietate congregata: alij chori multi marium, & fœminarum: vt viæ continua pſalmorum recitatione, ſæpe ſuaui rerum ſacrarum cantu, perſonarent. plurimi nudis pedibus, veſtituque aſpero, viri, & mulieres, etiam nobiles frequenter ibant. alij operta facie, tota via flagella ſibi ad ſumendas flagitiorum pœnas adhibebant. Vidi nobilem iuuẽtutem, & primariam, voluptatibus antea deditam, cannabino indumento, oculis in crucem, quam manu quiſque tenebat, defixis, ordine eandem viam obire; tanta pietatis ſignificatione, animorumque motu; vt boni omnes incredibili gaudio afficerentur; ſenes ſupplices manus tenderent, Deoque toto corde gratias agerent; qui ad id tempus eorum vitam reſeruaſſet. Ex agro Mediolanenſi, ſinguliſque vicis, & caſtellis quotidie populi integri, facto agmine, cruce, cleroque præeunte, Mediolanum pedibus etiam nudis veniebant; quamuis viginti, atque adeo triginta millia paſſuum quidam abeſſent: ita enim Carolus hortatus erat. quibus etiam faciliorem ſacri muneris conſequendi modum præſcripſerat. Atque vnumquodque agmen in eccleſia maiore primo pia concione, optimis admonitionibus referta, excipiebatur: quod munus frequenter ipſe, ſæpius in die ad id in templum vehiens, obibat. Ibi ſacerdotes; & quæcumque ad animi expiationem, diuinique beneficij adeptionem opus erat; omnia præſtò erant: neque verbo tantum Carolus aduenientium paſcebat animos; ſed diuino quoque ſanctiſſimæ Euchariſtiæ cibo: vt admirabili viciſſitudine, ab vno ad alterum ſæpius ſacrum miniſterium nullo tranſiret interuallo. Tum ad eccleſias conſtitutas, eiuſque ſanctas res venerandas ſe conferebant. demum rebus omnibus procuratis, quæ ad animi ſalutem pertinerent; ad vires quoque corporis reficiendas inuitati veniebant. nam id quoque prouiderat amantiſſimus paſtor. Hoſpitio ſuſcipiebantur in ædibus ampliſſimis, quas ad mares, fœminaſque ſeparatim recipiendas Carolus conſtitui curauerat. maribus recipiendis præerant primarij viri: fœminis matronæ grauiſſimæ; conſilio, atque opera virorum probatæ vitæ, atque grauitatis adiutæ. huc

Multorum ardor in eccleſiis Iubilei cauſa obeundis.

Peregrinorum hoſpitium præparari curat.

tæ. huc res ad victum necessariæ, pia ciuium liberalitate; tum industria multorum, qui eam rem auctore Carolo, curabant, vndique comportabantur. Mensæ longissimæ, ordine multiplici positæ conspiciebantur, hominum millibus interdum quinque, ac sex vno tempore sæpe accumbentibus. quorum dum corpora recreabantur, animi quoque ex pulpitis aptè dispositis, concionatorum sermone reficiebantur. sed ante cibum, antiquo christianæ charitatis officio, de itinere fessis, pedes lauabantur. quo munere cum Carolus ipse fungeretur; & cum domesticis, canonicisque suis frequentaret; ad eandem exercitationem multos quoque ex optimatibus excitauit; qui vna cum ceterorum magno numero ei ablutioni operam assidue dabant. Ad piam animorum commotionem id opus maxime valebat; tum in iis, qui spectabant, & faciebant; tum in iis, quibus adhibebatur. obstupescebant homines cum ad pedes suos, viros nobilissimos prostratos videbant; vixque officium eiusmodi ferebant. at Carolum linteo præcinctum sese offerentem, & ad pedes sedentium abiicientem conspicientes; tam noua specie obstupefacti, demissis oculis terram intuebantur; ore, corpore, mente ipsa denique minime videbantur posse consistere. Hæc cum assiduo labore Carolus gereret; tum illud asperitatis addidit; vt toto quadragenario solemnis ieiunij tempore in asseribus cubaret. quod ea quoque de caussa fecisse eius familiares putarunt: quia cum satis magnus numerus peregrinorum lectis semel caruisset; culpæ id suæ adscripsit; & ea ratione voluit a se pœnam exigere. perseuerauit autem in eo, donec Episcoporum, qui ad proximum concilium venerunt, idque resciuerunt, precibus vix adduci potuit, vt solam culcitram asseribus imponeret. Verum pia illa populorum itinera, cum adhuc multa restarent, Gubernatoris sunt impedita iussu; cum de magnis vrbibus, Venetiis, Mantuæque pestilentia oppressis, & aliis vicinioribus locis eadem contagione tentatis certi nuncij Mediolanum allati essent. prouidendum enim existimarunt Magistratus, ne quis in vrbem admitteretur, nisi scriptum testimonium afferret; se, locumque vnde veniret, pestis suspicione carere; quod in tantæ

Ciuium in peregrinos liberalitas.

Carolus peregrinorum pedes lauat, idem eius exemplo optimates faciunt.

Toto quadragesimæ tempore in asseribus cubat.

Vt culcitram asseribus imponat vix impetrant episcopi.

Aliquot Ciuitates Italiæ pestilentia oppressæ.

multitudinis conuentu fieri non poterat. Id quamuis Carolo ex omni parte non placeret; cui periculum adhuc minus videbatur; quàm vt piis populis vicinis, ciuitatique tantus, tamque salutaris pietatis fructus adimi deberet: non restitit tamen; sed reliquorum vtilitati consulens concessit, vt in agro quoque Iubilei beneficium consequi possent. Concilium tamen Episcoporum stato tempore ex instituto quartò celebrauit, præsente ipso Salaminio Episcopo Visitatore. diurnos, nocturnosque labores, quos cum vitæ asperitate, magnisque vigiliis coniunctos, in rebus componendis, parandisque primò; postea in congregatione Episcoporum tractandis, suscepit; & Episcopi, & alij, qui interfuimus, plurimum, & magis quàm vmquam antea mirati sumus. cum enim duas, tresue horas, siue sedens, siue in ligno stratus somno dedisset; reliquas omnes concilij negotiis, aliisque rebus tractandis dabat. Decreta confecit, quibus plurima complexus est, ad omnem ecclesiasticarum rerum perfectiorem conformationem pertinentia; prouinciæque maxime vtilia; cui quid opus esset, ex ecclesiis ante recognitis melius intellexerat. Quæ de sacris reliquiis pro dignitate habendis, aut transferendis; de religiosis peregrinationibus; de modestia in sacris locis tenenda; de vario supplicationum genere, proximis annis vsu probauerat; perpetuis prouinciæ constitutionibus commendauit. de sacrorum locorum fabrica, ornatu, omnique ratione multa comprehendit; que iam vsu fuerat expertus. magnam item earum rerum partem decretis sanciuit; quæ idem Episcopus Visitator in vniuersum de variis rebus ecclesiasticis, deque Virginum cœnobitarum disciplina præscripserat. de diuinis item officiis plurima; de Episcoporum, omniumque clericorum vita, modestiaque; de munere ecclesiarum recognoscendarum adiunxit. Alia multa constituit ad disciplinæ ecclesiasticæ statum constituendum, non vtilia solum, sed etiam necessaria, satis magno decretorum volumine; quæ bonorum Episcoporum studia in perpetuum iuuabunt. Ac eo tempore Visitator in ecclesia Mediolanensi muneri suo finem posuit, qui multa per se, virtute, studioque suo, cum ad optimum ecclesiæ

Quartum Episcoporũ Conciliũ Visitatore Episcopo præsente celebrat Carolus.

Quæ edita decreta.

Visitator in ecclesia Mediolanensi muneri suo finem facit.

clesiæ statum contulisset; eo etiam Carolus, eiusque apostolica auctoritate in aliis multis vsus est, ad ea consequenda; quæ vel tunc quidem a se tentari opportunum non iudicabat; vel auctoritate sua ordinaria ipse non poterat comprehendere: præcipue ad ea corrigenda, & ordinanda, quæ in ecclesiis regularium opus erant. inter alia per eum effecit, vt loco tum pauperum hospitalitati, curationique; tum piis aliis operibus destinata, ad Archiepiscopalem recognitionem, speculationemque reuocarentur: quique iis locis præfecti erant, in eorum administratione diligentiam ad sacrorum canonum præscriptum iureiurando reciperent. quod eorum nonnulli res eiusmodi vel negligere, vel ita curare solerent, vt suis potius, amicorumue commodis, quàm rebus sacris seruirent interdum: cum alioqui tamen viri nobilissimi plurimi singulari fide, ac diligentia eiusmodi negotia pietatis ergo suscepta tunc etiam gererent. omnino longe alia ratione Carolus illud visitandi munus accepit, atque alij quidam. nam & ad ecclesiæ suæ perfectam disciplinam quamplurima conferri, addique studebat; & quod suæ culpæ esset, id demonstrari, corrigique valde lætabatur. dicebat maximam eiusmodi se officij expertum esse vtilitatem: nam cum natura homines in suis erratis cognoscendis parum videant, multum in alienis; cum aliorum Episcoporum res ipse perscrutaretur; in aliorum culpa, suam sese agnoscere: cum vero alius res suas recognosceret, multa, quæ se antea fugerant, doceri. Episcopus igitur festo die ante altare sedens, populo nunciauit discessum suum; dixitque se peragrasse totam diœcesim; ecclesias omnes, præcipuas per se, reliquas per alios lustrasse: res omnes ita ordinatas comperisse; vt ei ad multa discenda muneris ea functio valde opportuna fuisset. quod perfectum non esset, præscriptum esse tamen in vnaquaque ecclesia diligenter. ideo fere vno executionis verbo posse actionem suam se concludere. cui Carolus è sede sua respondit: vsurpare se posse illud sanctorum piscatorum, Tota nocte laborauimus, & nihil cœpimus; nunc in verbo tuo laxabo rete. nihil ad id tempus fere suis laboribus cum fecisset;

Qua effecerit Visitator.

Visitator populo suum nunciat discessum, se multa in hac lustranda diœcesi didicisse fatetur.

Carolus a sua sede humiliter Visitatori respondet.

eius tum Præsulis verbis, atque virtute, quem ex Apostolica Sede Romana Christi Domini Vicarius miserat, fructum tandem laborum ita sperare, quemadmodum illi cum iussu Domini rete iecissent, magnum piscium numerum ad littus traxerunt. alia addidit pro modestia sua, & ea quam semper habuit erga Romanam Ecclesiam summa reuerentia. Episcopus autem ad Casalensem, aliasque prouinciæ ecclesias perlustrandas se contulit; quæ cum Carolo vna cum aliis ad metropolim suam pertinentibus inspiciendæ essent, & componendæ; commode tamen ei muneri vacare non poterat.

De Sanctorum corporum translationibus a Carolo celebratis. Cap. VI.

Caroli finis in Sanctorum corporibus transferendis.

SED reuocanda oratio est ad translationes sanctorum corporum referēdas; quibus Iubilei celebritas valde illustrata fuit, animiq; religiosius ad salutis suæ negotium procurandum præparati. Inter alia salutis adiumenta, quæ Carolus ecclesiæ suæ posset afferre, illud erat plane magnum; beatorū virorum, quorum reliquiis locupletata, ornataque erat, memoriam redintegrari: vt excitata, vel renouata erga patres, patronosque suos populi pietate; nosset in posterum, velletque ad eorum confugere præsidium in calamitatibus suis. quam ad rem, licet non parum valuerit, aliquid ex eorum historia delibatum edere, quod in ecclesiarum libro factum est; maxime tamen opportunum erat, ipsas sanctorum reliquias in apertum proferre; solemni Ecclesiæ pompa more maiorum circumferre; populo ipsi ante oculos proponere. Eius rei idonea illa visa est occasio; quod, vt altaria, aliæque ecclesiarum partes, quemadmodum plerisque in locis Caroli tempore factum est, instaurarentur; locis suis sacras reliquias mouere necesse fuit. omnino turpe erat, populum Mediolanensem plurimos pastores habere, quorum sanctitas publice colitur; multos item Christi insignes martyres, præclara ciuitatum præsidia: quorum nedum opem frequenter, vt debebat, imploraret; reliquiasque veneraretur; sed ne memoriam quidem fere teneret. opportune vero, &, vt videtur, diuinitus, Carolus fecit; vt ea clade ciuitati impendente, de qua paulo post dicemus; tum Iubilei religione; tum voluntate in cœlestes patronos

ſuos pie inflammanda, plebem Mediolanenſem ad animorum caſtitatem, ſalutariaque ſtudia exerceret; quò minus cœleſti domicilio indigni, migrantes ex hac vita reperirentur. Atque iam ante annos quinque, hoc eſt poſtridie nonas Sept. M. D. LXXI. ſanctas reliquias mouerat, & recognouerat, quas Baſilica olim ſanctorum Naboris, & Felicis, nunc ſancti Franciſci habet: ſed ſine eo apparatu, quem poſtea antiquæ pietatis eſſe animaduertit, & ad pios animos ſancte commouendos accommodatum. reliquias Apoſtoli Barnabæ nonnullas a ſacello ſuo: martyrum Naboris, & Felicis, Caij item, & Materni Præſulum Mediolanēſium, a capite eccleſiæ, vbi altare maius erat; ad locum transtulit, vbi nunc illud ſitum eſt. alias recognouit, & ſuis locis reliquit; martyrum Felicis, & Fortunati; Sauinæq; matronæ. Nunc autem celebriorem translationibus addidit apparatum. Erat inter commemoratam Baſilicam, quæ nunc eſt ſancti Franciſci, & Ambroſianā; alia ſancti Vitalis nomine dicata, quæ Fauſti Baſilica fuiſſe putatur; de qua etiam apud ſanctum Ambroſium mētio eſt. ab ea titulū parochiæ Carolus cum amouiſſet; mox etiam ei perſuaſum eſt, vt eam monachis Ambroſianis concederet. prius autem inde exportandum putauit corpus veteris Archiepiſcopi Mediolanenſis, Monæ, ſub altari conditum; cuius memoria in eccleſia Mediolanenſi colitur pridie id. Octobris. Atq; die translationi dicto, qui poſt nonas Februarij conſequebatur, quo die prima erat ſupplicatio ad ſanctum Ambroſium ob Iubilei memoratam præparationem; miſit veſperi, qui locum recognoſceret, & quæ opus erant, pararet. nocte acceſſit ipſe. ibi, arca lapidea, quæ in terram defoſſa erat, aperta; poſt precationem, ſtola collo inducta, ad ſepulchrum abiectus, ſingillatim oſſa illa veneranda extrahebat; & in arca ſerico panno intus ornata, tacitus, menteq; in ſancti patris meritis defixa, componebat; aſtantibus canonicis nonnullis linea veſte indutis, qui pio operi inſeruiebamus; & aliis item presbyteris, diaconiſque præſentibus; quorum quidam lachrymas præ animi ſuauitate; gaudioque tenere non poterant. Arca deinde cum oſſibus poſita ſuper altare; nocturnas preces ad ſancti honorem accommodatas primò recitauimus:

Qua præparatione, & veneratione ſanctorum ſacra oſſa ex ſepulchris extrahebat.

citauimus: post etiam quæ diei illius erant addidimus. inde cum essemus profecti; canonici alij successere; & post eos alij; vt tota nocte ex sacris institutis essent, qui ibi vigilarent, & precarentur. Mane, his peractis, quæ ad supplicationem pertinebant; ex Ambrosiana Basilica, ad corpus venimus; quod ornatissimo feretro humeris portandum erat. charum onus subiere in anteriore parte Carolus, & Episcopus Salaminæ; in posteriore duo præcipua dignitate canonici. extra ecclesiam, canonici vicissim succedētes, vsque ad maiorem ecclesiam portauere, sacris, & pretiosissimis indumentis ornati omnes. multos iam dies cœlum nubibus erat, pluuiisque perturbatum: at cum efferretur sacrum corpus, magna omnium lætitia, & admiratione, serena, clarissimaque luce fulsit. clerus vniuersus, hymnos, psalmosque ad rem accommodatos per choros musice cantabat. tubarum sonus frequens ciebat pios animorum motus. Senatus sectabatur. multitudo præterea infinita. luminum vis innumerabilis. Cum ad ecclesiam maiorem ventum esset; feretro in altari posito, Carolus de sancti laudibus concionem habuit. toto die conuenit populus ad beati parentis reliquias venerandas; immo agnoscendas; cum vel eius nomen plerique ignorarent; tum magno studio, coronis, sibi ad precandum paratis, religionis caussa feretrum tangi curabant. vespere verbis ab Episcopo Salaminio ad populum apposite factis; magno concursu, in subterraneam ædem corpus delatum est. Post triduum; cum tertiæ supplicationis gratia Carolus itidem ob Iubileum ad sancti Simpliciani cum clero venisset; aliam celebrauit translationem. Aronæ in ecclesia sanctorum Felini, & Gratiniani, quam Societati IESV traditam diximus; erant corpora sanctorum martyrum Fidelis, & Carpophori. cum eorum memoriam in oppido vix vigeret; locus certe sepulchri ignoraretur; religiosa patrum cura, in altari demum inuenta sunt. Atque cum veteris, & angustæ sancti Fidelis ecclesiæ loco, quam eis olim Carolus Mediolani tradiderat; amplam, & magnificam ex ciuium liberalitate cœpissent ædificare; ad sanctorum cultum magnificentius, & ad multorum salutem vtilius fore existimarunt; si ea corpora Mediolanū transferrentur;

Qua ratione sacra transferebantur reliquiæ.

Cœlum iam ante turbatum in harum sacrarum reliquiarum translatione clara luce fulsit.

Aliam celebrat translationem Carolus.

ferrentur; & Fidelis corpus, vna cum martyrij ſocio in ſuã ædem referretur. Ea igitur ex Caroli cõſenſu, qui oppidi ſui rationem, augendi cultus cauſſa, minime habuerat, ad ſancti Simpliciani eccleſiam priuatim deportata; ſolemni ritu, atque apparatu ad conſtitutum locum transferenda erant. Carolus eò feria ſexta nocte venit; reliquias compoſuit; diuina nocturnæ precationis officia obiit; ibi fuit donec lux appropinquaret. mane autem ſtata ſupplicatione abſoluta, V. Idus menſis eiuſdem, ad nouæ eccleſiæ locum eas magna celebritate tranſtulit; ipſis ſocietatis clericis vmbraculum honoris cauſſa ſupra feretrum geſtantibus. At populus Aronenſis, quo inſcio corpora fuerant aſportata, paulo poſt, cum id cognouiſſet, valde commotus, acri admodum ſtudio; vt vehemens eſſe ſolet in huiuſmodi genere popularis impetus; de recuperandis reliquiis inſtitit; neque conquieuit, donec eorum partem a Carolo acceptam in eandem eccleſiam Aronam referret. Addam aliam ſimilem celebritatem, quæ fuit eiuſdem anni menſe Iulio. Obſecro autem, ſi cui forte videbor res huiuſmodi aut diligentius colligere, aut pluribus exponere; quàm ad propoſitum finem intento, properantique gratum videatur: vt æquo animo patiatur, aliquid me rerum noſtrarum memoriæ, non ſine multorum fructu concedere; piiſque noſtris hominibus gratificari. Verſamur etiam in hoc genere libentius, quam in Caroli rerum aſperitatibus exponendis: quæ licet conſtantiæ, patientiæ, ſacerdotaliſq; roboris contra aduerſa omnia retinendi, exemplum Dei miniſtris præclarum præbeant; illud tamen ineſt moleſtiæ, quod res piis temporibus propemodum indignas ſcribere neceſſe eſt. Piget explicare turbulentos quoſdam motus, qui hoc ipſo diuinæ placationis optatiſſimo tempore extiterunt. Itaque ad aliam translationem veniamus. Nonnullis ante annis monachi, qui ab Olíueto monte nomen traxere, nouam eccleſiam ſancti Victoris cœperant, pulchram, & magnifici operis. qua perfecta, veterem, quæ proxima erat, dirui volebant. illam dico, quæ Portiana veteribus appellata eſt; & ſancti Ambroſij litteris, actionibuſque illuſtrata. ſed prius ſancta corpora, quibus locus abundabat, tollenda erant,

Populi Aronẽſis ob ſanctorum corpora Arona Mediolanum tranſlata commotio

Similem inſtituit ſanctarum reliquiarum ſolemnem celebrationem.

erant,& in nouam ecclesiam transferenda. occasionem libenter arripuit Carolus splendidæ translationis celebrandæ, qua & sanctorum reliquiis honos tribueretur, & Mediolanensium pietas erga illos quoque diuinos eius custodes renouaretur. Arcæ lapideæ erant plures ossibus plenæ, circum altare sub terram collocatæ: quæ ossa, licet neque nominibus, neque aliis signis distinguerentur; aliud tamen iudicari de iis non poterat, quàm ex iis sanctis corporibus esse, quibus eam ecclesiam esse copiosam veteribus monumentis testatum est. Vna erat arca sub altari, altius quam aliæ defossa: in ea corpora sanctorum Victoris martyris, & Satyri, sancti Ambrosij fratris, erant. his igitur omnibus primo legitime recognitis: demum I I X. Calend. Augusti quo die S. Iacobi festum celebratur, Carolus ad locum, vigilandi ex instituto, precandique gratia; quia postridie futura translatio erat; se contulit. ibi nocturnis precibus de more habitis; & sancti Victoris vita recitata; ossa omnia ita composuimus; vt septem feretra portanda pararentur. Die sequenti clerus vniuersus in maiore ecclesia coactus, ordine ad sancti Victoris processit: vnde sublata sacra diuini amoris pignora, primò canonicorum, deinde monachorum humeris, viis apparatis, cantu ad beatorum gloriam significandam accommodato, circumlata sunt, tanto spatio, quantum opus erat ad longissimos sacrorum hominum ordines producēdos; maximamque multitudinem capiendam. quibus ad eandem ecclesiam relatis, sacrosanctæ Missæ solemnia celebrata sunt. reliquiæ toto die in conspectu populi relictæ, qui frequentissimus eò, magna pietate confluit. vespere autem reuerso Carolo, sericis illæ pannis inuolutæ, præsentibus notariis, in capsas plumbeas reconditæ sunt. quæ Victoris, Satyrique erant, separatim in altare maius ecclesiæ sunt illatæ. Aliæ in suis arcis lapideis a vetere ecclesia deductis, positæ, in sacello, quod ea de caussa monachi, Carolo auctore, ad suam subterraneam ædem addiderant; ita in variis capsis separatæ, ac in sacelli angulis, quantum fieri potuit, collocatæ sunt; vt primò fuerant inuentæ.

Quo in loco sacra iacerent reliquia quorumue Sanctorum.

Quo modo eadem recondita sint sacra reliquia.

DE

DE

VITA ET REBVS GESTIS,

CAROLI CARD. S. PRAXEDIS ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI,

Liber Quartus.

MVLTOS iam menſes peſtilentiæ fama prouinciam Mediolanenſem cum peragraret: Martio menſe anni ipſius M. D. LXXVI. ad vicum quendam prope Aronam demum ipſa peruenit. eò ſtatim miſſi qui conſulerent: vrbs cuſtodita: exteri ſine teſtimonio non admiſſi. At cum placitum eſt Deo; eam propius accedere; vrbemque ingredi; ſiue ad multorum peccata vindicanda; ſiue ad exercendam, aut vero remunerandam bonorum virtutem; ſiue ad illuſtrandam charitatem, vigilantiamque Sacerdotis ſui: aditum facile per omnes cuſtodias inuenit. Menſe igitur Iulio extremo, religioſiſſimis exercitationibus illis, ſupplicationibuſq; peractis; in ipſa vrbe deprehenſa peſtilentia eſt. Tum Magiſtratus; ille præſertim, qui publicæ ſanitati præeſt; maiorem diligentiam adhibere; cuſtodiam augere; aditus non modo in vrbem, ſed etiam in prouinciam diligentius obſeruare. at malum manabat in dies; & dum illi vel aliud eſſe morbi genus demonſtrare, vel ſecretum habere omni ratione conarentur; magis ac magis ſeſe prodebat, latiuſq; fundebatur. multi, affecta iam prope æſtate, nihil, in proximos

Peſte vrbem ingreſſa, quid Carolus, alijque prouidere cœperint.
CAPVT. I.

menses, totamque hyemem timendum affirmabant. Carolus autem, tamquam in specula collocatus, imminentem tristissimi temporis tempestatem, &, si sic expediret, a suis enixe deprecabatur, & multis tamen prædicebat; nam & satis multas cernebat plagarum, grauesq; caussas: & Præfectos videbat, aliorumq; rectores de humanis remediis valde solicitos; diuina ipsa, quibus potissimum spes hominis christiani niti debet, minime quærere, vt oportebat: immo ipsa quoque humanæ diligentiæ officia minus integre, perfecteque præstare: sed quasi stupore quodam oppressos rei nouitate teneri, atque hæsitare. id ille maximæ calamitatis breui futuræ indicium sibi videri dicebat. Ea de caussa statuit Brixiæ visitationem eo anno omittere: immo ab vrbe penitus non discedere, donec rei exitum aliquem videret. tantum ea perficienda diligenter in vrbe curauit, quæ Salaminæ Episcopus per ecclesias facienda decreuerat. qua in re, quòd ita esset ceteris eius occupationibus commodius; consumebat meridianum tempus; & maximos calores contemnens, vrbis ecclesias quotidie singillatim adibat. iam pedibus instituerat ire: neque id in vrbe solum; sed in agro etiam, dum itinere breui singulos vicos obiret: quamquam hoc non tenuit semper, quòd nimis incommodum, laboriosumque suis esse videret, ea ratione iter facere. Publicæ supplicationes postea tamen diuinæ iræ placandæ gratia, ter ad consuetas ecclesias de more habitæ sunt. quarum caussa cum Carolus, Gubernatore, Senatu, aliisque magistratibus præsentibus, concionem haberet ad populum; oblata occasione reprehendit eos, quòd tam sero ea quæsissent, quæ certissima sunt humanorum malorum remedia; cum alioqui tā vehementer suæ custodiæ confidissent; & eius caussa pios illos conuentus præpropera festinatione prohibuissent. Sed illud quoque obiecit, dum caussas diuinæ castigationis percenseret, quòd piarum societatū optimæ exercitationes iamdiu sine caussa impeditæ, adhuc eodem statu tenerentur. quæ res magnam hominum multitudinem a salutaribus rebus auerterat, quæ ad Deum placandum plurimum valerent; vt ad voluptates, vitiaq; conuerteretur, quæ diuinas prouocarent animaduersiones. Manabat

Præfecti non ea statim præstant quæ debent.

Publicas supplicationes ad Dei iram placandam celebrat Carolus, concionem habet, multos grauiter reprehēdit.

nabat autem iam latius pestilentia; grauiterq; suburbium, quod est ad Comensem portam affligere cœperat: & in ipsa quoque

Latius grassatur pestilentia.

vrbe multas inuaserat domos. Campus est ad orientis portã extra mœnia latissimus, & in quadrum redactus. ædificia circum extructa, ad eos qui tali morbo laborant separatim recipiendos, locis quam plurimis distincta sunt: & fluuialis aquæ riuo cinguntur.

Locus ad quem peste infecti deducebantur.

in medio campo sacellum S. Gregorio dicatum; quo nomine locus ipse solet appellari. Qui rebus eiusmodi curandis præfecti erant, recte quidem suspecta valetudine homines, aut suis ædibus inclusos esse; aut extractos, per homines mercede conductos, in S. Gregorij locum deduci iubebant. Sed nec dum vlla pene ratio inita erat, qua vel ad curationem ægrotorum, vel ad pauperum victum, necessaria suppeditarentur. immo ædificia quoque longo tempore vacua, ita ab omni habitationis cõmoditate deserta erant, vt nihil præter nudos parietes relictũ esset. itaque non morbo tantum miseri, qui eo adigebantur; sed fame, aliisque incommodis multis grauiter premebantur. omnino inter se curari, inter se consolatione leniri, eos oportebat; & quæ

Quibus subsidiis essent peste laborantes destituti.

ad vitam necessaria erant, a cognatis, si haberent, & misererentur, accipere. Sed quod grauissimum erat, nulla sacra erant parata; nulla sacrorum hominum consolatio. vbi plures cognatione coniuncti eodem loco simul erant; vt quisque ante alios moriebatur, ita necesse erat a superstitibus sepeliri; & qui eiusmodi beneficium aliis dederat, ipsum paulo post ab aliis accipere: augescente mirum in modũ, ex aliorum, præsertim charissimorum miseria, extremisque ærumnis; propriæ calamitatis dolore. Cum hæc ita cœpta essent; neque enim magnus adhuc erat numerus; Carolũ ipsum multi hortabantur, vt aliquo secederet. cum autem religiosos, doctosq; viros de se consuleret; quamuis eos commendarent, qui in eo se charitatis officio olim exercuissent; non consentiebant tamen, vt vitæ periculum adiret ipse.

Carolus vt alio secederet hortantur multi, sed frustra.

tantum adesset, prouideret, cõsuleret, pro rerum euentu, & necessitate: verum a cõtactu caueret omnino. id ꝙ paterna misericordia alienũ, & factu difficile videbatur. nam & quotiescumq; domo ille exiret; multitudo periculo territa, quasi opem implo-

rans, ad eum vt ad patrem accurrebat. propius positis genibus, vestimenta tangebant, & quibus tetigerant, manus osculabantur: quæ pietas, cautionis gratia, modo poterat cohiberi? Eos igitur sibi agendi terminos minime constituendos: sed pastoris officia omnia iam sibi suscipienda; & in suorum salutem omni studio, atq; opera esse incumbendum existimauit. Quid animo suo; quid in cubiculum suum abditus fecerit; neque scimus; & facile tamen ex iis quæ apparuerunt, assequi possumus coniectura. Ad mortem certe obeundam, perspicue paratus, etiam testamentum fecit, in quo hæreditate ad hospitium pauperum Mediolanense delata, multa pie legauit, ecclesiæ, amicis, & familiaribus. Tum ad gregem suum sine mora conuersus, miseris illis ad Gregorianas ædes derelictis cœpit subuenire; & ex domo sua, quæ res ad vitam erant necessariæ, eas quotidie mittere. tum vero eleemosynas in vrbe, foris, atque adeo extra prouinciam corrogare; a clericis, monachisque qui abundarent, petere; vt illos, aliosque per vrbem in egestate positos subleuaret. Quamuis autem maxime doleret, suos rebus ad victum necessariis destitui; multò magis tamen angebatur; quòd sacra subsidia, extremæq; ipsæ ad salutem subleuationes deessent. Vidi equidem miserrima, cum Carolum ad sancti Gregorij ædes Diaconus secutus sum; quò ille ad ægrorum acerbitates certius cognoscendas, accesserat. Cum locum extrinsecus circumiremus; eiulabãt illi; & ad fenestras sese proiicientes, calamitates deplorabant suas. alius ex tabe concepta; alius ex propinquo mortuo, animamue in eius conspectu trahente, gemitus edebat sane miserabiles. hic vitæ incommoda; ille diuinarum rerum inopiam lamentabatur. Cum ab omni alio subsidio destituti simus, ô Pater, clamitabant, tu nobis saltem benedicas. Carolus ægros tunc quidem quantum potuit, humanissime consolatus est: sed domum reuersus, vix e publico se conspectu receperat, cum pariete nixus; magno cum mœrore, Vidistisne, inquit, miserrimam illorum conditionem? humanis commodis omnibus spoliati, tristissimis casibus, doloribusque afflicti, ipsa etiam rerum diuinarum ope destituuntur: nec est sacerdos, qui tantus casus miseratus,

Ad mortem obeundam paratus testamentũ facit.

Miseris pestis morbo infectis paterne subuenit.

Miserandum spectaculum.

Carolus ægros consolatur.

Mærore afficitur magno.

seratus,

ſeratus, opem ferre velit, vnum ſcio; periculo meo eos in diſcrimine eſſe: niſi alia ratione Dei clementia ſubuenerit; quid mihi faciendum ſit, conſtitutum habeo. Significauit ſine dubio, ſi alij nollent; ſuo ſe miniſterio voluiſſe miſeris opitulari. Ac varios ille quidem ſacerdotes cœpit tentare, ſi tam miſere deſertos iuuare vellent. vnuſque oblatus eſt; qui confeſſiones quidem ægrotorum audiret, & ſacroſanctam Euchariſtiam præberet; ſed vngere tamen rite recuſaret. at optimum, diuino ſpiritu adiutus, conſilium cœpit. in eam partem diœceſis Mediolanenſis miſit, quæ Heluetiis in profanis paret; indeq; non modo presbtyterum, qui ſacra omnia præberet; ſed alios quoque accerſiuit, qui operā ſuam in tali calamitate, mortis metu poſthabito, locarent. gentis enim animi ob colluuionis frequentiam, conſuetudinemque firmati ita obduruerunt: vt nihil, aut non magnopere peſtilentiæ contagium timeant; ſeque inter ſe inuiſant, curent, funera proſequantur; cautioneſque fere, quaſi turpe aliquid, fugiant. Cum cœnobitas deinde aliquos; plurimis enim opus erat adminiſtris; ad id munus inuitaſſet; alij non omnino recuſarunt; alij aperte promiſerunt; ſi ſuorum præfectorum auctoritas accederet. Non parua erat in parochorum officio difficultas. plerique enim periculum ſubire recuſabant; atque adeo iure cogi ſe non poſſe etiam contendebant. verum Bernardinus Figinus; commemoranda eſt enim ſingularis boni presbyteri virtus; quamquam magna vis morbi magnaque multitudo erat in Comenſi porta, qua cura illius continebatur; partes ſuas ab initio vſque miſericordi, fortiqueanimo egit.

Sacerdotes per multos tentat, an miſeros iuuare vellent.

Conſilium capit oportunum.

HÆC cum ita eſſent; ſummum Pontificem ſibi in primis conſulendum Carolus ſtatuit; neque enim adhuc Romæ refutabantur litteræ Mediolanenſes. Quid de parochis agendum eſſet, per Carniliam conſuluit: quidque ipſe ex piorum, doctorumque virorum ſententia exiſtimaret, expoſuit. Poſtulauit, vt auctoritate Pontificia poſſet homines regulares; quos mala mente clauſtris ſuis ad tale obſequium, periculumque exire velle, veriſimile non erat; alienoſque clericos, etiam ſuorum Anti-

A Pontifice multa petit; ipſeque multa ſuppeditat ad ciuitatem iuuandam.
CAP. II.

 ſtitum

ſtitum iniuſſu, volentes tamen, ad ægrotorum miniſterium admittere: varia apoſtolicæ indulgentiæ genera, etiam quæ ſumma ſunt, pro ratione, modoque obſequij, miniſteriiue, iis proponere, ac impartiri, qui ægrorum curationi, ſalutique animi, & corporis varie inſeruirent: veniam pœnitentibus quorumcumque criminum dare; & quibuslibet animæ vinculis ſacros homines liberare; quorum cauſſa ad Romanæ Sedis auctoritatem confugere neceſſe eſt: coronis, calculiſq; benedicere, quibus precantes varia indulgentiæ dona conſequerentur. conſuluit item, an ad pauperes ſubleuandos, bonis ad alios pios vſus relictis, & quatenus, vti deberet; & ea de re facultatem petiit, etiam ſi alienatione bonorum immobilium opus eſſet. litteras quoque Pontificias ad populum; quibus ad calamitatem christiana mente ſuſtinendam; & ad charitatis officia, ægris amanter præſtanda, incenderentur. Præterea, quò mortis caſum omni ratione leuiorem iis faceret, quos ad miniſtrandum aliis inuitabat; poſtulauit, vt Miſſis in ſacello ſancti Gregorij faciendis, ita mortuis ſuffragari ſacerdotes poſſent; vt qui Romæ in inſigni illo altari ſancti Gregorij faciunt. Conceſſiones autem non ſibi tantum, cui aliquid humanitus accidere poterat; ſed alij quoque, qui in eccleſiæ adminiſtratione ſuccederet, popoſcit. Demum ſupplex petiit; quidquid in omni cura, & adminiſtratione, quam ſibi propoſuerat aggrederetur, & faceret; id vt bene, feliciterque ſibi, aliiſque eueniret, ſummus Pater precaretur: & quas pro aliis venias, facultateſque petebat, eas itidem ſibi iubere poſſet adhiberi. Annuit Pontifex Caroli poſtulatis. alia litteris quamprimum mittendis comprehendi; alia conſultanda Carniliæ mandauit. qui tamen antequam ea conficerentur, vir optimus, optimo vitæ fine, requieuit. Sed reſcripſit prius Pontificis verbis; laudare ſe Caroli animum, tum metu vacuum; tum vero ardenti incenſum charitate gregis ſui, quem ſicuti nullo modo deterrebat, quin præſens omnium ſaluti diligenter conſulere ſtuderet; ita hortabatur, ne ipſe illa facile cum vitæ periculo obiret, quibus exequendis aliorum opera ſufficeret. maximum enim immenſæ multitudini præſidium, in eius

Caroli poſtulatis annuit Pontifex.

Eius animi magnitudo a Pontifice laudatur.

eius vita esse positum; quæ si deficeret; omnia, vt videbatur, miserrima strage perculsa, & prostrata fore. Neque pro sua tantum, sed pro aliis quoque prouinciæ ecclesiis, quibus imminebat malum, Carolus Romæ egit; vt ea item ratione Episcopos ad charitatem, fortitudinemque in eo genere adhibendam impelleret. Interea clero conuocato, animos omnium confirmauit: quæ partes essent hominum diuinis obsequiis addictorum, diligenter monuit. ad ægrotos in tanta rerum omnium inopia studiose iuuandos vehementer cohortatus est: Quibusdam ex primariis certas vrbis regiones assignauit; vt quæ opus esse videret, suo quisque loco, diligenter pro tributa auctoritate curarent, aut Carolo ipsi denunciarent. Atque cum ex vrbe in castella, villasq; quam maxime a periculo remotas, nobiles viri, & alij quoque omnes, quicumque perfugij aliquid habebant, passim dilaberentur: plurimos ad se vocatos, qui reipublicæ vsui esse poterant, in vrbe detinere, & ad patriæ charitatem præstandam diuinis verbis incendere studuit. quosdam, vt firmius teneret, piis operibus variis in ea calamitate necessariis præfecit. Præfectos autem assidue confirmabat, stimulabatque, vt afflictis rebus melius consulerent; nunc ad se vocando; nunc ad ea loca adducendo, vbi præsentes mala, miseriasque cernerent; frequenter etiam ad eos mittendo. Clericum in consultationibus eorum semper adesse curabat. qui sanitati præsunt publica auctoritate conseruandæ; vt potestatis vtriusque gubernatio apte ordinata conueniret; & ad subueniendū esset accommodatior. Hi magistratus, & pręfecti, tum qui ciuitatis in consilio erant, primò quidem inusitata, & tunc inexpectata tempestate perturbati; simul ea re impediti; quòd, Regis ne, an ciuitatis sumptu, qui maximus futurus erat, tanta prouidentia essent, disceptatio erat; officij sui partes non satis, vt diximus, agere potuerunt. at cum sese colligentes, negotium serio susceperunt; rem omnem ipsi quoque magna diligentia, vt inferius apparebit, magnaque prudentia gessere. qua de re qui eorum negligentiam, & tarditatem, primò de suggestu religiosi viri grauiter increpauerant; atque adeo crudelitatis nomine dure accusauerant; postea mirifice laudarunt;

Clerum ad ægrotos iuuandos hortatur omniumque animos confirmat.

Vrbis regiones distribuit.

Viros nobiles qui aliò secesserant ad se auocat.

Magistratus perturbatio.

Mediolanenses laudantur. runt; prædicaruntque, Mediolanenses tarditatem magno virtutis cumulo compensare. Gubernatorem præterea ipsum Carolus grauiter monebat; vt in tanto amplissimæ ciuitatis periculo, & pene imminenti exitio, quæ opus essent, prouideret; ciuium fugæ modum poneret; egenis curaret subueniri. nam in dies morbus magis ac magis cum ingrauesceret; eorum numerus, quos ex vrbe quotidie magistratus educi, & in sancti Gregorij locum coniici iubebant, præter modum augebatur, & cum eo maxime rerum omnium egestas crescebat. Conquiri etiam studiose veterum scripta curauit; quibus de grege a Pastoribus, & præfectis in calamitate non deserendo, præsertim pestilenti tempore, disputatur: exempla item eorum proferri, qui tali tempore curam ægrotorum, contempto mortis periculo, susceperant. atque omnia libello comprehendi, edique iussit; vt præcipuus aliquis pietatis ardor in hominum, præsertim sacrorum mentibus, Dei spiritu in primis agente, concitaretur; & ad contemnenda mortis pericula pij mortales acrius inducerentur. habuit in hoc genere ab Episcopis suis Mediolanensibus exempli aliquid ad imitandum. sed iis præcipue delectatus est; quæ, vt est apud Eusebium, Dionysius Alexandriæ Episcopus narrat: ægros grauissimo pestis tempore, ab christianis omni charitatis officio adiutos; non solum presbyteris, & diaconis; sed laicis quoque: qui quidem iacentibus assidentes, hilare ministrabant, & morbum etiam contrahebant: ipsa cadauera lauantes, ornantes, & funebri linteo inuoluentes, immo etiam humeris portantes, libenter vnà cum fratribus suis mortem oppetebant: eòque libentius, quò genus mortis a martyrij laude nihil abesse existimabant. cum interim gentiles homines miserabiliter se inuicem desererent; vir vxorem, vxor virum; filij parentes, parentes ipsi natos suos.

Gubernatorem monet Carolus.

Veterum exempla conquiri curat, qui in calamitatibus gregẽ non deseruerunt suum.

Mendicis, destitutisque aliis subuenit.
CAP. III.

CVM essent omnium animi tam tristis euentus expectatione suspensi; nullusque iam esset mercaturæ, artificiiue quæstus: suam quisque domum ad quam paucissimos redigere studebat, quia & sumptus diutius ita suppeteret; & in minori numero, minus

nus periculum futurum erat contagionis. Itaque & patritij famulos, famulaſque; & mercatores, artificeſq; operarios, quotquot poterant, miſſos faciebant. illi autem, neque ſuo labore, neque aliorum liberalitate viuere poterant: prouincia decedere, niſi certo vitæ diſcrimine, per finitimos non licebat; tecto etiam ipſo carebant. Atque alij quidem, vitæ periculum contemnentes, vt vitam tuerentur; aut ſi minus poſſent viuere, honeſte ſaltem occumberent; operam ſuam ægrotis, cadaueribusque deducendis; rebus quoque igne, & aqua purgandis, publice locauerunt. alij agmine facto, ad Carolum, tamquam egenorum patrem, omnes communi conſilio confugerunt. quibus item ſe ſocios addiderunt mendici multi, qui oſtiatim quæritare victum ſolebant. Carolus, quamquam de tot hominum inopia iam ſolicitus erat, quod humano iudicio diu ſuſtentari poſſe nullo modo videbantur; egregia tamen illa ſua fiducia confirmatus, de iis ſubleuandis animo cogitare cœpit. poſt multa verſata, cum in primis tecto, eoque amplo opus eſſet; venit in mentem magnarum ædium quas in via Romana, ſeptimo ab vrbe lapide, Franciſcus Gallorũ Rex ante annos circiter ſexaginta conſtruxit; victoriæ illius monimentum, quam de ferociſſima Heluetiorum multitudine, pro Mediolanenſi Duce Maximiano pugnante, reportauerat: qua de re eas Victoriæ etiam nomine appellauit. quas quidem ædes, cum adiuncto agro, Carolus olim, cum neſcio qua ratione obtinuiſſet, pro ea parte, quæ ad eũ pertinebat, primario pauperum hoſpitio donauerat. eò igitur gregem miſerabilem miſit; ſupellectilem ad vitæ neceſſitatatẽ ſuppeditauit; mares a fœminis diſiunctos haberi iuſſit; certas precandi exercitationes, horaſque præſcripſit: religioſos viros laicos, & ſacros, præſertim quos vocant Capucinos præfecit; qui eorum res curarẽt; & multitudinem malis fere artibus aſſuetam in officio continerent. vt autem facilius, & otij malum arceretur, & vnde viuerent ſuppeteret; ad vicos, villaſque, quæ circum eſſent turmatim eos educi quotidie præfectorum cura iuſſit; & eleemoſynas paſſim quæritare. ordine autem quæq; turma crucem ſequebatur, & litaniæ in via operam dabat. ac, tametſi in-

Multi famulos, & operarios miſſos faciunt.

Ad Carolum confugiunt dominorum ſubſidiis deſtituti.

Caroli conſilium pro his miſeris iuuandis, charitas, et prouidentia.

S credi-

Qua ratione in officio continentur.

credibile viſum fuerat, de tali hominum genere; ſine flagitio fere, toto peſtilentiæ tempore, quietam in eo loco vitam egerunt. id fecit indigentia; fecit eorum, qui præerant diligentia; & pœnæ item metus: nam ad eos, qui deliquiſſent, puniendos, iudicem ſuum mittebat Carolus, quemadmodum cum Senatu conuenerat; qui homines caſtigari, & virgis etiam cædi iuberet. Ipſe quoque præſens interdum eorum res cognoſcebat: tum ex Archiepiſcopali domo, licet inopi iam, peneq; exinanita, eleemoſynarum ſubſidio deficiente, quæ opus eſſent, & ſuppetebant, petere, atque aſportare iubebat. Fuerunt autem ij circiter trecenti. Verum cum hyeme ingraueſcente homines ſemiueſtiti maxime algerent; memorabile fuit Caroli factum; qui cum aliud non haberet; velaria, quibus ex ſimplici laneo panno, nulla textili pictura, ad parietes veſtiēdos vtebatur: item conopea, vela, ſtragula; quibus ex eadem materia, & opere, operiri lectos, oſtia obtendi, menſas ſterni opus erat; omnia concidi iuſſit; & ex iis duplices veſtes quamplurimas cum caputio fieri, ſinguliſque tradi. vt iucundum, pietatiſque pleniſſimum ſpectaculum, multitudo pauperum, marium, fœminarumq; præberet; purpureis, violaceis, viridibus, pulliſque veſtibus, olim ad amplitudinem comparatis, varie induta. ſcio ex eiuſmodi ſupellectili nihil reliquum in Caroli domo fuiſſe, præter vnum viride, & vile conopeum, neſcio quo caſu omiſſum: & cannabinum item ſtragulum viride, quod laneo panno fuerat ſubſutum; quod in ea ipſa menſa ſtratum Carolus habuit, qua legendo, ſcribendoue vtebatur: neque vnquam poſtea mutauit; ſicuti neque pannos parietum, neque ſtragula oſtiorum vmquam reſtitui, vſq; ad mortem paſſus eſt. Sed ne aliis quidem rebus vllis tali tempore pepercit. veſtes, caligaſque, neceſſariis tantum retentis, aut donauit; aut vendidit, vt pretium pauperibus daret. pelliceas vero veſtes ita alienauit; vt vſum eiuſmodi ſibi in perpetuum interdiceret. omnino domus tota rebus iis omnibus exhauſta eſt; quæ ſibi, familiæq; prorſus ad vitam neceſſariæ non eſſent. nam Carolus ipſe cellas ingreſſus, ne quid forte contra eius voluntatem reſeruaretur, inſpectis receptaculis, omnia extrahi iuſſit. pecunia

Caroli factum memorabile in veſtiendis pauperibus.

Iucundum pietatis ſpectaculum.

nia

nia quoque multa mutuò accepta; quæ non niſi ex ſequentium annorum fructibus ſolui poſſet. quin ea ipſa quandoque penitus defuit; cumque nihil ſuppeteret, vnde neceſſaria emerentur, & nox iam eſſet; magnum pecuniæ numerum, pro conſueta in eleemoſynis dandis magnificentia, Cuſani fratres Pomponius, & Auguſtinus miſere: vt ob illam, præclaraſque alias virtutes, Auguſtinum in ſacroſanctum Eccleſię catholicę Senatum cooptatum, non ſolum Mediolanenſis, ſed Eccleſia quoque lætetur vniuerſa. ac non ciues ſolum, ſed exteri etiam multi quæ pauperibus dare ſtatuebant, eaque magni momenti, mittebant ad Carolum, quem optime omnium diſtribuere ſciebant.

Pecuniam ad inopes alendos mutuo accipit.

Pomponius, & Auguſtinus Cuſani fratres pecuniam in eleemoſinam diſtrahendam ad Carolum mittunt.

IAM pluribus locis tacta morbo ciuitas, in tantum periculum adducta erat; vt quaſi multis partibus iniecto igne, ſubito, atque horribili incēdio conflagratura videretur. prudentes certe, patriæque amatores viri ſummopere dolebant; breui fore, vt ampliſſima ciuitas, morbo, luctuque confecta miſerrime concideret; & ciuium internecione vaſtata, in ſolitudinem propemodum, vt antea ſimili ex morbo, redigeretur, multitudo namque populi maxima eſt: inſigni numero plebs, & vulgus; genus hominum ad contagium maxime accommodatum, ob confertiſſimam habitationem, & ſordes: qui ſi non peſtilentia, fame certe breui interituri videbantur. ſolent enim ex quotidiano quæſtu viuere; cui tunc locus non erat. & ſi quid ſuperſit; in veſtimenta potius, etiam quæ longe eorum ſtatum ſuperant; quàm in res ad paulò diuturniorem victum parandas, malūt inſumere. Is cum eſſet prudentium virorum ſenſus; ne Carolus quidem, niſi Dominus præcipua aliqua, atque admirabili ratione ſubueniret, aliud fore exiſtimabat. Attamen litteris a Pontifice interim, & conceſſionibus allatis; alacri, promptoque animo, Deo fretus, & charitatis ſtimulis concitatus, ad reliquam afflictæ ciuitatis curam aggreſſus eſt. Atque Parochos, quamuis de eorum debitis populo officiis adhuc definitum non eſſet; grauium tamen ſcriptorum ſententiam ſecutus, iuſſit conſiſtere; ægrotis ſuæ parœciæ adeſſe; ſanctaque, pœnitentiæ ſaltem, & Euchariſtiæ

Parochorum officia: ſupplicationeſque publicæ, peſtis cauſſa.
CAP. IV.

Litteras a Pontifice accipit, et prompto animo afflictæ ciuitati ſubuenit.

Sacramenta peſte correptis miniſtrari curat.

ſacramenta miniſtrare. qui reſiſteret mulctauit; quoſdam etiam in carcerem coniecit: quamquam plerique minime coacti, ac ſatis fortiter in vrbe, totaque diœceſi, officij ſui munera tandem obierunt: quidam etiam ſponte extremam vnctionem moribundis adhibuerunt. Cum autem artificia varia, mortis metu induſtriam acuente, quidam inuenirent; quibus ſanctiſſimam Euchariſtiam, vel longe, vel tecti morbo affectis præberent: nullum adhiberi Carolus paſſus eſt; ſed manu libere porrigi ſacroſanctum cibum omnino ſtatuit. At etiam decentes cautiones & probauit, & docuit: veluti, vt contra ægroti ſpiritum ſacerdos vultu non conſiſteret; ſed eum commode ſemper declinaret: vt inter eum, ægrumque poneretur ignis, cuius vi, quę in aëre eſſet, tabes abſumeretur: digitos ſtatim poſt miniſterium, vel aceto, vel accenſi cerei flamma purgaret: indumentorum ſuorũ, ægrique contactum ſtodioſe caueret; ſua etiam ſtatim mutaret, purgariue curaret; & alia eiuſmodi: Baptiſmum quoque, non mergendo, vt Ambroſiani ritus eſt, ſed aquã infundendo miniſtrari conceſſit. Impetrata deinde Apoſtolica præmia, vt iam inciperet impartiri; populumque iam totum ad diuinum auxilium implorandum, Deumque in primis placandum converteret; publicas ſupplicationes indixit. Litteris editis populum vehementer cohortatus eſt, vt vere iam, totoque animo ageret; ieiunium cum ſupplicatione coniungeret; quam frequentiſſimus conueniret; & quæcumque poſſet, etiam extrinſecus, abiectionis, & pœnitentiæ indicia ex animo daret: tum vero pauperum miſeriam quantum poſſet, quiſque ſubleuaret; & proximo die dominico, poſtridie nonas Octobris, ſanctiſſimam Euchariſtiam, peccata confeſſus perciperet. qui id facerent, iis auctoritate Pontificia pleniſſimam peccatorum veniam conceſſit. monuit diem illum ſacroſanctæ communicationi dictum, diuino beneficio, eoq; ſingulari inſignem eſſe; in quo ante annos ſeptẽ Dominus admirabilẽ contra Turcas victoriam ad Echinadas largitus erat: proinde noua quoq; ſperarent diuinę clemẽtiæ beneficia. Quoniam vero ſupplicationum gratia magnũ eſſe conuẽtum oportebat; verebantur maxime qui humano iudicio ducebantur, ne peſtifera

Ne ſacerdotes ſacramenta miniſtrantes peſte inficiantur, ſapienter prouidet.

Publicas ſupplicationes indicit, populum vt ad Deum ex corde conuertatur, ſedulus monet.

Indulgentias auctoritate Pontificia quibus impertiatur.

pestifera contagio, morbusque magnopere augeretur: ideoque Magistratus rem minime probabant; neque tamen, tanto imminente diuinę animaduersionis periculo, magnopere resistebant. & vero etiam rebus iam in summum pene periculum adductis, non valde periclitari ea in re ciuitas videbatur. Carolus igitur in eo perstitit, vt ad supplicationes conueniretur. tẽpus enim iam tandem videbatur; cum ab humanis consiliis, diligentiaque minime penderent. vim publicæ, ac coniunctæ precationis non ignorabat; populo præsertim afflicto, salutariterque commoto: simul exemplis maiorum confirmabatur, tum domesticis, tum externis. nam & in simili caussa S. Gregorium ita suasisse sciebat. & ciuitatem Mediolanensem, acceperat, cum olim triennio peste laborasset, neque liberationis spes ostenderetur; ad extremum omni multitudine conueniente, religioseque ter supplicatum ad statas ecclesias eunte, subito, mirabiliterque liberatã. minus vero erat incommodi, quia fœminæ, puerique incautiora capita, domo prodire iam edicto vetiti erant. Feria quarta cum clerus, populusque frequentissimus in maiorem Basilicam conuenisset; vt ad sancti Ambrosij supplicatum iretur: priusquã in viam se darent, Carolus cineres, stata pœnitentiæ significatione, singulis imponebat: capita vero plerique, & ipsi quoque Magistratus, lachrymantes submittebant. Iuit Carolus cappa, vt appellant, funesta vestitus; cuius caputio caput induerat; postremamque partem ex instituto prolixam, nemine sustinente trahebat. nudis erat pedibus: funem collo, vt damnatis mos est, circumdederat: magnam Crucifixi imaginẽ ferebat; quam fixis oculis progrediens perpetuo intuebatur. omnino veluti reus sordidatus, supplex veniam pro suis charissimis filiis petebat. neque dubito quin iam tum initio pro eorum salute, vitam suam obtulerit: qui postea publice verbis, & factis declarauit pro eis sese deuouisse: vt illius boni Pastoris fungeretur officio, qui animam suam dat pro ouibus suis. simili habitu fuerunt canonici. immo plerique sacri viri, plurimi etiam laici, cum de eo, quod Carolus facturus erat, fama percrebuisset, nudis pedibus venerunt; cum funibus item collo aptatis; paruisque crucibus, quas

Magistratus publicas supplicationes non probat Caroli Vicit sententia.

Cineres singulorum capitibus imponit & lugubrem vestem induit aliaque pœnitentia signa ostendit.

manu tenebant. In Ambrosiana Basilica concionem de suggestu habuit; in qua themate illo ex Ieremia proposito, Quomodo sedet sola ciuitas plena populo; ex tanta, tamque repentina amplissimæ ciuitatis mutatione, rerum humanarum inconstantiã, cœlestiumque irarum vim ante oculos ponere; populumque ad errata, sceleraque sua deflenda, & calamitatem salutariter ferendam; tum vero vitæ rationes melius instituendas, incitare curauit. Antea sæpe ille quidem ad populum verba facere solitus fuerat; sed licet religiosi viri quandoque suasissent, suggestum conscenderat numquam; concionemque habuerat ad altare sedens. at tali tempore fecit calamitatis, periculique magnitudo; tum pia, quæ animis omnium inerat, affectio, communisque dolor; qui propius, & clarius ex superiore loco consolatione leniendus erat; vt eò tunc ascenderet; ac eiusmodi loco postea pergeret semper concionari. Itaque tunc mœstissimo habitu dicens, Dei spiritu in primis incitante, concionem adeo commouit; vt omnes fere in fletum adduceret. & cum initio plerique separati, ab aliis tangendis cauerent; postea nulla periculi habita ratione, confertim ad suggestum propius accedere, audiendi studio conabantur. Feria sexta ad sanctum Nazarium litania fuit; vbi eodem modo, ex illo Chaldæi Regis somnio, de procera, pulcherrimaq; arbore; cuius copiosissimis fructibus, ramis, vmbraque commodissime animalium genera omnia vtebãtur; quæ mox ita succidi, & dissipari iussa est, vt radices tantum manerent: populum suum ad vitia recognoscenda impulit, quibus in sua maxima opulentia seruierat; vt ea ratione quemadmodũ par erat, improbata; noua iam, & vtiliora sibi consilia proponeret, quibus a Deo veniam posset impetrare. Sabbato itum est ad celeberrimam beatissimæ Virginis ecclesiam, apud aliam veterem S. Celso dicatam. pia sodalitia tunc ex instituto veteri, contra quàm Gubernator olim iusserat, operta facie conuenerunt. illud etiam amplius factum; vt ex omnibus ecclesiis, quæ commode potuerunt, sacræ reliquiæ elatæ cum luminibus portarentur, ad animos magis commouendos. Tunc quoq; de sacrosancti illius claui memoria renouanda Carolus constituit; quem ab S. Helena

In diui Ambrosij Basilica suggestum conscendit ad populum concionem habet.

Eadem alia die in ecclesia sancti Nazarij præstat officia.

Ad diuæ Mariæ quæ est ad sanctum Celsum eadẽ tertio præstat.

S. Helena in frœnum redactũ fuisse, tum alii narrant, tum S. Ambrosius in primis: Eum clauum Carolus alter Mediolanensis Archiepiscopus, vniuerso clero comitante, maximaq; populi frequentia, se ad maiorem Basilicam anno M. CCCC. LXI. XIII. Cal. Aprilis, ab antiqua ecclesia S. Teclæ, transtulisse testatur. de qua ecclesia tollenda, eiusq; clero, rebusque in ipsam maiorem Basilicam transferendis, idem ipse sententiam tulerat. Fuit clauus ad hoc tempus excelso loco in summo fornice, ad ipsius ecclesiæ caput collocatus. & quamuis lampades quinq; ante illum perpetuò collucerent; non satis tamẽ decore affixus; paucorum etiã veneratione, memoriaq́; tam sancta res, tamq; insigne Christi Domini sanctissimæ, atque acerbissimæ passionis instrumentum, colebatur. Clauum igitur per sacros homines machinis in sublime tractos, sabbato abstulit; & amplæ cruci apte insertum portauit, summa populi totius approbatione, religioneq;. eo die occasione ex clauo accepta, de clementissimi Domini erga mortales benignitate dixit; & propositis, quæ pro eis acerbissima perpessus est; ad diuinam misericordiam implorandam vehementer eosdem excitauit; & ad omnia bene speranda confirmauit. ferrum sacrosanctum non statim ad locum suum referri; sed omnibus propositũ esse constituit, in altari quadraginta horis venerãdum: vt ad salutis suæ negotium procurandum tota ciuitas eo spatio conueniens; proximo rei sanctissimæ aspectu vehementius afficeretur. Deinde antequã reponeretur, aliam celebrauit litaniam; cumq; longissima via tulit, cum vniuerso itidẽ clero, & populo ad celebriora loca sex, quæ Pontiũ nomine præcipuas ante portas ex veteri vrbis situ, appellantur. Mirum fuit, ciuitatem vniuersam, quasi contagij metu solutam, libenter, studioseq; omnibus iis diebus ad supplicationes cõuenire. ꝙ ei tam feliciter euenit; vt in tanto hominũ conuentu, eoq; sæpe repetito, cum etiam cœlũ humidum esset, & graue: non modo nemo in ipsa via ceciderit, sed nihil acciderit omnino, ex quo auctum esse cõtagium appareret. quod magis mirũ videatur, si cum illius litaniæ euẽtu, quæ S. Gregorij suasu Romæ, vt modo tetigimus, habita est, cõferatur: quæ quidem cum non vna, vniusue cœtus, sed

De sancti Claui renouanda memoria statuit.

Quomodo in Basilicam maiorem sit translatus quoue loco collocatus sit.

Clauum amplæ cruci insertum in publica supplicatione portat Carolus.

Quadraginta horis venerandum in altari maiori summi templi dimittit.

Aliam celebrat processionem clauum eodem modo gestat.

Vniuersa ciuitas simul ad has supplicationes conuenit & nullus moritur.

ſed ſeptemplicis fuiſſe tradatur: vnius tamen horæ ſpatio octoginta homines in ipſa via interierunt. Sed Deus perpetuò clemens, ex cauſſis, quæ nobis ignotæ ſunt, non eadem ſemper tamen vtitur miſerendi ratione. Diuinarum autem ſupplicationum finem Carolus minime faciens, præſcripſit præterea collegio maioris eccleſiæ, vt ſecunda quaque hebdomadæ feria ad Ambroſianam Baſilicam ſupplicatum iret: reliquo clero vniuerſo; vt præter id, quod in eccleſia ſua facere quiſque debebat, quotidie in certas partes diſtributus, vna cum populo, veniret ſupplex ad eccleſiam maiorem. In eccleſiis itidem externis ad eandem rationem precationes varias mandauit: vt in vrbe, & foris, mane, meridie, veſpere; neque ſolum in eccleſia, ſed domi, vel in via propter eos qui incluſi erant, perpetua fere eſſet ſupplicatio. quæ quidem exercitationes iubebat fœminis a maribus ſeparatis, vbi opus erat, haberi: fœminaſque ſemper velato capite conuenire. formulas etiam precationum ad eam rem, tum alias, tum in Miſſæ ſacro adhibendas edidit. quæ omnia ſingillatim perſequi nolumus; ne cui forte narratio moleſta ſit: præſertim cum libellis tunc Caroli iuſſu editis cõtineantur. Hæc publice per vrbem fiebant; præter ea, quæ per religioſa virorum, fœminarumque collegia, partim ex Caroli præſcripto, partim ex Antiſtitum religione, proprie, non ſolum in eccleſiis palam, ſed etiam priuatim, pie, ſanctèque agebantur, ad diuinæ miſericordiæ opem expoſcendam.

Supplicationũ finem non facit Carolus, & alia pia instituit exercitia.

Votum ciuitatis: ædium cuſtodia: & alimenta incluſorum.

CAP. V.

Peſtilentia adhuc latius graſſatur.

SVPPLICIS ECCLESIÆ, Sacerdotiſque ſui preces non ſtatim audire viſus eſt Dominus. quin peſtilentia latius in dies cœpta progreſſione manãs, iam totam occupauerat ciuitatem. Sed liberatione dilata, eam mentem, eaque conſilia, ad ciuitatem ſacra, ciuilique cura tali tempore gubernandam, eius rectoribus diuina clementia dedit: vt nihil vmquam præclarius in eodem genere factum videatur. Carolus autem ita ſe geſſit; vt licet fatendum ſit, antiquæ pietatis, & lumen, & vim ad maiora facienda valuiſſe: exemplum tamẽ ipſe, memoriæ, quod ſciam, aut litteris adhuc minime proditum, gregis peſtilentiæ tempore gubernandi,

gubernandi, curandique Pastoribus reliquerit. Eam rationem, quantum potero, breuiter exponam: dicam vero prius, quæ Mediolanensis ciuitatis consilium, reliquis etiam, qui in vrbe erãt, consentientibus, Deo, eiusque martyri Sebastiano vouit; quem & propter similia beneficia per eum quandoque impetrata; & quòd matre Mediolanensi natus, Mediolani quoque eruditus esset, sibi deprecatorem aduocarunt. vouerunt igitur, nouam martyri ecclesiam, vetere diruta, ædificare: conferre, vnde sacrum in ea fieri quotidie posset: diem martyris festum, etiã cum diei antecedentis ieiunio colere: ecclesiam ipsam, cum solemnibus donis, quotannis in die voti, hoc est Id. Octobris, & festo item martyris adire: vas pretiosum offerre, quod eiusdem martyris ossis decorum esset receptaculum. alia addiderunt, quæ hic explicare necesse non est. Carolus vero, vt voto rite, decoreque soluendo quam maxime faueret; quibus diebus populo conueniendum fuit; vna cum clero ecclesia adita, sacrisque apparate peractis, religiosissimam effecit celebritatem. atque anno post, cum ciuitas ex diuturna afflictione recreata esset; ædificij forma probata, primũ ex ecclesiæ stato ritu lapidem posuit. Cum igitur ægroti vna cum rebus suis, vt quisque morbo inficiebatur, pro iam instituta gubernatione foras educendi essent; tam magnus erat numerus; vt Gregoriana loca exiguam eorum partem caperent. Ideo extra mœnia ad vnamquamque portam, agro conducto, casæ quædam ex lignis, paleaque constructæ sunt; vt portæ singulæ quasi vicum quendam casarum circiter ducentarum haberet. de earum autem opportuna, & salubri ædificatione Carolus, qui nihil ad se non pertinere arbitrabatur, quod ad ægros, egenósque suos iuuandos spectaret, plurima monuit; & parochis etiam suis libello edito præcepit, at multi etiã, quibus non deerant facultates, eas sibi, cum egredi necesse esset, ampliores, & commodiores ædificarunt. De iis vero, qui in vrbe manerent singularis quædam ratio, ne malum serperet latius, neq; tamen sine aliquo exemplo, inita est. Publico interdicto non pueri solum, & fœminæ, vt antea; sed quicumque in vrbe essent; rebus, vt quisq; posset, ad eius temporis victum, comparatis, iussi sunt

Extra mœnia ad vnamquamque portam, casæ ex lignis construuntur ad ægros excipiendos.

Omnes qui in Vrbe erant iussi sunt quadraginta diebus domi se continere.

quadraginta diebus domi se continere. grauissimæ pœnæ iis, qui non parerent, propositæ: publicæ custodiæ constitutæ ad populum continendum: furcæ quoque per vrbem pluribus locis, ad terrorem iniiciendum erectæ. certis tamen hominibus concessum est, vt exire, necessariaque, domum quisque suam, referre possent. Miseranda sane res erat: quæ ad rerum humanarum nobilitatem, diuinæq; animaduersionis seueritatem aliquo modo contemplandam, magnopere valeret: amplissimam ciuitatem paulo ante admirabili ordinum omnium frequentia celeberrimam; ciuium, externorumque splendore ornatissimã; nobilium hominum, curruum, equorumque pompa, & concursu passim fulgentem; publica quadam lætitia, atque opulentia semper florentem: quæ vtinam extra christianæ modestiæ fines tantopere non prodiissent: tunc in solitudiuem propemodum esse redactam. Sacræ ædes vacuæ; fora derelicta; negotiatorũ mira multitudo, atq; assiduitas tota sublata; notariorum, omnisq; iudiciorum prope infinita turba disiecta: in viis furcæ pro ornamentis; nemo fere obuius, nisi funesta carra; quibus vel cadauerum acerui, vel ægroti semianimes, & squallidi, efferatorum hominum opera, suis a sedibus, rebusq; charissimis auulsi, quasi proiiciendi, foras asportabantur: quorum non aspectus solum, sed ipse rotarum stridor, ad obuios longe monẽdos comparatus, etiam a remotis auditus magnum iniiciebat horrorẽ. Quanquam autem maximus ciuium numerus, immo ex tribus, duæ propemodum partes ab vrbe iam discesserant: maxima tamẽ remanebat, vt in vrbe frequentissima, egenorum multitudo: nam & qui se periculis subducentes exierant, ex locupletioribus fere fuerunt. vt autem res ad victum cuiq; reposita quotidie minuebantur; ita numerus in dies augebatur egentium. cum igitur ex tãta inopia, & ipsis egenis interitus, & reliquis non paruum periculum immineret; consilium ciuitatis egregia sane prouidentia, & humanitate, iis omnibus statuit subuenire; & domo inclusis quotidiana cibaria ostiatim ministrare. quam ad rem cum aliud consequi non posset; cõmunia ciuitatis vectigalia venalia proposuit; magnamq; pecuniæ vim ex ipsis confecit. memorabile fuit, hominum

Res miseratione digna.

Ciuitatis consilium pro egenis alendis laudatissimum.

num circiter quinquaginta millia de publico mensibus amplius sex fuisse sustentata; quamquam multæ etiam eleemosynæ in id collatæ sunt. sed neque illud vulgare: quæ ad victum necessaria essent, gratuita piorum, nobiliumq; virorum manu, operaque quotidiana per singulas domos tradita fuisse. quorum egregiam erga patriam, pauperesq; pietatem, hic nominatim commendarem, nisi nimis longum esset, ob magnum numerum; consideremque, cœlestia potius ab eis; quàm caduca hæc, qualiacumq; sint, laudis humanæ præmia expeti. Ea tempestate multorum inanis elatio, improuidumq; cōsilium correctum est: qui magnos quæstus in epulas, vestitumq; immoderatum insumentes, splendorem stulte retinere conantur; qui tum conditionē suam longe superat, tum subito aliquo impedimento, verti potest in sordes. In ea publica egestate, vicorum, oppidorumq; multorū officium liberalisq; obseruantia erga vrbem, tamquam matrē suam, extitit: nam triticum, & alia, quæ ad egenorum multitudinem alendam vsui esse possent; vt inter se corrogare, colligereq; potuerūt; sponte Mediolanensibus misere. vt etiam Casalense oppidum, quod in Cremonēsi diœcesi Mediolano distat millibus passuum amplius septuaginta, munera præclara miserit. qua de re Consilium ciuitatis & gratias egit, & grati animi significatione, quosdam ex eius oppidi primariis ciuitate donauit.

Quinquaginta hominum millia multis mēsibus de publico sustentantur.

Nobilium virorum opera ad victum necessaria distribuuntur.

Vicorum oppidorumque erga vrbem liberalis obseruantia.

Quid cum Casalensi oppido faciat Ciuitas.

Carolus ministros ægrotis suppeditat. CAP. VI.

QVONIAM vero plurimis ad tantam multitudinem curandam, iuuandamque, opus erat administris: qui vero præmiis ducerentur humanis; ij neque ita multi reperiebantur, vbi maxime vitæ discrimen non dubie versaretur; & minus amanter, imo plerumque odiose officium tribuebant: Carolus pro Pontificia auctoritate, Apostolica dona singillatim, distincteque proposuit iis, qui variis officiis, muneribusque ægros iuuarent; medicis, præfectis variis, chirurgis, obstetricibus, nutricibus, famulis, aliisque quorum industriæ, atq; operæ in ægrorum, egenorumque cura, posset esse locus. maiora vero grauioribus, cumulatioribusque officiis, ministeriisque assignauit. Cum autem nulla in re consilium, laborem, vigilantiam, auctoritatemque

suam afflictæ ciuitati deesse pateretur; iis de rebus erat maxime solicitus, quæ ad animas expiandas, saluandasque pertinebant. sacerdotes desiderabat in primis, qui sacrosanctis rebus iuuarēt ægrotos. ac Gregorianæ quidem turbæ, priore mortuo, alium itidem ex Heluetiís regionibus presbyterum dederat. in quo tantus fuit morbi contemptus; vt locum ingressus, statim se in eodem lecto collocarit, in quo alius mortuus erat: posteaque licet pestilentia bis affectus, numquam deterreri potuerit ab ægris assidue, non solum adeundis, audiendisque; sed quocumque modo opus esset, tangendis; atque tractandis, vsque ad pestilentiæ finem. dederat item Paulum Belintanum Brixiensem, ex Capucinorum ordine: qui sacramentis exceptis, non enim sacris erat initiatus; rebus omnibus multitudinis salutem curabat; ac Præsidis cuiusdam eo loco personam, partesque sustinens, & pestilentiæ nomine inclusos, & eis inseruientes, etiam auctoritate Senatus in officio continebat, puniebatque delinquentes. At iis item quasi valetudinariis castris, quæ extra mœnia posita erant, consulendum erat; sacerdotesque dandi, qui sacra præberent; ne flagitia committerentur curarent; & ipsorum quoque præfectorum actiones obseruarent. Ad cœnobia igitur regularium hominum conuersus; eorum Præfectos vocauit, qui alios quoque sacerdotes audiendis sacris confessionibus destinatos adducerent. eos in huiusmodi fere sententiam est allocutus. Miseram, ac luctuosam ciuitatis nostræ conditionem, si vobis explicare coner; ineptè faciam fratres. nemo est enim, cui non ante oculos perpetuo tantæ miseriæ versentur: immo neminem tam durum arbitror, cuius non misericordia iam disrumpatur animus. charissimorum capitum præsentia, omniumque subsidio homines destitui; ex proprio, dulcique domicilio, rebus suis relictis, ægros, & semianimes extrahi, funestis, sordidisque carris in ea tecta duci, quæ stabulis, quàm ciuilibus ædibus multò similiora sunt; vnde redeundi vel nulla, vel exigua spes manet; in mortis quasi faucibus assidue teneri: hæc vt humana fert imbecillitas, prorsus misera sunt: sed quoniam tamē sunt huius tantummodo vitæ, & temporis; videri possunt tolerabiliora: maxime

Sacerdotes desiderat Carolus qui in spiritualibus ægrotos iuuent.

Ad regularium Cœnobia conuertitur, sacerdotes acquirit.

Pius Caroli sermo ad viros regulares.

Quæ religiosos animos ad misericordiā flectere possunt, proponit.

maxime si quis futurorum spe sese erigat. At iis quoque subsidiis, atque opibus deseri, quæ ad alterius vitæ felicitatem, bonaque æterna maxime conducunt; vt cum præsentia quis amittat, in discrimen quoque veniat futurorum, quæ perpetuo manent: id vero, & iis, qui patiuntur, miserrimum est; & nobis, quibus earum rerum cura, potestasque diuinitus data est, graue sane, & periculosum. Scientibus nobis, ac videntibus, vt pestilentia corpus, ita pij fratrum nostrorum animi rerum diuinarum desiderio contabescunt. semiuiuis vocibus sæpissime, vel obtutu ipso sacra postulant; misericordiamque implorant: nos autem duri cunctamur, aut despicimus. Parochos in officio, vt scitis, continemus; sed non sufficiunt multitudini, quemadmodum notum est; ne si quidem eorum quisque plurium vires haberet. omnino qui ad casas educuntur, multò sunt remotiores, quàm vt iis, suus possit parochus subuenire. quin etiam parochi sæpe ab suis refutantur, cum ægrotis ministrauerint, donec tempus comprobauerit sanitatem: ita vt ipsis etiam viciniæ incolis aliorum opera necessaria sit. Externos sacerdotes quæsiui, neque frustra: sed plurimis adhuc opus est: ad casas educta multitudo certe destituta iacet. alios qui operam dare velint, non reperio; cogere non possum, nec debeo quemquam. Confugio ad vos, quorum conditio, & status, ita rerum omnium humanarum contemptum præsefert, vt vnam diuini cultus, humanæque salutis curam intueatur. si vitæ periculum pro aliena salute adire, Dominumque in hoc genere imitari, cuiusquam est; vestrum esse videtur in primis. Non ita egent ægri subsidiis nostris, fateor, vt sine iis spes salutis nulla maneat. verum sæpe necessaria sunt; ceterum quantum semper prosint, non solum malis, sed etiam bonis; clarius est, quàm vt disputetur. vel de sensu nostro nosmetipsi coniecturam faciamus; quantum afferre soleant tum ægroto corpori, tum maxime animo de salute sua solicito leuationem. sed quibus tam profusa liberalitate misericordia tributa est, quomodo ipsi suam tam anguste circumscribunt; & necessariis, extremisque rebus metiuntur? Qui omnium, etiam inimicorum, impiorumque salutis caussa, Dei filius sum-

Miserabilius est illis subsidiis deseri quæ ad æternam felicitatem conducant.

Parochos in ægrotis iuuandis in officio contineri dicit.

Externos sacerdotes iam a se quæsitos affirmat.

Vt religiosis hoc charitatis officium suadeat.

Pro impiis Dei filium cum de-

decore crucifixus.

mo dedecore, cruciatuque acerbiſſimo, fixus in cruce mortuus eſt: idem nos, qui tantum ab eo beneficium conſecuti ſumus, inuitat; vt quietæ, glorioſæque mortis periculum pro piis fratribus adeamus. cui tantum debemus, quantum millies moriendo ſine dubio aſſequi non poſſumus; is ne vilem quidem vitam hanc, ſed eius tantummodo periculum poſcit. in his periculis ita verſari plurimos videmus, vt mortem tamen effugiant: immo etiam multos metu ſolutos eadem ſubire. ſed ſi nos non effugiemus; hoc mori non erit, ſed eam potius, quæ vere vita eſt, citius conſequi. omnino quid habet in humanis rebus ſumma noſtra tenuitas, in quo pro ſummis, & immortalibus Dei beneficiis vere gratum animum præſtare poſſit; ſi occaſionem amittamus huiuſmodi? quid autem? vitæ parcimus, poſt paucos tamen annos, aut dies, aut vero horas vt humana conditio eſt, neceſſariò amittendæ. quin hoc ipſo ciuitatis caſu, quam periclitationem fratrum charitas a nobis non impetrauerit, eam facile iam iam extorquebit contagionis neceſſitas. facile, quemadmodum alij fere innumerabiles, licet omni ſibi diligentia caueant, moriemur. quàm pulchrius eſt, hac quidem in re, neceſſitati nos anteuertere, gratiſſimamque Domino pro peccatis, proque eo, quod eius immenſæ benignitati, maieſtatique debemus, hoſtiam præbere? videmus heu quotidie plurimos hæc eadem adire pericula, mercede viliſſima conductos; qua ſæpe ne fruuntur quidem: nos tantis de cauſſis, tam amplis propoſitis præmiis, moramur. ſi reſpicitis obedientiæ legem; cuius virtute veſtras actiones ad ſalutem roborari recte vultis: illud, ſicuti vos non latere iam arbitror, in manu noſtra poſuit ſummus Pontifex, communis omnium Pater, atque Antiſtes: cuius etiam litteras recitari audiſtis, quibus ad præclarum nos ſanctumque iuuandum fratrum munus vehementer cohortatur. non eſt, quod Antiſtitis ibi quis, aut reſpiciat voluntatem, aut interdictum vereatur; vbi Antiſtitum omnium Princeps, & velle ſe declarauit; & ſuas addidit cohortationes. Deo vos hoc tribuere muneris volo, fratres, quod, quemadmodum ſpero, ſuſcipietis:

Pro hoc charitatis officio præſtando, mortem non effugere, non eſt mori, ſed vitam citius conſequi.

Quod charitas non impetrat, ſæpe neceſſitas extorquet.

Pontifex ſuis litteris religioſos vt peſte laborãtibus opem ferant hortatur.

cipietis: ſed maximo nos quoque beneficio affeceritis, quod nulla vmquam delere poterit obliuio; ſi huic ſummæ ſolicitudini, dolorique meo, veſtra virtus hoc attulerit leuamenti; vt hic aliquot videam ad opus ſanctiſſimum paratos, vltrò vitam ſuam in hoc beatum diſcrimen Deo, mihiq; offerre. non dubito, quin aperto ſemel ab nonnullis vel paruo aditu; plurimi alij, qui nunc grauiori quadam inſolitæ rei opinione deterrentur, quaſi lata via introeuntes, exemplum hilare ſequantur. ita qui prior id fecerit, is ſe aliis auctorem, ducemque præbuerit; magnoque pondere auxerit meritum ſuum. Neque vere nouum ad vos nunc offero charitatis ardorem. ita Patres noſtri Dei ſpiritu incitati in re ſimili fecerunt; ita faciendum docuerunt: quemadmodum ex veterum ſcriptis iuſſu noſtro collectis, editisque ſatis apparet. immo opus eiuſmodi ita extulerunt, quod ad animos noſtros ſtimulandos maxime valeat; vt martyrij genus eſſe confirmarent. optabile ſane tempus, quo abſque tyranni crudelitate, ſine eculeis, ſine ignibus, ſine beſtiis, omnino ſine illa cruciatuum aſperitate, quæ humanæ imbecillitati maxime ſolet eſſe formidabilis; martyrij palmam conſequi poſſumus: immo, & ſine ea acerbitate poſſumus, quæ ſolet ſemper cum huiuſmodi morbo eſſe coniuncta; vt ægroti deſtituantur ab omnibus, nulliuſque ope ſubleuentur. quod ægro cuicumque dabitur, id multò minus negabitur ægrorum Patri; nobiſque imitatio proderit illius exempli, quod per nos proditum fuerit. ſperare quiſque poteſt; incolumem ſe fore; id multò maiori ratione, quàm alij fere innumerabiles; quos videmus, nulla cautione, nulla etiam temperantia, in medio peſtilentiæ æſtu aſſidue verſari: ſed ſi morbum quis contraxerit; quando alij deficient, ego ipſe, qui egenorum cauſſa inter vos quotidie verſabor, adero; mihi curæ erit vtraque ſalus veſtra; ego libenter ſubueniam; ego me, ſi opus fuerit, ſacrorum miniſtrum iam nunc vobis offero: qui quidem diuina ope fretus, neque laboribus, neque periculis vllis parcere decreui, vt Paſtorali officio meo ſatisfaciam, & quibuſcumque rebus potero, gregis mihi commiſſi ſaluti ſeruiam. Huiuſmodi Carolus:

Caroli grati animi ſignificatio.

Tale erga ægrotos charitatis officium præſtiterunt antiqui patres.

Pro iuuandis laborantibus peſtilentia mori martyrij genus.

Caroli mira benignitas.

cuius

cuius orationis vim, ſcio me tamen his verbis non eſſe conſecutum: talem enim ſe auditores ſenſiſſe teſtati ſunt; vt ex ea ſibi aculeos, & vincula iniici viderentur; & humana quidem facultate nihil efficacius fieri poſſe iudicarent. Res ipſa declarauit, quid Caroli oratio diuina vi roborata poſſet: continuò enim ſacerdotes circiter viginti octo ſeſe ad ægros ſacris rebus omnibus ſubleuandos, promptos eſſe profeſſi ſunt. quo quaſi fundamento iacto; alij multi præſtò fuere: neque vmquam poſtea defuerunt, toto ipſo peſtilentiæ tempore, qui mortuis ſuccederent; & vbi Carolus iuberet, operam ſuam libere ponerent. quorum omnium paratum hoſpitium erat Caroli domus. laici præterea multi exemplis huiuſmodi, Caroliqne adhortationibus excitati, atque incenſi, iiſdem miſericordiæ officiis, obſequiiſque, ſeſe quamdiu peſtilētia fuit, exercuerunt: & variis ægrotorum commodis amanter inſeruientes, in peſtilentiæ diſcrimen chriſtianè ſe libenter obiecerunt. Pulcherrimum viſu erat, mares, fœminaſque frequenter ad Carolum ipſum accedentes, operam in eo genere ſuam fidenter polliceri; cannabinamq; veſtem quandam fuſci coloris, quam is tradere ad id ſolebat; hilare, quaſi inſigne aliquod magni honoris accipere: tum ſalutari ſigno, precationeque optimi Patris confirmatos, ad aſſignata munera conuolare; nulloque mortis metu, mortis pericula, quaſi rem iucundam, adire. Ex omnibus propemodum religioſis ordinibus ſacerdotes fuere, qui ad eam ſe piam curationem offerrent: ſed plurimi ex Capucinis. Memorabilia vbique fuere chriſtianæ charitatis exempla; quorum vel exiguam partem perſequi nimis longum eſſet. liceat tamen aliquid domeſticæ pietatis ad poſterorum exemplum tangere: cum vnum, & alterum ex noſtro S. Barnabæ collegio peſtis attigiſſet; certatim petebant multi, vt inſeruire fratribus liceret: neque id mirum; cum ad extraneos quoque iuuandos multi ſe paratos oſtenderint; duo certe vitam in eo munere profuderint. Singulis igitur caſarum vicis, ſi ita volumus appellare; quamquam eos etiam a parocho ſuo quandoque luſtrari iubebat; vnum, duoſue ex ſacerdotibus, qui ſe obtulerant, prout neceſſe videbatur, Carolus præpoſuit, & vbique

Caroli oratio ad regulares quid effecerit.

Laici regularium exemplis, & Caroli hortationibus in miſericordiæ officiis ſe exercent.

Quomodo regulares diſtribuerit, eorumque munera.

que peccatorum confessione, diuino Eucharistiæ pabulo, vnctione extrema, ægrotos ita fere iuuãdos curauit; ac si non multitudo maxima pestilenti morbo affecta; sed mediocris numerus in hospitio aliquo congregatus fuisset. immo alios illi ægrotos in eo superabant; quòd a quocumque sacerdote, morientes plenam peccatorum veniam, ex concessione Pontificis accipere poterant. Satis autem diuersos sacerdotes, ad sacra præbenda destinauit; ne timentes ab iis, qui tetigissent infectos, rebus forte salutaribus abstinerent. Illud quoque solatij Carolus iis, qui in casis detinebantur dedit; vt Missæ sacrum, si non audire, saltem videre omnes possent. iussit enim tabernaculum ex tabulis ita alte extrui, vt sacerdos in summa parte faciens, ab omnibus casis conspici posset. Licet autem aceruatim fere, ob multitudinem, carris imposita cadauera ad sepulturæ locum portarentur; sacros tamen homines, apto loci interuallo comitari; preces, lumina, & alia quæ in funere esse solent, adhiberi iussit. immo neque sacrum sepulturæ passus est officium, ritumue prætermitti. nam ad posteriorem Gregoriani valetudinarij partem, ex aliis locis cadauera plaustris afferri solebant: cumque magnus esset congestus numerus; tum sacerdotibus rite precantibus, ecclesiasticisque cœrimoniis adhibitis, in ampla fossa ad id facta, consecrataque, omnia simul ad sepulturam quotidie dabantur. quo loco mirabile quiddam euenit; quod Carolus ipse tum de suggestu, tum libello de pestis memoria edito prædicauit; mihique prætereundum silentio non est. summo mane Gregorianus presbyter sacramentum sanctissimum ad ægrotos suos afferens, non longe ab ea quam memoraui parte forte præteribat. tum ex magno corporum aceruo; quæ proxima nocte illata fuerant, vnum sese attollere conatur, genibusque consistere; ac simul voce, inquit, morienti, verbisque interruptis, Per Deum obsecro Pater, mihi quoque. cumque a sacerdotis clementia statim omni pietatis indicio sacramẽtum accepisset; eodem loco procumbens, nullo præterea motu iacuit. quod quidem singularis beneficij loco animæ illi, ob religiosum, & ardens illius diuini cibi studium, tributum credibile est.

Qui in domibus continebantur vel audiunt, vel vident Missæ sacrum.

Modum deferendi cadauera ad sepultura locum locumque ipsum instituit Carolus.

Casus mirabilis.

etiam, vt in magna calamitate, piis omnibus ſane iucunda: cum totam viderent maximam ciuitatem, ex libera euagatione, ac licentia, in cellas quaſi redactam, & in monaſterium quoddam conuerſam; imitatione canonici inſtituti, ſeptem temporibus noctu, atque interdiu publice precari: & vno tempore, vias omnes, tectaque vrbis vniuerſa ſacris vocibus audirent perſonare. Hæc omnia cum ita inſtituiſſet Carolus, loca omnia obibat frequenter; quotidianaque opera præſens de omnium rerum ſtatu cognoſcebat: hortabatur, iubebat, quæ fieri oporteret: per vicos, & plateas mira humanitate infimis hominibus precationis ritum tradebat; rediens rationem poſcebat; qui præcinerent ipſe deligebat: cum multos ſimul videbat ad ianuas congregatos; eò veniens religioſis, piiſque verbis apposite monebat: omnes conſolabatur; & ad otium illud ſancte accipiendum, conſumendumque inducebat, omnino tanta erat Caroli manſuetudo; vt quilibet ex infimis ordinibus libere alloqueretur; eius ſe precibus, domumque ſuam commendaret; & tamquam patri, quæ ſibi opus eſſent, quæque vellet, familiariter exponeret. multi, qui pudore quodam impediti præfectis, aut aliis quibuslibet inopiam ſuam patefacere non audebant, aperiebant illi multò facilius; illeque egenos eiuſmodi iuuare præcipue ſtudebat. mulierculæ etiam annulos, & alia eiuſmodi in manum tradebant; quibus venditis, pretio pauperes ſubleuaret. tantam autem in eo ſibi ſpem cunctus populus poſuerat; vt eius aſpectu primo, vicinia tota frequẽter edito clamore, miſericordiæ, vocem mitteret. Gregorianas item ædes ſæpe circuibat, caſaſque luſtrabat. ac ad ſingula conſiſtens domicilia; ſingillatim de iis quæ ad animæ ſalutem primò; deinde quæ ad corpus pertinerent; item de opera miniſtrorum, diligenter inquirebat: quod erat prouidendum, curabat diligenter; & memoriæ gratia, quod facto opus erat confeſtim in libello notabat ipſe. pecuniam quoque manu ſua large dabat egenis. eius erat conſuetudinis; ex hebdomadæ diebus, duos ijs dare qui in ciuitate manebant; reliquos iis, qui extra mœnia erant educti: domo exire numquam, niſi ſuorum ſalutis gratia. mittebat etiam aliquos ex primariis ſuis presby-

Loca omnia luſtrat.

Caroli manſuetudo mirabilis.

Charitas eius, & prouidentia.

teris;qui in equis ciſtas tenentes,ægrotis oſtiatim tribuebant exquiſitiora quædam,quæ languentibus ſtomachis eſſent leuamẽto.Ægrotos,qui ob dignitatem in vrbe relinquebantur, ipſe viſebat; conſolabatur; indulgentiam tribuebat, cubicula ipſa ingrediens;ad ipſos quoque lectos accedebat. In primis curabat ecclesiaſticis viris ſubueniri;iis præſertim,qui ægris deſeruierãt: ideoque iuſſerat, vt ſine mora, de inferiorum morbo gradatim certiores fierent ſuperiores. ipſis parochis in vrbe,ſi peſtem cõtraherent,iuuandis,ſe ipſum offerebat: in diœceſi vero vicinos parochos,tum Præpoſitos, aut Vicarios hortabatur, vt ſubuenirent. atque his non ſolum ſacramenta miniſtrari decreuit;ſed etiam religioſæ conſolationis leuamen, quamdiu animam agerent:miſſis ad id quocumque oporteret ſacerdotibus,adhiberi. Atq; huiuſmodi Caroli inſtituta,quotidianam præſentiam, cohortationeſque,cum eximia charitate, & ſuauitate coniunctas, plurimum valuiſſe dubium non eſt;vt tanta ciuitas, carceris genus eiuſmodi tandiu facile toleraret:quod initio vix ſperabatur: quodq; ab aliis ciuitatibus fere non potuit obtineri. Quamquã autem ab initio Carolus,vt demonſtratum eſt, conſilio fauit de populo in cuſtodia habendo:cum intellexit tamen plus ei remedio tribui,quàm ad diuinam miſericordiam agnoſcendam opus eſſe videretur: ideoq; præſcriptum quadraginta dierum tempus produci;ita vt ipſis natalitiis Domini feſtis populus ad eccleſias conuenire; ipſeq; Pontificiam indulgentiam,quæ ad ferendum Italiæ peſte laboranti auxiliũ, Pontifex in vniuerſum propoſuerat,promulgare, liberiſque conuenientibus celebrare non poſſet: cum Gubernatore, qui Viglebanum ſeceſſerat, grauiter expoſtulauit; vixque ſe continuit, quin omni ſuo conatu reſiſteret. Tantum tribui Carolus humanis rationibus volebat; vt ſpem ſuam omnes in diuina clementia præcipue ſeſe collocare, re ipſa palam profiterentur. ad id ſuadendum recens conuentuũ illorũ euentus;quando frequentiſſimus populus ad eccleſias ſupplicatum ductus eſt;graue argumentum ſuppeditabat: præter ea,quæ ex veteri memoria ſuppetebãt;demonſtrabantque,ſupplicationum conuẽtu potius,quàm ſolitudine, veniam a Domino fuiſſe impe-

Quomodo cum ecclesiaſticis viris ſe gerat.

Vt populus in natalitiis Domini feſtis ad eccleſias conueniret,optabat.

impetratam. Cessit nihilominus Carolus; credo ob sacras precationes, diuinaque officia; quibus tamen assiduè populus intra domesticos parietes exercebatur; & in instituta vigilantiæ pastoralis opera perseuerauit.

HÆc ita cum ageret Carolus; quæ quidem, his præsertim moribus, & hac remissiore Pastorum cura, magna merito, atque adeo maxima iudicabantur: sibi tamen parum facere videbatur; quia tangere, tractareq; pestilentiæ nomine suspectos, aut etiam infectos, sibi quoque pro suo munere non contingeret. Apud se igitur primo cogitauit, esse in vrbe, atque in tota diœcesi plurimos, qui confirmationis sacramento muniti non essent: hos ex hac vita pati sine tali sacramento decedere; quo salutis imminente certamine, diuina firmitas, & robur animis adderetur: neque satis animarum charitati consentaneum; & sibi qui solus posset, etiam quodammodo turpe; omnino sibi minime committendum existimabat. id eo magis, quod ab hæreticis sacramentum illud hoc tempore grauiter sciebat impugnari. Itaque indicta chrismatis sacri per vrbem administratione; quàm potuit decore, per vias Episcopali illo munere diu satis functus est. licet enim quotannis, stato tempore per vrbis ecclesias idem faceret; multa tamen adhuc hominum millia inuenit, qui nondum sacramentum illud acceperant. atque ipso initio, licet de morbo suspectos, & a reliquis segregatos minime vocasset; dubium tamen non est, quin affectos peste quam plurimos inter eos confirmauerit. fieri namque non poterat, vt omnes simulatq; contagione infecti erant, a ministris deprehenderentur, & a ceteris separarentur. verum ipsos quoque palam infectos, ægrotosque postea libere, sicuti dicemus, admisit. Vrbis cùm tantummodo rationem sibi non esse habendam statueret; vicos etiam, castellaque totius diœcesis, quæ morbus oppresserat, mira celeritate omnia adiit; & in iis eiusdē chrismatis sacrosanctum remedium passim adhibuit. Postea vero; vt quemque locum recens infectū audiebat, ita eò statim solebat aduolare; ac eadem ratione calamitosis consulere. Eadem vero via, occasioneq; ad alia quoque

Præbet ægrotis Sacramenta.
CAP. VIII.

Confirmationis sacramentum confert multis etiam peste laborantibus.

Ad alia loca infecta contendit eadem quæ in Vrbe subsidia præbet.

 vtebatur

vtebatur gregibus suis salutaria: nam parochos, aliosque sacerdotes ad ægrotorum curam studiosius suscipiendam excitabat, confirmabatque: quosdam etiam compellebat. ægrotos ipsos consolabatur: precationum publicarum rationem præscribebat: omnem populi gubernandi, custodiendi, eleemosynis iuuandi rationem recognoscebat: cœmeteria consecrabat, quo rite multitudo cadauerum inferretur. Præfectos item, ministrosque ciuiles iuuare studebat; monendo; ad officia commissa inflammando; mercedem promittendo. sacros ministros pluribus locis ab eorum vi, atque iniuria defendit; qui sacrorum munerum liberam functionē; ecclesiasticamue administrationem, siue in sepultura corporum, siue in distributione piorum emolumentorum, quandoque in oppidorum ingressu, & egressu; vel in segregatione sacrorum hominum, & huiusmodi aliis, impediebant. populos ad ecclesiarum ædificationem; ad festorū dierum integrum cultum, chorearumque refutationem, & alia pia opera publice vouenda, perduxit. Cumque ita frequenter, vt necessitas ferebat, ipse loca omnia obire non posset; suos cum potestate sæpe misit; qui loca reuiserent, easdemq; res recognoscerent. quibus si Præfecti locorum exquisitæ custodiæ gratia restitissent, & locorum ingressum prohibuissent; anathematis pœnam adhibuit, & ea ratione aditus omnes suis patefecit: quos tamen certa sanitatis testimonia volebat a Vicariis suis afferre. Atque iis itineribus Carolus incredibiles plane suscepit corporis, animique labores, non primis iis solum mensibus, sed sequentibus quoque omnibus, quamdiu morbus viguit; vt neque cibi, neque somni, neque longinquitatis asperitatisue vllius habita ratione, omnia loca celerrime adiret, & perlustraret; sacrisque officiis, & muneribus, assidua contentione operam daret. Foris ad sacram chrysmatis confirmationem etiam infectos ipsos hoc modo cœpit admittere. cum ad vicum in via Modoëtiensi venisset, qui sexto ab vrbe lapide positus, Sextus appellatur; & ad sanctam confirmationem conferendam ibi paratus esset: animaduertit, morbidos quoque magno teneri eius sacramenti desiderio. cogitauit apud se; neque tunc primum; indigere

Populos ad pia opera publice vouenda perducit.

Multos in itineribus labores suscepit.

An quibusdam infectis sacramentum confirmationis præbere debeat. Disceptatur, confert tandem.

Indigere illos magis, quàm alij, vtpote morti propinquos, eiusmodi salutis adiumento. itaq; diuinum sibi lumen, ea in re precatus, Monetam interrogat; censeretne, miseros etiam illos admittendos. neque affirmare ille, neque negare audet; tantum si admittere vellet, operam suam pollicetur. Ecce autem dum cõsultat; ex iis circiter duodecim adueniunt, & se diuinæ vnctioni offerunt. satellites, & præfecti conuiciis increpare, repellere, minitari, nisi statim ad locum reuertantur. Carolus vero; Iam nihil, inquit, dubitemus; neque enim casu omnino venisse iniussi existimandi sunt: & præfectis abstinere, silereque iussis, eos, aliosque rite confirmauit; idemque passim postea, & foris, & in vrbe fecit. accidit autem in vico Tritio, vt ægrotus quidam, vix Caroli manu peruncta fronte, mortuus caderet ante illum. Obtulit se præterea occasio; vt quod erga parochos, & alios presbyteros animis curandis præfectos, de infectis iuuandis, tangendisque facturum se pollicitus erat, re ipsa præstaret. in quo quidem consilio, ac voluntate; quamuis ei multi contradicerent; persistendum sibi iudicauit; affirmans, parochum se esse parochorum: absurdumque videri, ac turpe; si ipse, qui parochos hortaretur, & impelleret, vt curæ suæ commissos, sacris rebus iuuarent; quique eis non semel eam operã pollicitus erat; quam ipsi aliis tribuissent: nunc cum opus esset, abstineret; periculumque fugeret. & qui aliis omnibus persuaderet, vt metu mortis abiecto, deseruirent ægrotis; oblatam occasionem aspernaretur, aut dissimularet: offensioni id multis futurum; cuius caussa vel in eo charitatis officio frigerent, vel penitus abstinerent. Ac primò quidem in vrbe parochum ecclesiæ sancti Victoris ad theatrum, item sancti Babylæ, & plures alios ex pestilentia iacentes, pie visit, ac amanter consolatus est: nonnullos eorum sanctissimo Eucharistiæ cibo refecit: qui paulo post vi morbi interierunt. Illud vero fortius, illustriusque factum. Qui parochiam sancti Raphaëlis curabat, ex quorundam consuetudine, quos incaute in domum admiserat, morbum contraxit: adiit illum statim Carolus, & ægritudinẽ pia consolatione leniuit. cumque valde oppressum aduertisset, sacris muniendum iudicauit.

Quidam Caroli manu fronte peruncta ante illum cadit mortuus.

Multos ex pestilentia iacentes visit.

postero

postero die, mane ad eam ecclesiam venit, vt Missa facta sanctissimam Eucharistiam ad parochum deferret; eique extremam vnctionem adhiberet. Post Missam, in quo illius clericum morbi nomine suspectum sacrosancto cibo pauit; dum se mutatis rite indumentis, ad reliqua pararet; clericis, & administris, qui astabant, & inseruiebant, ob periculum expallescentibus: ad ecclesiam venerunt, Ioan. Baptista Capra ciuitatis Vicarius, & Alfonsus Gallaratus designatus, nunc Senatores; vnaque patritij multi, ex ipsius ciuitatis consilio: qui neque loci, neq; sacri muneris ratione deterriti, prostati, ac supplices a Carolo ciuitatis nomine cum lachrymis petierunt, ne in tantum se vitæ discrimē vellet obiicere. aliorū ministerio presbyteri saluti consuli posse. si forte contracto morbo ipse ex hac vita abiisset; res ciuitatis, totiusque dioecesis; quæ, vt in maximo periculo optime tamen se haberent, & feliciter gubernarentur; in summam confusionē, desperationemque adducendas. omnium animos eo duce, & præside sustentari. diuini propemodum, & humani subsidij spē in eo vno esse collocatam. Constitit Carolus ad amantissimas ciuium, filiorumque preces audiendas, quibus, cum, eo vno excepto præsentes omnes lachrymas funderent, respondit: Gratias se agere de tali amore, pietateque in Pastorem suum: sed ne ægre ferrent, si munus illud obiret: suum id esse officium, suasq; partes: in quibus etiam si vitam amisisset, recte id factum omnes iudicare deberent. neq; ipsis ideo desperandum; sed diuinæ bonitati, summæque potentiæ magis confidendū; cui facillimum erat sine ipso ciuitatem seruare; aut alium Pastorem meliorem dare. Cum aliud impetrare non possent, illi magno affecti moerore tacuerunt. Carolus vero primò Eucharistiam ad presbyterum iacentem, & iam tabido corpore æstuantem attulit, præbuitque: deinde etiam, eius cubiculum ingressus solus, ministro Bernardino Taurusio in limine consistente, extremum vnctionis sacramentum rite contulit: & piis, suauibusque verbis confirmauit. Parochus ita confirmatus paulo post accepta sacramenta, pie mortem obiit. Ad alium parochum sancti Petri, ad caminatellam appellāt, ex peste iacentem iuit, animo itidem sacra

Nobiles viri ciuitatis nomine Carolum conueniunt, obsecrant ne se in vitæ periculum obiiciat.

Ad ciues responsio.

Parochus quidam peste infectus Carolo ad se veniente quid faciat.

ſacra miniſtrandi: ſed cum aduenisse Carolum bonus presbyter audiiſſet, ægre ferens tanti viri vitam in ſuo capite periclitari; quantum potuit conatus, ſurrexit e lecto, & in eccleſiam venit. conceſſit Carolus, vt Euchariſtiam ibi acciperet; ſed iuſſit deinde ad cubiculũ redire, & in lectulo ſe collocare: quo ſtatim eum ſecutus eſt, vt extrema muniret vnctione. recuſauit ille, periculum adhuc quidem tanti eſſe non concedens: ſed poſtero die, cum de morbo ingraueſcente accepiſſet, reuiſit eum Carolus, riteque vnxit. qui poſtea vi morbi oppreſſus abiit ex hac vita. Ex his actionibus omnibus, contactibuſque nullam ſenſit Carolus, Deo in primis bene iuuante, contagionem. quod eius fiduciæ fuit valde conſentaneum. confidebat enim maxime, ſolo actu, contactuue ad rem ſacram neceſſario, morbum a nullo presbytero contrahendum. atque ita toto illo tempore eueniſſe prædicabat. qui interierant, peſtemque attraxerant, eos ſibi non cauiſſe in ceteris, vt oportebat. Fiebat reuera, vt cum quis ad ægrotos iuuandos animum induxiſſet; quaſi ſe ipſe abiiceret, & pro derelicto haberet; omnem omitteret cautionem; & non neceſſaria iuxta, ac neceſſaria pericula adiret. Ipſe autem qui libere, & abſq; vllo metu ſacra omnia peragebat; in reliquis omnibus exquiſita cautione vtebatur, vt contagionem vitaret; idemq; ſumma diligẽtia iubebat a ſuis obſeruari. maxime autem curabat in iis ſacris officiis indumenta ſua ita collecta, & contracta eſſe; vt ne modico quidem alieni panni tactu, quod facillime fit, infici poſſent. Initiaci, qui vicus omniũ miſerrime tunc peſte afflictus eſt; eccleſia, cœmeterioque iam completo; quamplurima in cãpum cadauera illata erant, quotidieque inferebantur. locum religioſi ritus gratia ſibi Carolus conſecrandum ſtatuit. terra iam ob anni, dieique tempus calefacta, magno tabidorum cadauerum numero humato, fœtoris, corruptique vaporis multum emittebat: vt eius adminiſtri, clerici de vita ſua tũc maxime deſperaſſe affirment. eo loco Carolus, quantum ad actionem conſecrãdi, quæ longa eſt, opus erat, cum ſine ſolicitudine vlla moraretur: in ceteris ita cauebat; vt ne ipſos quidem viatorios ſacculos, peraſue; opus enim faciebat ocreatus, & ex itinere; humi

Caute ſe agebat in omnibus ne inficeretur. præterquam in ſacris peragendis.

A loco conſecrando ob tabidorum corporum fœtorem non deterretur.

X poni

poni pateretur. Ibi tamen plurimos sacra vnctione confirmandos, cum reperisset; ecclesiæ, cœmeteriique fœtentis periculum deuitans, in platea sacramentum administrauit, primò valentibus, deinde reliquis item vniuersis. Quamuis autem ita cōfideret; quotiescumque morbo infectum tetigerat, separatum sese habebat ab aliis. ex familia eos tantum sibi propius inseruire patiebatur, qui necessarij essent, & id facerent libenter, & ex animo. ea re interdum accidit, vt cum alius esset nullus; sibi ipse, vt quilibet priuatus homo, quibuscumque rebus opus esset, ministraret. Qui adibant, eos interposito longurio audiebat. per vias aliquem anteire iubebat, qui virgam, periculi indicium, ferens, tacite obuios moneret, vt cederent. In ecclesia procul a canonicis sibi assistere solitis, & a ceteris clericis congruo interuallo se continebat. cumq; passim homines cōtagionis causa suspectos humano iudicio quadraginta diebus segregarentur; ipse sibi, sacerdotibusque aliis, qui sine magno ægrorum damno abstinere diu non poterant, septem tantummodo præscripserat dies. Cum ita suis caueret; euenit tamen, vt tres ex familia, & ex eorum numero, qui ad Carolum tangendum non accedebant, morbo contracto, interirent; vnus ab epistolis, alter a pedibus, tertius stabularius. Fuisse non ignoro, qui Carolum seruatum eo tempore dictitarent, ex variis medicamentis, quæ multa sunt illi, etiam a Principibus viris, Italiæque Regulis missa. sed ego ipsius verbis affirmo, ea contra pestem, periculo facto, minime valuisse: scioque nihil ab eo adhibitum fuisse, præter spongiam aceto imbutam; quam, vt alij passim, in pila lignea perforata inclusam manu ferebat; & aliquid etiam aromatum, quod ore solebat interdum tenere.

Quando infectum tangit ab aliis sese separatum habet.

Contra pestis periculum nullum sibi adhibet medicamētum.

Nonnulla emendat vigente peste. ipse progreditur in via salutari. Cap. IX.

Oblatvm est ex ea plaga Carolo tempus, ad multa reprehendenda, multaq; efficienda, quæ alioqui multos aduersarios, magnamque habuissent difficultatem. est enim animus in periculis ad pietatem, & emendationem propensior. & qui eò se loco esse sentit; quamquā eo sumus semper mortales omnes; sed qui tamen ex manifestis periculis, ea se conditione esse videt, vt facile

facile iam iam ex hac vita ſit ad diuinum tribunal rapiendus; meliora fere, ſanctioraque conſilia eligit. Ita cum etiam optimates in publicis concionibus Carolus liberius increparet; plerique ne dum indignarentur, potius ad errata dolenda, publiceque deflenda pie mouebantur. Sed habuit etiam tempus illud ſua vitia, criminaque permulta: plurimique fuerunt duri, ac pene ferrei homines; qui nullis calamitatibus, periculiſue flexi, peiores etiam, quàm antea euaſere. In aſſiduo mortis diſcrimine, & fere inter ipſa cadauera erant, tum qui aliena ſurriperent; tum qui effrenatè luxuriæ ſeruirent: vt qui valetudnariis præfecti erant, illud non in poſtremis curare oporteret, ne libidinoſis criminibus daretur locus: eueniretque interdum, vt cum illud vehemens admodum ſit contagionis genus, miſeri in ipſa propemodum peccati actione interirent; & vno tempore corpus, & animum peſtilentia duplex interimeret. In caſtellis frequens erat, & maior etiam quàm conſueuerat, aduerſus ſacra quædam inſtituta contentio; ab iis maxime qui nobilitate, opibuſque præſtant; quos quidem; bonos excipio ſemper; Ormanetus ille, paruos eccleſiarum tyrannos quandoque appellabat. tũc autem ob commercij communis impedimenta, magis ab Antiſtitum correctione remoti, maiori licentia, atque audacia vtebantur. Itaque affirmabat Carolus, ſuis extra vrbem adminiſtris numquam maiores obiectas fuiſſe in munere ſuo exercendo difficultates. addebat ſe tunc re ipſa perſpexiſſe, quod fertur; bonos meliores, malos peiores animaduerſione fieri.

Peſtis tempore vitia, & crimina permulta.

Sed Carolus dati temporis beneficio vtens, nonnulla ſibi aliiſque facienda ſuſcepit, quæ ad augendam religionis, ſanctitatiſque diſciplinam pertinerent. Ignis beneficio ~~cœpit~~, leuationeque hyeme ſibi interdixit; vt frigoris aſperitatem die, nocteque ferret abiecta culcitra paleas elegit ad cubandum. carnem a menſa ſua repulit. modicum illud, quod ieiunii diebus veſpere, medicinæ potius, quàm cibi cauſſa ſumitur, reiecit. quæ omnia ita in poſterum retinuit; vt in dies etiam, quemadmodum ſuis locis dicetur, augeret. Cumque Ariminenſis Epiſcopus, olim eius Vicarius, amantiſſimis litteris,

Seueriorem vitæ rationem inſtituit Carolus.

V[illegible] afflictiones remittat monet episcopus Ariminensis.

Alia sibi agenda statuit.

Vt clerici barbam sibi pracidant perficit.

ciuitate liberata, vehementer rogasset; vt quando iam Deus pestilentiæ pœnam remiserat; ipse itidem remitteret afflictiones, auertendæ pœnæ caussa susceptas: augendi potius esse caussam ille respondit; cum moribus minime emendatis, duriora pertimescenda esse viderentur. Concionari quoque festis, & præterea duobus aliis in Quadragesima hebdomadæ singulæ diebus, instituit: & canonicorum funera prosequi. Cantores a se non approbatos, aut clericali vestitu non indutos, ab ecclesiasticis officiis, quàm antea diligentius exclusit. Ianuas, quæ in lateribus ecclesiarum erant, obstruxit. In vniuersum autem, quæcumque antea decreta erant, vt omnia perficerentur; & per diœcesis quoque loca, quantum posset, res omnes componerentur, per id tempus studiosius curauit: nouosque præfectos elegit, quibus ad ea curanda diœcesis regiones separatim distribuit. Illud etiã perfecit, quod difficile omnibus videbatur; vt clerici omnes barbam sibi præciderent. Iam dudum id se cupere ostenderat; tum vt corruptelam sacrorum hominum tolleret; qui profanas, militaresque barbarum formas, & earum frequentes, leuesque mutationes indecore admodum imitantur; tum vt vetus cleri, præsertim Mediolanensis institutum renouaret. plurimi enim superstites illud viderant in ecclesia Mediolanensi seruari; nonnulli adhuc seruabant. Verum cum ea de re Carolus agere cœpisset, sermoque percrebuisset in clero; fuere, qui eius non modo iussum, sed etiam exemplum præuenerunt; barbamque sine mora posuerunt. cum autem ipse rasus in publicum prodiisset; litteras etiam ea de re ad clerum proposuisset; quibus factum potius laudabat, quàm faciendum hortabatur; argumentaque explicabat, quibus id fieri deberet; clericales item virtutes commendabat, quæ eiusmodi pilis abrasis significarentur: omnes fere paruerunt. qui difficiliores tunc fuere; postea maiori vrbis celebritate, cum multo magis erubescerent, euitare non potuerunt. illud vero institutum decreto deinde in synodo diœcesis sancito, confirmauit. dictum Caroli hoc de genere venit in mentem: qui cum collegium canonicorum recognosceret; quendam, qui adhuc non paruerat, reprehendit. eius nomen

erat

erat graui de crimine delatum. homo respondit, pudere se, rasosque clericos remigum sibi similes videri. tum seuere Carolus, At, inquit, adhuc pendet caussa tua. Ita Carolus tempus nactus idoneum; pietatis ardore, afflictionum quasi ventis in eius animo vehementius excitato; in omni sanctitatis laude tunc vehementer ipse progrediens, ceteros quoque ad salutem, optimamque disciplinam iuuare studebat.

Pestilentiæ vis cum Octobri mense, vti demonstrauimus, valde progressa esset; minui cœpit Nouembris initio; posteaque paulatim ita debilitata est; vt ex ea tamen quotidie aliqui morerentur; interdum etiam multi. quod ex vestimentorum tractatione fere accidebat. ob id proximus annus M. D. LXX. VII. in timore fuit. & hyeme quidem veris, atque æstatis; æstate vero autumni aduentum formidabant. quidam etiam verebantur, ne in annos plures, vt olim acciderat, illud, quidquid erat, contagionis maneret. Sed Dei clementia, sicut iam iam narrabitur, opinionem, spemque hominum longe superauit. Celebrauit Carolus post initium anni, statis precationum officiis, trinaque ad ecclesias decreta supplicatione, Apostolicæ indulgentiæ beneficium; quod superius diximus a summo Pontifice toti Italiæ, ad pestis pericula auertenda fuisse propositum. Iuit ipse nudis pedibus, & eodem habitu, quo initio pestis, ad ecclesias. iuimus canonici, magnaque cleri, & populi pars. conciones ille habebat, magno lachrymantis populi fructu. post eas, ipso, & canonicis humi postratis, litania habebatur: Missaque a sacro maioris ecclesiæ collegio fiebat. omnino ea celebritas, precatioque visa est ad emendationem morum, piasque animorum affectiones plurimum valere. Appropinquante Quadragesima eius primæ Dominicæ cultum ex toto restituit. Retinet Ambrosiana Ecclesia Quadragesimæ vetus institutum, quo dies quadraginta duo tantum numerabantur. iam dudum autem fecerat immoderatum voluptatis studium, quo misere ante sacri temporis illius initium, plurimi Christiani nominis afficiuntur; vt Dominicum ipsum diem, qui quidem veluti sanctæ

Nouas celebritates, aliaque religiose peragit, remissa peste.

Cap. X.

1577.

Nouas celebrat supplicationes, eodemque habitu, nudisque pedibus sicuti in prioribus incedit Carolus.

Prima Dominica Quadragesima cultum restituit.

Quadragesimæ caput, colendus erat, ab ea penitus amputarent; & ad voluptarium tempus sic adiungerent; vt cum ad Quadragesimæ dies sancte agendos, cuncti sese paratos ostenderent; is tamen tamquam voluptatis extremus dies, profani totius gaudij, peruersitatisq; omnis quasi cumulus redderetur. Antea Carolus, vt tetigimus, partim quidem restituerat diei sanctitatem, magna multitudine ad Eucharistiam suscipiendam, & ad conciones, precesq; diuinas allicienda. Sed cum Romæ, Mediolanique, multis adhibitis viris, qui religione, doctrina, iudicioque in primis excellebant, ea de re consultasset: superiore quidem anno cum Iubileum celebraret, litteris editis monuerat, docueratque populum; diem illum Quadragesimæ initium esse; omnique ratione, cohortatus erat, vt eum non secus ac alios colere vellet: clero autem idem iusserat; quò populum exemplo suo vehementius excitaret. cum autem vidisset recte populum accepisse; plurimosque ita cohortationi paruisse, vt si decreto iam, & lege res sancita esset: hoc anno cum adhuc in morbo, luctuque ciuitas esset; edicto generali rem sanciuit; & in proximæ synodi decreta postea retulit. Vrbanarum item ecclesiarum recognitionem eo tempore aggressus: ad pleniorem ciuitatis correctionem; præter ea, quæ ad populi salutem ipsa vniuscuiusque ecclesiæ visendæ actio suppeditat; illud adiunxit; vt ædes singulæ, sacra aqua, sacrisque precibus adhibitis rite lustrarentur. quæ res valde accommodata erat ad domos quodammodo expiandas; & a pestilentis illius vexationis vestigiis, quæ manebant, liberandas. Itaque recognitionem ecclesiarum incipiens, stato ritu primò ad ecclesiam maiorem eques, clero præeunte, Pontificalibus indumentis adductus, iucundum eo calamitoso tempore spectaculum ciuitati præbuit: iucundum, inquam, non ob ornamenta solum, & egregiam pompæ sacræ speciem; quæ tamen ex longo luctu lætior, pulchriorque apparebat; sed ob id quoque; quòd, qui antea partim summa humanitate, & abiectione, suorum commodis seruierat; partim habitu miserabili, summoque squalore Dominum pro iisdem publice precatus erat; tunc augusto ornatu, splendidoque apparatu ingrediens; miram

Ad Vrbanarum ecclesiarũ recognitionem summo apparatu se accingit.

miram quandam rerum viciſſitudinem cum lætitia coniunctam ante oculos poneret: eodem oſtendens tempore, quàm ex chriſtianæ virtutis præſcripto, & ſeſe abiicere; & rurſus ſacram maieſtatem conſeruare, cum opus eſſet, pari animo, voluntateque noſſet: Apoſtolo non diſſimilis, qui & abundare ſciebat, & penuriam pati. Expiationem ædium aggreſſus; vt maiorem dignitatem, fructumque res haberet, exorſus ipſe, ſuas, canonicorumque ædes aſperſit. cumque ea progredi per vrbem inciperet actio; populus ſumma voluntate, pietateque eam expetere videretur; certatim vnaquæque familia ad rerum ſacrarum honorem, decore domum ornare conaretur; imagines, & libros a chriſtianis moribus alienos deleret, abiiceretue; ſacras picturas, & ad pietatem accommodatas apponeret; aliaque eiuſmodi, pro ratione Caroli litteris præſcripta, atque edita compararet: cum etiam multi publicis flagitiis maculati, de ignominia vitanda deliberarent; ne ſacerdos eorum domos præteriret, quemadmodum Carolus faciendum iuſſerat: omnino cum plurima ad corruptelas tollendas, pietatemque augendam inſtituta eſſent: Gubernator, aliique magiſtratus, quaſi in eo ius regium læderetur, intercedere, & queri cœperunt; remque varie diſturbarunt. Populi cuſtodiam paulatim cum morbo ipſo remiſſam, Gubernator appropinquante Quadrageſima per edictum renouauit: ſed Carolo conquerente euenit, vt multi tamen ad eccleſias nulla facultate exirent, & ad ſacras conciones conuenirent. maxime vero Pontificiæ illius indulgentiæ cauſſa, quæ tota prouincia eo inſigni die celebris habetur, quo cœleſtis nuncius ad Mariam humanę ſalutis cauſſa venit, magna multitudo prodiit ad deſtinatũ indulgentiæ conſequendæ templum. quo tempore mirum extitit afflicti populi ſolatium: miraque ciuitatis apparuit alacritas, in eccleſiis inſignibus, quibus diu caruerant, aſſidue frequẽtandis; ſupplicationibus obeundis; gratiiſque Deo de oblata ſpe liberationis agendis. tamquam ex diuturno carcere ciues ea libertate recreati, nec fatigari, nec ſatiari pio, aſſiduoque eiuſmodi labore poſſe videbantur. quæ alacritas eò maior erat, quò ex multitudine, ac frequentia.

Aedium expiationem aggreditur.

Quid Gubernator, quidue Magiſtratus faciant.

quentia, quæ cernebatur, exiguus eorum numerus cognoſcebatur, qui peſte interierant. Fecit etiam Carolus, vt ſacroſanctis diebus, ante Paſcha, vſque ad octauam illius celebritatis diem, omnibus domo egredi, & in eccleſias conuenire liberum eſſet. indignum enim illi videbatur, tali tempore, talique diuinæ clementiæ pignore, chriſtianos eccleſiis adhuc prohiberi: difficileque admodum erat, omnibus domi incluſis, vt tempus neceſſario poſtulabat, ſacræ confeſſionis, communioniſque poteſtatem facere. omnes autem illi conuentus adeo feliciter acti ſunt; vt nihil prorſus acceſſionis morbus acceperit; neque opus omnino fuerit amplius cuſtodiam imperare. Feſtus aduenerat dies, quo ſanctæ Crucis ab S. Helena inuentæ memoria colitur. cumque illuſtriorem ſacrati claui cultum, quem ſuperiore anno inſtaurauerat, annua celebritate aliqua Carolus continuare in animo haberet; eum diem ad id aptiſſimum iudicauit. clero igitur vniuerſo conuocato, clauum a loco ſuo demiſſum publico conuentu, feſtoque apparatu, tulit ad ædem ſancti Sepulchri nomine appellatam. Euenit autem non ſine magna piorum lætitia; vt cum nebuloſum cœlum, neque ſine imbre eſſet; ſanctiſſima re in altari depoſita, ſubitò ſerenum redderetur, claraque luce refulgeret, donec iſſent, & ad eccleſiam maiorem ſacri ordines eſſent reuerſi: tunc enim rurſus nebulæ, atque imber aërem occupauit. Ita conuenit populus ad eam ſupplicationem; vt vnaquæque pars ſignum illius ſancti ſequeretur, cuius nomine parochiæ ſuæ eccleſia dedicata erat. quæ ratio, tunc primùm Caroli iuſſu fuit adhibita ordinis, pietatiſque gratia. fuit inſtitutum non diſſimile labaris illis, quæ Conſtantinus in exercitu ſuo ſignificatione pietatis haberi, geſtarique iuſſit. clauum in altari collocatum, quadraginta horis coli conſtituit, clero, & populo diſtinctè per collegia, & regiones, ſingulis horis ad precationem conueniente. Carolus autem inde numquam diſcedens, vt quæque populi pars adueniebat; ita primò quidem pia verba ad eos faciebat; mox de ſuggeſtu ad altare veniens beatorum inuocationi, litaniæque cum eis operam dabat; poſtremò antequam abirent eis benedicebat; decennemque auctoritate Pontificia largie-

Vt omnibus ante Paſcha ad eccleſias conuenire liceret, effecit Carolus.

In feſto Inuentionis ſanctæ crucis in ſolemni ſupplicatione ſacratum clauum portat.

Clauum in altari collocatum quadraginta horis coli ſtatuit.

largiebatur indulgentiam. dum autem alia pars veniret; alia, quæ rursus diceret, ex diuinis Bibliis, quæ ibi habebat, flexis ante altare genibus meditabatur. hoc ipsis quadraginta horis continuis facere constituerat; sed prohibuit Gubernator, post primam noctis horam domo quemquam egredi. At ab aurora nihilominus ad noctem, Carolus circiter horas sexdecim, in ea exercitatione ita permanebat, vt ne vlla quidem naturæ necessitate ab altari auelli posset; donec quadraginta tamen horarum diurnarum spatium completum est. in quo viri patientiam omnes mirabantur; eò magis, quòd neque somno, neque vitæ commoditati propterea præter consuetudinem quidquam noctę tribuebat. Post illum horarum cursum clauus eodem modo, atque eadem celebritate in suum locum relatus est; ciuitasque ex ea re magnam visa est leuationem doloris accipere. sed claui figuram scite prius expressam, & ipsius ferri contactu sacratam, Carolus misit ad Philippum Regem, donum optimi Principis pietati accommodatissimum. Ea igitur anniuersaria celebritate constituta; tum claui, tum diei cultum mirum in modum amplificauit. Pulcherrima, pietateq; plenissima certe actio illa est. In amplissimo totius cleri conuentu, maximoque totius populi concursu; musicis choris suauem concentum edentibus; populo misericordiæ vocem indentidem ex animi pia commotione mittente: tres sacerdotes, ex iis, qui adsint dignitate præstantiores; in quibus non semel Episcopos vidi, sacris, splendidisque vestibus induti, machinis, quæ non apparent, in sublime sensim feruntur; in apto quodam, ornatissimoque receptaculo decore collocati, integumentis pellucidis ita circumdato, vt inclusis luminibus lucidissimæ nubis speciem præseferat. cum ad fornicem summum, locumque demum longo tractu, temporeque peruenerunt; ablato clauo, eodem modo demittuntur. cum ad solum nubes venit; Archiepiscopus qua par est, veneratione excipit sacrosanctum ferrum; & in ampla cruce media aptè insertum, ipse fert ordinum sacrorum pompa antecedente. Inclusit autem illud honoris, commoditatisque gestandi gratia Carolus argentea theca; sic, vt per crystallum perspiciatur. locum præ-

Ab aurora usque ad noctem a templo non discedebat.

Clauus eadem celebritate in suum locum restituitur.

Claui figuram ferri contactu sacratam ad Philippum Regem mittit.

Quali ceremonia, & actione clauus e sublimi loco deponatur in eundemque referatur.

terea vbi affixus est, tum ferreis clatris, lapidibusque supra compositis muniuit; tum splendide etiam ornauit.

Post alias supplicationes demum ciuitatis liberationem celebrat.
Cap. XI.

INTEREA licet humanæ diligentiæ officia, eaque exquisita non deficerent; manebat aliqua pestis tamen: neque obtineri poterat, ne quotidie nouis casibus, iisque minime contemnendis, ciues exterrerentur. Quocirca remedium rursus publicæ precationis Carolus, expiationisque animarum quæsiuit. solita diuina præmia, sicuti consueuerat, a Pontifice impetrauit; populoque proposuit: quæ mense Iulio mæstis supplicationibus, concionibusque, vt antea, vna cum clero, & populo prosecutus est. Cum autem per id tempus ex peste Brixia miserrime laboraret; eò voluit Carolus aduolare; sed nescio qua ratione dissuadere visus est, impedireque Episcopus; qui quidem cum optime ægrotis consulere cœpisset; post interitum nonnullorum ex domesticis suis, non longe ab vrbe secessit. ex iis ille fuit, qui Carolo per litteras initio suaserant, vt propositis sibi officiis abstineret. Attamen, vt auxilium aliqua ratione Brixiensibus ferret, præter cohortationes ad Episcopum missas; eò Carolus dimisit Paulum illum, quem toto reliquo tempore Gregorianæ multitudini præfuisse diximus. Cum idus Octobres venissent, publici voti dies; Carolus ea celebritate litteris publicis ante denunciata; ciues proximæ iam liberationis spe proposita, ad veram diuinæ misericordiæ fiduciam excitauit; tam incerto præsertim humanæ industriæ præsidio cognito. nouas supplicationes decreuit in vrbe, ac in diœcesi. sacris in æde S. Sebastiani celebratis, diei religioni satisfieri curauit, & voto. populus per partes de more distinctus conuenit: ciuitatis consilium, & qui in singulis parœciis a populo mandatum acceperant, solemnia dona obtulerunt. Respiciens deinde pius Pater eorum conditionem, qui toto illo tempore in vrbe, diœcesique; immo in aliis item Italiæ ciuitatibus mortui erant; quibus pro morbi eius ratione, quo cognati omnes sæpe absumuntur; deesse fere credibile erat, qui sacris officiis opem ferrent: vt suis, & alienis, omnia optimi patris officia præstaret; communes eis exequias constituit, tribus

Brixiæ peste laboranti auxilium fert Carolus.

Nouas supplicationes in publici voti die instituit.

Peste absumptis communes exequias tribus diebus celebrandas constituit.

diebus

diebus celebrandas, qui sancti Martini diem festum sequebantur. qua in re viuis quoque ipsis consulebat; si officia illa, & sacrificia christiane prosequentes, integram sibi, atque aliis, religiosi operis virtute salutem possent impetrare. primo igitur die, vna cum omnibus presbyterorum collegiis in ecclesia maiore, funebria sacra celebrauit. altero, tertioque die in vrbis ecclesiis peracta sunt, quæ collegia habent; ad quæ singula reliqui omnes regionis eiusdem clerici conuenerunt. vnumquemque presbyterum pro iisdem Missæ sacrum iisdem diebus facere iussit. ad eandem rationem sacra in diœcesi facienda mandauit. primò autem populum ad id publicis litteris cohortatus, ad alia quoque opera incitauit; quæ suffragio, salutique mortuis esse possent. Post hæc in longinquiores diœcesis partes excurrit; & ad loca venit Helueticæ ditionis; tum pestilentiæ caussa; tum vt nonnullas in ecclesiam prohiberet iniurias. quibus in locis, quoniam permisti erant, morbidis æque, atque integris sacramenta præbuit. Quod iam mente Carolus de ciuitate liberata conceperat, id enunciare volebat palam; religiosoque ritu publicam ea de re celebrare gratiarum actionem. sed contra magistratus dicebant: debilitatam valde, sed non extinctam esse pestilentiam: docere id, si non quotidianos, ac frequentes; aliquos tamē adhuc ex eo morbo morientium casus: vel illud valde vereri, ne potestate facta; cum ea, quæ publicis iussis recondita consignataque fuerant, depromerentur; multa pestilenti contactu affecta, rebus adhuc recentibus, reperirentur; quæ de integro ciuitatem in easdem miserias coniicerent. si liberatione promulgata, rursus inualesceret morbus; præter calamitatem & damnum; quàm id pudendum foret? Sed tenuit animo mirum in modum confirmato, propositum Carolus. de libera, integraque, non ciuitate solum, sed etiam diœcesi certum vna cum magistratibus constituit. ad agendas publice de accepto maximo beneficio gratias, proximum sancti Sebastiani festum diem anni M.D.LXXIIX. delegit: vt quem patronū imminente periculo, sibi Mediolanenses aduocauerant, eodē postea impetrata venia, ad gratias recte agendas vterētur adiutore: & quem initio

In longinquas diœcesis partes pestis causa præcipue excurrit.

Pro ciuitate, & diœcesi liberata publicam ea de re gratiarum actionem habet. 1578.

afflicti orauerant, eidem in fine liberati, gratos sese ostenderent. Itaque præter supplicationes, quæ alioqui ad illius ecclesiam habendæ erant; binas alias Carolus indixit. itum est ad sancti Ambrosij, deinde vt initio periculi factum est, ad vrbis compita omnia. Quæ quidem supplicationes, vt celeberrimæ, ita sanctissimæ fuerunt; ob id quoque in primis; quòd sacras reliquias omnes, quam maximo fieri potuit ornatu, clerus vniuersus, vt antea, ferre iussus est; cum vi luminum prope immensa; quæ non modo clerus adhibuit sed populus quoque frequentissimus. Affuerunt Gubernator, Senatus, & Magistratus reliqui; omnesque publice, pieque gratias egerunt, ex libello, cohortationeque, quam ad eam rem Carolus edi iusserat. Atq; dum ad compita ordines duceret; ad Cruces morabatur, quæ ibi pestis caussa erectæ fuerant; & posita sacra re, quam ferebat, in mensa ibidem ad id decore constituta, rite precabatur. mira pietate clerus, & populus in ea supplicatione perseuerauit vsque ad noctem, cum mane cœpisset. via etenim ob amplitudinem vrbis longissima est. accessit maximus plurimorum tormentorum sonus honoris, & lætitiæ gratia ex arce effectus, dum sacri ordines ea vrbis parte transirent. Cum in ecclesiam maiorem reditum esset; sanctissima Eucharistia prius per ecclesiam omnibus sacrorum hominum choris comitantibus lata, in altari proposita est: cum omnia maximo, gratissimoque sono, hymnis, psalmisque, tum tubarum etiam clangore personarent. Ibi Carolus, quasi nihil adhuc fecisset, quadraginta horarum precationem ante sanctissimã Eucharistiam instituit; in qua eadem patientia, & labore, quo antea sacro proposito clauo, sese exercuit. Quo tempore cum in concione ciuitatem a morbo diuina ope liberatam diserte prædicaret; erant qui valde mirabantur, quo certo signo id posset affirmare; nonnihil etiam verebantur, vt ea præstari posset in posterum affirmatio. quod ita Deo concedente, factum est tamen. Alia quoque ciuitas, consueta populis lætitiæ signa multa edidit, quæ præterimus; litteræque ad exteros populos datæ, ad mutuam consuetudinem plene restituendam. Carolus Episcopos prouinciæ missis litteris monuit; rogauitque,

Supplicationes celeberrimæ & sanctissimæ fiunt.

Ciuitatem a morbo ope diuina liberatam magna multorum admiratione affirmat Carolus.

Vt Episcopi prouinciæ Deo

que, vt vna vellent gratias agere, atq; alij omnes per litteras gratulati sunt: Nicolaus autem Cremonensis Episcopus; ex præcipuo in Carolum, patriamque amore, gratulationis caussa Mediolanum venit; & de suggestu concionem in ecclesia maiore præsente Carolo, Gubernatore, Magistratibusque ad populum habuit sane piam, & luculentam. Mortua fuisse hominum circiter tredecim millia in vrbe; octo vero in agro, ad initium mensis Decembris anni M. D. LXXVI. Carolus litteris suis testatus est: ex quo tempore numerum eorum, qui morerentur, vsque ad morbi extinctionem, non magnum fuisse iam diximus. alij vero de vrbe tantum commemorantes, ab initio morbi, vsque ad integram liberationem, in ea mortem obiisse affirmant hominum circiter decem, & septem millia: nata vero, vt id quoq; referamus, eodem spatio temporis, quinque millia, & tercentum. Vici, & castella, quæ peste laborarunt, fuerunt ad centum viginti. Ecclesiastici viri omnium ordinum in vrbe, & diœcesi, centum viginti diem suum obierunt: tres tantum ex iis parochis, qui officium erga ægrotos non deseruerunt: quorum nemo tamen, quòd constet, ex sacris officiis, quæ cuiquam ægroto tribuerit, morbum contraxit. Illud minime prætereundum, ex quinque, & sexaginta monasteriis Virginum, vnum peste tactum in vrbe, in quo duæ tantum Virgines; alterum in diœcesi, in quo paucæ omnino mortuæ sunt. neque in iis quidquam de præscripta, & cōsueta claustrorum, custodiæue disciplina remissum est. In ecclesiis omnibus, vt ante consueuerat, statis horis, sacra officia, muneraque clerici toto eo tempore obierunt; qui congruenti ad contagium vitandum spatio, aliis ab alio consistebant. quod vt ecclesiæ maioris collegium facilius exequeretur, subterraneam viam ab ædibus canonicorum in ecclesiam ipsam eo tempore Carolus fodi, construique iussit. Hic fuit maximi illius periculi exitus, vnde magnam vrbi ruinam intelligentes omnes extimescebant. qua in re singularem profecto Dei clementiam perpetuò gratissimis animis erga nos agnoscere Mediolanenses debemus; neque vmquam gratiarum agendarum finem facere. Quid in rebus tantis Carolo sit tribuendum; res ipsa loquitur. ipse

pro beneficio accepto gratias agant litteris monet.

Quot hominū millia tum in ciuitate, tum in diœcesi sint mortua, testatur Carolus.

Multa millia hominum pestis tempore nata sunt.

Duo ex tot Virginum monasteriis peste sunt tacta, & perpauca Virgines sunt mortua.

Quid Carolo in his rebus tribuendum sit.

Multa quæ aliis in tali casu proponat exempla Mediolanum habet.

ipse vero nihil suis laboribus, studiis, vigiliis, lachrymis tribuēs; piorum ciuium precibus, eorum maxime, qui simplices sunt, & incorrupti, omnia facta, impetrataque esse prædicabat. Habet certe Mediolanum, quæ proponat aliis in simili casu, tum sancti Pastoris, tum optimorum ciuium præclarissima exempla: siue, quod in primis graue est, requiratur, quod ad iuuandas animas; siue quod ad corpora subleuāda; & omnino ad omnium rerum aptam, rectamque gubernationem tenendam pertineat. Quid enim magis commune, quàm inuadente peste, sibi quemque, rebusque suis consulere; etiam a coniunctissimis discedere; longe, quantum potest, pericula fugere? quod magis peruagatum malum; quàm infectos deseri, rerum diuinarum inopia, curationeque omni destitui; plerumque etiam fame cruciatos, interire? quæ quidem contra diuino munere nobis euenerunt: vt vere Carolus dicere soleret, circumspectis rebus omnibus, piisque operibus ponderatis, fructum, quàm damnum multo maiorem fuisse ciuitatis. Ac singularis quidem Dei benignitas; ciuitatisque, vt in malis eiusmodi, singulare bonum, per se quidem apertum sine dubio fuisset omnibus: qui modo cogitare vellent, infinitæ prope multitudinis ciuitatem, pestilentia penitus occupatam, tam exiguo mortuorum numero; tanto rerum omnium ordine; tantis, tamque promptis ad salutem subsidiis feliciter euasisse. Sed illustrata sunt hęc omnia multo magis aliarum ciuitatum Italiæ casibus. quibus locis, etiam iisdem tentatis includendi populi remediis, longe maxima strages laicorum, sacrorumq; hominum fuit; ipsis quoq; marium, fœminarumque monasteriis occupatis. de ciuitatibus loquor, quas vere pestis complexa est: nam verius quædam tentatæ sunt, quàm occupatæ. De rerum autem procuratione, quæ vel ad sustentandum corpus, vel ad subueniendum animæ pertinerent; de gubernatione tota; de supplicationibus aliarum ciuitatum, nihil attinet scribere: quæ quidem rebus Mediolanensibus (notam rem cōmemoro) ne minima quidem ex parte conferenda sunt. Addere huc item potest, qui velit; vt clarius, quomodo nobiscum actum sit, agnoscatur, eorum recordationem, quæ ante annos

circiter

circiter sexaginta Mediolanenses pestilentia vexati non semel pertulerunt. id tantum commemorabo, quod Galeatius Capella refert; anno M. D. XXIV. cum pestis ciuitatem neq; tunc primò, sed quartò iam per id tempus inuasisset; Dux, Senatus, Magistratus omnes sese recepissent Modoëtiam; eò breui ventum esse, vt res ipsæ ad victum necessariæ penitus deficerēt. tum infectorum maximum numerum, qui è ciuitate, vt fit, emissi fuerant, captis armis in vrbem ingressum, noua pericula intulisse. supplicationibus demum, extrema rerum conditione habitis, ita diuinam misericordiam impetratam; vt quatuor mensibus tamen amplius quinquaginta millia hominum in vrbe interirent; præter alios innumerabiles, qui in oppidis desiderati sunt.

D E

DE
VITA ET REBVS GESTIS,
CAROLI CARD. S. PRAXEDIS ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI,

Liber Quintus.

Quæ post pestem, contra Caroli acta gesta sunt.
CAPVT. I.

VM res tantas Carolus gesßiſſet; restabat, vt iis præmiis afficeretur, quæ præstantiſſimo cuique, ex iis, qui Christum ſequuntur, in terris quidem ſunt expectanda. dico, vt variis rurſus moleſtiis, acerbitatibuſque premeretur. Id cum Diabolus ad impediendum commune ſalutis negotium ſemper curet: ſæpenumero etiam Dominus permittit; ne ſeſe homo magno ſalutis periculo efferat: & eo maiorẽ gloriæ mercedem accipiat in cœlo; quo grauioribus in terra perfunctus eſt periculis, & laboribus. Caroli res peſtis cauſſa geſtas, præſentes, abſenteſque; ij quoque qui initio in multis diſſenſerant; diuinis laudibus extulerunt: & pene ex vltimis terris, etiam regiæ miſſæ fuerunt gratulationes. alieni homines, ac maleuoli coacti ſunt vel obmuteſcere, vel probare multa. Sed non ideo tamen non fuere; qui proximis annis duobus, negotium ei grauius etiam, & moleſtius, quàm antea variis de rebus faceſſerent. ac ob ea ipſa, quæ peſtilentiæ cauſſa fecerat, criminis aliquid inuenirent ad Pontificem Gregorium deferẽdum. Igitur Gubernator, qui iam inde

Hominem tentari cur permittat Deus.

inde ab eius cui successerat tẽpore, alienum, a Carolo animum propter ea quæ tum acciderunt habuisse videbatur; vix morbi sublatis impedimentis, iurisdictionis ecclesiasticæ negotium instaurari curat: Senatus nomine Romam ea de re mitti iubet. delectus est Iacobus Ricardus iurisconsultus Laudensis; nunc Senatus Mediolani Præses, cuius virtutem, diligentiam, studiumque, cum regij legati probarent; modestiam quoque, & aduersus Carolum reuerentiam ipsi quoque Caroli procuratores laudabant. Ac eodem fere tempore venit a Rege missus ex Hispania Marchio Alcannisij, vir prudens, & pius; qui diu iam omnium iuris ecclesiastici controuersiarum caussa expectabatur, quæ in aliis quoque erant Regis prouinciis. de quo principe viro silendum non videtur; licet regiam caussam caute, ac diligenter egerit; optimo tamen animo, summaque obseruantia in Carolum fuisse: nam & a Rege plurimi illum fieri affirmare solebat: stultumque omnino esse palam semper prædicauit, de ipsius mente quidquam a sanctitate alienum suspicari. Itaque Gregorij Pont. iussu nonnulli Cardinales, viris aliis eruditissimis adiunctis, rem totam cognoscendam susceperunt. Sed ad pristinas caussas addi Gubernator iussit recentem de pestilentia querelã; quòd de sacris hominibus pestis caussa custodiendis, & liberandis Carolus constituerat: feceratque, vt omnes, quicumque ecclesiasticæ administrationis gratia opus fuissent, ad omnia loca peruenirent, suorum tantummodo de sanitate testimoniis acceptis. eam ob rem ciuitatem scilicet in discrimen adduxisse criminabatur. Præterea Caroli administrationem, eiusque Vicariorum foris, & in vrbe magno studio scrutatus est, si quid inueniret errati; vt multis eum posset nominibus accusare: vsque eo, vt si ecclesia rectore careret; si quid forte grauius publice peccãti pœnitentiæ nomine imponeretur; & alia eiusmodi diligenter obseruarentur; & iis de rebus testimonia Romam mittenda colligerentur. Procuratores castellorum agri Mediolanensis eiusdem iussu multi Mediolanum vocati; varieque de Vicariorum actionibus interrogati sunt: qui tamen licet minarum aliquid interponeretur, & ea de caussa non sine magno incommodo,

Gubernator iurisdictionis ecclesiastica instaurari curat negotium.

Marchio Alcannisij cõtrouersiarum caussa ex Hispania mittitur.

Quid de Regis mente referat Marchio.

Multas scrutatur vias Gubernator vt Carolum apud Pontificem accuset.

pluribus diebus in vrbe detinerentur; adduci non potuerunt, vt contra Vicariorum ipsorum sacram gubernationem quidquam dicerent; aut vero, quod magis cuperetur, litteris consignarent. Quarum rerum idoneos quosdam Gubernator nactus videbatur administros; ex quibus nonnulli Carolo plurimum ob eius merita debebant. Ciuitatis consilium in ea caussa, sibi adiungere curauit: adduxitque tandem, vt primò litteras; deinde etiam, vti dicetur, nobiles legatos ad Pontificem mitteret; & de multis, quæ ipse iniusta iudicabat, populi nomine conquereretur.

Accusationis capita.

Accusationis vero capita erant; de ludis publicis, saltationibusque prohibitis; de festorum dierum integro cultu vindicato; de peccatorum quorundam absolutione, ob frequentiam, licentiamque nimiam, reseruata; de primo die Quadragesimæ in antiquum statum restituto; de seruitute, atque iniuria sacrarum ædium, ianuis a lateribus clausis, sublata; de marium, & fœminarum ad honestatem, decusque sacrum conseruandum in ecclesiis separatione; de beatorum patronorum Protasij, & Gervasij festo die, cultuque veteri redintegrato: & si quid simile forte nobis excidit. Quæ quidem, quoniam fieri non poterat, vt duriuscula quibusdam non viderentur; qui per se iis rebus commoti essent, eos tali auctoritate contra Pastorem suum multò grauius incitari; qui vero quieti, tentari magna ex parte, & non mediocriter commoueri, necesse erat. Interim vero si quid ipse horum posset, id reipsa, factisque disturbare, rescindereque studebat. quæ Carolo displicerent, ea studiose conari videbatur. nam

Quæ Carolo displicent renouat Gubernator.

saltationes instaurauit; hastiludia etiam alieno prorsus tempore exerceri iussit: quæ olim de sodalitiorum cœtibus habendis turbata erant, renouauit. Ad hæc quæ collegia, monasteria, quiue priuati vellent ex sacris, profanisque ordinibus, Caroli iussis, decretisue resistere; iis omnibus Mediolani, Romæ, auctoritate, gratia, suorum opera sese præbuit adiutorem: omniaque regij nominis integumento studuit honestare. Quæ Carolus melioris disciplinæ gratia faciebat; ea sæpius in personæ suæ sine caussa vertit iniuriam; & ea de re magis etiam sese commotum præbuit. Neque, licet Carolus eum quandoque paterno moneret

ret officio; qua de caussa, quoue animo faceret, simpliciter aperiret; rerum quas contra is tantopere laboraret, fructum ad Dei cultum, salutemque hominum demonstraret; acquiescebat vllo modo tamen. Huiusmodi Gubernator per eos annos magno studio, vehementiaq; & sua sponte incitatus, & ab aliis, vt ferebatur, instigatus egit: & in ea contentione tamdiu perseuerauit, quamdiu licuit in vita commorari. At sacri quoque ordinis homines in multis ad rem perficiendam, Carolique solicitudines, & curas augendas, ex altera parte non defuere. quod quidem earum rerum, quæ contra sanctitatis excellentis viros insectando fiunt, plerumque solemnis accessio quædam, atque cumulus esse solet. Cœnobitæ magna ex parte, propter ea, quæ circa suam, virginumque sibi creditarum disciplinam, eo quoque tempore Carolus agitauit, illi sese infensos admodum præbuerunt; præsertim ob eas hospitales ædes, quæ virginum cœnobiis ipsorum commodo sunt adiunctæ: quarum corruptelas quasdam tolli studebat. itaque Romæ quidam eorum, occasione ex ceteris, qui aduersabantur, arrepta, in eum, eiusque existimationem acerbe, quantum potuerunt, inuasere. Religiosioris item ordinis nonnulli, aliqua ex parte consenserunt; Caroli studiis, atque operibus non obscure detrahentes; & caussam aduersariorum probantes. ac inuenti sunt, qui de suggestu celeberrimis in concionibus, id facere non vererentur. quorum dictis, Principis, ac omnium, qui cum eo Caroli oppugnandi negotium susceperant, animis acuebatur: alebatur multarum rerum licentia, quas iamdiu Carolus communi bonorum consensu, tollere contendebat: offensiones omnino publice ac priuatim extabant graues, & multæ. Quod libertatis genus, cum tacitus mira patientia, bonis indignantibus, diu Carolus tulisset: priuatisque tantum admonitionibus temperari beneuole curasset: demum iustitiæ seruandæ necessitate, gregisque sui charitate coactus, remouendum esse, coërcendumque statuit. ac ea concionandi ratio reprehensa Romæ grauiter, & punita est. Fuisse autem ex iis quoque, qui præcipuo religionem studio colere profitentur; qui diuersum a Carolo sensum haberent; haud

Ecclesiastici ordinis homines quidam, Carolo curas augent.

ſcio mirandum ne ſit. nam vt quiſque varie affectus eſt, ita varie ſentire oportet. non eſt erga Deum par omnibus pietatis ardor. neque omnes ex iis, quæ proponuntur, optima ſequuntur perpetuo. humanæ prudentiæ rationibus interdum, quàm religioſo, diuinoque lumine, quidam magis ducuntur. Diuerſa etiam ſunt eorum, qui religioſe viuunt. inſtituta; immo diuerſæ ipſius ſanctitatis viæ: hic ad ſeueritatem, duritiemque; ille ad comitatem, ſuauitatemque procliuior. Intra fortitudinis, temperantiæ, omnium denique virtutum gradus, alius ad ſummos nititur, alius inferioribus contentus eſt. Quæ quidem hominum varietas ferenda eſt; ſi modo ipſi ſe inuicem ferant: ac non alter alteri, quia diuerſam ſequatur rationem, detrahere velit, & obtrectare. id enim non admiratione ſolum, ſed caſtigatione dignum videtur; præſertim ſi in Præſulem fiat, & publico loco; quod nominatim ſacris ſanctionibus vetitum eſt. quod quidem vitium in tantis humanis perturbationibus ſtudioſe cauendum eſt, ac diligenter. impulſus enim, quo ad aliena reprehendenda mortales feruntur; vehemens plerumque eſt: ac vt quiſque ingenio, doctrinaque maxime valet; ita ſolet acerrime, niſi magna virtus reſiſtat, ad id incitari; libentiuſque in excellentes, & ſpectatiſſimos viros: quòd vel ad gloriam illuſtrius id videatur; vel ad excuſationem commodius, ſi quis ea non aſſequatur, quæ non excellere, ſed extra virtutis modum prodire iudicat. Interdum ex hominum exiſtimatione; immo ex ipſa religionis exercitatione, atque etiam ex aliqua diuini luminis illuſtratione, ſeſe homines infirmi efferunt; ſibique de ceteris iudicium arrogant. Vrget etiam maxime principum virorum auctoritas, & gratia: qua non moueri, & a recta mente non deduci, ſolidæ pietatis, & conſtantiæ eſt.

Hominum varietas ferenda.

De Oblatorum Congregatione. & reliquiis eccleſiæ maioris. Cap. II.

INTER eas accerbitates, quarum exitum poſtea exponemus, Carolus nouas quærere non deſiſtebat ſalutaris vitæ progreſſiones. etenim ex præterita peſtilentiæ calamitate, quemadmodum aliis mortiferi æſtus venenum in membra iniectum; ita illi pietatis, & charitatis ardor in animum immiſſus videbatur: tuncque

tuncque magis quàm vmquam antea erat ad summos sanctitatis, perfectæque disciplinæ gradus erectus. Illud inter alia, sublato statim pestilentiæ morbo, curauit; vt cœnobiticam vitam vna cum clericis suis institueret. de qua tamen antequam narro; de sacris reliquiis dicam, quas ille sub altare subterranei sacelli; quod veteres Confessionem appellarunt, in ecclesia maiore recondidit. Sacellum hoc ipse perficiendum curauit, in primisque coluit; in eo Missæ sacrum frequenter facere solitus fuit; non semel integro noctis spatio pie vigilauit: in suo denique testamento sanctis reliquiis, sacraque, & pretiosa supellectili locupletauit. tunc autem ibi condidit corpora sanctorum martyrũ Cantij, Cantiani, & Cantianillæ; & item Maximi militis Thebæi: sanctorum Episcoporum Mediolanensium; Monæ, quod ab ipso Carolo antea è Fausti ecclesia translatum diximus; Dionysij, quod vna cum Aurelij itidem Episcopi reliquiis, olim ab ecclesia Dionysiana translatum fuerat; & Galdini, quod Pontificiis insignibus, vel eorum saltem vestigiis ornatum, ita in arca marmorea inuenimus, vt primo fuerat sepultum. cineres sanctæ Pelagiæ; vnum ex ossibus sancti Iuliani Episcopi Cenomanensis. ex iis autem corporibus cũ non modica pars ossium desit; quorundam etiam capita: crediderim ea esse in aliis ecclesiis, quę eadem se habere corpora prędicant. Ea igitur omnia Carolus ad id tempus alieno fere loco habita, summa diligentia, decentiaq; condidit. & in cellula sub terrã fabricata, testudine super eam ducta, insculptisque litteris firmiter clausit, mense Ianuario anni M. D. LXXIIX. Capita vero martyris Thebæi, Monæ, & Galdini & item martyrum fœminarum principis Teclę minime condidit; vt thecis argenteis includerentur; & celebritatis caussa in altari de more proponi possent. Redeamus nunc ad cœnobiticam institutionem. Cum pro Episcopalis vitæ statu, qui religiosos ordines quoscumque perfecta, optimaque vitæ institutione antecellit; & vtinam re, factisque semper antecelleret; humana studia Carolus, resque caducas animo iam penitus abiecisset: ad rem perficiendam, aliosque exemplo commouendos, illam animi conformationem, re ipsa præstare, factisq; exequi cupiebat.

Subterraneum sacellũ in maiori ecclesia perficiendum curat Carolus, in quo nonnulla sanctorum corpora condit.

Cœnobiticam vitam vna cũ clericis more veterum episcoporum instituere cupit.

quod quidem ad imitationem eorum veterum Episcoporum valde pertinebat, quos in primis sancta colit Ecclesia. Egit primo ea de re cum canonicis maioris Basilicæ; quos ea cõiunctionis accessione, vti vere fratres arctius complecti volebat; & tamquam ecclesiæ senatum, vt veteres dixerunt, in ecclesia gubernanda coniunctè magis adhibere. neque vero id a superiorum instituto valde aberat; nam inter se olim eiusmodi vitæ rationem Mediolanenses canonicos, collatis in communem vsum fructibus, sub Archiepiscopo Oberto habuisse, testantur Eugenij tertij summi Pontificis litteræ; quas aliud agentes nos eo ipso tempore forte reperimus. volebat vero ipse quoque Carolus reditus suos omnes, vt alij, conferre: vt qui ei curæ præfectus esset, habita ratione dignitatis, officij, & eorum omnium, quę Caroli persona, sancte tamen, postulabat; prout cuiq; opus fuisset, distribueret. & omnino quantum pro ratione dignitatis posset, pari conditione cũ suis fratribus viuere, in animo habebat. Sed quamuis ex eis nonnulli consentirent, quibus vitæ ratio ad diuinorum consiliorum præscriptum proposita erat; ceteri tamen adduci non potuerunt. Id cum minime successisset; aliam societatem instituere constituit, clericis omnibus communem. qui cœnobiticæ disciplinæ imitatione viuentes, ecclesiæ Mediolanensi multò magis, quàm ceteri clerici mancipati, Archiepiscopoque addicti, sacra munera, quæ pro tempore, vsuque ecclesiæ oporteret, prompto animo ex Archiepiscopali iussu obirent. In eum numerum plures canonici, vna cum aliis presbyteris, & clericis nomen dedimus.. vitæ conditiones post multa, Romano Pontifice consulto, hæ fere eo quidem initio constitutæ sunt: vt Oblati S. Ambrosij ij dicerentur; quòd non certo homini, sed ecclesiæ Ambrosianæ sese addicerent; vtque Archiepiscopo semper obedire promitterent, voti vinculo astricti. hæc vero eorũ munera fere commemorata sunt; ecclesias perlustrare, ac recognoscere; parochi munus, vbicumque necesse esset, ad tempus sustinere; sacras habere conciones; muliebribus cœnobiis sacris ministeriis inseruire; christianæ doctrinæ rudimenta per ecclesias docere; collegiorum a Carolo institutorum guber-

Aliam societatem erigere constituit, nomen dant multi, & Oblati sancti Ambrosij nuncupatur.

Huius societatis munera quæ sint.

gubernationi operam dare: Archiepiſcopalis etiam domus miniſteria obire. quibus quidem in rebus ita Carolus iis vti conſtituit, vt tamquam Apoſtolicos viros, quocumque opus eſſet, mittere; tum ad arbitrium ſuum reuocare, poſſet; vtpote iis vinculis ſolutos; quibus clerici paſſim detinentur, haud penitus Deo, Eccleſiæque traditi; ſed arbitratu ſuo viuentes; & commodis, vtilitatibuſque ſuis, ſuorumque ſæpe ſeruientes. quòd ſi qui magis ad vitæ perfectionem accedere, rebuſque ſuis omnibus, quæ poſſideri poſſunt, per votum ſe vellent abdicare; aut vero facultates ſuas retinentes, earum tantummodo poteſtatem ad Archiepiſcopi arbitrium deferre; eos admiſit. Laicis item locum dedit, qui ~~ſine voto~~ operam ſuam facultatis, artificiiue cuiuſpiam nauare vellent. Vota eius conditionis eſſe ſtatuit, vt ea poſſet Archiepiſcopus remittere; & iis aſtrictos, cum opus eſſet, liberare. ſocietate non excluſit, qui certis eccleſiis addicti eſſent: quarum beneficia tamen dimittere, ſicuti neque accipere, ſine Archiepiſcopi conſenſu non poſſent. Ita cum multi ſeparatim per varias eccleſias, alioſque locos viuerent: certa quoque collegia conſtituenda decreuit, vbi clerici ſimul, tamquam in cœnobio vitam agerent. quam ad rem idoneos ſocietati reditus aſſignari Pontificia auctoritate poſtea curauit: negotiumq; totum confecit; quemadmodum inſtitutionibus eo de genere editis fuſius continetur. Eiuſmodi ſocietatis inſtitutionem viſus eſt ſtudioſiſſime Carolus, ſi quid vmquam, ſuſcipere, & proſequi: vt in alliciendis ad eam clericis, humanitate, officio, familiaritate, oblitus interdum fere videretur grauitatis, amplitudiniſque ſuæ. erat enim ad animarum ſalutem omnibus viribus quærendam tanto ardore incitatus; in quo congregationis illius ſumma conſiſtere debebat; vt nihil in eo genere facere ſe poſſe, exiſtimaret, quod minus non eſſet, quàm res ipſa poſtulabat. Plurimis id perſuaſit; maxime tunc oblata diœceſanæ ſynodi occaſione; in qua tribus de more concionibus; propoſitis Dei miniſtrorũ officiis; contra vero eorundem negligentia ante oculos conſtituta, licet modico admodũ ſpatio ad meditandũ dato; clerum adeo commouit; vt multæ lachrymæ profunderentur: presby-

Quibus modis ad hanc societatem ingrediendam clericos alliciat.

In Diœcesana synodo dū concionatur, lachrymantur multi.

presbyterique; quorum alioqui plurimi diuturna quadam consuetudine ad res eiusmodi obdurescere solent; ad munera sua diligenter, sanctcque obeunda mirum in modum accensi discederent. præsertim vero tertio die, visus est multis diuino spiritu afflatus, inusitatam quandam, diuinamque dicendi vim adhibere. Vnum ipse collegium constituit, ad ecclesiam sancti Sepulchri: quem locum boni presbyteri nonnulli, Monetaque inter eos, etiam ante Carolum Archiepiscopum colentes, antiquam Mediolanensium clericorum disciplinam, in maxima ciuitatis corruptela retinebant. In ea igitur ecclesia societatem, actis interuenientibus, instituit XVII. Cal. Sept. & primos sese offerentes celebri ritu, apparatuque recepit. quos alij magno numero secuti sunt: quamuis Caroli præsentia per mortem de medio sublata, locum multi deseruerunt; beneficiaque, aut alias vitæ conditiones quæsierunt; iis ad S. Sepulchrum relictis; qui vere sese Ambrosio, ecclesiæque Ambrosianæ tradiderant. At collegium, societatemque, quoad vixit, Carolus numero, sacrisque muneribus florentem conseruauit: Oblatis ipsis multum vsus est: in eo semper perseuerauit, vt eius ordinis clericos benigne admodum tractaret, charosque haberet. collegium frequentabat; sacra munera in eo, sacrasque & pias exercitationes publice instituebat: tum vero priuatim communicationes, consultationesue rerum ad eam disciplinam, & omnino ad clericales virtutes pertinentium, certis temporibus cum eis familiariter habebat, imitatione regularis instituti. Cum in eo collegio grauissime presbyter ægrotaret, & mediocrum sententia morti proximus crederetur: ibi Carolus ipse humilia fraternæ charitatis officia captans, tanta assiduitate, die, nocteque ei affuit, atque etiam sæpius ministrauit; vt singularem benignitatem, eximiamque tanti Præsulis humilitatem omnes obstupescerent: neque vero deseruit; donec post dies multos, quibus ille semper fere animam trahere visus est, mortis periculo liberatū reliquit. quod Caroli sanctitati, precibusque a Domino quasi per miraculum concessum esse, plerique crediderunt.

Inchoata a se societatis collegium ad ecclesiam sancti Sepulchri instituit.

Presbytero in collegio ægrotanti ministrat sæpe.

ANIMI

ANIMI diuinitus ardentis indicium, præcipuique res exempli visa fuit omnibus Taurinensis peregrinatio. Habet Sabaudiæ Dux, magno Dei beneficio, Sindonem illam, qua sanctissimũ Iesu Christi corpus olim pij viri de cruce sublatum inuoluerunt. eam Carolus cum visere iam antea optaret; tum a pestis calamitate magno eius rei desiderio cœpit teneri; neque amplius illius explendi tempus sibi differendum statuit. Ea re accepta, Dux Emanuel, qui alioqui, & sacrum linteum ab oppido Camberio, quod vltra Alpes situm est, Taurinum transferre iustis de caussis in animo habebat; & Caroli præsentia, consuetudineq; frui pro sua pietate, & in eum obseruantia cupiebat; occasionem arripuit; Carolum inuitauit; & linteum transferri iussit; Iter pedibus facere Carolus constituit, quod est passuum octoginta millium. ex plurimis, qui libentissime profecti essent, idoneum comitatum, sacrorum, piorumque hominum delegit. itineris, exercitationumque rationem ordinauit. dictus est profectioni dies. Pridie vero eius diei, comitibus conuocatis, exposuit quid in itinere fieri vellet. mane a sacerdotibus missa facta; accepta ab aliis sanctissima Eucharistia; omnes affuerunt cum baculis, & indumentis; quibus solent pia de caussa peregrinantes vti. quibus ex ecclesiastico ritu, cum Carolus benedixisset, discesserunt. clerus maioris ecclesiæ vsque ad portam ciuitatis comitatus est. ibi Carolus breuiores vestes, baculumq; sumpsit. tum canonicos pie admodum, atque amanter singillatim complexus, magna cum multitudinis quæ secuta erat, piaque iucunditate, dimisit; & iter ingressus est. Itineris ratio fuit: summo mane, sacris procuratis, aderant omnes; & ab ecclesia initiũ erat proficiscendi. bini ibant; & horis certa ratione distributis; nunc ei rei a Carolo præfectus, salutarem meditationis materiam tradebat; nunc taciti, & meditantes ibant: pias animorum conceptiones postea conferebāt: aliàs alternatim psalmos pronunciabant, interdum ex calculorũ corona, quam manu tenebat quisque, precationem Dominicam, & Angelicam salutationem inter se repetebant. ambulantibus denique nihil otij relinquebatur; totum viæ tempus salutariter consumebatur. Cum meri-

Taurinensis peregrinatio. CAP. III.

Sindon qua Christi corpus fuit inuolutum apud Sabaudiæ Ducem.

Camberio Taurinum Sindonem Dux transfert.

Ad sacram visendam Sindonem pedibus iter facit Carolus.

Quid in itinere seruari velit, exponit.

Quo apparatu ad iter se accingat, quo ordine procedant quibusue exercitiis occupentur peregrini.

meridie, vesperique ad oppida hospitij caussa venerant; adibant ecclesiam primo; ibique Carolus more suo genibus flexis, cum suis canonicarum horarum preces obibat; licet corpore de via sæpe non mediocriter languenti. dum manebant; mensa, quæ semper moderationem, ne dicam inopiam præseferebat, sacra lectione, pioue sermone minime vacabat: reliquum temporis, quod erat exiguum, rebus corpori necessariis dabatur. Mirificus

Frequens populorum concursus ad peregrinos visendos, simul & excipiendos.

erat toto itinere concursus ad vias, quibus pius comitatus transibat. in oppidis, vicisq; in quibus fortuitum semper hospitium eligebatur; vt mira omniũ commotio; ita singularia erant christianæ benignitatis officia. certatim omnes honoris, & reuerentiæ significationes dabant. certatim etiam quandoque ad domũ quisq; suam rapiebant peregrinos; vbi pie admodum, amiceque eos tractabant; pedesque lauabant. aliàs vero, si aduentus differretur ad noctem, lumina ex cunctis ædibus proferebãtur. comi-

Episcopus Vercellensis cum viris religiosis numerum peregrinorum auget.

Maxima alacritate incommoda sustinet Carolus.

tes in itinere multi sese offerebant. Ioannes Franciscus certe Episcopus Vercellensis, vna cum aliis viris religiosis, ab vrbe sua numerum auxit. Quamquam autem ipsa tota actio ita ordinata, plena optimi, & inusitati exempli erat; quædam in Carolo tamẽ præcipue licebat passim obseruare: singularem quandam hilaritatem, quam ex incommodis hospitiis capiebat: non patientiam solum, sed gaudium, quo pluuias, lutum, alias viæ difficultates, corporis etiam defatigationem perferebat: ex qua ægre admodum sæpenumero membra trahere videbatur. interdum etiam antequam cibum sumeret, mira humanitate, & modestia ieiunus adhuc aliis prandentibus legebat. Toto iucunda res fuit itinere; amplissimi Pontificis personam videre cum inopis peregrini humilitate coniunctam. sed iucundissimum omnino spectaculum; cum eo quarto denique die Taurinum ap-

Dux cum principibus viris tum ecclesiastici ordinis, tum secularis peregrinis obuiam procedit, magnoque cum honore illos excipit.

propinquante, qui fuit V. Id. Octobris; post Archiepiscopum, nobilesque viros multos, Dux ipse cum Principe filio; tum Cardinalis Vercellensis, multique Episcopi, qui conuenerant, obuiam humili, atque abiecto peregrinorum numero; cum nobilissimo comitatu, armatorumque militum ordinibus processerunt; faustisque salutationibus, cum magno tormentorum bel-

licorum

licorum ſonitu exceperunt; ſeque ſocios itineris modici, quod reſtabat, in eum numerum intulerunt. Ventum eſt primò ad maiorem eccleſiam precandi cauſſa; poſtea in palatium ad ſacellum ſancti Laurentij, vbi ſacra Sindon erat; maxima cum hominum multitudine; non ſolum ex vicinis locis, ſed Mediolano, & ex aliis ciuitatibus, regionibuſque, qui rei fama permoti, cupide conuenerant. Ibi Carolum quaſi factum ſubito ex egente ditiſſimum, non ſine delectatione obſeruabant multi, magnificentiſſimo, planeque regio apparatu, quem præcipuo ſtudio Dux adhibuit, ita plane vti, vt tuguriis in itinere vſus fuerat. Ac licet ob exorta itineris labore ſub pedibus tubercula, ita laboraret, vt inciſione etiam opus fuerit; noluit iacere tamen, & munera ſua libere ſemper obiit. poſtero die priuatim peregrinis ſanctum Linteum oſtenſum eſt; Carolique iuſſu multa de eo dicta ſunt ad animos, ex tali ſpecie per ſe maxime commotos, magis etiam excitandos. publice deinde ſpectandum in ampliſſima platea, præſente, tenenteque Carolo cum Epiſcopis omnibus, Pontificiis veſtibus indutis; Duce, nobilitate, omnique populo aſtante, propoſitum fuit. Mox ante illud in maiore eccleſia decenter, cum perpetua ſacrorum virorum, & religioſæ militiæ cuſtodia, collocatum; quadraginta horarum ſupplicationem de more Carolus inſtituit; horis clero, & populo ad conueniendum, precandumque diſtincte diſtributis. quo in ſupplicationis munere partes ſuas minime deſiderari Dux ipſe paſſus eſt. ſingulis horis, ſingulas conciones viri ſacri, ſuam quiſque, Carolo de more id exigente, habuerunt; etiam Epiſcopi, & Cardinalis ipſe Vercellenſis. Carolus vero plures habuit. Cumque plurimos adueniſſe ex propinquis vallibus hæreticos animaduerſum eſſet; tum ad eos ſanandos conuerſæ ſunt conciones; tum tempus ſupplicandi etiam prorogatum. Octauo demum die Carolus, cum toto eius temporis ſpatio in eccleſia, intra parietes, in menſa, & vbique ſalutaria dicta, exemplaque, vt cuiq; coniicere facile eſt, abunde protuliſſet: iam iam diſceſſurus, longos habuit cum Duce de imperio pie adminiſtrando ſermones. tum vero ſurrexit ampliſſimus Princeps; & ad Caroli ſeſe pedes abiecit; idem-

Peregrinis priuatim ſanctum Linteum oſtenditur.

In platea publice ſpectandũ proponitur.

Quadraginta horarum ſupplicationem in maiori eccleſia inſtituit Carolus.

Huius rei cauſa Hæretici Taurinum conceduntur.

Diſceſſurus Carolus cum Duce longos habet ſermones.

Ducis filiorumque humilitas & erga Carolum obseruantia.

idemque Carolum Emanuelem filium, nothumq; Amadeum facere iussit. ac supplex, vt sibi, filiisque benedicere vellet, postulauit. recusabat Carolus, suum id eo loco non esse dicens; & quantum poterat, eum erigere conabatur. instabat vero Dux, seque, nisi sacri signi expetitum munus accepisset; negabat surrecturum: cum lachrymas neque Dux ipse, neque astantium quisque tenere posset, in tam præclara, atque illustri singularis pietatis, religionisque specie. cum impetrasset tandem, quod postulauerat; iussit Principi filio, Carolum obsecraret, vt se filij loco semper habere vellet; ipse perpetuò tantum virum coleret, eiusque præceptis studiose obediret. tum ipse quoque Carolum ea de re vehementer orauit. Id re ipsa effectum est: nam paulo post Emanuele mortuo, Carolus Emanuel Dux factus, Cardinalem Patris loco semper habuit: illeque Ducem quibus rebus potuit semper ad salutem, imperiique prosperitatem amantissime iuuit: neque tempus vllũ prætermiserunt, quo simul esse possent; quin eo studiose vterentur. Ita se habuit peregrinatio illa, pietatis fructu sine dubio in omnes partes vberrima; Caroloque ipsi ob sanctissimi Lintei in primis cõtemplationem diu expetitam, deinde etiam ob perspectam Ducis singularem pietatem, Principisque optimam indolem, iucundissima. Non est prætereundum; nobilissimam ciuitatis matronam, baculum, quo ille in itinere vsus erat, magno studio conquisitum apud se pie seruasse, atque inter res charissimas habuisse. vt videatur Dominus huiusmodi honores prorsus inusitatos Carolo tunc eo loco haberi constituisse; cum alibi solicitudines, & molestias inusitatas sustineret. Inde Carolus accepta ecclesiarum quarundam visendarum occasione, diuertit ad Varallium montem, vt propositis per loci illius imagines Domini perpessionibus; ipsam rursus quodam modo sacri Lintei miserabilem speciem, quæ eius vulnera, cruciatusq; omnes acriter admodum refert, absens renouata meditatione contemplaretur. Ibi animum diuinarũ rerum cogitationibus, corpus vero pane, & aqua tantum sustentauit; noctem totam ad ædiculam quandam, ex iis, quas mons plurimas habet, vigilias egit, vna cum Francisco Adorno societatis

Quid Principi filio iubeat Dux.

Nobilis Ciuitatis matrona baculũ quo in itinere vsus est Carolus conquirit ac pie seruauit.

Ad Varallium montem diuertit Carolus, spiritualibus exercitationibus occupatur.

IESV; quo sæpe sacrarum exercitationum adiutore vti solebat: demum Mediolanum rediit.

INTER alios salutares fructus, quos ex ea diuina pestis animaduersione populum suum percipere Carolus volebat, erat integra morum conformatio illius temporis, quod a festis Natalitiis ad Quadragesimam interponitur. cum enim superioribus annis, corruptelas eiusmodi non mediocriter moderatus esset; cupiebat, sperabatque, eas omnino tunc demum tolli posse. animis enim periculis, afflictioneque deterritis; verisimile videbatur fore, vt consuetum illum ad voluptates impetum homines remitterent; & ad diuinum cultum attentiores in posterum redderentur. Atque anno M. D. LXXIIX. hoc est extincta vixdum pestilentia; ita prorsus euenit, vt ille cupiebat: quamquam, quod ad Principes viros attinet; non tam fecit recens morbi, periculorumque memoria; quàm pietas optimæ fœminæ Annæ, Gubernatoris vxoris; quæ rebus diuinis, salutaribusque dedita, Carolique studiosissima, virum quantum poterat, in eo genere moderabatur, adolescentesque filios refrœnabat. ceterum reliquo anni tempore, quamuis a spectaculis, ludisque alieno; maxime vero iisdem proximi anni M. D. LXXIX. diebus, nihil ad moderationem valuit; non recens castigatio; non vxor; non Caroli studium; non rei frumentariæ inopia, quæ pestem consecuta est; non Belgica pericula, armaque Regi catholico, & Ecclesiæ sanctæ infestissime illata; quæ quidem vitiorum detestationem, supplicationesque exposcebant; non autem voluptates, & vitia. non Regis ipsius denique, regiæque familiæ luctus; immo neque ipsa etiam regia mandata valuerunt: cum tamen eorum quoduis per se valere debuisset. luctum regium intelligo, ex filij adolescentuli Ferdinandi Hispaniarum Principis obitu, adiuncta præsertim etiam Ioannis fratris nothi, quem Belgicis rebus præfecerat; Vinceslai Mariæ Imperatricis eius sororis filij; & Sebastiani Lusitaniæ Regis eius propinqui, morte. quibus de rebus, quæ quidem trium mensium spatio acciderāt, Regem & in mœrore esse, & nouarum curarum accessione val-

Contra vitiosas voluptates, spectaculaque pugnat. Finitimas ecclesias iuuat. CAP. IV.

1579.

Multos habet Gubernator quibus resipiscat impulsus, sed frustra.

Ob filij obitum pias ad Prouinciarum Præsides litteras dat Rex.

de premi credibile erat. Atque Ferdinando Octobri mense ante mortuo, cum ad Præsides prouinciarum Rex pias admodum litteras dedisset; Carolus iis vti commodum putauit, quæ Gubernator Mediolanensis acceperat, ad malas proximi temporis cõsuetudines excludendas. scribebat Rex, magno se quidẽ ex obitu filij dolore affectum, tum quod optimæ esset indolis, optimæque spei; tum quod ei se, vt primogenito, & Principi hæredi iureiurando regna Hispaniarum obstrinxerant. se tamen eiusmodi a diuina manu æquo animo vulnus accepisse; imo gratias egisse; quod innocentem adhuc puerum a terreno, ad cœleste regnum transtulisset. proinde omissis luctuosis officiis, supplicationes publicas, ad impetrandam flagitiorum veniam, magnaq; reipublicæ incommoda deprecanda, decerni curaret. id quò facilius obtineretur; daret operam, vt quatenus regio ministro conueniret, flagitiosi mores qui calamitates inuehere solent, studiose corrigerentur. Carolus igitur Regem, Reginamq; prius religiose per epistolam consolatus; eas litteras, suis ad populum litteris inclusas, proposuit, atque edidit: populumque grauissime monuit, vt Regis sui fortitudinem obseruaret, & in aduersis imitaretur; incommoda maxima precando subleuare studeret; auctoritatem, iussumque abstinendo, beneque agendo exequeretur; idque in iis præsertim vitandis malis, quæ solebant ex publicis vitiosis voluptatibus proficisci. Varias autem supplicandi rationes, iis litteris, per ecclesias vrbis, aliasque præscripsit, atque instituit; pro catholica Ecclesia; pro regia prosperitate; pro salute mortuorum Principum: quibus etiam in sequentes menses populi pie, festis præsertim diebus occuparentur. quod vt alij quoque prouinciæ Mediolanensis Episcopi facerent, litteris ad eos datis, admonuit. Instituit eo tempore, quod postea fructuose publicis de caussis retinuit: vt parochi post vespertinum officium, certa capita populo in ecclesia congregato singillatim, tamquam precandi materiam, denunciarent; vt congruo tempore cuique capiti attributo, horæ spatium, tum mente, tum voce etiam, simul precando consumerent. Hæc Carolus cum prouidisset; quamuis supplicationes quidem non omitterentur;

Carolus Regem Reginamque per litteras cõsolatur.

Populo Regis epistolam suis inclusam litteris proponit.

Varias supplicandi rationes instituit.

terentur; in ipsis interdum plateis per religiosos viros de rebus diuinis sermones haberentur; indeq; ad ecclesias, & diuina officia homines cohortationibus inducerentur; ipse iam consueto ritu totos dies inter populum, & altare perseuerans precationi operam daret: consuetas tamen voluptates Gubernator excludi non est passus. qua de re commotus Carolus alteras litteras edidit, in quibus grauiter eos obiurgauit, qui calamitatum publicarum, Regis, salutisq; suæ obliti, tempora sacris precibus destinata vellent adhuc violare. sed nihil amplius effecit obiurgatio, nihil aliena tamen a sanctitate moderate commoti Patris; quàm vt eam Gubernator in maledicti loco haberet; & quasi crimen quoddam, vna cum aliis Romam deferret. immo cum superiores dies in spectaculis, publicisq; voluptatibus consumpsisset: rebus omnibus rursus ad insignem equestris ludi apparatũ dispositis; ipsam quoq; diem Dominicam sibi violandã putauit; quam esse Quadragesimæ caput, atque initium Carolus antea declarauerat; iamque vniuerso populo ita persuaserat, vt eam sancte obseruaret. quod idem facturus deinceps Gubernator in aliis sacri illius temporis Dominicis dicebatur. Sed Carolus cum id resciuisset, edicto subito promulgato, grauissimaque anathematis proposita pœna, ludos illos prohibuit, & sacrum institutum defendit: neque enim Gubernator sanctum Antistitis iussum, terribilemque pœnam ausus est contemnere. Multa quoque per ea tempora Carolus egit ad finitimorum vtilitatem; quorum erat illi, cum ecclesiæ suæ recta administratione, cura coniuncta. Prouinciæ suæ ecclesiis partim ab ipso, partim ab aliis perlustrandis, atque ordinandis consuli curauerat. Nouariensis visitationẽ, quæ restabat transtulerat in Ioannem Franciscum Vercellensem Episcopum: Laudensem vero in Franciscum Episcopum Nouariensem: Viglebanensem ipse hoc eodẽ anno, quippe paruam, paucis diebus recognouit. sed Nouariense negotium differendum putauit; quòd aliam grauiorem prouinciam, necessitatisque maioris Episcopo Vercellensi potius dandam iudicauit. A rebus Helueticis, Rhæticisque prouidus Antistes oculos non deiiciebat. videbat enim quàm miserabili

Ad populum iterum dat litteras.

Quo sensu hæc omnia accipiat Gubernator.

Ne in prima Quadragesimæ dominica die ludi fiant edictum promulgat Carolus.

Vt Prouinciæ suæ ecclesiæ perlustrentur curat.

De Helueticis, Rhæticisq; iuuandis rebus cogitat.

ſtatu eſſent eccleſiaſticæ res in multis earum regionum locis; quamque earum malum vicinum nobis. miſerebatur imperitæ multitudinis, cuius perniciem, vaſtitatemque augeri, peſtifero hæreſis morbo videbat. cura erat omnino Mediolanenſi Archiepiſcopo, ſed magis tali Archiepiſcopo digna. Atque in Heluetiis ad religioſiorem gubernationem adducendis, quatenus ad ea, quæ curæ ſunt Archiepiſcopalis, pertineret, multum profecerat: in aliis ſæpiſſime gentem iuuerat. & cum ab eis plurimi fieret; ſi quando ſe in eorum negotiis pacis communis, ſalutiſque cauſſa interpoſuerat, fructum tulerat laboris ſui non mediocrē. nouerat vero ex longo vſu, iam inde ab eo tempore, quo Heluetios habuit in clientela, quibus viis ad eos aditus eſſet; quaue ratione cum eis agi oporteret. Telinam vallem, quam Volturenam alij dicendam putant, omneſque populos, qui Rhætorum in imperio ſunt, variis item rebus tueri, adiuuareque ſolitus fuerat. Omnes ij ſcilicet, modo catholicè ſentirent, ſi quid opus erat ad res ſacras, animiſque ſalutares, confugiebant ad eum; de veniis Romæ impetrandis; de presbyteris, & concionatoribus adducendis; de religioſis collegiis conſtituendis, ad eum referebant. nonnumquam etiam litteris Principum ad Rhætos impetratis, piorum hominum libertati in religione tuenda conſulere ſtuduit. quibus rebus eorum calamitates, & pericula melius cernere potuerat. Curauerat inter alia, eundem Epiſcopum Vercellenſem Comenſi eccleſiæ recognoſcendæ, & ordinandæ Romana auctoritate præponi; quæ Mediolanenſi finitima per eaſdem regiones late patet. idque magis faciendum iudicauerat, quod Epiſcopus Comenſis officio ſuo, catholicis hominibus earum partium ſubleuandis, neſcio quomodo impeditus, parum fungebatur. Id muneris obiit Ioannes Franciſcus egregie; & per ea loca, etiam in hæreticorum imperio, catholicis ſæpe functus officiis, non ſine vitæ periculo, plurimos ad ſalutem iuuit; catholicos confirmauit: eccleſiæ Comenſi in vniuerſum; rebus multis pie reſtitutis; multis canonice conformatis; vtiliſſimam operam præbuit. Cum autem hoc tempore, vix id negotij ille abſoluiſſet; rurſus Carolus conſilium iniit, vt in præclariſſimo

Populis Rhætorum imperio ſubiectis in ſpiritualibus fert opem.

Vt Vercellenſis Epiſcopus eccleſiæ Comenſi recognoſcendæ præficiatur curat.

rissimo opere per eundem Episcopum progrederetur. itaq; nemo cum esset in regionibus illis, qui Romana auctoritate christianas res, catholicasque procuraret; & magna esset sacrarum rerum confusio; cum in Helueticis, Rhæticisque ecclesiis Visitatorem, & Internuncium Apostolicum Romę decerni curauit. Idoneum eiusmodi prouinciæ putauit virum illum; qui non tãtum sibi proponeret publicam amicitiam tueri; Romanamque dignitatem conseruare; quamquam & hæc studiose, atque diligenter; sed in primis diuino cultui restituendo, augendoque inseruiret. cuiusmodi nuncios Carolus desiderabat; præsertim ad nationes hæretico malo corruptas. Id vt perfectius ille consequeretur, consilio, studio, curaque sua præsto fuit, quibuscumque rebus opus esset. dedit etiam ex numero suorum ministros; M. Antonium Bellinum iurisconsultum in primis; qui nuper operam suam Carolo, atque ecclesiæ dicauerat. Ad easdem iuuandas nationes aliam quoq; iniit Carolus rationem: vt Mediolani collegium constitueretur, in quo earum nationum clerici piis moribus educarentur; catholicaque doctrina instituerentur. qui deinde sacerdotio initiati in patriam reuertentes, Ecclesiæ statum tueri possent. qua in re, licet Heluetiis, Rhætisque opem ferre vellet; Telinæ tamen valli cupiebat subuenire; & ei vicinitati omni, quæ est citra Alpes; tum propter loca nobis propinqua; tum ob ingenia quoque, non ad eruditionem tantum, sed etiam ad probitatem accommodata; quæ Carolus solebat non mediocriter commendare. negotium igitur iam multò ante propositum, & deinde intermissum, rursus suscepit; & quæ fuit Gregorij Pontificis pietas, etiam confecit. Assignata est collegio ecclesia, & ædes sancti Spiritus Mediolani, in qua olim Humiliatorum Præpositura fuit; tũc vero erat Cardinalis Alexandrini. cumque nihil tunc quidem suppeteret, quod perpetuò posset ad sumptus necessarios assignari; tribuit liberaliter Pontifex magnam pecuniæ summam, donec aliquid occurreret perpetuò tribuendum. Iacta sunt hoc anno Calend. Iunij collegij fundamenta. Carolus deinde diligentia, atque attentione vsus, stabiles facultates ab eodem Pontifice impetrauit; fructus Præ-

Vt idem Vercellensis Episcopus Visitator Internunciusque Apostolicus ad Heluetios, & Rhætos delegatur efficit.

Ad istarum Nationum clericos pie informandos Mediolani collegium constitui curat.

positurę Modoëtiensis sanctorum Iacobi, & Philippi; sanctę Crucis Nouariensis; S. Antonij Papiensis, ad aureorum nummum fere duo millia: atque ędibus illis alienatis, ampliores, commodioresque comparauit; in quibus pro facultatum modo magnus clericorum numerus, quos Archiepiscopus approbaret, educaretur, ad salutarem earum nationum vtilitatem. Insignes quoque Pręposituræ, quæ Mirasolis dicitur, fructus obtinuit, cessione Marci Sittici Altaëmpsij Cardinalis, anno M. D. LXXXI. ad aureorum fere tria millia, si integri percipiantur. quam piam, præclaramque liberalitatem suam Marcus in Constantiensium suorum in primis, sed Altaëmpsianorum quoque, & aliorum quorundam cõmodum redundare constituit; quemadmodum actis ipsis latius continetur.

Cardinalis Altaempsius Præposituram quæ Mirasolis dicitur Collegio resignat.

De concilio Episcoporum quinto; & constitutionibus clericorum regularium sancti Pauli.
CAP. V.

QVINTVM consueto anni tempore celebrauit Episcoporum suorum concilium; in quo multa decreuit ad fidem catholicam a vicinis hæreticis tuendam; ad christianam doctrinam tradendam, & in populo conseruandam; ad sacros dies, sacraq; tempora recte colenda; & ad alias christianæ disciplinæ partes tuendas, spectantia. præcipue vero de Episcopi, & presbyterorum officiis pestis tempore; & de omni cura, & gubernatione ad Dei sacerdotes tali tempore pertinente, ex iis, quæ experiendo, & perficiendo cognouerat, multa constituit. in quo nouam, & pulcherrimam Ecclesiæ Dei parauit supellectilem. quintum celebrauit quamquam quarti decretorum volumen Romam anno ante probationis caussa missum, vt absolueretur, nondum impetrare potuerat: inciderat enim in eosdem scopulos, in quos res eius reliquæ. Illius concilij Episcopi, cum aduertissent inter alias corporis afflictiones, illam quoque Carolum suscepisse, vt super asseribus cubaret; quod quidem ad salutarem, & quietam tali tempore gubernationem gregis sui a Domino impetrãdam, tunc fecisse credibile est: etiam, atque etiam ab eo postularunt, tandemque obtinuerunt; vt tantam remitteret asperitatem; & paleas saltem pro lignis substitui pateretur. Operam dedit post concilium valde opportunam; grauissimamque præsentiæ suæ tribuit

Vt tantam vitæ asperitatem remitteret Episcopi qui quinto interfuerãt prouinciali Cõcilio vix impetrant.

Quam auctoritatem Congregationi clericorum regu-

tribuit auctoritatem Congregationi Clericorum regularium S. Pauli: quæ nouas sibi constitutiones, cum ei veteres auctæ iam, & amplificatæ non sufficerent amplius, scribere, summo Pontifice approbante, instituerat. ipse enim pro sua antiqua erga eam voluntate, quòd libentissime commemoro, Patrum consultationibus ea de re habitis amantissime interfuit, & præfuit; omnia quæcumque constituenda iudicarentur recognouit, probauitque; & Pontificia quoque auctoritate confirmanda curauit: vt ex antiquis Episcopis vnum posses agnoscere, qui pro sui status eximia præstantia, etiam de eorum disciplina, qui excellentiorem christianæ vitæ formam propositam habent, optime iudicabant; atq; adeo illam ipsam vitæ suæ exemplo exprimebant. est vero, cur id diuini, maximique beneficij loco, quod facimus, ducere debeamus; quòd tanti viri benigno adiumento, atque auctoritate, iacta sint nostræ amplificationis fundamenta. nam & rerum nostrarum ab eo tempore euentus ita perspicue confirmant. At Caroli quoque beneuolentiæ, atque amori respondit semper ordinis nostri inter ceteros, vel potius, si bona omnium pace dicere licet, præter ceteros omnes, summa obseruantia, constansque eius studiis obsequendi, atque inseruiendi voluntas: vt tantum ei Patres obedire eiusque sanctos conatus iuuare studerent; quantum ille eos benigne complectebatur, & nouis semper beneficiis ornabat. Studuit eodem fere tempore diligenter; vt erat cœnobitarum disciplinæ iuuandæ studiosissimus; & ad eorum pia commoda, progressionesq; semper, etiam inter maximas occupationes, paratissimus; rebus ordinis illius componendis, qui sancti Ambrosij dicitur, Mediolanique, ac aliis quibusdam locis ritum seruat Ambrosianum. quibus vt res suas optime constituerent, religiosissimi Antistitis auctoritas, atque diligens opera non defuit. edidit libellum per id tempus, quem Memorialem inscripsit: vt ex eo Mediolanenses afflictionis, liberationisque suæ proximæ; tum caussarum, vnde profecta afflictio existimari debebat, memoria conseruata: res prosperas temperarent; gratias Deo haberent, agerentque semper; sibique in posterum cautius prouiderent.

[Margin: ...larium sancti Pauli. præsentia sua tribuat.]

[Margin: Libellum edidit perutilem.]

ad Constantiam Augustam. & Ioannes eius vitæ scriptor, qui pluribus post eum seculis vixit, loco brandei postero tempore, particulas vestium quarundam ex altari S. Ioannis Constantinianæ Basilicæ pro reliquiis, petentibus datas affirmat. hanc Romanam consuetudinem tam sancte testatam, si quis respiciat; neque aliquid ex Apostolorum corporibus Roma potuisse afferri tempore quo Paulinus demonstrat, credibile duxerit; & hæc velamina reliquias esse a Paulino demonstratas recte, ni fallor, iudicauerit. quæ quidem an sint veneratione digna, illud declarat; quòd cum S. Leo primùm, mox idem Gregorius huiusmodi pannos incredulorum caussa incidissent, sanguinem mirabiliter effuderunt. Cum autem in rotundo vasculo incisas litteras vidissem huiusmodi, Dædalia viuas in Christo; putaui aliquid ea in re esse, quod ad clarissimam quoque, præstantissimamque virginem Mediolanensem Manliam Dædaliam pertineret; quæ cum per ea tempora vixerit, earum reliquiarum partem fortasse contulit. hæc pauperum mater, ob insignem in eos liberalitatem appellata est; & annis sexaginta, quibus in hac vita fuit, sanctissime coluit virginitatem. cuius memoriam, quamuis publico non colatur honore, obseruare semper, & colere Mediolanenses, maxime autem Deo dicatæ virgines debent.

Manlia Dædalia Mediolanensis Virgo præclarissima.

Sub alio item præcipuo altari ad caput ecclesiæ constituto, quod itidem tollendum, & commodiore loco constituendum fuit, celeberrimi martyris Nazarij, vnde præsens nomen ecclesia accepit, reliquias inuenimus; quæ alte sub terrã inter tenues quasdam, & politas marmoreas tabulas conditæ erãt. vidi succidum quiddam adhærere inferiori tabulæ; quod equidem vestigium esse recentis sanguinis putaui, quem a sancto Ambrosio cum reliquiis huius martyris mirabiliter repertum, Paulinus narrat. neque enim coniicere potuimus, corpus ex eo tempore motum esse, quo illud Ambrosius condidit. apud loculum sancti Nazarij arca inuenta est, duorum corporum ossa continens; quę quorum fuerint, ignoramus. ex vtroque autem loco magna odoris suauitas cum sepulchra aperirentur, afflata est. A latere dextro ecclesiæ, fere sub Loco Euangelij legendi, aliam arcam

 aperuimus;

aperuimus; quæ paruulo ſacello, altarique munita, ſancti Vlrici, ſiue vt alij, Arderici vulgo appellata, a multis pręcipuo cultu frequenter viſebatur: cui loco eiuſdem ſancti viri ſtatua etiam appoſita erat. omnia vero erant remouenda; vt eccleſiæ apta, decenſque forma conſtitui poſſet: inuenimus in arca indumentis Pontificalibus ornatum corpus; quamquam ſimul ac ea aperta eſt, eorum ſpecies tota propemodum euanuit: quiſnam Epiſcopus ille fuerit, Mediolanenſiſne, an Auguſtanus, vt quidam putant, aut vero alius; adhuc equidem ignoro. Has igitur reliquias Carolus inuentas, pie manibus ſuis collegit, nobis ſancto officio inſeruientibus: quos iubebat eiuſmodi ſemper actionibus adeſſe. Abſoluto autem, vt dicebamus, ~~anno inſequenti~~, Epiſcoporum concilio; hæc corpora religioſa admodum, celebriq; pompa extulit; & congruo viarum ambitu, portans ipſe cum Epiſcopis ſancta feretra, populo frequentiſſimo ad venerationem propoſuit. cōmemoratas reliquias omnes collocauit ſub nouo magno altari: præter epiſcopales illas ab eccleſiæ latere dextro ablatas; quas ab eadem parte in extremo eccleſiæ brachio poſuit, & altare ſuper eas conſtruxit: nam aptus ad id erat locus; quoniam in oppoſita eccleſiæ parte aliud è regione ſimile reſpondebat; ſub quo itidem ſancti Matroniani corpus alio loco antea poſitum, tunc retulit. at efficiebatur quoque, vt dextri lateris eiuſdem ianuam, quam nuper, vt in ceteris eccleſiis claudi iuſſerat; nemo poſthac, appoſiti corporis ſaltem gratia, eſſet pateſacturus. Ratio condendarum reliquiarũ qua Carolus vſus eſt, quamq; in poſterum præſcripſit, fuit ſane magis quàm antiqua, quantum perſpicio, & ad conſeruationem aptior, & ad memoriam accommodatior; quę quidem eius editis libris continetur.

Quali pompa & celebritate ſacras transferat reliquias Carolus.

De Caroli rebus inclinatis, & profectione ad Vrbem. CAP. VII.

INTEREA contentiones aduerſus Carolum ſuſceptæ, totoque hoc temporis ſpatio continuatæ res eius tantum in diſcrimen, & inuidiam adduxerãt; vt nihil fere amplius actorum eius Romæ defendi poſſe quibuſdam videretur. Incommodis ſermonibus, & rebus inuidioſe relatis iamdiu completas aures, vix demum Eccleſiæ principes multi ſine faſtidio Caroli procuratoribus

toribus dabant. Eius existimatio, quod ad iudiciũ, prudentiamque pertineret, suspensa, neque mediocriter apud multos erat extenuata. Importuni rumores spargebantur, Carolum plerisq; odio esse in prouincia Mediolanensi; vix ferri posse amplius: immo ferebatur; mandasse Regem legatis suis, vt eum Episcopatu Mediolanensi moueri curarent: Gubernatori vero, vt vi contra eum libere vteretur. vulgatum est eundem Romam breui iturum, neque rediturum. quæ quamuis neque vera essent, neque similia vero; magno tamen cum detrimento rerum Caroli iactabantur. Mediolani nonnulla ex iis quæ pie is instituerat, iam pene lapsura videbantur. nempe inter alia, rumore quodam studiose per vrbem, diœcesimque disseminato; chorearum licentia subito loca multa peruasit. eoque res deuenit; vt in vico quodam, Carolo prope inspectante, qui eam diœcesis tunc partem lustrabat; nonnulli temerarie cogerent ferme puellas, aliosque; vt ab ecclesia, christianæq; doctrinæ schola, discederent ad choreas celebrandas. quod quantum Carolo doloris afferret, facile est coniicere. vel ipsi certe laici, vt erat bonorum omnium sensus, maxime dolebant, eiusmodi impunitatem dari. Omnino ita inclinatum videbatur totum de disciplina restituenda negotiũ: vt ad felices exitus posthac erigi vmquam posse, plerique desperarent. Cum tantis incommodis Carolus conflictaretur; animo quidem in rebus suis agendis minime deficiebat: & se tamẽ non mediocriter fatigatum interdum fatebatur: de quo Pontifici etiam significari iussit: non id fieri solum contumacia, insectationeue hominum; sed ob eam quoque maxime caussam; quòd facta sua, si qui repugnarent, quasi iudicium accipiens, litemue persequens, Romæ defendere singula cogeretur. ad retardandum Episcopi animum, qui suam ordinare cuperet ecclesiam, non parum id valere. venire in mentem facile posse; cum id fecisset, quod rectum, piumque videbatur; demonstrasset etiam quærenti Pontifici, quid in eo spectasset: tum nihil aliud agere, curareue; remque totam summis iudicibus libere permittere, siue confirmandam, siue rescindendam. prouocationes quidem omnium ecclesiarũ pro summa Apostolicæ auctoritatis dignitate,

Carolo doloris causa non mediocris.

tate, iustitiaque minime debere contemni; neque eorum, quæ vbique fierent recognitio recusari: sed ita tamen; vt omisso sæpe iudiciorum more, Episcopo facti sui, præsertim non grauissimi, rationem, in re comperta reddenti, fides haberetur; cui grauissima, omniumque maxima animarum cura credita esset. Specianus igitur, qui solus negotia Mediolanensia tunc Romæ procurabat, & præsens eorum fere animos, quorum in manibus negotia erant, in contrariam partem valde inclinatos cernebat; anxie admodum petebat, vt Carolus ipse Romam iret; cuius præsentia, auctoritate, ac industria, quæ propemodum iacebant, erigi, confirmarique possent. Carolus, qui gregi suo affixus antea iurisdictionis caussa Romam ire recusauerat; eo tunc periculo motus eundum sibi constituit: ne forte iis, quæ in contentione posita erant rescissis; auctoritate, existimationeque labefactata; præcipuis restitutæ disciplinę fundamentis euersis; fructus, multorum annorum laboribus, vigiliisque collecti perirent. habebat præterea, quæ ad vniuersæ prouinciæ commodum pertinerent, cum Pontifice agenda. Itineris consilium, prudenter secretò haberi curauit; ne vehementius ad contentiones suas aduersarij forte concitarentur: donec oblata mense Augusto Dominici Bollani Episcopi Brixiensis grauiter ægrotantis, occasione; ignotæ quidem aptum profectioni, sed valetudini valde periculosum tempus occurrit; ob magnos calores, Romanique cœli naturam. sed eo periculo posthabito; Brixiam statim ex prouincialibus decretis, moreque suo aduolauit: morientem Episcopum assidua præsentia, officioque, quibus rebus oportebat, pie iuuit: mortuo in funere, & exequiis; in precationibus, & sacrificiis non defuit: populum deinde Brixiensem, in beatissimæ Virginis eius mensis festo die, Missæ solemnibus celebratis, sanctissima Eucharistia, ad hominum sex millia, religiosissime pauit. Inde Mantuam ob Principis sororis suæ negotia, cum ex charitatis officio se contulisset; Romam direxit iter. sed vt contra aduersarios, atque obtrectatores sese religiosius instrueret; opinionemque de suis actis incommodam, aduersariorum opera multis insitam, posset conuellere: omnino vt sibi viam muniret ad ea Ro-

Vt Romam eat obnixe petit Specianus.

Prudens animi sui consilium.

Brixiam vt morienti episcopo opem ferat properat.

Mantuam tendit, Romam deinde direxit iter.

ea Romæ perficienda, quæ Ecclesiæ, diuiniquc honoris caussa in animo habebat: ad Deum, diuinasque exercitationes, sacraque, ac diuina loca ex itinere obeunda, mentem, animumque adiecit. Primò igitur se ad Camaldulensem eremum contulit. ea est inter iuga Apennini, quibus Tusciæ fines ab Æmilia diuiduntur, in monte magnæ altitudinis, difficilisque ascensus. Ibi in vnam ex domũculis sese abdidit, quæ multæ sunt in summi montis planitie, ad singulorum eremitarum vsum; & dies aliquot solus orationi: contemplationique diuinæ dedit. Vir Deo plane deuotus, summaque in Deum fiducia, tali tempore, tali loco, quale sibi, rebusque suis comparauerit præsidium. demonstrabit euentus. Monetam, Iuliumque Brunetum, qui ei erat ab epistolis, cum ibi retinuisset, ac reliquos præmisisset; fama in multas partes manauit, cum rebus omnibus relictis, illius loci factum esse eremitam; propterea quòd iam intelligeret post varios conatus, nihil se in iis proficere, quæ proposita multos iam annos ad christianæ disciplinæ restitutionem habebat. At ille relicta eremo, Auerniam, aliaque reuisit sancti Francisci monimenta. Deinde venit ad sanctissimam Laureti ædem. iter ad millia passuum circiter viginti sacro loco proximum pedibus confecit. toto autem itinere; quàm ad eum incolæ omnes vidẽdum cupide confluerent, post illud pestis facinus, quotidianasq; sanctitatis accessiones; ex eo quod antea fiebat, coniicere licet, vel me tacente. iter faciens vel tacite precabatur, vel psalmos recitabat; aliàs ex sacris litteris aliquid animo tractabat. si colloquebatur, eodem sermones referebantur tamen. Quoniam non voluntate hospitia; sed casu, & necessitate, cum tenebræ obstarent itineri, quæcumque illa inciderent, eligebat; in paruo quodam vico euenit, vt cum vlterius progredi non liceret, aliudque hospitium non esset; ad domum presbyteri loci illius, confugere compelleretur. ibi cum solum hominis lectulum vidisset, noluit illi esse incommodo; sed vili, & modico cibo sumpto, in ecclesiam se recepit; vbi tota nocte moratus, modicum temporis somno dedit; reliquum precationi; tum audiendis suis, quos vicissim pios, sacrosque libros iussit legere; ac secum salutariter

Ad Camaldulensem eremũ diuertit, & rerum diuinarũ contemplationi vacat.

Auerniam aliaque pia loca reuisit.

In paruo quodam vico quid euenerit.

exerceri. Earum precationum vi factum existimarunt Caroli comites; vt Iulius Homatus bonus presbyter, & eius amanuensis mirabiliter postero die seruaretur. qui ante Carolum de more contentius equitans, de celsa rupe cum forte decidisset; equus quidem, in quo sedebat, præcipitatus confractus est; ipse vero præcipiti loco magna eorum qui aderant admiratione hærens, nihil offendit. In sacrosancta Virginis ædicula Laureti tota nocte vigilauit. proximo die, qui Natalis Virginis erat, Missæ sacrũ ritu çelebriore fecit: & in eo concionatus est, eo pietatis ardore, vt omnes præsentes incolæ, ac aduenæ, quis autem aberat, qui quidem adesse posset? vehementer commouerentur. Ita munitus, diuinitusque confirmatus Carolus Romam venit. diceres virum Romæ prorsus contemnendum; aut eo solo honore accipiendum, qui sine manifesta iniuria pro dignitate personæ prætermitti non posset: siquidem quo statu essent antea res illius, attenderes. At contra, magna subito facta rerum conuersione, maximis, & inusitatis honoribus, maximaque publicæ lætitię significatione exceptus est. tantus fuit populi Romani concursus; tanta eorum multitudo, qui eum, Romæ tamen complures dies futurum, videre statim cupiebant; vt non angustissimam viam mille fere passuum longitudinis a ponte miluio penitus complerent: quasi non Cardinalis vnus, isque humili paucorum comitatu, sed magna pars amplissimi christiani orbis consilij vno tempore aduenisset. Ante omnia mane domo exiens, scalam illam ad Basilicam Lateranensem, quæ merito sancta dicitur, genibus, vt pie fit, obire; beatique Petri sepulchrum; moxque Pontificem adire constituerat: sed & conuenientium collegarum, principumque virorum frequentia prohibuit; & Gregorius anteuertens ad Pontificium palatij hospitium accersiuit: vbi amoris, honorisq; præcipua significatione eũ apud se detinuit complures dies. Rerum gestarum, itinerisque religiosissimi fructum eiusmodi, tunc largita est diuina benignitas. quæ tum sæpe suos, neque cupientes, neque opinantes, efferre maxime solet, cum maxime videntur abiecti. At vero non potuit eo loco, vbi posita est vicaria Christi Domini potestas, non pro merito accipi egregius,

Casus mirabilis.

Multa pie Laureti fecit Carolus.

Magno honore Romæ excipitur, magnus fit populi concursus.

Pontifex ad sui palatij hospitiũ accersit.

gius, fidelissimusque Christi minister: iis præsertim rebus, paulo ante gestis, quæ gloriosum quendam triumphum de magnis calamitatibus, de immani pestilentia, deque grauissimis mortis periculis merebantur. neque potuit Roma veritatis mater, non statim fauere veritati.

TVEBATVR ille Romæ sua instituta, domusque suæ disciplinam. Cœnaculum in ædibus sanctę Praxedis ad similitudinem cœnobitici, parari iussit. mensam ad pręscriptum conciliorum Mediolanensium instructam habuit; adhibita sacri libri lectione. sanctissimis locis colendis; diuinisq; rebus contemplandis, quæ ad ea pertinerent; dum ibi fuit, pascere animum in primis studuit, ac exaturare. Basilicas insigniores, omnia sacra loca, veterisque pietatis monumenta pedibus obibat; precibusque dum iret; vt antea solitus fuit, operam dabat. Nocte Saluatoris natalitia, de Pontificia synaxi ad maiorem S. Mariæ ecclesiam longe profectus, ibi abiectus ad sanctissimũ præsepe, precando, diuinisq; mysteriis contemplandis vigilauit, donec ad eandem synaxim mane in Vaticanum reuerteretur. Die item ante S. Sebastiani festum, cum ad eius ecclesiam notissimæ religionis, sanctitatisque locum, venisset; ibi tota nocte, mansionis eiusmodi conditionem nihil veritus, in subterraneis locis, vno aut altero comite, martyrũ sepulchra veneratus est. At his rebus minime vsitatis; eam tamen diuino beneficio præstitit modestiam, charitatem, & suauitatem; eaque itidem vsus est prudentia: vt etiam qui alieniores videbantur, amicos, beneuolosque sibi redderet, omnibusq; satisfaceret. Cardinales, Regij legati, ciuitatis Principes, Præsules, eius consuetudinem, mensam, & disciplinam, non solum ab eo inuitati non defugiebant; sed appetere etiam, magnumque pietatis fructum inde percipere videbantur. Neque vero aditum ad multa pro se, rebusque suis conficienda difficilem habuit, quæ magnis impedimentis ad id tempus suspensa tenebantur. Decreta concilij quarto loco cum Episcopis celebrati; cum vt diximus, iam diu agitarentur; ipse rerum singularum rationem ita reddidit; ita quæ sua esset decernendi

Quæ Romæ egit de legatis Med. Romam missis; & de Caroli discessu. CAP. VIII.

Prudentia aliisque virtutibus multos sibi amicos conciliat.

Quarti & quinti Concilij Prouincialis decreta a Pontifice comprobantur.

ratio, quæ caussæ: quæ spes exequendi demonstrauit; vt omnia fuerint, & quidem amico plane animo demum comprobata. nec ea solum, sed quæ item in quinto nuper fuerant constituta. qua quidem in re conficienda, rationeque reddenda Antonij Senecæ Mediolanensis ecclesiæ Decani, & in ea disciplina diu exercitati opera multum vsus est. Illud insigne fuit; Gregorium ipsum tanta occupationum Pontificiarum grauitate; Carolo tamen id dedisse, vt omnia quarti concilij decreta ipse legeret, atque recognosceret: cum alia prętcrea multa audire, iudicareq; necesse habuerit; de rebus ciuitatis, & prouincię Mediolanensis; de querelis ciuitatis nomine habitis; de administrationis, atque adeo vitæ ipsius ratione. omnia enim publica, & priuata diligenter ad eum Carolus tamquam ad patrem deferebat. Egit etiam de communibus sacræ iurisdictionis caussis; quas Alcānisij Marchio, cum aliis adiutoribus ex altera parte agebat: sed res cum esset maioris temporis, multorumq; curam, atque operam desideraret; nihil confectum est. Caroli acta Pontifex publicis querelis impugnata, comprobauit. moderatione tamen nonnulla quibusdam in rebus demonstrata. Itaque suspensa, vel intermissa Carolus perfici, renouariue Mediolani, iussit; per Nicolaum Galerium Patauinum canonicum; & iurisconsultum; quo quidem grauibus in negotiis muneribusque, toto ecclesiasticæ administrationis suæ tempore, vsus est. tunc autem generalem suæ potestatis Vicarium dederat: perque Ioannem Fontanam Mutinensem, nunc Episcopum Ferrariensem: quem Archipresbyterum ecclesiæ Mediolanensis fecerat, & eo tempore primariū suæ gubernationis habebat administrum. Ita de spectaculis edicta rursus proponi; saltationes coërceri; festorum dierum cultū conseruari; ianuæ in ecclesiarū lateribus clausæ haberi; alia confirmari, quæ in discrimen adducta erant, magna piorum omniū iucunditate cœperunt. De saltationibus cum legisset Pontifex libellum, ab vno ex Caroli ministris eo tempore conscriptum; constitutionē generalem de iis vbique festo die penitus interdicendis promulgaturus erat; nisi ea iam scripta, nōnulli intercessissent, quibus fidem habere Pontifex in eo rerū genere solebat.

Caroli acta comprobat Pontifex.

Vt Mediolani alias ab eo lata leges quædam obseruentur Carolus curat.

At

At Mediolani cum primum audiuit Gubernator, eiusque consiliarij, quæ antea iacere videbantur, a Carolo Romæ excitari, & non mediocrem fieri voluntatum inclinationem; enitendum sibi vehementius; legatosque tunc ciuitatis nomine mittendos statuit. cumque satis sciret, quid consilium sexaginta virorum ciuitatis iis de rebus sentiret; tentauerat enim; conuocato consilio tamen, seu quali quali Decurionum conuentu; missoq; magno cancellario, cuius præsentia, verbaque vrgerent; ægre, sed perfecit tamen, vt non solum legatio decerneretur; sed ij etiam legati, quos ipse probasset, nobiles tamen, & ornatos viros quibus in re tali recusandi potestas esse non solet. Ita ciues discessere; vt palam multi, magno dolore conquererentur; passimque testarentur, ciuitatem Mediolanensem quæ bonis Archiepiscopis numquam aduersata erat, Caroli autem optimi Patris semper fuerat studiosissima, coactam fecisse; vt contra talem virum legationem Romam decreuisse dici vmquam posset. Cum legati anno M. D. LXXX. ineunte Romam venissent; Carolus, qui perfectis iam rebus, & cum Pontifice constitutis, iam iam discessurus erat, profectionem tamen ideo suam non distulit, tunc omisit consuetum multi temporis officium conueniendi Cardinales, & salutandi: reliquit autē ex suis, qui singillatim vnumquemque adeuntes, omnibus ea de re satisfacerent. Sed vt aduentus antea, sic non caruit discessus egregiis ornamentis suis: nam præter plures Cardinales qui eum comitati sunt; populus Romanus summis laudibus, optimisque precationibus magna frequentia prosecutus est exeuntem. Florentiam venit ad magnum Ducem Franciscum, quocum erat illi, sicuti cum Patre præcipua quædam necessitudo: vt de rebus salutaribus cum eo, magnique momenti nonnullis ageret. Inde Ferrariam, Venetiasq; venit: quibus locis grauissima quædam ad Dei honorem, catholicam fidem, sacrorumque immunitatem tuendam, erant ei mandato Pontificis itidem agenda. Quamuis autem ille ad excludendam celebrioris ingressus pompam, ignotis diebus soleret aduenire; vix tamen celari poterat aduentus: & in eo tamquam viro excellenti, & Cardinali præstantissimo honorando

Gubernator eiusque consiliarij contra Carolum multa moliuntur.

Mediolanensium Ciuium erga Pastores suos animi propensio.

1580.

Caroli ex Vrbe discessus multis modis ornatur.

Florentiam, Ferrariamque inde, & Venetias venit.

Principes & ciuitates vſitatis honoribus non contentæ, conſuetum modum plerumq; tranſibant. Venetiis in Pontificij Internuncij domo, potius quàm in magnificis ædibus a Senatu oblatis moratus eſt; quotidie tamen ampliſſimis muneribus de publico donatus, quæ viuendi ſumptum longe ſuperarent. Cum autem Senatores ſalutatum domum veniſſent; eumque ad Ducis palatium comitarentur, vias, plateas, ædium feneſtras, tecta ipſa, populi concurſu, mirabiliter repleta fuiſſe narrant, palatium vero ipſum, ita plenum, vt niſi vi adhibita, Dux ipſe non poſſet per gradus obuiam illi deſcendere. Ibi omne tempus a negotiis vacuum, in viſendis, pieque venerandis ſanctis corporibus reliquiiſque poſuit; quas eccleſia Veneta plurimas, inſigneſque habet: vnde complures particulas ab ædium ſacrarum rectoribus acceptas Mediolanum attulit. in quo tamen ex præcipua quadā religione, etiam ſummi Pontificis aſſenſum poſtulauit. Quotidie quidem pij quamplurimi ad eius ſacrum conueniebant, vt ſanctiſſimam ab eo Euchariſtiam acciperent. Sed maxima omnium ordinum multitudo certa die ei rei dicta, in eccleſia ſocietatis IESV conuenit. in ea Miſſa, rogatus a multis, & a Veneto Patriarcha, Nuncioque Apoſtolico in primis, habuit concionem; quæ ſalutares eius diei, temporiſque fructus auxit. Præter ea, quæ propoſita in primis habebat, alia multa pro ſua ſumma auctoritate, præſentia ſua ſalutariter effecit. nam etiam Ferrariæ, & alibi; ſed quid enumero? quacumq; demum tranſiret, in chriſtianis rebus plurimum proficiebat. atque tum ipſe attendebat vbique diligenter, ſi quid Domino, cui ſe totum dicauerat, animæque ſuæ poſſet amplius quærere: tum alij quoque, ſi quid eſſet, quod ad ſalutem animarum, diuinum honorem, inopiæ ſubleuationem, pertineret, auide accurrebant; & mire tamquam patri confidentes ſuppeditabant: aut vero ſolo exemplo excitati multa ipſi pie, religioſeque faciebant: quod ſemel dixiſſe ſufficiat. Eius cauſſa clerus Venetus, qui more laico caputiis rotundis vti ſolebat, ea tunc quidem ſumpſit, quibus crucis figura formatis, clerici reliqui vtuntur. Et eius item monitu, Epiſcopi, qui circiter ſexdecim ad eum quandiu ibi eſſet, colendum, ſectandumque

Magno honore Venetiis habitus.

Praeclara pietatis ibi praestitit officia.

dumque conueniebant; & pallia clericorum communia adhibere consueuerant; aliis pro dignitate personæ vti cœperunt indumentis. quos etiam vt ad suam quisque ecclesiam, se conferrent, cum diutius multi abessent, Venetiisque fere habitarent; grauiter cohortatus est: ac ea de re Pontificis auctoritate moneri, iuberique eos curauit. Eo tempore apud ciuitatis principes actionibus iis viam muniuit, quantum potuit, quæ in Brixiensis ecclesiæ rebus recognoscendis ei suscipiendæ erant. Atque Venetorum res, atque animos eo statu, sibi visus est reperire, vt de ipsa ecclesia; non ab se quidem, qui plus satis negotiis districtus erat; sed ab alio Antistite Apostolica auctoritate lustranda, & recognoscenda cogitare, & cum Pontifice agere cœperit. quod munus postero anno Augustinus Valerius Episcopus Veronensis, adnitente Carolo suscepit. *Apud ciuitatis Principes quid effecerit.*

VENETIIS cum discessisset; Brixiam recta proficisci in animo habebat, & eius ecclesiæ recognoscendæ initiũ facere; quod necessariis de caussis in id tempus distulerat: Sed erat de Dominicæ illius cultu retinendo solicitus, quam Mediolanensis Quadragesimę caput esse, postremò etiam Pontifici probauerat. quo die item solemne illud sacræ communionis conuiuium cum filiis suis cupiebat concelebrare. Itaque Mediolanum venit, sexta ante ipsam Dominicam diem feria: vbi incredibile est, quantum gaudij, & iucunditatis, inuisus ille dictus, & intolerabilis, aduentu suo excitauerit in vniuersa ciuitate. Hora igitur qua eum ingressurum audierant, frequentes fuere Mediolanenses in viis, quibus erat transiturus. audito autem campanarum sono, qui eo appropinquante, sacri honoris caussa, in omnibus ecclesiis præscriptus erat; repente concursus fuit maximus; ita vt viæ amplæ, & longissimæ ab orientali porta vltima, ad maiorem ecclesiam plane complerentur. immo quamplurimi extra muros prodiere obuiam Patri desideratissimo. Et mulier quædã pietati insigniter dedita, moram, vt alij, non ferẽs, ad passuum duo fere millia progressa; vt Carolo propinqua fuit, muliebri verecundia omissa, quasi mẽtis minime compos, sese ad mulæ pedes lachrymans

Mediolanum venit. cultum Dominicę primæ Quadragesimæ tuetur. Brixiensem ecclesiam incipit recognoscere. CAP. IX.

Mediolanensis populi concursus, et erga Pastorem suum obseruantia, et amor.

noxabesset. quo tempore ægre quidem, sed tamen innumerabiles fere sine cœlesti illo cibo dimisit; cuius gratia tota die in ecclesia manentes terreno caruerant. atqui eodem tempore in ecclesiis quoque suis parochi eodem munere perfuncti erant. Cum ad eam horam perseuerasset; quasi labore neque fractus, neq; fessus; Vespertinarum tamen precum officio carere, quod ex veteri ecclesiæ instituto, Pontificalem ritum postulabat aut concionandi munus omittere noluit. Ita diei celebritas bene, pieque admodum ei procedebat; vt sacris ab aurora ad noctem perductis; clerus, populusque toto die in templo frequentissimus, plene tempus illud animæ daret, quod penitus solebat tribuere corpori. Sed Carolo concionante, noua turba, tubarum clangor, & strepitus equitum ex propinquo palatio interuenit. constituerat Gubernator, quamquam edictum, & pœna anathematis statim post factum subeunda, iam Caroli iussu renouata erat, equestrem ludum eo die omnino committi: rogaueratque multos Mediolanenses;neque impetrauerat. itaque leuis armaturæ equites ex agro Papiensi, homines aduenas, per eorum ducem, minime aduenam, & quod agebatur plane intelligentem, accersiuit: & iis adhibitis, quando alia ratione non poterat, ludos fecit. ipse cum filiis spectator fuit. Eam rem Anna vxor pro religioso animo suo molestissime ferens;cum viro persuadere non posset; filiis saltem imperauit, vt omnino abstinerent: ipsa vero eo tempore ad vespertina sacra concessit. Eum postea equitum ducem primò misere vinctum; & paulo post, cum e carcere aufugisset, miserius de improuiso interfectum ciuitas vidit. Carolus in dolore, quem ex tali facto cœpit maximum; id solatij sensit, quod præclarissimam eo die Mediolanēses recti sui sensus, apertissimamque dederunt significationem. quam ciuitatem voluptatibus, & spectaculis eo tempore, dieq; in primis, nullo modo posse carere, & vsque ad seditionem propterea Carolo aduersari velle, etiam atque etiam affirmabant; ea ne regio quidem Gubernatori cōtra Caroli edictum obsequi voluit:& non modo cibis in Quadragesima vetitis abstinuit;sed ipsum diem totum in ecclesia religiosissime traduxit. quæ quidem

Carolo concionante quid Gubernatoris operasiat.

Exemplum pertimescendum.

Mediolanensium virtus & religio.

dem laus non plebi tantum, aut fœminis tribuenda est: nam vel in ludis recusandis patritij, & equites communi patriæ religioni pulchre satisfecerunt. neque dubitandum, si ludus ipse postea repetitus fuisset, quin vel ipso exiguo spectatorum numero caruisset. immo, & milites ipsi fortasse, quantum postea perspici potuit, parere libere recusassent. Ad vindicandum eiusmodi sacræ auctoritatis, vt videbatur, cõtemptum; Carolus, qui ludum fecissent, auctoresque faciendi fuissent, generaliter anathemate notatos proposuit. neq; enim facile militum nomina haberi poterant, cum ementita facie cucurrissent; sicuti neque facile poterat probari Gubernatoris, aliorumue iussus. spectatores autem ecclesiæ ingressu interdictos ad normam edicti denũciauit. Quicumque spectauerant, qui si consuetos concursus attendamus, pauci fuerunt, factum dolentes, ad Carolum statim, eiusue ministros, veniæ caussa, etiam ex ipsa Gubernatoris domo omnes conuolarunt; facileq; impetrarunt; quod non animo edicti violandi, pœnamq; ignorantes, tantum ex curiositate quadam accessissent. ex militibus, qui ludum fecerãt, multi supplices venerunt, idemq; petierunt; quod nonnulli consecuti cum essent; alij enim edictum ignorauerant; alij minis compulsi erant; Gubernator eos in carcerem trudi iussit: immo, & typographum cum eis, qui scriptum denunciationis illius proponendum impresserat: iratus enim dicebatur, quòd de suggestu se præsente illud recitauerat concionator. harum vexationũ caussam, ne res ad iudicium ecclesiasticum reuocaretur, aliam obtendebant. vulgò etiam ferebatur nonnulla Gubernatoris excusatio; illam anathematis sententiam valere non putasse, propter appellationem tempore edicti renouati interpositam. at Lupus mirifico animi ardore cõcionator Hispanus, & Gubernatorem priuatim reprehendebat; & publice magna libertate vociferabatur; nimis indignum esse, sacram sententiam paruipendi: palamque ipsi, eiusque consiliariis, sacræque eorum confessionis ministris auctoritate diuina minabatur. Non multò post autem, tum qui carcere tenebantur, dimissi sunt: tum quibus opus erat, facultate Iubilei nomine a Gregorio concessa, liberari pœnis ecclesiasticis

Qui ludum fecerunt ea die, auctoresque anathemate perculit, spectatores ingressu ecclesiæ interdicit.

Spectatores veniæ caussa Carolum conueniunt idẽ multi qui ludum fecerant, præstant.

Gubernator hos milites, & alios quosdam in Carcerem trudi mandat.

Gubernatoris excusatio.

Qui in carcere erant dimittuntur anathemate perculsi absoluuntur.

sticis potuerunt. quam concessionem Carolus, statis supplicationibus indictis celebrauit. mox Brixiam contendit; eiusq; res ecclesiæ cognoscere iam tandem instituit. ac ad postremos Quadragesimæ sanctos dies, Paschalemque celebritatem cum grege suo, agendam, reuersus, Gubernatorem domi salutauit; ob id in primis, vt hominem de iis quæ commiserat patrio animo moneret, corriperetque. Fecit grauiter, vt res postulabat: ea oratione homo visus est affici vehemēter: & tamquam stupens sublatis oculis, Magnum est, inquit, ea induci in Mediolanensium mores, quæ seruantur alio loco nullo. at eò magis lætandū erat, quò religiosius præcipuo Dei munere Mediolanenses, perfectiusque, pro naturæ suæ bonitate, ardoreq; Pastoris viuerent. gratias tamen is Carolo egit; & abeuntē honore etiā maiore, quàm solebat prosecutus est: cuius aspiciendi potestas ei in posterum futura non erat. etenim multos iam dies haud bene valebat; cordis quodam cruciatu quandoque angebatur; & nonnumquam viribus, sensibusque destitutus concidebat. febris demum vehemens illum celeriter confecit. de quo morbo paulo post festū Paschatis, Carolo Brixiam reuerso cum nunciatum esset; de eo coram iuuando, præsertim, si quo animæ vinculo ob superiora facta teneretur, amanter cogitare cœpit. cumque nonnullos qui aderamus ea de re cōsuleret, a tam insigni charitatis officio, minime abducendum existimauimus. ita equis ad cursum dispositis vsus, quoniam summa festinatione opus erat; paucis horis, passuum sexaginta millium itinere confecto, Mediolanum venit; rectaque ad hominem iacentem accurrit. cum morti propinquum, nulloque, quod perspici posset sensu, cum offendisset; mansit ibi tamen, donec efflaret animam: eaque omnia præstitit, quæ tali casu ab amantissimo non dicam Episcopo, sed parocho possent expectari. vxori deinde, ob magnam præsertim eius pietatem, & filiis, quantum potuit, nullum a se officium ad leuationem, subsidiumq; deesse passus est. mortui animæ sanctissimi sacrificij, quod ipse fecit, statarumq; precū celebritate vna cum suorum canonicorum collegio in templo Pacis, vbi sepeliendus erat, suffragatus est. in media Missa, cadauere in cōspecto posito,

Brixiam contendit Carolus.

Mediolanum reuersus Gubernatorem domi salutat de commissis monuit grauiter.

Infirmatur Gubernator.

Brixia Mediolanum reuertitur Carolus vt morienti, Gubernatori adsit multa christiana charitatis officia præstat vita functo.

concionem habuit de morte, deque humanarum rerum conditione: quæ officia, & nobilissimo Principi honori, & Carolo magnæ laudi fuere.

Pontifex legatos Mediolanenses dimittit. litteris ciuitatis respondet.

CAP. X.

Mediolano missi legati Romæ contra Carolum agunt.

Caroli responsio ad libellum Pontifici aduersus se exhibitum.

CAROLO Roma profecto, oblatus est rursus Pontifici libellus, in quo querelæ omnes de Caroli actis continebantur; & huc fere tendebãt, vt ostenderent, Carolum multis præscriptis, iussisque populum Mediolanensem intoleranter premere: sancti Ambrosij instituta (diem illum primum Quadragesimæ significabant) tollere. infamiæ, atque adeo impietatis notam inurere ciuitati, cui seruandæ tot remedia necessaria viderentur. ad quæ breuiter Carolus, modestissimeque singillatim respondit: quæ ageret, Mediolanensibus esse facilia; plurimis etiam iucunda: summo studio Ambrosiana instituta sese obseruare, & tueri: vt gregem suum, quod eius optima natura ferebat, postulabatque, optima disciplina institueret, curare: id non dedecori, aut infamiæ illi, sed summæ laudi esse, ac saluti. omnia idoneis argumentis demonstrauit. Sed Pontifex quoque, tota negotiorum eiusmodi ratione iam bene cognita, ipse pro Carolo, notis manu sua libello appositis, respondit: neque vmquam ab eo abduci potuit, quod præsente Carolo decreuerat. Cum autem id legati sæpe memorarent; res Mediolanenses, aliorum locorum, Romæ præsertim similitudine habendas: ea de caussa existimatum est; cõsuetos cursus ad pallium quoddam consequendum; aliosque ludos eiusmodi, qui Romæ ante Quadragesimam fiebant, iussu Gregorij tunc esse sublatos. quo etiam tempore Pontifex ipse, dum per eos dies alij voluptati seruirent, statas septem Vrbis ecclesias cum multis Cardinalibus religiose visit. Sed litteris ciuitatis nomine Pontifici missis ita Pontifex respondit.

Pro Carolo legatis respondet Pontifex.

Pontificis responsum ad Mediolanensium litteras.

GREGORIVS PAPA XIII. *Dilecti filij, salutem. Ex vestris litteris, quas ternas diuersis temporibus accepimus, atque ex sermone oratorum vestrorum, cognouimus ea, quæ de decretis dilecti filij nostri Caroli Cardinalis sanctæ Praxedis, eiusdemque Pastoris vestri, nos scire voluistis; quæque exponi vestræ ciuitatis, ac prouinciæ multum interesse*

esse existimatis. Quod illius innocentiam, integritatem, vigilantiam, Dei gloriæ, atque animarum salutis zelum in ecclesiastica disciplina restituenda, & tuenda agnoscitis; recte, sapienterque facitis. sic enim debitum virtuti testimonium tribuitis: dumque talibus factis lætamini, vestram quoque pietatem, ac Dei timorem declaratis. Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur, inquit Propheta, idque magno cum fructu: reddit enim hæc lætitia vos eiusdem cum Pastore vestro coronæ participes. Sic enim Abraham pollicitus est Dominus, Benedicentibus tibi benedicam, maledicentibus maledicam. & quamquam vestra, bonorumque omnium opinio, non sinebat nos suspicari quicquam a Pastore vestro grauius, aut secus quàm par esset, decretum fuisse; tamen querelas expositas bonam in partem accipimus, laudamusque vestrum consilium eas ad nos deferendi, nostroque iudicio standi: sic enim facere decebat filios optimos; atque huic sanctæ Sedi addictissimos, quo nomine semper vos amauimus. Vt igitur vestræ postulationi satisfaceremus, considerauimus omnia quam diligentissime: & quia rationi maxime consentanea, vobisque ad seruandum salutaria, & fructuosa esse iudicauimus; hortamur vos, vt ea prompto, atque alacri animo amplectamini; ac non modo nihil obstetis, sed vestris etiam studiis, auctoritate, opera, executionem adiuuetis: nos enim Cardinali ipsi in omnibus mentem etiam nostram aperuimus, & declarauimus. Neque vero ignoramus posse decreta ipsa in hoc initio videri nonnullis paulo duriora; sed euadent suauia, ac facilia, si bona voluntas accesserit, quam debet quisque a Deo postulare, certissimeque expectare: angusta, atque aspera via est, quæ ducit ad vitam; si corruptam scilicet naturam spectemus: at si Dei gratiam, Iugum meum suaue. Vbi vero ad obediendi voluntatem vsus etiam accesserit; experientur homines leuissima esse ea, quæ initio ducebant grauissima. Maxime autem debet omnes consolari optima Pastoris voluntas: nihil enim aliud laborat, nisi de gregis sibi a Deo commissi incolumitate, & salute; quam etiam suæ ipsius vitæ semper anteposuit, tanta cum charitate, quantam omnes perspexistis. Committite vos igitur iis manibus, quas vestris commodis, & saluti paratas, atque inseruientes grauissimis temporibus experti estis: animumque inducite, talis, tamque. vestri amantis Pastoris decretis acquiescere, inque eo gratissimum vos Deo facere, vestroq; officio satisfacere existimate; sic enim fruemini ea pace,

Legati rescriptum afferre nolunt; & quid Carolus, quidue Mediolanenses faciant.

quam Christus tantopere cõmendauit. RESCRIPTVM legati non reddiderunt: sed exemplum eius cum in consilio ciuitatis Carolus recitari curasset; Decuriones, quibus nihil minus cordi erat; quàm ea legatio; quique acta Caroli, piosque conatus non infringi, sed confirmari volebant; neque responsum a legatis exegerant; & Pontificias litteras, vt gratas, & iucundas, qua decebat reuerentia, & obsequendi voluntate acceperunt.

Carolus ad Regem mittit, qui de suis, ministrorumque regiorum rebus plene doceat.
CAP. XI.

ERAT ea de Philippo Rege Caroli opinio; vt quæcumque a Regiis administris in Mediolanensium moribus, ad Christianę disciplinæ normam dirigendis impedimenta, difficultatesque incurrerat; quascumque contentiones, oppugnationesq; sustinuerat; ea sibi minime euentura fuisse consideret, si cum Rege ipso nemine intercedente agere potuisset. Si quid durius ab eodem fortasse visum esset emanare; si quid minus potuisset obtineri; id aliorum vitio factum esse; qui res pro turbido suo sensu, animoque perturbato, corrupte referrent; Regisque, & consilij eius animos in Carolũ incendere studerent. Vt eiusmodi vitaret incommodũ, per Nuncios prę sertim Pontificios, ſępius, quę accidebãt, quæ ipse sentiret, quæque fieri oportere iudicaret, ad Regem retulerat. sed quoniam publicis internunciis, aliisue agentibus, qui vsitato modo negotiũ procurarẽt; res ipsa vti erat satis persuaderi non videbatur; & negotia semper ad consilium recidebant, ibique ciuili quodam iudicio plerumque oppressa interibant: diu in animo habuit, sacri ordinis hominem mittere; qui simplici quadam ratione, & a consuetudine ceterorum negotiorum separata vtens, semel veritatem rerũ omnium sincere, ac religiose exponeret: Caroli ipsius animum; & consiliorum, studiorumq; intimam rationem aperiret: quæ item nominatim referri oporteret, quę auxilio Regis indigerent, ea proponeret. Id genus agendi, Regi sperabat pro eius bonitate probatum iri. Huiusmodi consilium cum ad eam diem distulisset; fecit Gubernatoris noua contentio, quæ nimium iam extra modum processerat; vt aliam moram interponere nollet; præsertim quia viri sapientes ita cum eo censebant. Carolo igitur huius historiæ

storiæ scriptore ad eam rem vti constituit. quem ante Gubernatoris ægrotationem ad id inuitatum; neque mortis tempore plene instructum; post mortem nihilominus misit: quia non huius solius, sed omnium Præsidum etiam futurorum caussa, missio illa necessaria videbatur. rem omnem secretò haberi cõstituit, ne quid contra quisquam moliretur. In finibus Lusitaniæ Rex in vrbe, cui Pax Augusta nomen est, morabatur. eò Carolus cum peruenisset, prid. non. Augusti, Regis adeundi, & alloquendi facultatem quærit: respondetur, nisi magna cum breuitate id fieri non posse; Regem in possessione Lusitani regni adipiscenda die, noctèque esse occupatũ. demum impetrat, vt Regi nuncietur clericum Italum adesse; qui se ad eum litteras, mandataq; habere de rebus magni momenti affirmet; petatque vt in eius cõspectum modo venire liceat: ibi redditurum litteras, & a quo, quamque ad rem missus sit, paucis dicturum: de cetero facturũ, quod iuberetur. Cum Rex consensisset; tertio post aduentũ die, clericus introductus breuiter vnde veniat, & genus mandatorũ exponit: a Rege ipso audiri postulat; idque antequam nouus Gubernator prouinciæ Mediolanẽsis deligeretur. tradit litteras. capsulam offert, in qua dimidiatum corpus infantis, ex iis, qui Herodis iussu olim, infantis Christi Domini caussa occisi fuerant, Mediolano allatum, decore continebatur. Sacras reliquias Rex collaudat, flexo genu cum clerico veneratur; vultuq; pie admoto tangit, quasi crucem formans. tum clericum gratias agere Carolo iubet de tali munere; & in scriptis, quæ agenda haberet, afferre. Clericus quæ posset scripta sese allaturum respondit; sed plura etiam fuisse mandata, quæ referret verbis. quæ dedisset lecturum; quæque dicere vellet mox etiam auditurũ, benigne admodum Rex pollicetur. post triduum Clericus quæ scribi posse existimauerat, ea ad Regem affert. quibus ille acceptis, iubet etiam dicere. Clericus cur eiusmodi ordinis hominẽ, & in eo potissimũ tempore Cardinalis misisset, aperuit. nullo patrono, vel adiutore, immo nullo conscio, regiũ ipsum conspectum se recta petiisse: vt ita diuina tantũ spectari, Dei caussã agi, nihilq; esse in toto negotio artiũ humanarũ, satis intelligi posset. nonnulla de

Cardi-

Huius historiæ scriptorem ad Regem mittit Carolus.

In finibus Lusitaniæ Rex erat.

Regi de aduentu Itali clerici nunciatur.

Ad Regem introducitur.

Sacras reliquias Regi offert, eas Rex, & commendat & pie veneratur.

Clericum benigne Rex audit.

Cardinalis mente,consiliis,animoque in Deum, in Ecclesiam, in Regem ipsum commemorauit. tum obsecrauit, vt cum talis caussa tali ratione ageretur;ne ad publica consilia, neue ad ciuilis prudẽtiæ homines deferri vellet; sed secum haberet, aut cum religiosis tantum viris iuberet communicari. Addidit,quæ hoc modo breuiter perstringi possunt: De iuris,potestatumque controuersiis nihil se dicturum; eas Cardinalem iudici summo relinquere, Romæ dirimendas; quibus satisfecisse crederet, cum ecclesiæ argumenta, testimoniaque tantum iussisset suppeditari. de moribus, de spirituali disciplina, de progressu pietatis populi Mediolanensis,de diuino honore, gloriaque sese acturum. horum caussa dolere Cardinalem, & conqueri: cum plurima quotidie magistratus impedimenta rebus iis afferrent;quæ salutariter,singularique adeò virtute Mediolanenses alioqui facere posse, multis argumentis, factisque ipsis clare demonstraretur. Boni plurimum illos disturbasse primò; si non de iurisdictione controuersiis excitandis; quod tamen ipsum episcopalis administrationis vim,cum multorum salute coniunctam,non parum retardauerat:at earundem certe caussarum agendarum ratione; tum contentionibus studiose faciendis; omnino iis committendis,quæ ad episcopalem dignitatem, & ecclesiasticam auctoritatem offendendam, sacrasque sententias contemnendas ex se pertinerent: quod quidem vel maximum esset viæ salutaris impedimentum. Vi pro iure adhibita,ecclesiæ ministro manum iniecisse; inusitata asperitate publice quassato exilium denunciasse. Terribili edicto promulgato,licet aliò verba spectare viderentur,re ipsa forum ecclesiasticum scribis,notariis, ministris omnibus spoliatum fuisse. Quas res facientibus immineret anathematis pœna, eas sæpius attigisse. eadem affectos pœna; neque consuetudine reliquorum,neque rebus agendis, vt ius, fasque erat, abstinuisse: publicis factis quodammodo professos, non timere se grauissimam Ecclesiæ pœnam. Multa eiusmodi narrare posse singillatim,quæ tamen putaret iam ad regias aures peruenisse. Discere superiorum exemplo nimis facile licẽtiam, & contemptionem eiusmodi, inferiores. ita neque improbos

Quæ cum Rege agit clericus breuis narratio.

conti-

contineri; neque imbecilles animo sustineri posse. Plurima facta suppetere, quibus, vel impedito Præsulis officio, improbis peccandi licentia relicta erat; vel proposito Magistratuum exemplo, ex priuatorum audacia, contumaciaque, despecta fuerat sacrosancta fori ecclesiastici auctoritas; & rebus, personisque sacris vis illata. Sed vel pauca satis, superq; esse; prorsus inaudita; & tali tempore, talisque Regis imperio indignissima. Quomodo enim remoto Magistratuum exemplo, vel potius auctoritate; pauci clerici tantum animi, atque audaciæ sumpsissent, vt Antistiti suo Cardinali publice resisterent; sicarios districtis gladiis obiicerent; detruderent ecclesia, & pene præcipitem agerent: & præterea etiam publicis scriptis notare auderent? quomodo imbelles homines contra eundem coniurassent; teterrimusque apostata tantum facinus suscepisset, vt sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, sacris occupatum tormento conaretur transuerberare? vt nihil diceretur de sceleribus, quæ nonnulli, presbyteris etiam in ipsa ecclesia cædendis, commisissent. Non longe abesse perditos mortales hæreticos; immo etiam sæpe adesse commercij caussa: quibus ecclesiasticam potissimum auctoritatem destruere propositum esset; vt eo quasi fundamento disturbato, omnis disciplina, pietasque corrueret. Quidnam caussæ tandem esset, vt tantum contentionis, & pugnæ iurisdictionis caussa susciperetur, non satis intelligi. sed tamen ita esset, vt magistratus videri volebant: quid ad iurisdictionem; nouas semper aduersandi, calumniandiq; caussas quærere: sic cum sacro Pastore, patreque, vt cum aduersario, vel hoste fere se habere: regiæ rei nomen ad remotissima trahere; perturbatisque animi sui motibus semper obtendere; id quod inter alia Cardinalis non mediocriter doleret. Ita iactatum palam; Cardinalem viam sibi latenter parare ad ditionem Mediolanensem occupandam; eum scilicet, qui opibus abiectis, posthabita hominũ gratia, totum se Deo dicasset. Suspicionem verbis tantummodo elatam, nimis indignum erat. at ab ipso Præside prouinciæ factis fuisse confirmatam. arcem Aronensem propterea Borromeiis ereptam; fidelissimamque Regi familiam quodammodo nota-

tam; id vero quale esset, grauissimo Regis ipsius iudicio relinqui. Non absimili nomine piorum hominum societates esse dissipatas; quasi exercitum quendam sibi ex ea pia, imbellique multitudine Cardinalis sibi compararet. quæ cum in sacris ædibus ornandis, sacroque cultu honestandis, antea curam, operam, laborem, pecuniam pie poneret; diesq; Deo dicatos benefactis, precationibusque sacris obeundis consumeret: ad otium, gulam, luxuriam, malas omnino artes magna ex parte conuersa, & dilapsa erat. in qua quidem vastitate, cũ piis omnibus dolendum esset vel maxime; dixerunt quidam tamen gaudentes; repertum tandem, quod Cardinalem in corde acriter pungeret: quasi clare aperientes, quod obscurum alioqui magnopere non erat; nõ quę regio imperio vsui essent, curari; sed quę Cardinali essent iniucũda. Ita choreas, & saltationes quas iam fere sacrorũ hominum cura, & labor excluserat, deleueratque; restitutas, & defensas: vnde rixas, homicidia, turpes amores, quotidie proficisci; non modo vsus doceret; sed Gubernatorum ipsorũ edicta demõstrarent; quibus expressa multorum, grauiumq; malorum caussa, olim eæ prohibitæ fuerant. ita sacros dies, qui ob animæ commodum, ac salutem sunt instituti; corpori, voluptatiq; datos: mares, fœminasq; innumerabiles a rebus animo fructuosis, ad perniciosas voluptates abstractas. Eò venisse postremũ Gubernatorem; vt contra edictũ Cardinalis, anathematis sententia munitum, ipso dominico die, & eo, qui caput esse Quadragesimæ declaratus erat, ludis equestribus operam dare Mediolanenses curauerit: cum id impetrare non potuisset, induxisse, ac pene coëgisse ad id homines exteros: ipsum vna cũ filiis astitisse. Si hæc omnia fortasse publici iuris, potestatisq; tuendæ speciem aliquam habere viderentur: etiam ad longinquiora multò, indignioraque Principem venisse; quæ nullo modo possent consueti nominis integumentis inuolui. Ciuitatis Decuriones nihil eiusmodi cogitantes, & ab iis contẽtionibus alienos, solicitasse, impulisse; vti multa quæ Carolus vitiorum reprimendorum, pietatisq; augendæ gratia fecerat; ad Pontificem deferrent; eaque veluti iniuste, vel sine caussa, & cum ciuitatis magno incommodo

facta,

facta, rescindi postularent. compulsos semel, atque iterum per litteras facere; demum pene coactos, nobilem legationem magno sumptu Romam mittere, cum querelis, vndiq; studiosissime conquisitis. Inuitatos, instigatosq; multos, vt querelas contra Carolum, eiusque presbyteros per diœcesim Vicarios afferrent. eorundem actiones examinatas diligenter; inuestigatumq; si quid aliquo modo ipsi, aut etiam vrbani Vicarij offendissent. si ex clero; si ex cœnobiis etiam muliebribus esset, qui archiepiscopi sui præscriptionibus vellet contradicere; eius caussam prompte susceptam; studiose defensam. quæ omnia licet regij iuris conseruandi, defendendiue specie nullo modo possent honestari: quia tamen regiorum ministrorũ fuerant consilio administrata, studio procurata, patrocinio defensa; regio nomine acta viderentur; idq; eò indignius, quò regia mens ab iis omnibus esset aliena; de quo Cardinalis nihil dubitaret. Ne illud quidem prætermissũ; vt concionatores, honore, gratia frequentiq; conuentu allectos inducerent; qui tecte sensus hominũ voluptariorum defenderent, Carolique rebus obtrectarent. Ita quantũ in ipsis fuisset, omnium ordinũ animos ab Episcopo suo auertisse: acta, conatusq; omnes euertisse; nihil reliqui fecisse. magnam re ipsa, imbecillis animis præsertim, attulisse offensionem, maximumque detrimentum. si totius ciuitatis perturbator vere fuisset, vti quandoq; fuerat ab aduersariis appellatus; durius agi fere non debuisse. quid simile vnquam Cardinalis in eos; tantæ oppugnationis quid culpæ sustineat, eum nescire; nisi illud vere sciret; ob vitæ suæ errata, multò se atrociora, quàm ea quæ Dominus permiserat, commeruisse. quantum quidem perspicere; & a Deo assiduis precibus suis, alienisque consequi potuisset; id fieri semper, eamque rationem omnibus in rebus adhiberi studuisse, quæ Deo gratior videretur. De eius mente, ac voluntate; de dominandi, alieniue vsurpandi cupiditate; quid post talem, totque annorum Antistitis vitam, demum ad talem Regem opus esset, pluribus? De legitima, iustaque agendi ratione sua; id affirmare Cardinalem; non pepercisse se vmquam sumptibus, vt viros doctos, & grauissimarum rerũ vsu exercitatos, tum pios quoque; id

quod nosse omnes poterant; apud se haberet; quorum iudicio, & sententia, omnia recte, casteque gererentur. De moderatione agendi cum magistratibus, aliisque laicis hominibus; de seruando modo, ad eos retinendos, conciliandosque accommodato: quantum sibi conscius esset, id studiose curasse. at multa sæpe non incommode minus, quàm temere iactari. si quid decerneret Cardinalis; si anathematis sententiam ferret; si paulo liberius agere videretur; id vbique dissipari, prædicari, augeri sermone: libere nimis, atque austere factum; subito sacræ potestatis gladium districtum. nescire autem homines, quæ, quantaque is dissimulasset: quid prius priuatim rogasset; hortatus esset; etiam, atque etiam monuisset. quæ si palam fuissent; diuersam opinionem omnino futuram. Enumeraturum se multa, & grauia facta, si Rex iuberet, in quibus iniuriam Ecclesiæ Cardinalis dissimulasset; hominibusque turbide commotis condonasset. quotiescumque ecclesiastico gladio vsus esset, eum videri sibi fecisse coactum; quia sine grauissima culpa ecclesiæ suæ ius non posset deserere; quod tueri etiam singillatim Pontificia auctoritate iuberetur. Non ignorare Cardinalem, multa molli potius brachio, cohortationibusque curanda, & efficienda; quàm iussis, pœnisque infligendis. at ob contumaces, perditosque, qui non exiguo numero his temporibus, vere piis, christianisque permisti sunt; iussis etiam sępe, animaduersionibusque agendũ. Vnum ei modum, cum id sedulo cogitaret, tandem videri, vnamque rationem satisfaciendi magistratibus; pacisq;, & quietis, vt vulgo putatur, conseruandæ: cohortari, obsecrare; si recusaretur, cedere; ius suum remittere. quod tamen semel factum; iterum paulo post, & in re grauiori esset faciendum; & eodem modo deinceps: vt abiecta demum pastorali virga, celeriter ipsa quoque vox pastoris prorsus contemneretur. De rebus ipsis, quæ is ad populi salutem instituisset; partim, vtrum quæ fierent ad rem pertinerent, & vere apta essent ad fidelium vtilitatem; partim essent ne iuste, legitimeque facta, & iudicata; haud difficulter existimari posse; primo quidem ex ratione, maiorumque exemplo, si locus daretur: deinde iudicio Pontificis; qui vel ipsis litteris, moni-

monitisque ad ciuitatem datis, satis ostenderat quid sentiret: sæpe etiam ipso regio iudicio, cum vera nunciata sunt. Sed euenta quoque ipsa, & fructus ex aucta populi pietate perceptos, magno esse argumento; quæ quidem mallet Cardinalis Regem alia via cognoscere. Si in tanta Magistratuum alienatione, clerus, populusque id profecisset, quod omnium bonorum opinione, prædicationeque ferebatur: iudicari posse, quid facturus esset iisdem fauentibus. Non esse inuoluendum silentio, quod plurimorum sententia fuerat existimatũ: multos diuino iudicio morte mulctatos, qui sacrum anathema paruipenderant, vel Ecclesiæ auctoritati studiose fuerant aduersati. quæ quidẽ existimatio tum numero mortuorum, tum conditione, rationeque mortis confirmaretur. Dictitatum etiam a nonnullis, qui videri vellent æquiores; Cardinalem, quamuis piis, salutaribusque institutis, nimis tamen populum vrgere; & præstantiore, seueriore que disciplina premere, quàm multitudini conueniret, sed in eo genere Cardinalem affirmare, fidemque, vt de re spectata, & bene cognita facere; populum Mediolanensem a voluptatibus, & vitiis ad salutares exercitationes, & ad alia, quæ nimis exquisita, & perfecta quidam appellarent, traduci posse; idque non modo sine publico tumultu, quem sine caussa aduersarij sæpe commemorassent; sed magna etiam omnium ordinum consensione: si modo ij non impedirent, quorum erat officium adiuuare potius, & fauere. optime tenere Cardinalem; quid de Mediolanensibus suis posset polliceri. Quòd si etiam aliqui se difficiles præberent, quemadmodum pro humana conditione necesse esset: propter paucorum contumaciam, non esse tamen deserendos omnes: immo conandum, vt ipsi quoq; ad sanitatem reducerentur. Cogitari posse, quale illud esset; nolle rectores ciuitatis, vt populus vltra vsitatum quemdam, communemque modum in christiana disciplina proueheretur, si posset, & facile posset. vt in singulis hominibus, ita in singulis populis variam esse posse vitæ rationem, diuersumque virtutis gradum: dedisse Deum Mediolanensibus, quod aliis fortasse non dederat. Episcopi esse necessarium officium, animas sibi commissas velle, studereque virtutis,

pietatiſque ſummis ornamētis eſſe inſtructiſſimas. eodem quoque rectoris laici munus referri; ſi modo recte, pieq; res penderetur. Petere Cardinalem a Regia pietate, clementiaq; per Chriſti Domini cruciatus, effuſumq; ad ſaluandas animas inæſtimabilis pretij ſanguinem; prouideret in reliquum tempus, vt non ſolum non impediretur, oppugnareturue, ſed in conatibus, laboribuſque animarum cauſſa ſuſceptis ſubleuaretur. id maxime decere tam illuſtrem tanti Regis pietatem: cuius nomine alio quidem loco, in perfidos catholicæ Eccleſiæ perfugas pie, fortiterque bellum geri; alio autem contra Dei miniſtros, actaque populis ſalutaria pugnari, nimis indignum eſſet. Mentem ſuam plane declarare vellet, eaque mandare; ex quibus rectores prouinciæ, magiſtratuſque intelligerent; ad regiam rem, Regis ipſius iudicio, minime pertinere; immo contra illius eſſe voluntatem contentionibus eiuſmodi, vel quoquo nomine illæ appellandæ eſſent, ſeſe dare: neque retinendi tantum imperij, vectigalium conſeruandorum, iuris dicendi ſe eſſe adminiſtros; ſed morum etiam regendorum; conſeruandæ pietatis, & augendæ; quantum quidem tum pro ſua auctoritate ipſi facere; tum in reliquis ſacerdotes Dei adiuuare, eorumque ſtudiis fauere, ac inſeruire poſſent. Recordari Cardinalem qua conditione Dominus ſuos inuitaret. curas, dimicationes, perpeſſiones, ſæpe etiam cruciatus iis ſubeundos: ſeque ad id, quæ diuinæ opis robur eſſet, paratum eſſe. cupere tamen in tali Principis ditione, & ab eius adminiſtris non ſuſtinere. quin etiam omnino ſibi curandum, ne per alicuius peccatum ea vmquam ſuſtineret. nemini penitus eum concedere, qui regiam poteſtatem, auctoritatemque in imperio Mediolanenſi ſaluam vellet. debere hoc iuſtitiæ, Deoque; debere iuſtiſſimi Regis pietati; deberi patriæ; ſibique ipſi, qui ſub illius imperio natus, & ab eo varie, multumque vna cum patre, fratreque ornatus; eidem ſe; quantum per fidem, officiaque ſummo terræ, cœlique Imperatori debita liceret; omni tempore gratum præſtare vehementer cupiebat. In moribus Mediolanenſium recte, pieque, vt quidē voluerat, moderandis, multò ſe magis regiæ rei, dominationique tribuiſſe;

quàm qui minuta quędam tanto ſtudio in lictoriis obſequiis, apparituriſque eccleſiaſtici fori ſine cauſſa perſequerentur: qui cõtra potius tantum ex regiis rebus detraherent, quantum Dei miniſtris incommodarent. quò magis fideles Chriſto Domino, populi forent; eò fideliores etiam ſuo Regi iuſto, catholicoque fore. Addidit Clericus, ex omnibus quæ tetigiſſet, alia quidem ſatis eſſe, ſi teſtata eſſent apud Regium animum; vt quid ſibi credendum poſthac, quid reſpondendum, quid mandandum eſſet, in rebus ad eccleſiã Mediolanenſem pertinentibus; apud ſe pro pietate, iudicioque ſuo ſtatueret: ex quibus, ſi quid explicatius, pleniuſue cognoſcere vellet, ſe præſto futurum; argumenta, ſcriptaque ſuppeditaturum. Alia vero, in quibus facto opus eſſet, quæq; a Regia benignitate opem expectarent, ſeparatim deſcripta, fuſiuſque in oblatis libellis explicata iam tradidiſſe; vel ab impugnatione magiſtratuum liberanda; vel eorundem auxilio perficienda; vel ab ipſis omnino imperanda. ſeſe iterum Cardinalis verbis ſuppliciter petere, vt ea omnia, conſilio, iudicio, ſapientiaque expenderet, ac ponderaret ſua: aut certe non vulgaris ſenſus, pietatiſue homines adhiberet in conſilium. Ea Rex attente cum audiiſſet; habere ſe Cardinali gratiam dixit; quòd ea relata illi eſſe voluiſſet: habiturum ſe eorum rationem: quædam plenius cogniturum: communicaturum etiam quæ opus eſſet, cum idoneis viris: ſignificaturum poſtremo, quid Clerico ipſi faciendum eſſet. Poſt paucos dies nunciari iuſſit, delectum a ſe Didacum Claueſium ordinis Dominicani, qui ei a ſacris confeſſionibus erat; cuius opera in propoſitis rebus plenius cognoſcendis, conſilioq; in earum deliberatione vteretur: cum clericus adiret; & cum eo diſſereret. Didacus pro ſua prudentia de vnaquaque re propoſita, cum diligenter dies complures egiſſet; & clericus eſſet dimittendus: interuenit Regis ægrotatio; quæ illum multos autumni dies, magno cum vitæ diſcrimine tenuit: vt victi Antonij, receptæque paulo ante Vlyſſiponis lætitiam Dominus morbi dolore, vitæque regiæ periculo compenſare velle videretur. vix morbo liberatus, negotium rurſus admiſerat; diemque dixerat, quo die clericus abiturus in eius conſpe-

Regis reſponſum.

Confeſſarium Rex deligit qui propoſita plenius cognoſcat.

Aegrotat Rex.

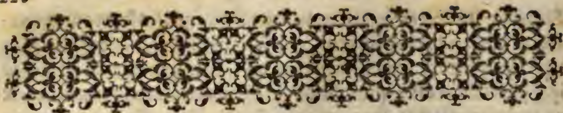
Moritur Hispaniæ Regis vxor. conspectum veniret. Sed Annæ Reginæ casus, quæ cum partu septem mensium obierat, adhuc profectionem clerici impediuit: non enim licebat in luctu, & quidem acerbo adire Regem. commemorandam vero hoc loco arbitror huius Reginæ virtutem, quæ quidem in summo periculo; Regis, regiæque domus, & vt existimandum est, reipublicę christianæ charitate adeo commota dicitur; vt sese pro illius incolumitate deuoueret. commemorandus item rei euentus; nam & in vita Regi conseruanda eam Dominus audiuit; & piam ipsius accepit oblationem; quam perpetuæ saluti illi fuisse sperandum est. Cum primum igitur datum fuit, venit Clericus ad Regem; supplexque petiit, vt eius voluntate discedere in Italiam liceret. Rex humanissime accepit: Cardinali nunciari iussit; cupere se vehementer eius precationibus assiduis iuuari: & magnas ei de tali officio gratias agere: immo & clerico ipsi de eo quod fecisset, egit ipse. Litteris ad Cardinalem datis ea Rex tum respondit, quæ post gratiarum actionem, post eius pietatis commendationem; moderationem etiam quandam in eo non obscure requirerent. Didacus de moderata regendi ratione fusius litteris suis, docteque disputauit. Duplex vero cum sit christianæ vitæ publice, priuatimque instituendæ ratio; vna, quæ rebus ad salutem necessariis cōtenta est; altera, quæ meliora semper, quantum possit, & præstantiora sequitur: illam magis probare plurimi videntur. potius eligenda non negant, quæ præstantiora sunt: sed difficultatem semper, humanamque imbecillitatem opponunt. at hæc pro varietate locorum, hominumque expendenda; varieque iudicanda cum sint: probatorum virorum iudicio, qui præsentes, vsu præsertim diuturno, omnia cognouerunt, videntur relinquenda. In voluptatibus item iudicandis plurimos vidimus rerum naturam spectare potius, quàm vsum; cum sæpe non malæ res ob perniciosum vsum, vt malæ meritò sint reiiciendæ. Cōfirmauit vero Didacus, capturum Cardinalem magnum illius officij fructum: ea ministris in posterum danda esse mandata, quæ ei valde probarentur. iam delectum Gubernatorem, qui pietate, ceterisq; animi ornamentis gratus admodum ei futurus esset. erat is Metinæ

Quæ Rex clerico ex Hispania discessuro mandet.

Sidoniæ,

Sidoniæ, optima pietatis opinione Dux; qui postea tamen munus dimisit. ad hæc Didacus, gratū semper Regi fore dixit; quotiescumq; vellet, eadem via cum eo Cardinalis agere. Atque re ipsa præstitum est, quod illius verbis promissum fuerat. nam ex eo tempore satis ex sententia res Carolo successerunt. maxime vero Carolo Aragonio, Duce Terrænouæ prouinciæ præfecto; pleraq; fuerunt, quod ad ciuilem potestatem attineret, populi Mediolanensis saluti facilius, perfectiusq; curandæ non mediocriter accommodata: quod ex sequenti historia perspicere licebit. Multis rebus significauit Rex, legationem eam sibi gratam fuisse: multisq; indiciis, quàm bene de Cardinali sentiret, quantiq; eum faceret, eo tempore demonstrauit: siquidem adeundi potestate clerico celeriter facta; satis longum eius sermonem, libenter audiuit: negotium multiplex, tali tempore; id quod neque facere solebat, neque fieri posse cubicularius putauerat; in bello, quod ei maxime cordi esse dicebatur, propeq; in procinctu, humanissime suscepit. rem suo tantum, vt postulatum erat, & religiosi viri iudicio; qui ad consilium deferre consueuisset; existimauit: nam ita Clericus; re diligenter inuestigata, comperit esse factum. præterea in maximo sui morbi periculo, cum ea Pacensis ciuitas, morbis, & annonæ inopia, caritateque valde premeretur; de Clerico quæsiuit; si quid opus esset, subueniri iussit. cum morbo leuatus esset; item post Reginæ mortem, citius eum, quàm familiares omnino putarent, admisit; vt alij exteri, qui aditum eundem quærebant, & domestici ipsi valde mirarentur; quid cum Rege clerico illi esset; cui ad eius cōspectum aditus tam facile pateret. Satis ampla quoque præmia, vt est catholicæ maiestatis liberalitas, eidem proposita sunt; Mediolanensis ecclesiæ sacerdotia, quæ regiæ sunt cooptationis; quæ vel ipse per Pontificis auctoritatem caperet; vel in propinquum aliquem cōferret. sed ea Clericus recusauit. Hæc libenter commemorauimus, vt Regis maximi pietatem; & erga Cardinalem optimam voluntatem omnes intelligant. qui si nemine interposito; aut vero priuata, & simplici via inter se maturius egissent; multò meliora sperari posse videbantur.

Legationem Rex sibi gratā significat, alia benignitatis officia erga clericum ostendit.

DE VITA ET REBVS GESTIS, CAROLI CARD. S. PRAXEDIS ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI,

Liber Sextus.

De Brixiensibus laboribus: de reliquiis ecclesiæ S. Stephani, & S Celsi. & de sacra Sindone rursus visa.
CAPVT. I.

POst Gubernatoris mortem, meritò spes erat, in ecclesia Mediolanensi æquiora omnia, facilioraque fore. defecerat enim in Principe contentionis omnis præcipua vis, & potestas. ac licet manerent quidam præteritorum certaminũ administri; quamuis magna; non summa tamen ad voluntatem accedebat potentia. Quid in eo genere per Romanam auctoritatem effici posset, summus Pontifex satis ostenderat responso suo. Sanctius Gheuara, Arcis præfectus, & donec Gubernator eligeretur, prouinciæ præpositus, homo erat satis pius, & a superioris temporis contentionibus abhorrens. qui quidem illud Caroli cohortatione fecit laudabiliter, vt histriones minime ferret; genus hominum; qui turpibus plerumque fabulis ad spectatorum mores deprauandos accommodatis, sordidum quæstum faciunt; impudicasque fœminas ad alliciendam iuuentutem in scenam immittunt. hos Carolus, primo quidem idoneis hominibus constitutis, qui obseruarent, ita corrigere studuit; vt nihil obscœnum, aut christianis alioqui moribus alienum dicerent facerentue: diebus item festis; ac sexta quaq; feria omninò abstine-

abſtinerent. poſtremo ſcriptas fabulas, ad ſimilitudinem librorum, qui eduntur, a ſe prius probandas ſtatuit, quam darentur: hiſtrionumque libidinoſa crimina, quæ fori ſui eſſent, perſecutus eſt: vt ij potius abire, quam ea ſuſtinere vellent. Sed ad rem. Non modica etiam erat expectatio, de eo, quod apud Regem miſſus in Hiſpaniam clericus effeciſſet. Ita vero euentus ſe habuit, vt ſpes fuerat. ſed non ita ſubitò tamen aduerſariorum conatus concidere. partim enim ex præteritis certaminibus multa renouare per Decuriones, perque Gubernatoris conſilium quidam curarunt; quæ minime perfecere: partim etiam nouas contentiones excitarunt. Cum ad res præcipui pauperum Valetudinarij recognoſcendas, a Carolo Ioannes Fontana delegatus, rationes adminiſtrationis poſceret: is autẽ qui Regis nomine tum loci curatoribus aſſidebat, rationũ libros negaret; munus ſuum prius exequi non potuit, quàm aſſeſſorem anathematis afficeret pœna. qua re ad Apoſtolicum iudicium ſtatim delata; multa complurimum menſium ſpatio incommode acciderunt: dum aſſeſſor plura pro ſe diceret, vehementerq; ageret; ipſamq; anathematis ſententiam, quod grauius erat, rationibus quibuſdam contemneret. Ea de cauſſa, opportuna fuit in Hiſpaniis, Philippi Segæ Epiſcopi Placentini, & Apoſtolici internuncij præſentia; qui pro ſua pietate, ac eximio rerum publicarum vſu, tum erga Carolum obſeruantia, vt alias ſæpe, quæ vera eſſent Regi referret, & eccleſiæ cauſſam tueretur. Regius miniſter ille poſtea diu agitatus, cauſſam capitis apud eos iudices dixit, quibus ſe, dum Carolo reſiſteret, gratificari forraſſe ſummopere putabat. atque ibi demum cum in publico quadam die fuiſſet; domum reuerſus, repente prolapſus concidit; & erepta ſtatim loquendi facultate, amiſſiſque ſenſibus, paulo poſt mortuus eſt. Dum hæc agerentur, Carolus eccleſiã Brixienſem diligenter recognoſcebat. Sed hic tangẽdum ante alia de aucta vehementer eius vitæ duritie. qui Roma cum poſtremò rediiſſet; ad aquæ vſum, relicto penitus vino, deuenire conſtituit; id ꝙ multos iam annos paulatim moliebatur. Eius rei tẽpus eryſipelas obtulit, & febris, qua poſt reditum laborauit; ita vt vino cõplures dies abſtinere medicorũ

Hiſtriones corrigit Carolus.

Noua excitantur contentiones.

Quid illarum contentionum authori acciderit.

Vini vſu relicto ad aquam tranſit Carolus.

voluntate necesse esset. eo enim quasi aditu patefacto, integram in eo genere abstinentiam ingressus est. neq; ea contentus, duos hebdomadæ cuiuslibet dies constituit, quibus pane tantum, & aqua sustentaretur: ac non multò post, tres, quas antiqui legitimas ferias dixerunt, eodem modo sibi traducendas decreuit. item sublato de loco suo consueti lecti apparatu; in angustissimum, secretumque locum cubandi caussa se retulit, apud alium similem, precandi caussa constitutum; quo intimis tantum aditus erat. cubile fuit paleæ saccus: in quo vestitus cum iaceret; postea Pontificis monitu, quem de vitæ suæ ratione Romæ consuluit; detractis sibi vestimentis, linteis cannabinis vsus est: quæ cum vsu, lauationeque asperitate carere cœperant, noua iubebat adhiberi. nouum autem operimenti genus super lecto habuit, duplicis panni itidem cannabini, palea interposita consuti; quo etiam hyeme vtebatur. hac porro asperitate audita, multi amice, vehementerque cum eo egerunt, ne se tantopere affligeret. Augustinus Episcopus Veronensis pro suo summo in eũ amore, ac pietate, per epistolam ei fusius eo de genere scriptam aquæ potum improbauit: cui Ioannes Paulus Caimus ex bono medico presbyter, & canonicus ecclesiæ maioris factus, respondit; rationes afferens, quibus etiam natura, potus aquæ Carolo videretur conuenire. Ab eo fere tempore, maiorem etiam affabilitatem, suauitatemque quasi perfectæ virtutis maturitatem quandam, adhibens, gratiam suam auxit cumulo non mediocri. vt plerosque passim audiremus prædicantes, id quod erat; eo nihil humanius, nihil dulcius fieri posse. Nunc ad Brixiensem ecclesiam; cui Carolus magna Rectorum vrbis obseruantia cultus, operam non minus laboriosam, quàm vtilem dedit; multis adiutoribus; sacrorum canonum, disciplinæque ecclesiasticæ peritis. In ea diœcesi cum ad Telinæ vallis hæresi laborantis fines venisset; se minime continuit; quin ad regionis catholicos homines cõfirmandos, millia passuum duodecim pedes in eam penetrans; nobilem beatissimæ Virginis ædem inuiseret; ibique etiam concionaretur; quod pro sua modestia, religioneque minime fecit sine Comensis Episcopi, ad quem ea pars pertinebat, assensu.

Aliquot cuiuslibet hebdomadæ dies pane, & aqua sustentari statuit.

Quali cubili vtatur.

Multi vt sibi parcat cum eo amice agunt.

Ex Brixiensi diœcesi quam lustrabat ad loca hæresi laborantia se confert ad catholicos confirmãdos.

assensu. Populum quendam falsis dogmatibus ob hæreticorum consuetudinem iam antea deprauatum, cum in eadem diœcesi studiosè iuuare curaret; puellæ cuiusdam, insignem pietatem est admiratus; de qua mihi tacendum esse non existimo. eam auus cum ad patrem hæreticum, qui in Telina valle exulabat, esset missurus; tanta constantia eò se venturam negauit; vt domo pulsa, potius apud extraneam mulierem duriter sustentari vellet, quàm fidei periculum adire. auo mortuo, cum frater rursus vi ad patrem duceret; aufugit illa in itinere, & in siluam sese abdidit; moxq; ad mulierem rediit. Carolo demum annos nata circiter decem, supplex se commendauit; isque in Brixiæ pio quodam pauperum mulierum collegio iussit collocari. Neque prætereunda est ipsorum sicariorum, eiectorumque, quibus Brixiensis regio tunc abundabat, erga Carolum reuerentia: cum enim alij, qui incidissent, rebus suis, sæpe vita spoliarentur, contra non ipse Carolus solum, sed eius administri quoque, quibus illi sæpe in variis itineribus occurrerunt, honore potius, quàm vlla iniuria ab iisdem afficiebantur. Venit quandoque eorum dux, nobilissimo loco natus, toti regioni maxime formidabilis, ad vicum quendam, vt Caroli sacro, concionique interesset. Carolus cum plurima in æde tormenta, telaque conspexisset; sacri loci dedecus minime ferens, ad ducem misit, vt ea exportarentur: qui suis omnibus exire iussis, tormentum quod gestabat, humi posuit; illudque pede comprimens, ad sacrum, concionemque attentus mansit. Martinengum noctu Carolus cum venisset; diuersorium extra castellum ingressus, eodem hominum genere completum offendit; qui maxime illum reueriti; domiciliis etiam, quæ iam tenebant, prompto animo cessere. ipse vero suis ad cœnam dimissis, infelicissimum vitæ genus miseratus, diu cum illis egit, vt ex tantis periculis, miseriisque animas, corporaque item sua eriperent; suumque ad eam rem auxilium pollicitus est: quorum nonnullos ita commouit, vt pœnitentiam sibi proponerent, innocentemque vitam posthac agendam constituerent. Cum quattuor sanctorum Brixiæ Episcoporum, & inter eos sancti Dominatoris corpora in arcis æde sine congruis

Puellæ cuiusdam pietas & religio.

Exulum erga Carolum reuerentia.

Sanctorũ Episcoporũ corpora ex Arcis Brixiensis æde in maiorem Ecclesiam transfert. 1581.

honoribus, cultuque haberentur, neque piis hominibus ob arctam loci custodiam, aditus esset ad venerationem: ea Carolus, etiam rectorum ciuitatis voluntate, in Ecclesiam maiorem celebri admodum apparatu, conuentuque transtulit, mense Nouembri anni M. D. LXXXI. nam ad id tempus in eo negotio Brixiensi; longinquo itinere sæpius repetito, perseuerauit, anni tempora inter suam, Brixiensemque ecclesiam partitus. In ea ciuitate conuenit Mariam Maximiani Imperatoris olim vxorem; Rodulphique matrem, & Philippi Regis sororem: quæ ex Germania in Hispanias iter faciebat. debitum erat officium altissimæ Imperatricis dignitati; non minus tamen insigni optimæ fœminæ pietati: accommodatum vero ad Caroli res in Hispania iuuandas. periucundus fuit Reginæ Caroli aduentus: atque humanissime, pieque admodum accepit: Missam, vt coram ea faceret, suisque precibus iuuaret, postulauit. Carolus eo tunc salutationis officio contentus, Laude iterum adiuit, vbi eam præcipue honorare cupiebat; quòd ea ciuitas prima in Mediolanensi ditione occurrebat. Sed illa Imperatorum, filia, vxor, & mater; præ summo christianæ humilitatis studio Carolo dixit; pompam illam personæ Imperatoriæ perscriptã sese ferre quodammodo non posse; in qua ipsa veheretur, clerus vero pedibus præiret. Itaque omissa pompa ingressa est. Missam Carolus illa præsente fecit. cumq; loco minime consecrato fieri necesse fuisset; eam rem, cum inter sacrum verba faceret, noluit Carolus exempli gratia silentio prẹterire: quin excusationem afferret, idque sibi alioqui non probari modeste significaret. nonnulla Mariæ, nobilissimisque fœminis, quæ eam comitabantur, donauit religionis gratia: quæ quidem illæ, vt incredibili cupiditate expetierant; ita summo gaudio acceperunt. cum autem de Mediolanensis ecclesiæ rebus eam generatim ipse docuisset; clericum deinde, quem miserat in Hispanias, Genuam versus, eam subsequi iussit; & quæ opus essent, ad ecclesiæ caussam defendendam; latius suppeditare. Ad Brixiensium populorũ salutem plurima Carolus effecit; auctoritate sine dubio adiutus amplissima; sed in primis sanctitate. Magnus, salutarisq; locis omnibus animorum

Mariam Maximiani Imperatoris vxorem Brixiæ conuenit. Et Laude iterum adiuit.

Plura pro Brixiensium salute efficit.

rum motus; magna voluntatum propensio. plurimi tali exemplo, cohortationibusque permoti; ad fugienda vitia, ad emendandos mores, ad augendam pietatem incensi; non mediocriter in salutis negotio profecere. multi diuturnis scelerum vinculis astricti salutarem libertatem; diuino beneficio, Caroliq; opera consecuti sunt: vt eiusmodi commotiones Carolus videns maximis in laboribus maxime item recrearetur; sæpiusque gentis laudaret pietatem. præcipue vero, quod ad acuendum virtutis studium dicendum est, mulierum virilem, excellentemque animum admirabatur, ad insignia quædam pietatis officia exercenda paratum. Quæ vero pro sua auctoritate decernenda, scriptisque mandanda censuit; ea si respiciamus; plurima item ea ratione, grauissimaque instaurasse, atque egisse videatur, ad Pontificiarum constitutionum, decretorumq; prouincialium præscriptum; de cleri disciplina; de cultu ecclesiarum; de recto rerum ecclesiasticarum statu; de cœnobiorum virginalium institutis; demum de iis omnibus, quæ ad vniuersam ecclesiam illam recte, sancteque ordinandam pertinerent: quæ nimis longum esset enumerare. grauissima quædam ad sacram immunitatem spectantia, quæ quis in iis regionibus emendari fortasse voluisset; non neglexit ille quidem; immo cura, diligentia, cohortatione, omnique officio suo, neque id sine fructu, curauit: sed iudicio persequi, & corrigere, eius arbitrij, potestatisue non fuit. Commemoranda fuit eo loco Hieronymi Luciaci patricij Brixiensis pietas, admirabilisque in Carolum animus, tum assiduis, prorsusque inusitatis officiis, quæ præterimus: tum hoc maxime. cum Brixiam Carolus venit, vt Imperatricem conueniret; quoniam visitationis leges tunc non impediebant; ad eum improuiso diuertit. homo incredibili gaudio perfusus; idque in felicitatis loco ponens, cubiculum, quo ille vsus fuerat, cum lecto apparato ea lege conclusit, nuncque conclusum habet, vt eo posthac vmquam sit vsurus nemo. beatum sese honestissimi vir ordinis dicebat, si per suorũ necessarias rationes licuisset in Caroli domo, vel ipsius stabuli sordibus exportãdis, operam dare. Vno ex iis temporis interuallis vsus Carolus, quæ Brixiense negotiũ

Hieronymi Luciaci patritij Brixiensis pietas.

Octauam diœcesanam synodum & sacrarum reliquiarum translationem celebrat.

intermittens dabat ecclesiæ suæ; octauam totius cleri sui synodum habuit: in qua mirificam illam vim ad clericos commouẽdos, vt antea, magno animorum fructu præstitit. eaque vsus opportunitate, populo suo sacrorum corporũ ecclesiæ sancti Stephani translationem, quò celebrior, adiuncto diœcesis clero, splendidiorque esset, exhibuit. cum enim ob ædiculam sancti Vincentij in ipsa ecclesiæ instaurandam, eæ reliquiæ mouendæ essent; sua consuetudine vsus, populi erga beatos illos pietatem translatione celebranda, studuit excitare. dies translationis fuit XIIX. Cal. Maij. Reliquiæ fuerunt sanctorum Leonis, & Marini martyrum, & Arsatij Episcopi: quæ in eodem loco, sed ad honorem decentius, & ad diuturnam conseruationem cautius, collocatæ sunt. Atque eodem mense post dies quinque reliquias mouit sanctorũ Cirini, Naboris, & Basilidis; quæ in altari sancti Celsi in capite sinistrę nauis, vt appellant, posito, reconditæ erãt: quod altare, ob minime congruum locum tollendum erat. celebritatem, pompamue eius rei nullam instituendam censuit; cum pauca tantum ossa, ante conspexisset. ea priuatim reposita sunt, mox in aptiorem locum referenda. Consuetum eius anni tempus dabat Carolus ecclesiis diœcesis suæ lustrandis: cum ad venerandas S. Eusebij eius vrbis Episcopi reliquias, Vercellas venit: quarum translationem Io. Franciscus eius successor parabat longe celeberrimam; ob insignem optimi sacerdotis, & patroni difficillimo Ecclesiæ tempore præstitam pietatem, constantiam, animique magnitudinem: quæ translatio tamen quibusdam impedimẽtis dilata, numquam habita est. nam Io. Franciscus sanctæ Sedis Apostolicæ internuncius, apud exteras nationes moratus est vsque ad mortem. Vercellis Carolus Masinum profectus est ad Carolum Emanuelem nouum Sabaudiæ Ducem: decesserat enim ante menses circiter decem eius pater. Carolus autem per Franciscum Adornum tantummodo filium consolatus, paternisq; admonitionibus prosecutus, adhuc eum non viderat. tunc vero libenter sumpsit oblatũ tempus; vt adolescentem iam etiam ad omnem regiam virtutem, pietatemque incitatum, pro suo eximio amore; pro patris fiducia, & spe; pro

Ad venerandas sancti Eusebij reliquias Vercellas venit.

Carolum Emanuelem Sabaudiæ Ducem, Masinum conuenit.

ipsius

ipsius studio, deditaque admodum voluntate, coram confirmaret; & consiliis, præceptisq; suis quantum posset, adiuuaret. Aduenienti princeps passus amplius ducentos pedes obuiam processit. Tum Caroli sermonum, actionumque fructu maxime lætatus; vehementer etiam ab eo petiit, vt Taurinum ad visendam iterum Sindonem redire vellet. quo profectus Carolus, in longinquiores inde suæ diœcesis partes discessit. atque ad Virginis sacra natalitia Mediolanum reuersus; Reginæ Hispaniarum antea mortuæ, non animæ solum funebribus officiis, sacrificiisque summo splendore in ecclesia maiore celebratis, suffragatus est; sed laudibus quoque satis ornata concione habita, quę edita est, tantum tribuit, quantum eius præclara virtus deposcebat.

Hispaniarum Regina mortua funebria officia solenniter celebrat.

DVO Carolus instituit primis sequentis anni M.D.XXCII. mensibus ad populi sui disciplinam, salutemq; valde vtilia, sibique admodum iucunda. primò quidem festos dies integre tutatus est, non solum a ludis equestribus; sed etiam a personis, & larnis; quod antea factum non erat. hunc virtutis progressum, quæ fuit, non dicam populi; is enim semper obtemperasset; sed principum etiam virorum obseruantia; facile consecutus est; cum suum de spectaculis edictum ad id genus quoque pertinere tantum declarasset. Deinde cum ad sanctos illos dies ventum esset, quibus Eucharistia christiano cuiq; canonicis sanctionibus sumenda est: præcipua cura, diligentiaq; inquiri iussit; qui publice in christianam disciplinam peccarent; vt eos ad sacramentum admitti minime permitteret. quæ res ad animas erigendas, quæ sordidæ iacerent, magnopere valuit. multi enim, si non immortali sacramenti beneficio; saltem notæ, infamiæque timore permoti; & ea necessitate etiam adiuti; ex publicis malis, offensionibusque tamquam è luto emerserunt. & sacri homines, siue ad confessiones audiendas, siue ad regēdas parochias delecti; quorum negligentia, vel infirmitate vitia sæpius aluntur; a Carolo grauiter moniti, quòd certorum hominum publica, vel etiam inueterata peccata, sicut ipse reperiebat inquirendo, tolerarent; ad officium suum, grauissimum quidem, maximique momenti

Prouinciæ concilium sextò habet. Trāslationem corporum S. Simpliciani, aliorumque beatorum celebrat.
CAP. II.

redditi sunt attentiores. in ea caussa fuerunt primarij quidam; qui posthabita salutis, & existimationis quoque cura, turpem, & contaminatam vitam agebant: qui quidem summa omnium bonorum approbatione, libere fuerunt a Carolo correcti. Post Pascha vero duas illustres actiones sibi obeundas parauerat: sextum prouinciæ concilium; & pulcherrimam sacrarum reliquiarum translationem. Ac translationem quidem; cũ antea posset haberi; reiecit in illud tempus; vt Episcoporum conuentu magnificẽtior euaderet. nam superiore anno monachi Cassinenses ecclesiam; priscis quidem temporibus Mariæ, ceterisque beatis Virginibus dicatam; postea vero sancti Simpliciani nomine appellatam, instauraturi; altaris locum alium designarunt. quod mouẽdum cum esset; mouendæ necessariò erant reliquiæ, quas continebat. Carolus igitur, cuius auctoritate id faciendum erat, eò venit IV. Cal. Aprilis. inuenimus arcas plumbeas, vna Sisinij, Martyrij, & Alexandri martyrum: & item sancti Benigni Archiepiscopi Mediolanensis ossa habebat: caput tamen vnum, quod Benigni fuisse creditum est: martyrum vero capita Tridenti fuisse relicta, vnde ea corpora transportata fuerant, credibile videtur: quin etiam non pauca eorum ossa deesse animaduertimus. Capsa altera, duorum beatorum Præsulum itidem Mediolanensium ossa continebat, Ampelij; & eius, quem hilare admodum, & qua possum veneratione commemoro, Geruntij: traditur enim ex familia fuisse, cui a Basilica petri nomen est. In tertia, sancti Simpliciani itidem Mediolanensis Archiepiscopi ossa, & ex omnibus pulcherrimum caput, condita erant. Eæ capsæ, quemadmodum inscriptum erat, & senes quidam memoria tenebant, eo loco conditæ fuerant anno salutis M.D.XVII. quo anno monachi ecclesiam obtinuerant: alia quoque ossa ibi reperta sunt: in illa enim ecclesia ea esse, memoria proditum est; neque alius eorum demonstratur locus. Capsæ rursus clausæ; in ecclesiæ sacello collocatæ sunt; donec rite transferri, & constituto loco recondi possent. Habuerat igitur Carolus Episcoporum suorum concilium; in quo præter consueta ornamenta, ad magnificentiam ecclesiasticam comparata, tunc primũ in loco vbi Episcopi con-

Aliam sanctarum reliquiarum translationem eamque solennem facere instituit.

pi congregabantur, imagines sanctorum, qui vt patroni ab singulis ecclesiis prouinciæ inuocãtur, apponi iussit. Plura de more variis de rebus, ad disciplinam ecclesiasticam restituendam, decreta fuerant, quamquã paruo satis volumine. continenter vero ad translationem ventum est; VI. Cal. Iunij, die dominico post Ascensionis solemnia: quæ vno fere Simpliciani nomine vbiq; promulgata est; quia illi præcipue honos habebatur: propterea quòd non sanctitate solum, sed doctrina quoq; præstantissimus vir ille fuit, quãuis nulla eius scripta extent: & quod plurimi faciendum videtur; non solũ a S. Augustino valde obseruatus; sed ab ipso etiam S. Ambrosio patris loco habitus est. omniũ, quæ Mediolani quidem celebratę sunt, ornatissima, apparatissimaq; hęc translatio fuit. præter concilij Episcopos, alij quoq; multi, in primis vero Gabriel Paleotus Cardinalis, affuere. litteræ ad vniuersam prouinciã datæ; quibus omniũ pietas erga beatos, optimosque illos ecclesiæ Mediolanensis patres, in primisque erga illum quodammodo patrũ ipsorum patrem, excitabatur. libelli psalmorũ, precationumq; editi; cũ hymnis multis, carminibusque, tunc ad beatorum illorũ honorem Mediolani, Romæque compositis. ieiunium quarta, sextaq; feria, tum sabbato quoque, pręcedente hebdomada passim seruatũ. pluribus ante diebus in tota prouincia, festus campanarũ sonus. pridie diei translationis, nocturna lumina ad publicæ lætitię maius indiciũ ex vnaquaque domo prolata. qua sacræ reliquię portandę erant, ad passuũ millia circiter quattuor, egregius viarum apparatus. peristylia pluribus locis, portæque triũphales. ad Archiepiscopale palatiũ, omnium Antistitũ Mediolanensium, quotquot vmquam fuerunt, imagines affixæ. insignis porta ad locũ, vbi ciuitatis consiliũ haberi solet; cũ victoria depicta, quam Mediolanenses olim, trium martyrum illorum auxilio, cõtra Fridericum Imperatorem pugnantes sunt consecuti. vbique vero elogia, & inscriptiones ad sanctorum illorum, ipsiusque sanctorum creatoris honorem proposita. Clerus vniuersus cum splendidioribus indumentis, cereisque; qui etiã longe ex vicis, & castellis ad duodecim millia passuum conuenerat: post illum Episcopi: deinde reliquiæ, quas

Qui celeberrima translationi interfuerint

Huius translationis præparationes, & apparatus amplissimi ordoque mirabilis.

in quattuor feretra distributa ferebant Abbates Cassinenses, sacris indumentis, mitraque insigniti. Simpliciani vero caput argenteo capite inclusum duo Cardinales, duoque Episcopi portabant. cerei maximi vtrinque accensi. super singulas arcas vmbracula a viris honestissimis sustentata. tanta conuenit multitudo, vt viæ circiter millia passuum decem ab vrbe plenæ conspicerentur. at ex multis quoque prouinciæ partibus plurimi aduenerunt. vt tot, tantisq; rebus accedentibus, ea celebritas longe maxima sit effecta. Carolus sacris feretris ad eandem ecclesiam relatis, pontificale sacrum fecit, & in eo concionatus est: idque ea facie, quod a multis est obseruatum, vt si portando, & impetum multitudinis, quæ videndi, tangendiq; caussa tota via concurrebat, per multas horas sustinēdo, nihil laboris sensisset; cum alij tamen Præsules vultu satis manifeste defatigationem non mediocrem præ se ferrent. In ædibus monachorum, vt commoditatis gratia constitutum erat, Pręsules mansere: sed priusquam ipsi accumberent, duodecim pauperibus accumbentibus stantes ministrarunt; interim eos salutaribus verbis cohortantes; spiritualemq; cibum corporeo adiungentes. Cum denique ipsi quoque cibum caperent, eumq; minore, quàm pauperibus suppeditatum fuerat, copia, ex prouincialis decreti moderatione: venia, Carolus inquit, dari potuit inopum gratia, si præscriptum cibi modum transiuimus; nostri vero caussa, non item.

Maximus vndique Populi concursus.

Transfert corpus S. Io. boni. Synodum diœcesis habet. rursus in Taurinos, deinde Romam proficiscitur. CAP. III.

Ambrosiana ecclesia triduanæ supplicationes, qua ratione a Carolo celebratæ sint.

POST concilij, translationisq; labores eæ sacrorum munerum, operumq; functiones obeundæ Carolo inciderunt; quas, ad eius virtutem ante oculos ponendam, ordine semel recensere, non alienum puto: vnde fieri facile poterit reliqui temporis coniectura. nam frequenter sese offerunt, si persequi vellemus, huiusmodi continuationes. statim igitur occurrerunt triduanæ supplicationes illæ, quas excellēti cultu, præcipuoq; labore corporis Ambrosiana celebrat ecclesia. nā a nocte fere media, duodecim ipsas horas, atque amplius singulis diebus continuantur; dū per ecclesias ex antiquo ritu, intra, extraq; vrbis mœnia vniuersus clerus sacris precibus insistit. has neq; ob superiores labores,

res, neque ob id, quòd Cardinalem, aliosq; Episcopos hospites domi haberet, omisit Carolus; sed nocte post trãslationem proxima, sumpto vix duarũ horarum spatio ad somnum capiendũ, affuit in maiore ecclesia, ad sacrum cinerem capitibus omnium qui conuenerant, more maiorum imponendum. supplicationum deinceps totum triduum, pane, & aqua tantummodo se reficiens, religiosissime coluit. Primo die cum ex tam longa via rediisset; quietis loco, illud addidit, vt ad reliquias iam translatas de more recondendas, sancti Simpliciani Basilicam adiret. altero die itidem reuersus; in parua, & pene ruinosa æde sancti Michaëlis, quæ maiori templo subest, reliquias sancti Ioannis Archiepiscopi, cognomento boni, aperuit, collegitque postea in ipsum templum transferendas; quò etiam parochiæ titulum, iusque transtulerat. tertio vero die vespertinarum precum solemniis in eadem ecclesia celebratis, eas in capsa stannea, consueto ritu, diligentiaque recondidit; capite reseruato, vt argento tegeretur. ac postero die vna cum Cardinali Paleoto, cleroq; vniuerso transtulit. collocauit autem in altari, quod extruxerat ad dexteram templi partem, vbi alteram ianuam occluserat. *Sancti Ioannis cognomento boni corpus transfert.* Proxima dominica, sanctissimæ Pentecostis solemnitati, Pontificalibus officiis, operam dedit. sequenti vero die supplicationi, quæ plena proposita indulgentia, cum vniuerso clero habetur ad sancti Gregorij locum extra vrbem. tertio eius celebritatis die festo, sacramento confirmationis administrando, vt iis diebus solebat, vna cum Paleoto fuit occupatus. Cumque clerum totius diœcesis ad eam diem conuocasset; quarta, & duobus sequentibus feriis synodum habuit; concionesque, vt consueuerat ad clerum. *Synodum diœcesanam agit.* Cardinalem Paleotum interea vrbis ecclesias, earumque sacras res pie visentem, passim audiebamus, Caroli singularem pietatis ardorem, intolerabilesque labores continuos summa cum admiratione extollentem, atque obstupescentem. Impetrauit ab hoc optimo Præsule Carolus, vt in synodo ipse quoque concionem, eamque latino sermone, quòd illi perfacile est, ad clerum haberet. cuius concionis locum in sequenti synodo ipse pro sua singulari modestia, ad clerum in concione

 attulit,

attulit, diuinitusque tractauit. is autem erat de eo, quod Israëliticus populus, dum post captiuitatem Babilonicam templum instauraret, varie sentiebat: alij namque præsentem ædificationem videntes, flebant recordatione longe pulcherrimi veteris templi: alij vehementer gaudebant, instaurationem ex superioribus ruinis contemplantes. quæ res àd præsens tempus erat valde accommodata: erat enim, si præteritas corruptelas quis consideraret, valde gaudendum, ob ea, quæ in diuino cultu, ecclesiasticaque disciplina restituta erant: sed dolendum etiam maxime, quòd omnis instauratio a vetere cultu, disciplinaque longissime adhuc abesset. Post ea quæ commemorauimus, cum iterum Carolus Taurinum petere cuperet, & sacrosanctam Sindonem visere; delegit tempus illud. vt cum Paleoto Cardinali vna proficiscerentur. ea re lætatus est Dux vehementer; & sanctissimum Christi corpus iam tunc a Carolo sumere constituit, in proximo eius solemni festo. iter fuit piarum exercitationũ plenum. in locis vbi manendum esset, primò Cardinales ad ecclesiam veniebant, ibiq; litaniam cum inuocatione sanctorum ex ecclesiastico ritu habebant. mane post sacrum in viam se dabãt. in itinere de rebus salutaribus sermones, cogitationesque omnium erant. singulis enim curribus sacerdos erat præfectus; qui certa capita sociis ex euangelio traderet, dum iretur, meditanda. Nouariæ, Vercellisque concionibus, sacrisque aliis actionibus populorum pietatem adiuuarunt: qui quidem licet Antistites, vt principes amplissimos honorarent; vt seruos Dei, sanctosque viros etiã obseruabant, & venerabantur. armati, qui ex vicis honoris caussa de more obuiam prodibant, noua militum specie, humi positis genibus tormentis, vt consuetum est, sonum efficiebant. mira delectatione, gaudioque pulpita, dum Præsules amplissimi concionarentur, insueta purpura collucentia, pij omnes cõtemplabantur; & temporum felicitatem viciſſim gratulabantur. Quæ Taurini, multitudinis infinitæ concursu, etiam ex corruptæ fidei locis, pie, sancteque acta sint; in sanctissima Sindone aspicienda, publice ostendenda, publiceque adorandá; in precatione quadraginta horarum, ab vniuersis ciuitatis ordinibus

Taurinum cũ Cardinale Paleoto ad sacrã Sindonem visendam concedit in itinere pie ambo multa præstant.

Mira quæ in sacra hac actione Taurini sunt gesta.

nibus per stationes de more continuanda; in sacris concionibus ab ipsis Cardinalibus, ab Episcopis, qui conuenerant; a sacerdotibus aliis, tum per singulas stationes, tum alias quoque, ad eorum populorum salutem habendis; in Domini corpore, pompa magnificentissima per vrbem rite ferendo; eiusque festo die celebrando; hæc omnia ex iis, quæ alias in hoc genere facta narrauimus, existimari possunt. Inde vero per Padum discessere Cardinales. Paleotus longius delatus est, Bononiam versus. Carolus in Casalensi diœcesi naui egressus, parœciam suam oppido propinquam recognouit. inde ad montana loca profectus, vsque ad Septembrem rebus sacris ordinandis, populisq; ad salutem iuuandis operam dedit. Romam hoc eodem anno redire Carolus cōstituit: tum quia eius rei tempus ex ecclesiastica norma, post triennium recurrerat: tum etiam quòd multarum rerũ caussa, quæ ad Ecclesiæ statum pertinebant, eius virtus a multis ibi desiderabatur; & erant quotidie, qui instarent. maturius autem profectus est, quàm putarat; ob grauissimum morbum Camillæ sororis. de quo cum accepisset pridie natalis Virginis festi; ea ipsa nocte, dispositis ad cursum equis, Vastallam contendit. sed eò cum peruenisset, offendit mortuam: cum paucos ante menses Anna quoque ex hac vita migrasset. Commodum igitur ita arbitratus, inde Romam petere statuit: cum profectionis caussam prius tamē ab Episcopo Dertonensi, vtpote ceteris prouinciæ Episcopis antiquiore, probari ad præscriptum decretorum prouincialium curasset. Romæ de iuuandis inter alia vicinis populis hæresi contaminatis, egit; de quo latius postea explicabimus. sacras Ecclesiæ sanctæ cœremonias, a certis Cardinalibus, viris doctis ad consultationem adhibitis, auctoritate Pontificia constituendas curauit: opusque iam cœptum vidit, antequam discederet. alia permulta, quæ necesse non est enumerare. Seminario suo duas Carauagienses Præposituras, quæ Humiliati ordinis fuerant, impetrauit: Abbatiam vero Secedanam in agro Alexandrino congregationi Oblatorum. Ineunte anno M. D. XXCIII. Roma rediens ad grauissimam controuersiam inter duos Italos Duces componendam, iussu Pontificis venit.

Romam ire constituit.

Quæ Romæ gesserit.

1583.

quam

quam rem complexus, ita deinde, tamque feliciter non multo tempore confecit; vt & Pontifici ipsi, & vtrique parti satisfaceret. Mediolanum cum rediisset, tribus diebus cõsueto ritu, cum vniuersis ordinibus supplicationes obiit ad statas ecclesias, ob Didaci Hispaniarum principis obitum: ita enim Philippus pater, omissis funebrium precum officiis, pro decem annorũ puero, faciendum pie iudicauit.

Mediolanum reuersus cur supplicationes obeat.

Vicinarum gẽtium fidem, salutemq; sibi curandam suscipit.
CAP. IV.

HINC ad vicinas gentes, hæresi, malisque aliis afflictas, iuuandas, Carolus animum adiecit. Plurima fecerat ob eam causam antea; quemadmodum demonstratum est. Multis populis, plurimis etiam hominibus separatim, varia ratione sæpius ad salutem subuenerat. Fecerat Carolus non solum, vt illius opem ferret; sed vt eodem etiam tempore ecclesiæ suæ, atque adeo ipsi Italiæ caueret; cui magnum ab ea parte periculum, videbat imminere. licet enim variis decretis prouidisset; ne, quod propter varia negotia quotidie accidit, vel exteri venientes in prouinciã suam, quidquam sanctæ fidei, disciplinæque detrimenti possent afferre; vel sui ad loca deprauata euntes, contaminarentur; & si quid ipsi labis contraxissent, cum patria communicarent: multò cautius tamen, tutiusque fore animaduertebat, vicinam partem, si fieri posset sanare; quàm ne quid proximè corrumperetur, eniti. Vicinam partem intelligo non Heluetios solum; & qui primam Rhætiam incolere putantur, Grisones appellatos: sed multò magis Italos populos, neque exiguos; neque ignobiles; qui citra ipsum quasi Italiæ vallum, Alpes dico, ditionis Mediolanensis fines attingunt: & sub earum gentium imperium, ceciderunt. Heluetiorum quidem certos pagos scimus rectam apud se fidem, & in suis citra alpes adhuc conseruare. sed ea tamen in rebus ecclesiasticis disciplina vtuntur; vt maiora sint iis pericula pertimescenda. nam ceteri, post amissam disciplinæ integritatem, etiam diuinæ veritatis lucem perdiderunt; miserisque sunt errorum tenebris circumfusi: tum sua in eos, quibus imperant, mala deriuarunt. at eiusmodi pericula item, vitiaque quantum posset, tollere Carolus in animo habebat. Rhæti vero

illata ſemel a Zuinglio hæreſi, ante annos circiter ſexaginta; Epiſcoporum Curienſium primò negligentia; deinde infirmitate, negligentiaque ſimul; ad eam enim eccleſiam pertinent; in eum denique ſtatum venere, vt ex tribus pagis, quas ligas appellant, quibus tota Rhætorum ciuitas continetur, duæ magna ex parte hæretica peſte corruptæ ſint; tertia, quæ genti nomẽ dedit, cum Griſia vocetur, & maioris videtur auctoritatis, dimidia tantum ex parte ſequi videatur catholicam fidem. Cum vero non exiguas etiam citra alpes regiones occupent; quæ natura, & lingua Italicæ ſunt; & prouinciæ Mediolanenſis antea fuerunt; eandem ad illas calamitatem transfuderunt. Eiuſmodi vallis eſt, quæ Meſaucina dicitur a Meſaucis populis, in qua caſtellum hodie quoque, paulum corrupto nomine, Meſocum appellatur. Eiuſmodi Peſclauium cum agro, & valle, quæ ad illud pertinet. qui quidem populi, Rhætici popularis dominatus ſunt participes. Sed eſt alia vallis longe maxima, & multarum rerum copiis abundans; quæ hominum ad centum millia, cum nobilibus familiis, variis caſtellis, vicisque dicitur continere. Telina illa eſt. eius longitudine paſſuum circiter ſexaginta millium, Abdua fluens, demum Larium lacum ingreditur; vel potius illum efficit. eſt & alia minor, Larium, medio quodam alio lacu pariter attingens, quæ ab caſtello Clauenna nominatur; cui vallis alia ſancti Iacobi nomine dicta coniungitur. Harum vallium populi, dominatus minime participes, tali ſub imperio, ſi tantummodo eſſent; tolerabile videretur: ſed ea dominatus ratione a iudicibus plerumque hæreticis premuntur; vt hæreſis peſtem in dies magis, magiſque recipere quodam modo cogantur. qua ex re, qui non multos ante annos incorrupta fide viuebant, nunc ex parte non modica ſunt inquinati: atque ita ſerpit malum, quotidieq; manat; vt niſi Deo miſerante, quis occurrat; breui (quod auertat Deus) populos vniuerſos, qui tamen Itali ſunt, occupaturum penitus videatur. vnde non paruum reliquæ Italiæ periculum immineat: præter illud præſens, grauiſſimumq; detrimentum; quod nefariæ libertatis cauſſa, eò tamquam in tutum locum, mira facilitate, ob nimiam locorum propinquitatem, ſeſe reci-

Quo modo apud Rhætos res religionis ſe habeant.

Telina vallis Clauenna & ſancti Iacobi etiam vallis ſtatus.

Religionis catholicæ periculum illis in locis.

h piunt

piunt Itali omnes, quotquot ordines religiosos, fidemue ipsam impie, perniciosèque deserere statuunt. His igitur regionibus, populisque omnibus, cum ab se Carolus, quantum fieri posset, totis viribus subueniendũ statuisset: re ad Pontificem Romę delata; Heluetiæ, Rhætiæque, Visitatoris Apostolici nomine, magna cum potestate præfectus est. Roma reuersus, neque laboribus, neque sumptibus vllis parcendum sibi statuit, vt miseris subueniat: omnes vias circumspicit, exploratque, quibus viis tantis malis possit remedium afferre. Caroli desiderio illud erat adiumenti; quod aduentu Ducis Terrænouæ, ecclesiæ Mediolanensis administratio facilior videbatur: & contentionis aduersæ loco, rebus salutaribus auxilium ab eo expectabatur. cuius rei indicia multa statim is dederat: hoc in primis; quòd administrationis initio superiora edicta de more renouaturus, & ea omisit, reiecitue, quæ populi pietatem antea magnopere turbauerant; & alia promulgauit, quæ Carolus cupiebat; quæque iam a Rege ipso per Clericum postulauerat. præterea sese rebus omnibus eam rationem initurum pollicebatur; quæ a controuersia, contentioneque maxime esset aliena. quod Carolus etiam sperabat; pietate principis adductus antea sibi perspecta. Audoënũ Ludouicum præterea Anglum; nunc Episcopum Cassanensem, administrationis suæ primarium Vicarium relinquebat; cuius fidei, virtutique confidebat plurimum. Hæ res ob firmam spem publicæ quietis, rectæq; gubernationis, locum Carolo dabant, vt exterorum saluti operam dare facilius posset. Cisalpinos igitur cum in primis sibi tentandos, iuuandosque ob propinquius periculum constituisset; Mesaucos ex his primos sibi petendos existimauit; quòd primariis quibusdam regionis viris auxilium petentibus, multitudine ad id parata, proficiendi spes erat non mediocris. Est ea vallis longitudinis millium circiter viginti, & mortalium ad millia vndecim continet. Cum autem Mesauci essent in administratione, & imperiis Rhætorum consortes, & Grisiæ gentis pars, quæ grauior esset, & a recta fide minus aliena: securius ibi agi posse videbatur; si forte ob renouatum pietatis cultum, iis reliqui vellent aliquid negotij facessere. Accedebat,

De his regionibus iuuandis Caroli consilium.

Mesaucos cur primo adeat.

bat, quòd publico vicorum consilio nonnulli ex valle ad Carolum venerant; iudicemque petierant, qui apud eos maleficas, strigesque inquireret. quod quidem ab veteri eorum more, ad Archiepiscopum Mediolanensem similes ob causas confugiendi, non abhorrebat. Eò igitur Carolus præmisit Frãciscum Borsatum Mantuanum clari nominis iurisconsultum, qui ad clericalem ordinem nuper transierat: vt de maleficis quæreret, iudiciumque ferret; & Caroli officiis quodammodo viam pararet. Is profectus, conuocato totius vallis consilio; sic acceptus est; vt magnas se Carolo, ipsique Francisco gratias habere de huiusmodi charitatis officio incolæ responderent. Ille igitur ea omnia studiose suscepit, quæ mandata erant; & totam vallem perlustrauit: donec Carolus aduenit ipse. qui summo gaudio exceptus; & quibus potuit in locis siluestribus, ab eiusmodi hominũ genere, maximis honoris significationibus acceptus fuit. Antequam vallem ingrederetur; suis omnibus conuocatis, ostendit quantam rem susciperent; quàm acres, astutæque Dœmonum concertationes expectandæ essent. proinde tum assidua, & ardenti precatione cum ieiunio, salutariq; aliarum rerum patientia coniuncta, opus esse; tum magna quoque cautione; ne quidquam ab aliquo fieret, diceretur ue, quod ex ea gente quisquã in malam partem posset, vel ob iudicij infirmitatẽ accipere. quod vbiq; ex christiana pietate cauendum erat, id iis locis præcipuo studio fugiendum. Quo die Roboretum peruenit (præcipuum illud est in vallis prima parte castellum) magno incolarum concursu, Pontificali habitu venit ad ecclesiam: vbi sumpto cõcionis argumento ex sacra Iosephi historia, quem pater miserat, vt fratres quæreret; & quomodo ipsi, gregesque se haberent, patri referret: missum se dixit ad fratres suos à summo Romano patre. missionis caussam, suumq; erga illos amorem, & ipsorum cõditionem, statumq; sic explicauit; vt pie admodum multitudo cõmoueretur, & fleret. Hæc Roboreti agebantur. summo mane Franciscus Panicarola nunc Episcopus Astensis, verba faciebat ad gẽtem catholicis dogmatibus instituendam, accommodata: Carolus postea Missæ sacrum faciebat; concione altera popu-

Franciscũ Borsatum eò præmittit.

Quæ suis det monita.

Roboreti exceptus ad populum concionem habet.

Franciscus Panicarola & Achilles Galliardus quæ officia præstant.

lum pie cohortabatur. Achilles Galliardus ex Societate IESV vefpere chriftianæ fidei prima dogmata accurate docebat: deinde multitudo litania, eiufdemq́ue modi facris precationibus exercebatur. facræ confeffiones quotidie audiebantur; qua in re magna erat a Carolo impertita facerdotibus ad animas expiandas auctoritas. Ad conciones, ad diuina officia, ad facrofanctam communionem, mares, & fœminæ, cuiufuis ætatis; gregibus pafcendis, operibufq; victus cauffa faciendis addictum vulgus; quotidie conueniebant, vt fi dies illi finguli fefti fuiffent: idque eximio quodam falutis defiderio, miroque in Carolum vti patrem amantiffimum, amore, & obferuantia faciebant; vt ferme nafcentis ecclefiæ imaginem quandam cognofcere liceret. Carolus interim quotidiano ieiunio fefe exercens, pane, & aqua tantummodo fuftentabatur, feftis exceptis diebus. comites, quoniam facri dies Aduentus erant, Quadragefimæ cibis vtebantur: quæ quidem abftinentia ob multarum rerum inopiam iis locis erat incommoda valde, magnique fumptus. Roboreti plures cum dies moratus effet; & in ea vallis priore parte plurima geffiffet: ad extremam tranfiit; qua parte præcipuum caftellum alterum eft Mefaucum, a quo tota vallis nominatur. duo enim vallis rectores in iis duobus locis fedem habent. Eadem ibi ratione fe geffit; fimilemque tulit laborum fuorum fructum. Regionis mala ipfe quidem, non vt iudex; fed vt quilibet facerdos, Deique minifter fere perfecutus eft. ipfis tantummodo gentis legibus eft vfus; quibus eam quifque fidem fequi permittitur, quam velit; & ita catholicis pariter, & hæreticis proprios per leges licet habere facerdotes, & doctores. quamquam re ipfa per omnem Rhætorum ditionem; maxime autem in dedititiis; magna fit in eo genere catholicis iniuria. cum enim hæretici paffim, quos volunt, etiam exteros, ignotofq; facerdotes, religioforumque ordinum apoftatas recipiant: catholicis contra leges prohibetur, alterius regionis presbyteros, concionatorefue adducere; fi modo rectoribus plerumque hæreticis non placeant. ij vero fictis nominibus, calumniifque, fiue publicæ quietis turbatæ; fiue maledicti in aduerfarios prolati, pro arbitrio vtuntur,

Ad facras cõciones populi concurfus.

Caroli exercitationes.

Mefaucum fe transfert.

Qua catholicis fiat iniuria.

vt

vt bonos quosque presbyteros diuexent, atque eiiciant. malos, licet catholicos, ferunt facilius; quòd eorum vitia sibi ad hæresim propagandam vsui esse perspiciunt. quin etiam Episcopi sui subsidia inique prohibere solent: vt prohibito Pastore, facilius grex diripiatur. Ita miseri, cum aliquo sacrorum ministro carere non possint; dum alij non suppetunt, sæpe improbos homines, nonnumquam etiam impios sibi doctores asciscere coguntur. atque interdum fuit, qui detestando scelere multitudinem fallens, nullius sacri ordinis homo, sacra omnia aliquo loco conficeret. Igitur ardenti amoris, & charitatis officio Carolus hæreticos circiter viginti ad Ecclesiam catholicam conuertit. pauci enim præ reliqua multitudine corrupta fide erant: ac si loca extrema quædam detraheres, quæ aliorum populorum propinquitate, licet asperis interpositis montibus, frequentiorem hæresis pestem contraxerunt; recti, catholicique sensus erant fere omnes. Duos cœnobitas, qui fœminas secum, filiosque ex eis habebant; & non minus inopem, ac miseram, quàm sceleratam vitam agebant, inflexit, vt ad suos ordines, religiosamque vitam redirent. ea in re summa, incredibilique vsus est benignitate, amantissime cohortando, pœnasque meritas minuendo; immo illas sibi adscribendo: tum fœminis quoque, & natis sua cura, sumptuque collocandis, & sustentandis. presbyteros a concubinis, quas palam habebant, abstraxit: minime aptos exclusit: malos puniuit. in iis saltem ecclesiis bonos collocauit; quarum esset structura decens. sacerdotes è societate IESV eo accersiuit; qui non fide solum, & moribus christianis omnes; sed pueros etiam litteris erudirent: cum Rhætia fere tota magistris paulo saltem eruditioribus careret. eis amplas ædes rectorum consensu tradidit, quas Triuultij olim Mesauci Marchiones obtinuisse dicuntur: vt eorum collegium summa incolarum voluntate constitueret. plurimos præterea, qui vel ob clandestina, graduque prohibito contracta matrimonia, peccati sordibus hærebant: vel ob praua lucra, & iniqua fœnora Dæmonum laqueis constricti tenebantur; variis modis excitauit; atque ab eiusmodi miseria, animæque vinculis, pro sua auctoritate liberauit:

Hæreticos nonnullos ad ecclesiam Catholicam conuertit Carolus, mira vsitur benignitate.

Societatis Iesu Sacerdotes eo accersit.

tum a peccandi licentia in posterum reuocauit. omnino circiter viginti dierum opera, Carolus ita res iis locis immutauit; vt alia prope gens videretur; omnesque ad optimum pietatis cultum ex præterita corruptione sese excitatos ostenderent. Iudicium de artibus maleficis, Dæmonumque nefario cultu, Borsatus ita peregit; vt decem fœminæ, quas sceleris non pœnitebat, damnatæ, sæculari, vt vocant, brachio traderentur: quarum etiam pars post paucos dies iussu magistratuum igni necata est: aliæ plurimæ impietatem detestatæ, veniaq; petita punitæ sunt. neque tamen impij flagitij mares expertes erant: immo, quod horribile est, ipse Præpositus ecclesiæ sancti Victoris Roboreti, quæ in tota valle precipua est, dux eius, & caput fuit; sacrisque rebus in eo nefarie abutebatur. is autem gradu sacro deiectus, magistratibus itidem dimissus est, vt iuris erat, puniendus. Eius loco Ioannem Petrum Stupanum Theologum in gentis imperio natum, ecclesiæ illi præfecit; qui adhuc locum tenet; pieque populos pro virili parte iuuat. Scelus illud huiusmodi esse ex reis repertum est. certis diebus in loca siluestria nullo labore, vel incommodo ferebantur. ibi demoni, qui principem locum tenebat, cum primò quis accederet, sese tradebat; & sacrosanctam crucem conculcare iubebatur. eo loco saltationibus, choreisque vacabant. carnes a dæmone acceptas edebant. omni libidinum, turpitudinumque genere sese contaminabant. quæ omnia tamen specie tantum quadam, & quasi per somnium miserorum animos afficiebant; ita vt cibi, resque aliæ inane quoddam tantummodo, vanumque afferrent oblectamentum. quæ res saltem, infelices mortales a scelere debuerat alienare. sed eo vinculo constricti erant; vt non solum non resipiscerent; sed studerent etiam maxime societati quamplurimos alios aggregare. puellas cum vix nubiles essent, erat, qui per insidias ad id incitaret: quin ipsæ matres impellebant. nonnulli erant, qui tota ætate, iam senes ea ratione turpitudini, atque impietati seruierant. immo erant familiæ, in quibus iam plures ætates, a maioribus, quasi iure quodam hæreditatis id flagitij posteris tradebatur. huic sceleri addicti hæreticorum nomine vulgo appellabantur;

De Maleficis iudicium, ac supplicium sumitur.

cum

cum hæretici ipſi nouæ religionis homines dicerentur. Id malum, cumque Diaboli dominatum, quo maximus numerus continebatur, Carolus diuino munere diſturbauit; peneque extinxit; pleriſque aliis approbantibus, & ſummopere gaudentibus. nam præter reliquam perniciem, multorum valetudini, Diaboli mancipia illa ſuis malis artibus vehementer nocebant; & vitam ipſam nonnumquam videbantur eripere. Diſceſſit Carolus magnum ſui deſiderium relinquens; non ſolum apud vallis incolas; ſed apud alios quoque finitimos; etiam hæreticos. cum enim Bernardinum Morram iuriſconſultum Caſalenſem, qui nunc in eccleſia Mediolanenſi generalis Vicarij munere magna cum laude fungitur; tunc autem Carolum non multo ante, relicto ciuili magiſtratu, clericalique habitu ſumpto, ſecutus erat; per eos dies Curiam, vbi totius gentis conuentus agebatur, negotiorum eiuſmodi Rhæticorum cauſſa miſiſſet; populi eius tractus omnis Carolum aduenire exiſtimantes, cupide expectabant; deque eo honorifice excipiendo ſtudioſe agebant. Curienſes ipſi maxima ex parte hæretici eadem eſſe voluntate videbantur. Sed ille Bilitionem venit Heluetiorum ditionis caſtellum citra Alpes; non hæreſi illud quidem; ſed prauis, damnatiſque contractibus; eccleſiaſticæ auctoritatis vſurpatione; matrimoniorum execrabili licentia, ita contaminatum; vt ſummopere Caroli auxilio; beneficioque indigeret. quod ille conſueta benignitate, clementiaque cum tribuiſſet; magnum animarum numerum paucis diebus paſſim liberauit; quæ variis ſacræ cenſuræ laqueis irretitæ tenebantur. Ipſi quoque loci rectores, vt expiationem impetrarent, publico ſcripto polliciti ſunt, fore, vt factis eiuſmodi, canonum iure prohibitis, in poſterum abſtineretur. His geſtis Carolus Mediolanum reuertit.

Diſcedit Carolus, Bernardinum Morram Curiam mittit.

QVOD in Meſaucis, Deo in primis bene iuuante, ſalutariter actum fuerat; id Diabolus diſſoluere per Prædicantes, vt appellant, ſtatim conatus eſt. hi ſunt hæreſis doctores; qui non errore ſolũ, ſed ſeruitute etiam quadam ob doctrinę auctoritatem

Conatus prædicantium in Meſaucos reprimit, alia auxilia populis afflictis ſuppeditat.

miseras nationes oppressas tenent. impietatem, frequenter concionando, docendoque multitudinis imperitæ mentibus inserere, tuerique student. quæ ad gentis libertatem, auctoritatemque conseruandam pertinent, ea se nosse, vehementerque curare profitentur. dominis, optimatibusque assentantur: eorum gratiam omni ratione colligunt, & conseruant. si quid excitari contra impietatem, eorumque licentiam sentiunt, quod quidem attente obseruant; conueniunt statim; & de communibus rationibus vna consultant: tum omni astutia, & dolo pios conatus omnes infringere; bonaque rerum initia penitus delere student. per eos hæc in primis efficiunt, qui rerum potiuntur; quibus ante omnia suspicionem de imperio, auctoritate, stipendiis amittendis iniiciunt: & indoctis, auarisque hominibus, quæ volunt facile persuadent. Sacrilegi igitur cum audiissent, quæ in Mesaucis facta erant; sibi, auctoritati suæ, commodisque, talibus ex initiis valde timentes; Curiæ in totius nationis comitiis, quò ad sexaginta (tanta est hominum pestis) conuenerant; post Morræ discessum, gentis principibus suspicionem de suis summis rebus mouent: vociferantur vehementer; rem esse minime dissimulandam; immo graui pœna dignum facinus: Mesaucos Inquisitorem hæræsis contra leges accersiuisse: Cardinalem principem virum recepisse: ædificia tradidisse, quæ munita esse arcis loco possent. fœdus, quod cum Gallorum Rege esset, ea via frangendum; nouum autem cum Hispaniæ Rege faciendum curari. initia illa esse principatus, libertatisque amittendæ. Vanissimis argumentis cœtum illum permouent; vt iudices ex singulis pagis dentur, qui propter eam caussam in Mesaucos agant. erat enim cœtus hæreticus ex maiore parte. & tum in vniuersum tota natio; tum multi priuatim, stipendia Gallici Regis accipiebant. Legatus item, quem Rex idem apud eos habere solet, rebus catholicis, vt debebat, fauere pollicitus; Mesaucorum, & ipsius fidei caussam deseruit. actum est vehementer: nonnullis ex primariis Mesaucis sese in vincula dare coacti sunt. sed per legationem Heluetiorum; perque Grisiorum contentionem, qui iudicium illud suis tantum principibus vindicabant; quoniam

Prædicantium hæreticorum studium.

Contra Mesaucos, alios Rhætorum populos excitant.

Nonnulli ex Mesaucis sese dant in vincula.

niam vallis ad eos proprie pertinebat; Carolo ſtudioſe agente, Deoque in primis efficiente; effectum eſt, vt Griſiorum ipſorum ſententia Meſauci liberarentur; Carolique facta conſeruarentur. nam & ipſi populi in eo, quod ſibi propoſuerant conſtanter permanentes; ſeque in poſterum ſemper ſanctæ Eccleſiæ addictos fore cofirmantes; paratos ſeſe oſtenderunt, ad religionem vna cum libertate armis tuendam; vitamque pro fide catholica etiam profundendam. Carolus poſtero anno, qui nobis eius vitæ finem acerbiſſimum attulit, minime dimiſit ſuſceptum munus: immo omni ſtudio, ac pietate exequi, atque vrgere non deſtitit; vt aliqua ratione fidei cauſſam ab hæreticorum manifeſtis iniuriis vindicaret. in quo illud conſequi tunc quidem ſatis habebat, quod iuſtiſſimum eſt, & gentis legibus, vt diximus, conſentaneum; vt quando vnicuique fidei, religioniſque arbitrium lege conceditur: neque catholici pios ſacerdotes, etiam exteros, & cuiuſuis ordinis probatos habere, ſacramentorum, doctrinæque gratia prohiberētur: & neutri improbos, ſacrilegoſque perfugas; quod paſſim ab hæreticis fieret; neminemque omnino, abſque idonei teſtimonij fide, poſſent recipere. Ita enim & catholicæ fidei conſulebatur; cui non ad conſeruationem ſolum, ſed ad propagationem quoque miniſtros idoneos ſuppeditaſſet; & proximum perfugium intercludebatur perditis hominibus; qui vel ab Eccleſia Romana, vel a religioſis ordinibus, vel omnino a recto, & honeſto per Italiam vellent deſciſcere. At præterea quid ille ſibi in hoc genere toto propoſuiſſet; quid ageret, aut aggredi vellet; hoc loco non eſt opus explicare. Sed non vnā inierat rationem; quæ magnam religionis citra alpes in primis reſtituendæ, ſpem oſtendebat; erat certe ad id aptiſſima: niſi inſperata morte Deus omnia diſturbari, propter obſcuras nobis cauſſas permiſiſſet. Interim vero dum grauiora pararet, ſuſciperetque; tum varios populos in vniuerſum, tum homines ſeparatim plurimos reliquo tempore, rebus ad ſalutem neceſſariis, aſſidue iuuit. Franciſcum Adornum ſocietatis IESV ſæpius commemoratum, & Dominicum Bouerium Congregationis ſancti Pauli Clauennam miſit. eundem poſtea Dominicum, Peſclauij

Pro illis ſtrenue agit Carolus.

Suſceptum munus diligenter proſequitur.

Regulares Sacerdotes Clauennam deinde Peſclauium mittit.

quando Dei munere, in ſpem religionis integre colendæ reſtituatur. At interim Italici populi in totius præpotentis Italiæ, & maximorum chriſtianorum Principum conſpectu, hæreticorū dominorum iniuria, qui potentiſſimi tamen non ſunt, perculſi iacent. Dei cultus, ſacrorumque adminiſtratio friget; & in dies minuitur, contaminaturque magis. augetur quotidie numerus hæreticorum. Italiæ pars, teterrima hæreſis peſtilentia paulatim conficitur, & contabeſcit. Quæ mala vtinam Dei miſericordia ij quandoque reſpiciant, qui remedium afferre poſſunt.

Eius vitæ ratio poſtremis annis: & extremi temporis actiones quædam. CAP. VI.

PERVENIMVS ad poſtremas Caroli actiones: quas tamen poſtremas fore credebat nemo. nonnulli quidem in eo, vltimis præſertim menſibus, obſeruabant aliquid inſuetæ imbecillitatis, & macici. ſed tamen, vt ſæpe accidit in excellentibus viris, eò longiore vita fore plerique exiſtimabant, quò chriſtianis rebus eam videbant vtiliorem. Imbecillitatis cauſſa putabatur, corporis ſui tractandi ratio, quam in ſummis, aſſiduiſque laboribus tenebat. cum enim in ſuperioris anni Quadrageſima tota, pane, & aqua tantūmodo ſe reficere ſemel in die cœpiſſet, Dominicis diebus exceptis; quibus tamē piſces non guſtabat: in eo genere adeo progreſſus eſt; vt iam reliqui etiā temporis maiori parte eadem in corpus ſuum duritia vteretur: cumq; ad ſequentem perueniſſet Quadrageſimam huius anni M. D. LXXXIV. 1584. adhuc aſperitatem augens, certis diebus ipſo quoque pane relicto, ficus aridas tantum, & aquam ſumebat. atq; vltima hebdomada, quæ ſanctius colitur; ficis omiſſis, lupinis vti conſtituerat. Cruda legumina puto imitatione Patrum voluiſſe adhibere, inter quæ vnum lupinum egenis vſui eſſe aqua maceratum, hoc tempore videre potuit. Verū ob eam cauſſam abſtinuit, de qua nunc referam. Non multos ante dies eryſipelas in crure rurſus apparuerat, vlcuſq; fecerat: cuius curandi cauſſa, medicis parens, iacuerat complures dies. cum minime ſanaretur; conceſſere Medici, vt ſurgeret, motuſque beneficio frueretur. ita tum ſacras ordinationes initio Quadrageſimæ habuerat; tum alia geſſerat, quæ opus erant: neq; crure amplius laborauit, ac dum ſur-

In ſeueriori vita Caroli progreſſus.

Eryſipela laborans medicis paret.

gendi facultatem peteret; affirmaretque ex natura corporis sui bene cognita, sese ex ea re conualescere posse; medici autem primò quidem non concederent: quidam ex familiaribus, existimans Carolum cum vitæ discrimine medicis minime pariturũ; idque animo suo dolens; litteris Romam ad Caroli necessarios datis; eum grauiter ægrotare scripsit; neque velle medicorum curationem admittere. Ibi de re consultant. efficiunt denique vt ad eum scribat Pontifex in hanc sententiam: sese ægre admodum ferre, quòd curationem pati nollet: monere autem, vt sanctos viros animi virtute imitaretur; corpus eatenus affligeret, quatenus vires, æquitate seruata, ferre possent. Postremo etiam grauiter imperat, vt in vita moderanda medicorum consilia sequatur. Carolus, qui tum se valere sentiebat; sibique conscius erat, in proximo morbo nihil fecisse contra medicorum præscripta: qui de falso item nuncio, vnde litteræ aperte pendebant; & omnino vnde fluxerat tota res, satis compertũ habebat: qui denique sciebat, omnem vitæ suæ rationem Pontifici, cum eũ proxime fuerat allocutus, retulisse; & quæ is improbasset, dimisisse: nihil in re tanta, tali loco, & tempore sibi temere faciendum statuit: sed Pontifici scribendum; vt is cognita veritate, sentẽtiam suam aperiret. sed interim tamen medicos accersit; de vita spirituali, atque episcopali medicinæ legibus astringenda quærit: aliqua de asperitate suscepta remittit. Primo igitur, quæ de proxima ægrotatione se accepisse Pontifex ostenderat, vnde pendere iussus perspiciebatur; ea falsa esse litteris demonstrat. Addit se de tota valetudinis, vitæque suæ ratione, iam nunc Patri sanctissimo, quæ vera esse existimaret, expositurum: facturum deinde diligenter, quod is iuberet. Sese antea, quod Pontifex ipse recordari poterat, dum medicorũ præscripta sequeretur, infirma semper fuisse valetudine: demũ etiam ita sese habuisse, vt ad modicum tempus existimaretur vitam posse producere. ante annos circiter duodecim, piorum, prudentumque virorum consilio, mutasse viuendi rationem; a præscriptionibus medicorum discessisse: adeo feliciter euenisse; vt quæ valetudo studiosa obseruatione, curaq; sustentari non potuerat; ea vulgari viuẽdi modo optime

Familiaris quidam de Caroli morbo Romam scribens, quid effecerit.

Medicos ad se accersit Carolus, & sui victus rationem reddit, fuseque disserit.

optime confirmaretur; vitæque longioris ſpem afferret. ſi tunc demum poſt diuturnam conſuetudinem, cum annum ætatis ageret quadrageſimum ſextum, ſeſe ad medicos referre voluiſſet; neque ſine muneris ſui graui impedimento, & cum manifeſto vitæ diſcrimine id futurum. Attamen artem ſe medicorum nullo modo aſpernari; ne latum quidem vnguem ab eorum præſcriptis diſcedere, cum ægrotaret: alias etiam eorum conſilia requirere. at ea ſemper ſequi, eorumque ſe obſeruationibus addictum præſtare; id vero neque menti eius ſanctiſſimæ; neque vitæ epiſcopali videri conſentaneum: quod vel medicus ipſe fateretur, ab eo proxime conſultus. veterum Patrum, & S. Ambroſij in primis, hanc eſſe ſententiam: diuinæ cognitioni contraria eſſe præcepta medicinæ; a ieiunio reuocare; a lucubrationibus, & ab omni intentione mentis abducere; eum qui ſe medicis daret, ſeipſum ſibi abnegare; omnino cura corporis huius auerti neminem a ſtudio diſciplinæ debere. Pontificis ipſius exemplo ita doceri, qui medicas obſeruationes in vitæ ſuæ ratione minime ſeruaret. hæc ita cum ſe haberent, qui pontificio iuſſu medicorum conſiliis addictus eſſet; eum certe perpetuis conſcientiæ ſtimulis, atque angoribus neceſſario cruciandum. Quòd exiſtimaretur ea corporis aſperitate vti, quæ vires ſuperaret: hoc vere affirmare poſſe; neque ſe eam, quæcumque eſſet, valetudini ſenſiſſe contrariam; & ad munera ſacerdotalia facilius obeunda accommodatam. omnino eum ſe modum minime tranſire, quem ſuperiore anno, cum ad eius iudicium omnia ſua detuliſſet, Pōtifex ipſe comprobaſſet. ſi etiam continentia, & corporis afflictione paulò magis progrederetur, quam vulgò alij multi ſolerent; minime videri improbandum; tum ad delenda peccata; tum ad ſanctorum virorum; immo ad ipſius, qui ſanctorum eſt auctor, actiones aliquo modo imitandas: idque maxime, quòd eius ipſe ordinis, hoc eſt Epiſcoporum eſſet; quibus non animi virtute ſolum, ſed exercitatione item corporis; ex Gregorij Nazianzeni, aliorumque Patrum doctrina; reliquos omnes longe poſt ſe relinquere ſtudendum eſſet. Quod autem ea vitæ ratio futuris temporibus, coniectura quadam ſibi nocere poſſet: in-

Diuinæ cognitioni contraria eſſe præcepta medicinæ affirmant Patres ac D. Ambroſius imprimis.

Cur continentia, & corporis afflictione paulo magis progrediatur, rationem reddit Carolus.

certæ offensionis metu, certos salutarium operum, fructus negligendos non videri: neque tam longe cauendum: alioqui corporis afflictionem, pœnitentiæq; officia homini christiano necessaria, quis vmquam suscepisset? Si etiam animo in res salutares intento, Episcopus in eiusmodi exercitatione præter voluntatem aliquid corpori suo noceret; quod sanctis plerisque legeretur euenisse; non esse id tamen damnandum. meritò patres existimasse, sacerdotes ab ipso Christo Domino sali, & lumini ob id quoq; comparatos; quia illud dum condit cibos, liquefit; hoc dum ardet, & diffunditur, oleum sibi consumit. confidere se, ea omnia summo Patri probanda. at vero quidquid significasset, ei se omnino prompto animo pariturum. Cardinali autē Comensi; qui Pontificis erat negotiorum præcipuus administer, Pontificiisq; epistolis præfectus; & litteras ipse quoq; ad Carolum ea de re dederat, respōdens; addidit, si Pontifex in ea perstaret sententia, quam litteræ præ se ferrent: nulla alia ratione se posse cōquiescere; cum illius iussi vi, & timore solicitari perpetuo necesse esset; nisi vt dimisso Archiepiscopatu Romam demigraret; ibique in conspectu Pontificis viueret; qui eius vitæ rationem quotidie cognoscens, eum ab conscientiæ aculeis, quotidianisque morsibus liberare potuisset. sed is rescripsit, nolle Pontificē Carolo vinculum iniicere; sed eius arbitrio permittere, quādo medicorum consilio sibi vtendum esset. Factum huiusmodi fecit; quoniam in iis epistolis scribendis nostra opera vti voluit; vt de eius vita, sensuq; plenius cognosceremus, certiusque scriberemus. optandum erat fortasse, vt saltem durissima quædam in tēpore nominatim interdicerentur; si virtutis illius, vitæque fructum ita forte potuissemus diutius percipere. nam medicorum præceptis hęrere semper quomodo posset tali consuetudine, taliq; occupatione Præsul? Verum illud potius existimandum est; in hoc Dei seruo, quemadmodum in aliis multis, de quibus nominatim agere longum esset, diuina benignitate factum; vt ad exitum vitæ huius appropinquans, clariori sanctitatis luce splenderet: quod illi expeditius esset ad beatitudinem consequendā; ceterisque ad virtutis imitationem illustrius. neq; vero nouum est;

Cardinali Comensi, qui Pōtificis nomine ad eum litteras dederat respondet.

Comensis Cardinalis breue rescriptum.

Quid in Carolo considerandū.

eſt; ſanctos viros, vt optimos curſores, hiſce viuendi ſpatiis, eò ſe magis incitare, quò propius accedunt ad metam: licet eos ſæpe quidam hæſiſſe dicant in curſu, quos oculis corporeis ad metam perueniſſe non vident. ego enim ita ſentio, multos Deo deuotos viros, non quòd extremo tempore durius vixerint, longius vitam non potuiſſe producere: ſed quod a fine vitæ propius abeſſent; iis Deum dediſſe durioris vitæ beneficium. Finem vero vitæ præſagiens Carolus dicebat; de maiore annorum numero, ſe omnium minime ſolicitum eſſe debere; qui mirabiliter quodammodo, quantum ex priore imbecillitate iudicari poterat, ad eam ætatem perductus eſſet. quæ quidem ætas eſſet fere familiæ ſuæ. Gibertum patrem mortuum, dum annum XLVII. ageret: fratrem Federicum multo iuniorem: ſorores quatuor ante illam ætatem vita exceſſiſſe; duas prope adoleſcentes. quid ſibi reliqui tandem exiſtimaret; niſi forte paucos annos in doloribus, cruciatibuſque corporis eſſe traducendos? Cum Franciſcus Adornus ad eum per idem tempus veniſſet; huius generis nonnulla locutus, Patrem quodam quaſi ioco interrogauit, qua ætate eſſet; cumque audiſſet, ſi recte memini, eſſe circiter quinquaginta annorum; heus, inquit Pater, num adhuc in vita manendum eſt? quæ quidem erant itidem obitus ſui proximi prædictiones quædam. Poſt Paſchæ celebritatẽ cum crucis feſtum appropinquaret, inuitauit Auguſtinum Valerium Epiſcopum Veronenſem, qui paulo ante creatus erat Cardinalis; ad illa ſua ſacroſancti claui ſolemnia: propter quæ Duci Mantuano ſe tũ excuſauit, ne ad eius filij nuptias iret. ita cupiebat optimi Antiſtitis, quẽ plurimi ſemper fecerat, & ampliſſimo honore dignũ iudicauerat, ſpirituali conſuetudine paulũ frui. Sed paucis ante feſtum diebus ei nunciatũ eſt de grauiſſimo Ioan. Delfini Epiſcopi Brixienſis morbo. cumq; tota die dominica in diuinis officiis de more fuiſſet; nocte Brixiam ſumma celeritate venit. mane cohortatione, ſacriſq; neceſſario tẽpore hominem magnopere iuuat: mortuo funus curat; celebri Miſſę officio ſuffragatur; pia cõcione cohoneſtat: his omnibus Brixienſium pietatẽ magna cum iucunditate iuuat. demum ad Crucis feſtum, ꝙ feria quinta celebrandum

Quid de annis vita ſua diſſerat.

Cardinalem Veronenſem ad ſancti claui ſolemnitatem inuitat.

Brixiam ob illius epiſcopi morbum celeriter cõtendit. mortui funus curat.

Mediolanum ob sacri claui solemnia, citatis equis peruenit.

brandum erat, citatis equis, quoniam ita ob temporis breuitatem necesse erat, noctis festum præcedentis hora octaua Mediolanum peruenit. tanti momenti putabat, piis populi studiis, officioq; suo, cum vsu veniret, non deesse. tum viatoriis vestibus statim positis, quasi ad illam horam cõmode quieuisset, iis meditandis, quæ in concione postero die dicturus erat, reliquo noctis tempore operam dedit: nocturnis, matutinisque sacris interfuit; Pontificali more Missam fecit; concionatus est; clauum consueto viarum ambitu, sacris ordinibus cunctis productis, portauit; reliquum diei in vespertinis sacris, aliisque de more diuinis exercitationibus integre posuit. Ab Augustino autem, vt aliàs, sic eo die impetrauit, vt piam vespere concionem ad Mediolanenses haberet. Reliquos anni menses consumpsit in consuetis laboribus. quos quidem, & extrema omnino illius facta, ne minute nimis a me descripta, prudentiores quidam iudicaturi sint, nonnihil vereor. sed nihil dicturum me confido, quod iure superuacuum videatur, aut leue: religiosioribus certe mẽtibus plerisque gratificaturum me, profuturumque scio. Visendis ecclesiis diœcesis suæ ea æstate se exercuit: idq; magis quàm antea fructuose. denunciari enim vnoquoque loco ante iubebat aduentum suum; & amplum indulgentiæ beneficium iis proponi, qui peccata confessi communicassent. Sacerdotes præmittebat magna auctoritate sacramenti pœnitentiæ administros. ipse cum venerat, sanctissimum Eucharistiæ cibum præbebat. magnus vbique constabat sacræ pœnitentiæ, ac salutaris expiationis fructus. nam plerique negotiis omissis, ea præclara dona cupide admodum a charissimo Patre accipiebant. Modoëtiam venit; vbi nostram sanctæ MARIÆ ecclesiam tribus cum altaribus cum dedicasset, XVII. Cal. Iulij; in collegio, quod semper, vt opus suum, amauerat, mira quadam abiectione solus mansit; ad Nouitios rogatus a nobis, verba fecit amantissime, de perfectæ vitæ institutis. At vero libenter alioqui per id tempus frequentiam fugiebat; & in remotiora loca discedebat, negotiorum se molestiis subtrahens; vt sacris studiis, diuinisque contemplationibus vacaret. quod gubernationis, actionisq; omnis

A Cardinali Veronensi vt ad Mediolanẽses concionem habeat, impetrat.

In diœcesis suæ lustrandis ecclesiis, aliisue sacris muneribus obeundis mire se exercet.

iam

iam iam deponendæ, diuinæque contemplationis integre suscipiendæ, omen quoddam videri posset. Sed Mediolanum tum ad præcipua festorum solemnia rediit, vt solebat semper; tum ad consecrationem primo Albensis, deinde Alexandrini Episcopi electi. nam & ipse sacris eiusmodi officiis delectabatur; & pij viri sibi a tanto Antistite manus imponi cupiebant; a quo præterea discedebant optimis ecclesiasticæ disciplinæ præceptis locupletati. Atque Octauium Parauicinum Alexandrinum, nunc Cardinalem cum consecrasset; eduxit etiam secum ad ecclesiarum lustrandarum munus. nam, & ipse optima noui Episcopi voluntate, virtuteque delectabatur; & ille antiquam religionem magni, & episcopali munere diu gloriose perfuncti Antistitis, singulariter obseruabat.

Mediolanum ob festorum solemnia: ad Albensis & Alexandrini Episcopi electi cõsecrationem redit.

CELEBRATVRVS erat sacra, quæ dicimus, Septembris mensis tempora; cum accepit, Franciscum Bossium Nouariæ Episcopum ita ægrotare, vt morti propinquus iudicaretur. iusserat autem ille Carolum certiorem fieri, & suo nomine tantũmodo postulari, vt sibi benediceret morituro. Carolus autem statum illius temporis ordinationum munus Francisco Cittadino Episcopo cum mandasset; paucis horis post nuncium allatum moratus, nocte ipsa Nouariam contendit, quæ triginta passuum millia Mediolano distat. mortuum Episcopum inuenit; consueta pietatis suffragia tribuit; in concione populum cohortatus est; quæ tali tempore conueniebat. ecclesiæ ministros monuit, quid facerent, dum Episcopus a Pontifice daretur. Nouaria Guido Cardinalis Vercellensis, cum ad Messerani Marchionem communem cognatum adduxit: vt in mortifero morbo hominem consolaretur, & iuuaret; quod vtiliter admodum effecit: nam Marchio sacramento pœnitentiæ expiatus, & Eucharistia sanctissima munitus, pie mortem obiit. Vercellis aliquot dies fuit; vbi in componendis illius ecclesiæ rebus, cum Episcopus apud Imperatorem Sedis Apostolicæ nũcius abesset, versatus est. Constituerat eo tempore sese diutius salutariter colligere; quibus in rebus a multis mensibus peccasset, & suis

Exercet sese in monte salutariter. iter facit ægrotans.

CAP. VII.

Nouariam vt ægrotanti episcopo opem ferat concedit sed mortuum inuenit.

Vt Messerani Marchionẽ infirmum iuuaret eò a Cardinali Vercellensi adducitur.

Quid de se cõstituat.

defuiſſet officiis, attente peruidere; errata confiteri; veniamque a Deo poſtulare: tum per diuinas etiam contemplationes ad pietatem, vitæque ſanctitatem acrius ſeſe incitare: & ad negotia præterea, quæ tum illi erant in manibus, pie, & feliciter gerenda, diuinam opem enixe implorare. quibus rebus ſolitudine opus erat. Eiuſmodi exercitatio cum aliàs ei cordi eſſet vehementer; tum eo tempore erat optatiſſima, ob mentem magis, quàm antea diuinarum cōtemplationum cupidam; earum præſertim, quæ de cruciatibus, morteque Chriſti Domini eſſent: quas per ea tempora ſtudioſiſſime, ardentiq; animo frequenter tractabat; articulatim ordinabat; litteriſque mandabat. qua quidem mente, ſtudiiſq; clementiſſimus Deus, id quod demū poſt factum clarius apparuit; ſacerdotem ſuum iam iam ex hac vita migraturum ad æterna præmia præparare videbatur. Varallum vbi alias ſimili de cauſſa fuerat, tunc etiam ad eam rem delegit. vico id nomen eſt, qui Nouaria, & Vercellis æquo ſpatio diſtat, ad paſſuum millia circiter vigintiquinque. ibi mons, quoniam fere ſub alpibus eſt locus, ex piorum hominum, etiam longinquorū votis, & omnino religionis cauſſa frequenter viſitur. nam religioſus vir ordinis minorum, ex Mediolanenſi nobili familia Caima, ante annos fere cētum, cum ex Iudæa, ſanctiſſimo Chriſti Domini ſepulchro religioſe inſpecto, rediiſſet; eius imaginem aliquo loco ponere conſtituit; quæ piis hominibus, cum Iudæam petere non poſſent, ad pietatem, venerationemq; erga ſepulchrum, ſanctaque Hieroſolymæ loca exercendam, aliquo modo valeret. ac eo loco, monteq; delecto; eccleſiam monaſteriumque ſui ordinis piorum hominum ſumptu ædificauit: & ſepulchri ſpeciem decore collocauit. ea res adeo feliciter euenit; vt locus maxime celebris euaſerit; & variis temporibus ædiculæ multæ fuerint conſtructæ; vbi pulchris imaginibus, ac ſtatuis, ea in primis referuntur, quæ in affligendo, morteque afficiendo Saluatore, acta ſunt; tum aliæ quoque res ex diuinis hiſtoriis ad noſtram ſalutem pertinentes. Ita iam in ſummo monte, quaſi ſacer quidam vicus plurimarum ædium factus eſt; quas ordine, certiſque viis frequentes peregrini ſalutaribus cogitationibus,

Varallum vt ſeſe piis meditationibus & contemplatione exerceat delegit.

Varallij montis deſcriptio.

ſuppli-

supplicationibusque intenti adeant, & religiose contemplentur. Eò se Carolus igitur conferre statuit, & ob eam rem Franciscum Adornum accersiuit: quem piarum exercitationum adhiberet adiutorem. Sed ante misit Dux Sabaudiæ Vercellas, qui illum eius nomine rogatum Taurinum adducerent. officiũ Duci Carolus, vt charissimo filio non negauit; quod vel sponte libenter suscepisset, ad sacrosanctam Sindonem postremo visendam, & venerandam. Dux vero magnum cœpit, si vmquam antea, Caroli præsentiæ, consiliorumq; fructum: visusq; est maxime ad pietatem commoueri;& eundem etiam in discessu prosequi lachrymis. Ad montem cum venisset; monasterij cellula, in qua moraretur, electa; ibi corpus incommode admodum, & seuere tractare cœpit. in ligneis tabulis somnum capiebat lodice tantum instratis. consueto vtebatur panis, & aquæ alimento. durius, quàm antea corpus flagellabat; id quod ex interula deinde, flagellisq; sanguine aspersis apparuit; licet ipse studiose occultasset. sacræ confessioni parandæ, sacræque meditationi sese dedit. ad hanc meditandi exercitationem suos admisit, quamquã spatij, occupationisq; longe minoris: sed distincta ad meditandum rerum capita quotidie tradebantur: quibus cogitandis, & contemplandis, certis diei, noctisque horis, ea se quisque ædicula, & coram iis imaginibus exerceret; que ad animi sui fructum sentiret aptiora. certum item tempus constitutum erat, quo simul conuenientes inter se, quæ animo senserant; quæque erant meditati communicabant. Carolus primis diebus sex horas, partim diurnas, partim nocturnas sibi finierat; quibus horis contemplationi, precibusque vacaret. reliquum tempus confessioni dabat; tum necessitati quoq; corporis, quam angustissime tamen circũscriptæ; & si quid negotij esset, quod nõ posset omitti. Iucunda prorsus species, & pietate plenissima. conspiciebatur nocte amplissimus Antistes, nullo comite, paruulam laternam sub pallio tenens, per vias illas summi montis, petere quam sibi iudicasset, opportuniorem ædiculam; vt in ea quemadmodum sibi præscripserat, sese exerceret. quarto ab aduentu die peccata sua confessus est, tanta pietate, dolore, ac lachrymis; vt qui con-

Ducis Sabaudiæ rogatu Taurinum se confert magna ipsius Ducis vtilitate.

Ad montem cũ venisset quibus fuerit exercitiis deditus.

Quot horis primis diebus contemplationi vacaret.

fessionem audiebat, itidem in fletum adduceretur. postero die, tantis exercitationibus tam beatè occupatus, non neglexit officium tamen; neque recusauit Aronam ad Cardinalem Vercellensem venire: sed prius nocte proxima, circiter octo horas cõtemplando, Deumque orando, in diuinis rebus ita mansit; vt flexis genibus, tanto spatio, nulla corporis parte cuiquam rei inniteretur: quin etiam ad extremum, cum subaccusare visus est, qui horologium curabat, quasi tempus studiose cõtraxisset. Post diem reuersus, in suam se retulit solitudinem. quo loco, & ex iis quæ cum aliis conferebat, & ex aliis sermonibus, indiciisq; perspexerunt, & Pater, & alij; eum minime vsitata, prorsusque singulari ratione diuinitus commotum: & eo præsertim lumine illustratum, eaque mente confirmatum, quæ rebus humanis, vitaque ipsa omnino posthabita, Deum solum petit; eique intima voluntate, totaque mente penitus coniungitur. quibus rebus nihil ad propinquam mortem erat accommodatius: maxime, si delectationem addas, quam ex sermonibus, meditationibusq; de morte, & sepultura Domini; & ex eius sepulchri imagine in primis visenda, contemplandaque capiebat. cui rei satis consensit etiam sacra Sindon visa prius, & culta; tum duo principes viri, Episcopus, & Marchio extremis sacramentorum, funerumq; officiis adiuti. Non multos in monte manserat dies, cum in febrim incidit. nihil cum ante dixisset, eaque tertio die rediisset; Patri demum significauit. idq; fere præter consuetudinem: nam alias etiam quinquies reuersam nemini indicauit; vt nisi obiter postea quandoque alicui significasset, id resciuisset nemo. Adductus est a Patre, vt asperitatem corporis nonnihil minueret: quamquam quid fuit tandem, palearum aliquid, in quibus cubaret recipere, & in aqua coctum panem, nullo tamen condimento, admittere? mentis item exercitationes aliquo modo moderatus est: ita vt aliquid temporis aliis quibusdam consultationibus daret; præsertim de ædiculis illis melius disponendis. Febris autem inuasit eum tertiò: ac quantum corpori firmitudinis decedebat, tantum animo diuini luminis, cœlestisq; virtutis accedere videbatur. Triduo tantum aberat sanctorum omnium

Vercellensem Cardinalem conuenit.

Ad montem reuertitur.

In monte commorans in febrim incidit.

Quid in infirmitate admiserit, asperitatisue minuerit.

nium

nium cultu insignis dies; quem Carolus de more cum populo suo Mediolani, consuetis munerum functionibus, agere studebat. erat ei quoque negotium ab Apostolica Sede mandatum, de collegio ex testamento pij viri in vico Ascona instituendo; vbi pueri pietate erudirentur, & litteris; cuius negotij caussa ad locum ipsum eundum erat: neque id sine magno damno differri poterat. Dum igitur hisce de caussis a monte discederet; ita rursus sese in locum Dominici sepulchri abdidit; vt comites, cum fere descendissent, tum demum Carolum deesse animaduertentes, in eo loco inuenerint. Aronam eo die venit montosa, difficilique via milliarium decem & octo. Ibi studio celeritatis tertia noctis hora nauem conscendit; vt per Verbanum lacum Asconam contenderet, quæ aberat ad millia passuum circiter triginta quattuor. In quo itinere plurima fecit, & locutus est; quæ tum sanctitatis officia, tum proximæ mortis indicia cumularent; & ideo minime videantur prætermittenda. hæc plerique agunt, dum in lecto iacent: de humanarum rerum despicientia; de beatæ vitæ desiderio loquuntur; suis salutaria præcepta tradunt. Sed Carolus, qui in laboribus assidue vixerat; pro quiete semper laborem elegerat; suam etiam in morte præstitit consuetudinem: suamque itinere faciendo, incommodisque, & laboribus tolerandis, ægrotationem traduxit. philosophabatur de animo sic in hac vita conformando; vt humana omnia, præ iis, quæ Dei sunt, pro nihilo prorsus habeat. oportere hominem sese omni tempore ita expeditum præstare; vt Dei nutu prompto animo semper ex hac vita possit demigrare. ipsas etiam Dei caussa susceptas res, quæ quidem quandiu tempus datur, omni diligentia, studioque agendæ sunt; ita tamen esse curandas; vt, iis licet imperfectis, nihil animo tamen afferatur impedimenti, vel moræ; quin liber hinc, omninoque solutus euolet. plures ecclesiæ suæ res exemplo proponebat: quas licet valde vtiles, ac necessarias; & magno item a se studio, laboreque ad id tempus curatas; nullo modo tamen adeo valere æquum erat; vt si vita decedendum esset; animum quidquam morarentur; quin ad Dei voluntatem exequendam prorsus expedite sese conuerteret, ac hilariter.

Ex monte discedens quid egerit.

Aronam peruenit, & per Verbanum lacum Asconam collegij cuiusdam instituendi gratia contendit.

Mira in itinere & facit & loquitur.

ter. atque vt, quò ſermones eius ſpectarent clarius appareret; breuem cognatorum ſuorum vitam rurſus in ore habebat; & Giberti patris, qui eadem, qua tunc ipſe erat ætate, vita ceſſiſſet, mentionem repetebat, quæ quamuis ille frequenter loqueretur; de eius tamen impendente morte, tunc quidem nemo ſuſpicabatur. Cum Arona quemadmodum modo dicebam, ſoluiſſet; in genua procubuit; & cum ſuis ſtatas itineris preces habuit. addidit pſalmos nonnullos, vt mortuis ſuffragaretur. tum conuerſus ad nautas; omittitis ne precari, inquit, fratres cum ſoluitis? at mihi hoc dabitis poſthac, vt dominicam Orationem, ſalutationem Angelicam, ſymbolum Apoſtolorũ pie ſemper recitetis. cuius conſuetudinis initium tunc faciens, vna cum illis mira humanitate ad verbum ea pronunciauit. mox ſalutari ſermone omnes, qui aderant, fructuoſe cohortatus; in culcitra recubuit veſtitus ad nonam noctis horam. tum ſurrexit nocturnaſque ſtatas preces obiit vna cum ſuis, genibus more ſuo nixus. mente deinde precari non deſtitit, donec hora duodecima Canobium appelleret, eo loco ſacrum facturus. In Præpoſiti illius eccleſiæ ædibus permanſit, Deum orans, donec illuxiſſet. tum re diuina confecta; valetudinarioque cibo, ſicuti veſperi, ſumpto; nauem conſcendit; Aſconam, quæ circiter millia paſſuum decem diſtabat, venit: eodem die negotium confecit ad quod venerat; nauigationemque repetiit. Conſtituerat poſtero die, qui omniũ Sanctorum feſtum antecedebat, Mediolanũ peruenire. ſed cum Aſconæ quartam febris acceſſionem ſenſiſſet, Canobij ſubſedit eo die neceſſariò. recubuit primò ſine culcitra, atque adeo ſine palea: mox familiarium rogatu, vique morbi adductus, ſeſe in culcitra collocauit. morbo afflictus Capucinos iuſſit acerſiri, quorum piis verbis, conſolationeque ſubleuaretur; quos de ſancti Franciſci exemplis, rebuſq; cœleſtibus aliquid incipientes, ſubſequebatur ipſe fuſius, diuinaq; multa proferebat. quibus ex ſermonibus in Pij Quinti mẽtionem delapſus, eius Pontificis plurimas laudes diu, ſuauiterq; percenſuit. cum nox eſſet, ipſeque ſibi integer videretur; conſulto medico Aronam ea nocte ſaltem proficiſci volebat, Orant autem familiares Octauianus

Arona ſoluens quid agat quidue nautis dicat.

Eodem quo Aſconam peruenit die, negotium conficit, abitque.

Capucinos acerſiri iubet.

nus Forerius canonicus Med. in primis; sibi parcat; præterita nocte breui spatio quieuisse; magnum periculum esse, ne tanto incōmodo morbus ingrauesceret; præsertim si Mediolani ad proximam celebritatem adesse conaretur. omnino verisimile non fieri, vt vires ad solemnes sacrorū munerum functiones obeundas suppeterent. eorū victus precibus, ea nocte commode quieuit. mane autē post statas preces, sacrificiumque, Aronam petit, omisso cibo, quoniam erat ieiunij dies, neq; inualetudinis excusatione sibi vtēdum putabat. In naui genua ponit, precationem iter facienti præscriptam, & litaniam, primo quidam Ambrosiano ritu cum suis; deinde aliam Romano more cū nautis habet; quòd ij Aronenses erant, vbi ritus est Romanus. postea sedens sacrum sermonem de celebri festo illo instituit. quo habito, distinctas quasdam conceptiones auditoribus tradidit, in quarum meditatione, contemplationeq; taciti versarentur. Id cum horę spatio factum esset, singillatim interrogauit, quid cogitassent. Deinde negotiis operam dedit: Forerium in Mesaucos dimisit, vt ibi de salute multorum ageret: & per homines recte sentiētes, quæ de Calendario Gregoriano, proximis Rhætorum comitiis recipiendo, posset, diligenter curaret. tum litteris, & supplicibus libellis perlegendis sese dedit: etenim si Rhæticum excipias, negotiis fere superioribus diebus abstinuerat, ne animæ exercitationes, & fructus impedirentur. In conspectum Aronæ cum venisset, litaniam repetiit. in oppido mansit in ædibus sodalitatis IESV. Renato Comiti se excusauit; quòd ægrotus apud religiosos viros rectius esset; vbi si quid accideret, propiora essent salutis adiumenta. Ibi igitur refectis tenuiter pro ægroti modo viribus, vt superioribus diebus fecerat; in lecto quieuit ad septimam noctis horam. mox cum surrexisset, tū diuinis contemplationibus, tum statis nocturnis precationibus operam dedit, vsque ad lucem. Missæ sacrum ad omnium sanctorum cultum fecit: in eo non solum nouitiæ domus illius iuuentuti, sed aliis incolis multis, qui conuenerāt, sacrosanctam Eucharistiam præbuit. tum sese in lectū retulit quintò febrim expectans, quæ quidem grauior fuit, quàm solebat. atq; cū ex medicorū præcepto, febri

Multa christianæ perfectionis officia præstat.

In Mesaucos Octauianum Forerium mittit.

Quæ Aronæ egerit.

febri consistente, aquam cum hordeo coctam, calidam sumpsisset; moxque somno se dedisset; acrius inflammatus, adeo laborare cœpit, vt numquam postea integrum corpus habuerit. nihilominus postero die mane, quo mortuorum suffragia celebrantur, inuitatus nauigandi commoditate, Mediolanum petere constituit. itaque statas quidem horarum preces obit; Missæ autem, quoniam tum demum facere nullo modo poterat, in ecclesia interest: lectoque in naui parato; lacu, mox Ticino flumine, indeque aquæductu, Mediolanum eo die vehitur.

Nauim conscendens grauiter laborans Mediolanum contendit.

Obitus.
CAP. VIII.

Ad pietatem excitandam multa praeparari curat.

IBI medicis statim accersitis, sese curandum tradidit. altare in cubiculo collocari, sepulturæ Domini imaginem apponi; eiusque similem super conopei fulcra statui iussit; vt quotiescumque oculos tolleret, eam posset contemplari. aliam non dissimilem, Domini precantis, sanguineumq; sudorem cum morti appropinquaret, effundentis, eisdem fulcris appendi mandauit, quam directo videret obtutu: vt priora illa signa continuari facile quisque cognosceret. quamquam eiusmodi imagines, quotiescumque ægrotaret, ad solatium suum requirebat. Mane cum adhuc horarias preces, quemadmodum ad id tempus religiose fecerat, recitare vellet; Patris Adorni suasu, satis habuit alium recitantem audire. cupiebat item, si febris remitteret, in sacellum se conferre, ibique sanctissimum recipere sacramentum; alioqui saltem ad altare cubiculi sui: sed neutrum licuit. cumque Pater suaderet, vt in cubiculo Missam fieri pateretur, non consensit, ne quis forte sequi vellet exemplum. Post meridiem febris increscere, sextaque accessio obscure fieri ita cœpit, vt somnum quendam videretur inducere. Audieram eum quandoque narrantem de Egidio Mutinensi Episcopo, quem plurimi fecerat: cum mors immineret; quiescenti sese, ac pene dormienti similem præstitisse: qui cum sæpius interpellaretur, sinite me, inquit, tandem quiescere, & cum Deo esse. Id cum eo tempore venisset in mentem; dixi subuereri me, ne Mutinensem Episcopum imitaretur: quod ille subridens ita negare visus est; vt verum tamen ex parte crederes. veniunt medici; inspiciunt. ita timent,

Augescit febris.

ment, vt morbum diuturnum, neque eum sine aliquo vitæ periculo prænuncient. at cum habita inter se consultatione, paulo post ad illum redeunt; motumque in brachio rursus obseruant; tum vires ad exitum præcipitare, iam iamque interituras, præsentibus renunciant. Subitus, minimeque omnium expectatus casus, quàm vehementer nec opinantes perculserit, non est cur explicare conemur. alij aliis significant: tacite simul lamentantur; intimo dolore afficiuntur. mittitur statim, vt sacrosancta Eucharistia proposita, supplicationes in maiore, aliisque ecclesiis instituantur. Accedit Pater lachrymans; quis enim se poterat continere? euocari eum ait ex hac vita: vltima sacrorum subsidia non videri differenda. Adeo præcipiti lapsu vires deficiebant; vt ipsa loquendi facultas vix relinqueretur. casum tamen æquo prorsus animo accipiens, de sacramentis respondit, instare se maxime. Dum hæc pararentur ad aurem supplex petij; diceret illud vellet, quod sanctus Martinus sub mortem dixisse legitur, Domine si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem. nam & ante annos duodecim, cum grauissime ægrotaret, illud idem audieram vsurpasse. an secum dixerit, ignoro: sed apertis illico oculis, meque intuens, consuetam omnino visus est obtutu saltem præstare benignitatem: quamquam idem vitæ ipsius, qui sancti Martini, tum euentus fuit. recte vero ille ad sancti illius Episcopi imitationem tunc inuitari potuit; cui tum in vita, tum in morte multa habuit similia. vtrum suum, vt Martinus præsenserit obitum, affirmare non audemus: quæ ante euenerunt, quæque nouimus, simplici narratione modo protulimus. Sed Martinus quoque paulo ante mortem ecclesiastici negotij caussa profectus, viribus corporis, vt Seuerus narrat, cœpit repente destitui: & aliquot dies vi febrium afflictus, non solum orationes, vigiliasque intermittere noluit, sed ne vilia quidem stramenta iacenti sibi supponi passus est: iacebat autem in cinere, & cilicio. Sanctissima igitur hostia celebriter allata, capite, brachiis, toto denique corpore Carolus nitebatur, vt assurgeret: sed nobis adiuuantibus sese ita saltem extulit, vt linea veste, ac stola collo inducta, religiose sacrosanctum viaticum ac-

Quod iam, iam moriturus sit Carolus renunciant Medici.

Supplicationes in maiore aliisque ecclesiis instituuntur.

Sacramenta ad se adferri enixe efflagitat Carolus.

Sacrosanctum viaticum accipit, quod extrema vnctio statim sequitur.

ciperet: quod extrema vnctio rite adhibita statim secuta est. quibus in sacris officiis ipse, cum ritus postulabat, vna cum aliis sacerdoti respondere conabatur. reliquum tempus consumptum est in legendis diuinis scriptis de passione Domini, aliisque, quibus anima tali tempore iuuari, Deoque commendari solemne est. cum autem sensus paulatim restinguerentur, Annibal Altempsius Comes eius affinis vna cum filio genibus positis supplex sibi petiit benedici; quod idem fecere omnes, qui aderant. manum ille mouit quidem, sed nisi alio adiuuante tollere non potuit, vt de more crucis signo benediceret. cilicium illi cum sacro cinere imposuimus, ex instituto veteri; quod ille in libro rituum ecclesiæ suæ renouari iusserat: ac merito quidem vel ad eius asperitatem vitæ significandam id erat adhibendum. continuerunt liberiorem fletum familiares, quandiu ille aliquid sentire visus est: at cum animam agere cœpit: quæ res, & ad modicum tempus durauit; & parum præ se tulit difficultatis: tum vero gemitus, lamenta, atque adeo eiulatus eruperunt. hic vniuersæ christianæ reipublicæ iacturam: ille Mediolanensis ecclesiæ casum, & orbitatem: alius susceptorum ad Dei gloriam munerum dissolutionem: nonnulli priuata detrimenta, miserabiliter flebant. Circum cubile locum, ex intimis quisque, morienti Patri quàm potuit proximum, initio cœperat. id vsui etiam fuit; vt rem aliquam ab eius corpore sumeret, amoris, religionisque gratia. hic namque ceream agni imaginem è collo pendentem; coronam ille, qua precari solebat; alius caputiolum; alij alia pie rapuerunt. quidam celeriter ad res alibi repositas venerunt: ex quibus pretiosissima sibi contigisse sunt lætati, qui flagellum, ex Varalli verberatione tinctum sanguine; atque interulam itidem sanguineis guttis aspersam inuenerunt. idem adeo studium in plerisque postea viguit; vt cilicium, tum illud quod imposuimus, tum aliud, quo vti solebat in infinitas particulas diuisum plurimis enixe postulantibus, sit distributum. aliæ res, libri, imagines, vestes, omnibus viis quæsitæ, & inter res charissimas habitæ. aliquid palearum in quibus iacuerat, si aliud non daretur, quædam longinquæ virgines postularunt. Periculi

Annibal Altempsius Comes vna cum filio benedici à Carolo petit, idem omnes qui adsunt faciunt.

Cilicium illi cum cinere imponitur.

Moritur Carolus, gemitibus, eiulatibus, & lamentis omnia replentur.

Familiares rem aliquam ab eius corpore sumunt.

fama

fama per ciuitatem vniuersam subito diffusa, cunctos commouerat. vbique ciues in viis, vbique lumina; passim circulari; anxio animo inter se interrogare; inter se factum narrare cum lachrymis. coacti subito longi ordines marium, fœminarumque omnis ætatis, cruce prælata, per vias procedebant, litaniamque habebant: quorum stata verba alta flebilique voce prolata; admirabile est, quantum dolorem, fletumque omnium augerent. Plurimi in ecclesias supplicatum confluxerunt. alij ad eum visendum concurrerunt; vt palatium Archiepiscopale, cubiculumque ipsum omnium fere ordinum multitudine statim compleretur. ipse etiam prouinciæ Gubernator statim accurrit. Neque vero casu fortassis euenit, vt magni Antistitis obitum tot hominum genera coram dolerent. Principes viri, magistratus; milites; patritij; plebei: non Itali solum, sed Hispani, Germani, Heluetij, Angli. viri ecclesiastici cuiuscumque propemodum generis, atque ordinis. erat ea certe iactura communis. virgines in monasteriis, cum eò quoque celeriter nuncius penetrasset, itidem commotæ, statim ad precandum sese dederunt: ac tota fere nocte quædam in supplicatione permanserunt. ita circiter tertiam noctis horam III. non. Nouemb. die sabbati, nos optimus Pater reliquit. cumque charissimam animam hinc euolasse, facie propius admota experientes, cognouissemus; clausimus, quoniam eramus a latere, relicti corporis oculos.

Vniuersa commouetur ciuitas.

Prouinciæ Gubernator ad Carolum accurrit.

De tanti Antistitis morte infiniti prope dolent.

Exequiæ, ac sepultura. CAP. IX.

AVDITA morte, is luctus, atque mœror fuit; vt in rerum omnium desperatione versari ciuitas videretur. eos equidem libere, ac effuse flere vidi, quos a fletu penitus alienos, vel ob charissimorum mortem, quisque facile iudicasset. neque vero subitò dolor, aut paucis, vt fieri solet, diebus desiit; immo auctus potius videtur in dies: sciteque dixere quidam; hunc dolorem, non vt alij, tempore minuendum, sed potius augendum; quòd quotidie magis perspiceretur iacturę magnitudo. Rite curatũ est corpus inter familiariũ oscula. quod quidem macie sua maiorem etiam inspectantibus doloris sensum efficiebat: videbatur

Inter familiarium oscula & lachrymas corpus curatur, & quale corpus.

batur enim propemodum oſſibus, pelleque tantum conſtare: vt de eo fere, quod de ſancto Baſilio, dici poſſet; cuius vitam is commemorare frequenter, ſibique proponere ſolebat: quemadmodum charta laternæ circumdatur; ita pelle prope arida reliquum fuiſſe corporis circumamictum. addebatur, quòd, vt quibuſdam viſum eſt, adhuc ſigni aliquid in dorſo manebat, quod nefarij illius ictus memoriam renouaret. collocatum postremò eſt in palatij ſacello, veſtitum pontificiis indumentis albi coloris: & cum mira eſſet populi cupiditas viſendi illius; timereturque ne immenſæ multitudinis concurſus, atque impetus, ſatis moderari poſſet: non ſolum nocte ipſa, quæ non multum habuit quietis; ſed die item inſequenti clauſæ habitæ ſunt fores. At cum diutius teneri populi deſiderium non poſſet: corpore cancellis circummunito; quibus multitudinis impetus, vehemenſque plurimorum ſtudium cohiberetur; aditus omnibus apertus eſt liber. tantus omnium ordinum toto biduo concurſus fuit, vt per amplas palatij ſcalas, dum confertiſſimi alij deſcenderent, alij aſcendere conarentur; ſeſeque mutuo premerent; multi ferrentur præcipites; nonnulli pene opprimerentur. ipſius ſacelli non exigui tamen, parietes rumpere, multitudinique exitum patefacere, neceſſe fuit. diuturnior concurſus fuiſſet ſine dubio; exterique aduenisſent, ſi amplius dilata fuiſſet ſepultura. augebatur vero populi conuenientis dolor; quòd tangere, atque oſculari chari patris corpus per cancellos non poſſent; neque ob perpetuò confluentem multitudinem, morari ſaltem permittebatur, vt paululum eam intueri faciem, cõtemplarique poſſent, quam viſuri amplius non erant. in qua quidem nouus quidam decor, præcipuaque tunc ſanctitatis, & benignitatis ſigna quædam elucebant. Aliud ſolatium denegabatur, quod nonnulli tamen obtinebant furtim; vt globulorum coronæ, quas magna cupiditate offerebant, corpori admouerentur; quibus religioſius ob eius contactum vterentur in poſterum; & inter res chariores aſſeruarent. Dum ibi corpus fuit, clerici ſemper aſtiterunt, pie precantes; horis diſtributis, vt alij aliis ſuccederent; canonici maioris eccleſiæ; alia clericorum vrbis collegia;

In palatij ſacello collocatur.

Maximus omnium concurſus ad corpus intuendum.

Circa corpus præſtita officia.

collegia; eius item familiares. feria quarta elatum eſt corpus, funuſque ductum, vniuerſis vtriuſque cleri, tum piarum ſodalitatum ordinibus comitantibus. vnuſquiſq; autem accenſum manu cereum tenebat. ſecuti ſunt pontificio habitu ex Epiſcopis prouinciæ nonnulli; Nicolaus in primis Cardinalis; qui pro ſuo eximio in Carolum amore Cremona ſtatim accurrit. Prouinciæ Præſes, Senatus, Magiſtratus; populique multitudo; quanta longiſſimis viarum ſpatiis potuit contineri. nam iudiciis omiſſis, relictis negotiis, clauſis officinis, etiam ex agris longe conuenerũt. quorum fletus vere memorabilis, tum Antiſtitis ſanctitatem, inſigneſque laudes; tum populi amorem, gratumque animum, ſatis per ſe prædicabat. neque ſe continuerunt, quin aliquando vocem ſimul tollentes, non ſine multorum terrore; miſericordiam, conclamarent; quaſi ciuitatis exitium aliquod inſtaret.

Quali apparatu funus ad ſepulturam delatum quoue commeatu.

Funeri ſtatim ſucceſſere funebria ſacra, quæ Cardinalis idem celebrauit. quibus & ſacri homines, & quotquot eccleſia maiore cotineri poterant, interfuerunt. concionem habuit Franciſcus Panicarola; qui de quacumque re apud quoslibet dixiſſet, ſumma vi dicendi permouiſſet omnium animos: nunc de tanto Antiſtite, ad auditores tam dolenter affectos; ipſe lachrymis frequenter oborientibus, quid effecerit; facile coniici poteſt. Fuerat corpus in ampla ſtructura alte collocatum; atq; ita communitum, vt cupida multitudo minime poſſet perrumpere. Sed factis exequiis, neceſſe fuit eum tutiore loco inter ferrea clathra ponere. nam ſummo ſtudio, atque impetu irruebant plurimi, vt corpus tangerent; ſiue religione, amoreque inuitati; ſiue etiam ſanitatis adipiſcendæ deſiderio incitati. Multi prauis dæmonibus occupati adducebantur, qui clamoribus, magniſque agitationibus ſeſe perpetuò commotos oſtenderunt, tum in funere ducendo, tum in diuinis faciendis, tum die ipſo toto; quo ad populi ſolatium ſine intermiſſione confluentis, intra ſepta illa corpus relictum eſt; vt ſequenti nocte ſepeliretur. Delegerat ſibi ipſe in teſtamento ſepulturæ locum, ad primos gradus, quibus altare verſus aſcenditur; ante ipſum aditum; vt ingredientium, ac prætereuntium pedibus teri neceſſe ſit. Eò, cum interim defoſ-

Sacra funebria celebrat Cardinalis Cremonenſis, concionẽ habet Franciſcus Panicarola.

Exequiis completis vbi collocetur corpus.

Poſſeſſi a dæmonibus quid faciant.

Sepulturæ locũ ſibi delegerat Carolus.

ſum, atque ædificatum ſubterraneum ſepulchrum eſſet; corpus in arca plumbea incluſum; nomine ac tempore inſculpto, intulimus. lapis impoſitus eſt cum epitaphio, quod in teſtamēto ipſe conſcribi iuſſerat his verbis, Carolus Cardinalis tit. S. Praxedis, Archiepiſcopus Mediolani, frequentioribus cleri, populique, ac deuoti fœminei ſexus precibus ſe commendatum cupiens, hoc loco ſibi monimentum viuēs elegit. Teſtamentum fecerat ante annos octo, cum peſtilentia vrbem inuaderet, vt diximus. ac hęreditatem quidem ſuam reliquit præcipuo pauperum valetudinario. ſed a maioribus accepta bona, quæ fideicōmiſſi iure manere in familia neceſſe erat, Franciſco Borromeio Comiti patruo reliquit, eique patrueles ſuos Comites ſubſtituit, Renatum, & Federicum; qui quidem Franciſco ante Carolum mortuo, ei ſucceſſerunt; & meritò quidem, non ob propinquitatem ſolum, ſed ob eorum in Carolum obſeruantiam ac pietatem: Federici præſertim; qui clericalem a prima adoleſcentia vitam amplexus, eius virtutes, moribus, & diſciplina quotidie magis expreſſit; quem Deus, vt eſſet expreſſior, atque illuſtrior imitatio, voluit anno ætatis ſuæ XXII. creari Cardinalem; ita Caroli quamuis mortui ſuffragantibus in ſanctam Eccleſiam meritis; vt ex propriis tamen virtutibus omnium iudicio digniſſimus habeatur. In eodem teſtamento religioſe liberaliterque legauit multa. Sacra, precationeſque anniuerſarias ad maiorum, animæque ſuæ ſubſidium conſtituit. pro ſe quotannis obitus die fieri iuſſit; cauitque, ſi mors in diem illum incideret, quo die pro Archiepiſcopis mortuis ſacra fieri decreto conſtituerat; differrentur in ſequentem. ac quaſi id præuidiſſet; ita euenit, vt ſeſe habebat conditio. Eccleſiaſticam ſupellectilem fere omnem, magni pretij eccleſiæ maiori legauit. Scripta ad conciones pertinentia Ioan. Franciſco Epiſcopo Vercellenſi. Familiaribus annuas penſiones, ex auitis fere bonis ſoluendas: religioſis collegiis; amiciſque aliis varia reliquit. Dedit eodem teſtamento erga filios id ſpecimen amoris ſui; vt quocumque loco moreretur, cadauer tamen Mediolanum afferri, atque ibi ſepeliri vellet. Non videtur omittendum; quoniam & hæc ſigna ad rem facere

Corpus ſepulturæ mandatur.

Teſtamentum quando fecerat.

cere exemplis didicimus; iis mensibus qui hanc iacturam nostram antecesserũt, fulmina inusitato prorsus numero, per dioecesim Mediolanensem erupisse; in ecclesias præsertim; quarum vna fuit nostra Modoëtiensis, quamuis nullam ruinam passa. imo, quod præcipuum est, in ipsam quoque maiorem ecclesiam Mediolani irrupit fulgur; & altaris maioris vmbraculum nonnihil læsit. In Vrbe vero malus in Adriani mole alte eminens, cui Pontificia signa quædam, solent apponi; cum de coelo tactus esset; postridie accepto, dum adhuc lignum conflagraret, de Caroli morte nuncio, eam rem significatam multi existimarunt: quamquam alij retulerunt ad Gregorij Pontificis mortẽ qui post menses circiter quinq; diem suum obiit. sacris per ecclesias passim celebriter peractis, suam ciuitas erga tantum Patrem pietatem ostendit. Piæ, honestæq; mulieres multæ, quasi pro vniuerso sexu, cui se ille in epitaphio commendauerat, satisfacientes; tum funebria iusta, in eadem ecclesia maiore suis sumptibus fieri curarunt; tum facto agmine septem statas ecclesias, toto itinere supplicantes, crucifixi imagine prælata, cum Caroli insignibus, adierunt. quod idem primo quoque cuiuslibet mensis Dominico die postea seruauerunt: vt illud vulgò Cardinalis sodalitium appellatum sit. Signa moestitiæ, ac doloris, etiam in longinquis christiani orbis regionibus edita sunt. Gregorius ipse Pontifex, eius audita morte, quemadmodum viri grauissimi nobis narrarunt, illud pronunciauit, Extincta est lucerna in Israël. In Heluetiis, ac Rhætis in primis, quantum impij gauisi sunt, grauissimum sibi aduersarium sublatum; tantum luxere pij acerrimum defensorẽ. quamquam dolere visi sunt ex iis quoq; multi, qui minore adducti malitia sequuntur impietatem. De morte narrationes: tum laudationes multæ, versu, solutaque oratione conscriptæ, inque varias linguas conuersæ, per orbem disseminatæ sunt. Ioan. Franciscus olim, antequam Vercellensis Episcopus crearetur; latinum poëma de Carolo condiderat: ꝙ hæc scribens editum audiui. poëmati laus debetur; fides item historiæ, si poëtica inuolucra detraxeris: quæ quidem indigna fortasse sacris historiis existimans, auctor opus edi nolebat, quemadmodum

Quæ signa Caroli mortem præcesserint.

Quam pietatẽ Ciuitas erga Pastorẽ suum ostenderit.

Pontifex audita Caroli morte quid dixerit.

De morte narrationes, tum laudationes multæ.

admodum nobis affirmauit. At ſuos in morte quoque Carolus habuit obtrectatores. cœnobitici ordinis homo; cuius mores pene intolerabiles Carolus diu non ſolum tulerat, ſed officiis, & mira benignitate moderandos ſuſceperat: incredibili odio Carolo mortuo maledicebat; eiuſque nomen, ac memoriam inſectabatur: neque ferre poterat, vt ei vitæ ſanctitas a quoquam tribueretur. at is non multo poſt quorūdam criminum reus factus, Romamque vocatus, morte pœnam vitæ huius effugit. Alius ordinis eiuſdem, ſcriptor imperitus, & leuis, hiſtoria quadam edita, Caroli famam inepta quadam diſſimulatione, acriter, & maledice vellicauit. ea de re cum Romam relatum eſſet; inſpecto libro, volumina omnia e bibliothecis auferri iuſſerunt ſummi iudices. homo paucos poſt menſes interiit. Magna omnium animis memoria, veneratioque eius ſanctitatis perſeuerauit. imaginis habendæ, quæ aliquo modo eum referret, tanta cupiditas fuit; vt inaudito ſtudio quouis operis, & artificij genere, innumerabiles effectæ ſint; paſſimque a noſtris, & ab exteris expetitæ: tum ad Principes, & Reges in longinquas partes præclari muneris loco miſſæ. videre licet in prouincia Mediolanenſi, per domos, per officinas, priuatim, & publice, paſſim affixam, imo pie, ac religioſe collocatam eius effigiem; vt eo aſpectu nemo carere potuiſſe videatur. quamquam incommode accidit, vt ex tot artificibus nemo fere, vere, vt erat, expreſſerit. nam vt pingi ſe viuens pateretur, ne petere quidem ab eo quiſquam auſus eſſet. furtim vnus, aut alter, quod ſciam, conatus eſt; idque ſatis feliciter. Anno ab eius morte elapſo, ipſo obitus die, conuenere, qui doctrinæ chriſtianæ ſcholis ſeſe exercent, & aliæ item piæ ſocietates: atq; agmine maximo ad ſtatas ſeptem eccleſias eius memoriæ gratiæ ſupplicatum ierunt. dumque ita pius populus toto pene die pluuio tempore ſupplicationi vacans vrbem peragraret; plurimi ad ſepulchrum venientes ſeſe abiicerent, ſaxumque flentes oſcularentur; ipſa incredibilis detrimenti recordatio, cum tali publicæ pietatis, & amoris argumento coniuncta, ciuitatis luctum inſtaurauit. At libentius maxima pars eius laudes diuinis officiis concelebraſſet: ſeque potius illi commendaſſet,

In morte ſuos habuit detractores non tamen a Deo impunitos.

Caroli quaſcumque imagines omnes habere ſtudent.

Anno ab eius morte elapſo, quid faciant pij homines.

dasset, vt apud Deum iuuaretur; quod priuatim faciunt plurimi: quàm orarent pro illo Deum; quod pleriq; inuiti quodammodo, propter spem de eius beatitudine firmiter conceptam, facere sibi videntur. plurimi eius auxilium in suis difficultatibus, & angustiis implorant: multi vota faciunt, & persoluunt; cereis etiam ex ecclesiastico ritu allatis; qui honoris, & religionis gratia ad eius sepulchrum incendantur. ex Heluetiis nonnulli Mediolanum miserunt, qui vota persoluerent. vir clarissimus eiusdem gentis, primò quidem ad Varallium montem; inde ad Caroli sepulchrum pietatis ergo pedibus profectus est. cumque ægrotasset; se tamē iussit adhuc imbecillum ad idem sepulchrum rursus portari. Multi etiam beneficia diuinitus per eum a Deo accepta prædicant: atque pridie eius diei; quo hæc scribebamus; funale ad sepulchrum allatum est ab eo qui diceret, sese cum Carolum inuocasset, & votum fecisset, ex morbo quodam conualuisse. Quibus de rebus alias, vt spero, fusius explicabitur.

Plurimi eius opem in angustiis implorant.

Heluetij nonnulli vota persoluunt.

Beneficia per Carolum a Deo accepta prædicant multi.

DE
VITA ET REBVS GESTIS,
CAROLI CARD. S. PRAXEDIS ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI,
Liber Septimus.

Statura, & effigies Caroli. CAPVT. I.

VLTA sunt ex Caroli factis, quæ cum historiæ filo duci cõmode non potuerint, minime tamen existimamus omittenda. Vno etiam in loco eius naturam, consuetudinem, disciplinam; ac animi imaginem quandam exprimere; huius videtur esse scriptionis. nam vt in corpore toto diffusum sanguinem propriam tamen obtinere sedem videmus; ita Caroli moribus, licet vniuersa rerum gestarum narratione dispersis; proprius etiam locus recte videtur assignari. Ex his igitur nunc aptam operi conabimur addere quasi coronidem. atque omnia ad certa capita redigentes, prius quæ patent sensibus, quæq; in ipso fuerunt; deinde quæ ad alios priuatim, publiceque referuntur; ordine, quantum fieri poterit cõtexere studebimus: ecclesiæque administrationem; quæque ei factæ sunt salutares accessiones, generatim comprehendemus. Statura fuit Carolus, quæ communem nonnihil superaret: cui membrorũ quoque magnitudo, ossibus saltem, respondebat; nam carnis tantum fuit, quantum ieiunij permisit assiduitas. magni oculi, cœruleique. nasus grandior; rugis laxioribus ab eo ad mentum deductis.

Authoris in hoc libro septimo propositum.

ductis. capillus subniger. subrufa barba, & incompta, quamdiu non rasit. Auctoritas vero, grauitasque multa, toto vultu pallido, & macilento; qui veterum sacerdotum sanctitatem maxime referret. Robustum natura corpus idoneis signis multi iudicauere; sed curis primo familiaribus, dein ecclesiasticis, semper ætatem præcurrentibus; studiis litterarum; laboribus demum, vigiliisque episcopalibus, & varia corporis vexatione debilitatum.

Victus, & somnus eiusdem. CAP. II.

CORPVS vt tractarit; quibusue quasi gradibus ad summam vitæ asperitatem venerit; pluribus locis supra demonstratum est. quam ad rem vsus est, Deo concedente, duobus magnis adiumentis. alterum, quòd nihil subitò durius suscipiebat; sed sensim progrediens, tum vires experiebatur, tum sese paulatim assuefaciebat: in quo magnum salutaris progressionis momentum esse meritò existimatur; ne vel se quis cito conficiat; vel defatigatus subsistat, aut de via declinet. Ita sese in aquæ vsu habuit; ad quem annorum cursu ita peruenit, vt vinum paulatim minuendo, aquam vero addendo; stomachus demum aqua sola contentus esset. Ita in ieiunio; quod multis annis, dierum numerum per hebdomadas paulatim augēdo, fecit quotidianum; illudque prandij solius, nihil vesperi prorsus admittens. Ita in omni fere obsonij genere reiiciendo; vt primò carnem, mox oua, ceteraque sensim dimittens; ad panem solum cum aqua, cibus denique redigeretur: quamquam mors anteuertens fecit, vt aliquot dies, puta tres in hebdomada restarent, quibus lacte potissimum, sed pomis etiã, & herbis, similibusq; adhuc vtebatur. simili vsus in Quadragesima ratione. gradatim in angustias sese ficuum aridarum, lupinorumque deducere curauit. Alterum adiumentum fuit; quòd quæ semel susceperat, ita constanter tenebat; vt neque labore, neque incommoditate; neque humano, diabolicoue impulsu ab iis deduci posset. plurimi enim parum progressus idcirco habere videntur in via salutis; quòd leuiter ab instituto deflectunt; quotidieque noua ordientes, nihil ad exitum perducunt. omnino mira inerat, his præsertim tempori-

Quo ordine in obsoniis reiiciendis progressus sit Carolus.

In suis seruandis Institutis constantia, & patientia.

bus, patientia inediæ, vigiliæ, frigoris, assidui laboris; omnium denique, corpori quæ sunt incommoda: vt demum, non pro eius appetitu, & ne pro vsu quidem necessario; sed pro occupationum opportunitate, & pro suo denique arbitratu, corpori satisfacere videretur. Cibum, si officium diuinum, vel humanum ita postularet; quod eueniebat frequentissime; tam facile differebat in horas plures; quàm alius rem quamlibet leuissimam. at contra etiam officij caussa tempus cõsuetum præueniebat; amicorum flagitantium gratia vinum, carnemque admittebat; bis in die quandoq; edebat: quamquam non ita facile extremo vitæ tempore: tum enim grauari se vehementer, & quasi febri tentari sentiebat, si amicis in eo genere obsequi conaretur. Sed Brixiæ vidimus, cum ad eum hospes vir princeps venisset, bis in die cũ eo accumbere; cibumq; promiscuum, etiã vesperi sumere; cum tamen longe post meridiem negotiorum commodo pranderet. Quibus diebus panem solum adhibebat, quoniã ęgre mandentẽ diutius detineri necesse erat; edens supplices libellos, aut epistolas inspiciebat, ac subnotabat; vel alia legebat, & meditabatur. Cum rogaretur, vt quam biberet, eius aquæ naturam saltem aliquo modo vellet temperari: delicias respondit in exercitatione patientiæ minime quærendas. sese vino potius vsurum. Cibum, & potum ita sumebat, vt nihil gustare videretur; nec quereretur vmquam, vel datum aliquid quod nollet, vel secus factum ac vellet; nisi quid forte melius esse sentiret, quàm ferret sibi proposita durities. Ad ea quæ legebantur edenti, tum ipse fuit attẽtus maxime; tum exteros quoque cum eo accumbentes attentos facere solitus est; de eo quod audiebat identidem aliquid dicens, ad pietatem excitandam. de cibo vero, vel potu nullum penitus vmquam verbum. Corpus non exercebat: nisi quãtum muneris, pietatisue ratio postularet; in quo non valetudinis modum respiciebat; sed rerum diuinarum ardenti studio ferebatur. Somno quinque horas dabat in lectulo illo suo paleato, & cannabino; sæpe etiam, si opus erat, breuius spatium; nonnumquã breuissimum, & in sella aliqua collocatus: qui aliis tamen humanissimus Pater indulgebat, si essent imbecilliores; vt octo,

Pium responsum.

Ad ea quæ in mensa legebãtur, attentio.

In Somno quã parcus.

vel etiam nouem darent. cumque eius familiaris narraret; cuiusdam non ignobilis rerum spiritualium magistri sentētia, septem horas sano corpori concedi posse: de Episcopis, inquit, non puto locutum. Ante lucem surgebat semper. ad somnum vtebatur nonnumquam tempore, quod itineri dare necesse erat: & nihil de iumenti celeritate remittens, vt poterat, aliqua ex parte satis necessitati faciebat. dormitabat sæpe tamen interdiu, natura etiam moleste exigente, quod ei debitum erat: sed ita modice, vt omnia quæ dicerentur audiret. dixisses in consultationibus quãdoque, nihil omnino percepisse eorum, quæ dicta fuerant; cum ille sententias aliorum repetens, optime omnia iudicabat. cum in sacris precationibus, psalmodiaque arcto somno teneri videretur, promptum se tamen præstabat absque vllius admonitu, vt si semper vigilasset, quotiescumque surgendum, caput aperiendum, aliudue ex ritu agendum esset. Admonitus aliquando, satius esse naturæ quod necesse erat concedere; quàm alieno tempore, & loco dormientis speciem publice præbere: naturæ id esse vitium affirmabat suæ; cui nullum somni tempus satis erat ad eiusmodi dormitationem vitandam; qua se vel medicis curationibus etiam expedire curauerat. Hanc vitæ duritiem, ex clero, populoque imitati sunt multi. qui vino, cibisque melioribus, pro modo quisque sibi proposito, abstinentes, aut etiam in tabulis cubantes, commune lautitiæ studium valde temperauerunt.

Patientia frigoris, & aliorum incommodorum. CAP. III.

OMNIA captabat in quotidianis rebus durioris vitæ momenta, quæ plurimi vitare potius solent: in quo magnam vim meritorum, occulto quodam studio colligeret; & non mediocriter ad perfectam vitam iuuaretur. Non paruum illud fuit incommodum, vel potius cruciamentum: neque die, neque nocte vmquam ignis beneficium in regione valde frigida recipere, hominem interdiu male vestitum, noctu vix contectum; palea subtus, supraque afflictum corpus fouente; vt non immerito dixisse videatur in oratione sua Franciscus Panicarola, nihil amplius Carolum vsum suis, quam canem domini facultatibus;

Francisci Panicarolæ de Caroli paupertate sententia.

qui quidem pane, aqua, paleaque modica contentus est. At etiam, quasi humanis commodis illudens, Iulio Petrutio religioso admodum seni, qui intimis obsequiis ei inseruiebat, nonnihil eiusmodi acerbitatem quodam tempore querenti; eam esse rationem dixit, qua hyeme lintea minime frigida cubans sentiat, qui ignem iis adhibere nolit: frigere adeo, dum in iis se collocat, vt præ membris suis lintea minime frigida videantur. Stans legebat, scribebatque semper, tabulæ innixus altiori. at foris, paratas ad vsum sedentium tantum mensas reperiens, genua ponebat in solo. opinio fuit, salutaris patientiæ caussa eam quoque rem ab eo susceptam. cumque sæpius multi sacra biblia, quæ frequenter in manibus habebat, ita collocatum perlegere vidissent; diuinos libros reuerentiæ gratia flexis genibus ab eo semper legi consuesse prædicarunt. captabat ille quidem omni studio incommodorum, perpessionumque occasiones; eximiaque erat erga diuinos libros reuerentia; vt meritò, ita sit existimatum. sed aperuit nobis quandoque, dolens vitæ suæ asperitatem nimium prædicari, atque amplificari, quod silere non debeo; id se facere valetudinis gratia, cum eum sibi situm vsui esse ad quædam corpori necessaria cognosceret. id quatenus eiusmodi caussæ tribuendum sit, alij viderint. Ita vero angusto loco in suis ædibus consistebat; vt angustiore religiosi viri nulli vtantur: tum æstate caloribus ita subiecto; vt pari propemodum patientia, ad calorem, frigusque opus esse videretur. Foris item, cum necessariæ occupationis gratia morabatur, ne forte oblectationis gratia secedere quis putaret; eodem modo incommoda eligebat loca; eaque interdum eiusmodi, vt omnes eius miserarentur conditionem; cum præsertim vbi constiterat, siue in algida, siue in æstuosa loca incidisset, constanter maneret; neque dolens vmquam, neque aliquod leuamentum quærens. si aquæ, hortiue essent; ne aspiciebat quidem, nedum inambularet vmquam. cum essemus in ecclesiæ Mediolanensis villa Crupelliana, & vna Franciscus Adornus ecclesiasticarum consultationum gratia; ad fluminis Aduæ ripam semel post cibum cum processisset; in insignis cuiusdam iucun-

Quid Iulio Petrutio de acerbitate querenti, responderit Carolus.

Stans legebat, scribebatque.

Qua reuerentia sacra biblia legeret.

Vitæ asperitatem prædicari ægre fert.

In angusto loco in suis ædibus consistebat.

Nullas corporis recreationes admittebat.

iucunditatis loco id ponere visus est, quas propter nos suscepisset; quamquam alioqui non sine caussa locum visit. Cum tot annis ad ædes S. Barnabæ Mediolani ventitarit; semel, aut iterum tantummodo, idque adductus Cardinalium hospitum caussa, hortos ingressus est. postremo vero tempore, cum suauiorem sese omnibus præbere studebat; eo semel nullius gratia ingresso; adeo mirabile visum est, vt inter se Patres quasi rem inauditam narrarent; magno præsertim accedente cumulo, quòd manu sua pomum arbori detraxerat. Cum in eiusmodi religiosis locis edebat; vel solus, vel vno ministro contentus erat; nihilque sibi præter cæteros volebat apponi: quamquàm postremis annis communis ceterorum modus, si tamen illum admisisset, pro lautitia illi esse poterat. paululum autem post cibum pie cum sacerdotibus collocutus, satis relaxationi datum dicens, ad opera sese reuocabat: nam vel modicum post cibum recreationis, quotidiana eius consuetudo non admittebat: nisi per æstatem quieti potius aliquid, quàm somno, interdum ex necessitate daret. eam esse demum in hoc genere veram virtutem dicebat; non solum cupiditatibus resistere; sed eas persequi; sensibusque, non ea tantum negare, quæ vitiosam haberent voluptatem; sed studiose detrahere iucunda; molesta vero propinare. Itinera tum equis, tum pedibus durissime cōfecta non vno in loco narrauimus. sed iter faciebat, tum magna festinatione semper, vt domestica iumenta non diu labori resisterent; tum cursu etiam, quotiescumque charitas postulabat animarum. idque eo labore, quem extenuatum, debilitatumque corpus ferre necesse erat: quemq; sibi propemodū intolerabilem esse, quandoq; fassus est. Cremonense iter milliū quinquaginta, cum vsu venit, & alia similia, vno die conficere solitus fuit: pluuias, tempestates, nocturnum tempus, præcipitia montium; fluminum, lacuum, latronumq; pericula; hospitia incommoda, frigora, calores, contemnebat. quibus de rebus nemo est familiarium, qui paratas non habeat narrationes admiratiōne dignas. hic Verbani lacus vndas; ille Apennini tempestatem, & turbines; alius Alpium rupes præruptas, & earum diurna, nocturnaq; pericula

In religiosis locis edens quomodo cum eo agi solebat.

Memorabilis Caroli sententia.

Itinera quomodo faciebat.

recor-

recordatur. mirum vero omnino; tot, tantiſque periculis, & caſibus quoque multis, neque ei, neque comitum cuiquam mali aliquid eueniſſe. puluerem æſtate ab ore non deſiiciebat: veſtitas numquam habebat manus; vt hieme; præſertim ſi loca montana, aſperioraque obiret; tumidæ perpetuò, plenæque vlceribus apparerent. neminem ad hoſpitia præmitti, præſertim ieiunij diebus, patiebatur; vt ſubitò adueniens, aliquid ſemper addere ſuis poſſet incommodorum theſauris. Pedibus, ſi tamen hoc inter Caroli labores numerare conuenit, per vrbem ibat: niſi hoſpitum Præſulum cauſſa equos interdum adhiberet. currus neque in vrbe, neque in itinere admittebat; quòd non ita decore Antiſtes in iis eſſe videbatur; neque crux præferri ſatis decenter poſſet. Romæ tamen ceterorum morem in eo ſequebatur: nam & ibi forma eſſe videbantur decentiore. noſtratibus interdum vſus eſt hoſpitum Cardinalium cauſſa; quorum commodis, præſertim ſi eſſent imbecilli, amantiſſime ſeruiebat. lecticam, ſi vehiculum Præſuli adhibendum eſſet, ob decorum, & legendi commoditatem, in primis probauit: ipſeque poſtremo tempore tum hoſpitum in vrbe, tum ſui, ſuorumque commodo in itinere adhibuit.

Morbos, & dolores corporis vt tolerauerit. Cap. IV.

Præscripta medicorum, cum iis ſeſe curandum tradiderat, ita ſeruauit; vt nihil præter eorum iuſſum, vel quod vehementer expeteret, quamuis minimum, reciperet; vel quod maxime horreret, recuſaret vmquam. ſed quæ in eo genere ferenda eſſent, ea prompto animo ad exercitationem aſperioris vitæ referebat. cumque ſæpe moroſitas quædam, atque faſtidiũ ſoleat ægrotis, etiam religioſis condonari; non erat in eo quod ferretur ægrotante, magis quàm in valente. quin etiam dicere ſolebat, in cuiuſdam voluptatis loco morbum ſe habere; cum eo tempore ſemotis curis quieſcere, ſeque ipſum liberius daretur attendere. ſi quando medicis ægrotum alium parere nolle cognoſceret; reprehendebat; & vt faceret, grauiter hortabatur. Cum ad Dei miſericordiam peſtilentiæ cauſſa implorandam, vna cum clero, & populo ad celebriora vrbis loca, ſeu compita

Voluptatis loco morbos habebat.

ſuppli-

ſupplicatum iret, ſanctumque clauum ferret; pedem nudum clathro ferreo, quo ſubterraneæ cellæ feneſtra muniebatur, impegit; atque vnguem maioris digiti ita ſummouit, vt tota via, quæ multa reſtabat, abunde ſanguinem funderet: neque tamen ob doloris ſenſum, qui ea parte vehemẽs eſſe ſolet, de inceſſu quidquam remiſit. narrat medicus; ſupplicatione demum peracta, cum acceſſitus eſſet; inſpecto vulnere, tolerantiam viri ſe eſſe admiratum: cumque dixiſſet, eſſe vnguem neceſſariò abſcindendum: Carolum, qui ſibi poſt abſciſſionem neceſſario quieſcendum eſſe verebatur; quaſi nihil morbi, doloriſque vim æſtimaret, ſibi reſpondiſſe; in aliam diem id eſſe differendum, donec in eccleſia quaſdam ſacrorum munerum functiones obiiſſet: obligaret tunc quidem vulnus aptiori quo poterat modo. tertio die medicus vocatus, id exequi iuſſus eſt, quod ad curationem neceſſe erat. ibi vero Caroli mirificam patientiam ſeſe obſtupuiſſe teſtatur: ei enim grandem vnguem, vulneris acerbitate recrudeſcente, ita excidiſſe; vt cum ipſe in eo genere exercitatus perhorreſceret; neque corpore ille, neque voce, neque ſpiritu vllo modo commoueri videretur. neque vero ob id diu quieuit; aut labori, vel viæ pro quotidiano eccleſiæ vſu pepercit: vt ex eo potius noui cruciatus, ac patiẽtiæ naſceretur occaſio. nam infirmo pede lapſus, os manus loco ſuo mouit. id reponere quidam conatus, cum minime aſſecutus eſſet; medicus idem, ingraueſcente admodum dolore reſtituit, prorſus ita ſe habente Carolo; quemadmodum is loquitur; ac ſi permulſiſſet integram manum.

Quid in publica ſupplicatione illi acciderit, miraque eius patientia.

INCREDIBILEM laborum tolerantiam, occupationumque infinitam prope continuationem, ſuperius attigimus: vnde facile fuerit totius agnoſcere vitæ conſuetudinem: nam alioqui actorum eius diurnum, non leui argumento confici potuiſſet; quod audio ex eius domeſticis quoſdam, pro ea temporis parte ſaltem feciſſe, qua fuerunt apud eum; motos admiratione laborum, quos ab eo quotidie ſuſtineri videbãt. Eiuſmodi laborum cauſſas, quibus interdum Epiſcopi nonnulli carere ſibi viden-

Labores, & occupationes. CAP. V.

tur; tum admirabile studium pariebat ecclesiæ in omnes partes veteris disciplinæ cogitatione conformandæ; gregisque ad cœlestia bona, continua progressione ducendi; quod quidem negotium nullis agendi terminis continetur: tum vero animi Deo penitus dediti, diuina quædam inflammatio; qui nulla diligentia, nullo vmquam labore contentus; numquam satis suo iudicio perpessus; neque pro infinitis tanti Domini meritis; neque pro suis, suorumque peccatis, sibi videtur vmquam posse satisfacere. maxime item, vt in omnibus, S. Ambrosij exemplo mouebatur, de quo Paulinus scribit, in diuinorum munerum functione tam magnos consueuisse labores excipere; vt quæ officia erga eos, qui salutari lauacro abluendi essent, solus obibat; iis post eius obitum vix Episcopi sufficerent quinque. quod idem merito de Caroli laboribus dici potest. Hinc diurna, nocturnaque in meditando, scribendoque occupatio; hinc longissimæ consultationes: assiduitas respondendi iis, qui consulere, opemue implorare necesse haberent; diuturnæ supplicationes; sacramentorum administratio, sæpe vsque ad noctem ducta; labor assiduus concionum, visitationum, aliarum rerum, quæ sexcentæ singulis horis, propeque momentis occurrebant. Cum Episcopus ad eum scribens forte significasset, sibi parum esse negotij, eam vocem, vt Episcopo prorsus indignam, & turpem, grauibus ad eum litteris datis, acriter, lateque reprehendit. Cum Nouariæ Francisci Episcopi exequias celebrasset; quidam eius mortis caussam dolentes, laboribus tribuebant; quibus in lustrandis suæ diœcesis ecclesiis eo anno non mediocris vigilantiæ sacerdos perfunctus erat. at ista ipsa, inquit Carolus, de caussa, & isthuc ipsum agentem, hoc est pro ecclesia sua laborantem, Episcopũ, decet mortem oppetere. Dicere solebat, tantum esse Episcopo negotij, quantum ipse velit: hoc est pro eius studio, vel negligentia. item, Nullum Episcopum muneri suo posse satisfacere, si valetudini parcat; & earum rerum obseruationibus teneatur, quæ nocere corpori, prodesseue possint. Quòd populi parum ad salutem proficiant, maiori ex parte culpam esse Antistitum affirmabat; qui non assidue curant, atq; vrgent eorũ progressiones.

In laboribus subeundis Diuum Ambrosium imitari nitebatur.

Episcopum quendam grauiter reprehendit.

Qvi corpus tam dure habuerit, nullum quoque penitus cultũ adhibuisse, vel nobis tacentibus, licet coniicere; nisi quatenus munditiæ, vel dignitatis caussa necesse putaret. Nullum sericum adhibuit indumentũ: sed eius generis tamen, quæ personæ conuenirent. posteriorem tunicæ partem, quam solent sacri Præsules magis demissam humi trahere, libenter æqualem reliquæ recipiebat. vestimentis, omnibus quidem diutius vtebatur, ac tritis; sed quæ in conspectu non erant, in primis resarciri non semel iubebat. Opera suorum exuendi, vestiendiue corporis caussa fere non vtebatur; idque sępe ob alienum, & incommodum iis cubandi, surgendiue tempus. eorum vero, qui sacris essent initiati, nihil ad corpus suum obsequij paulò vilioris admittebat. episcopali veste linea, humerorumque amictu etiam domi semper indutus erat, ad personæ dignitatem seruandam. nam & domicilium suum, locum publicum ducebat; suosque ibi volebat, vt in publico, versari. Itaque mane antequam ea indumenta sumpsisset, neque in exterorum conspectum veniebat; & neminem nisi intimum patiebatur intromitti. Ac quoniam ab oratione, & sacræ aquæ aspersione diei antecedentis, vsque ad Missæ sacrum postero die factum, nihil, quantũ fieri posset, ob rei diuinæ reuerentiam loquebatur: publicum vestitum differebat, donec ad sacrum prodire vellet. in cubiculo vero priuatim pulla quadam, & rudi veste vtebatur; quam suam appellabat; cũ personæ suæ reliquas esse diceret. Exquisitam adhibebat in omnibus ecclesiastici decori seruandi curam. in ipsis caligis, & calceamentis; ac in omni vestitus parte; tum in omni officio, ac gestu; quid sacrum virum deceret, attendebat: vt nullum penitus elegantiæ, venustatisue, nedum leuitatis profanæ vestigiũ appareret; nihilque a dignitatis grauitate, sanctitateq; alienum videretur. quæ quidem minute persequens, gratum facerem fortasse multis; plerisque vereor ne molestum accideret. Sunt qui animi virtutibus intenti, hæc vt leuiora negligunt: ipse vero; id quod perfectius, multoq; melius esse constat; cum ea quæ grauiora essent, in primis curaret; tum hæc etiam sibi iudicabat minime pręte rmittenda. Commemorabat interdũ S. Ambrosij

Vitæ cultus. Cap. VI.

Sericum vestimentum adhibebat nullum.

Suorum opera exuendi vestes, vel vestiendi caussa non vtebatur.

Domi quibus vestibus indueretur.

In decoro ecclesiastico seruando, cura.

Sancti Ambrosij factum commemorabat.

factum,qui in clericorum numerum admittere quendam recusauit,cum eum sese in gressu leuiter,& indecore habere animaduertisset. Aderamus in cubiculo cum Episcopi caligas, deducta veste; & earum constringendarum rationem comiter inspexit, reprehenditque; quoniam ea in re profanam consuetudinem imitaretur. E fenestra nihil in via vmquam;quidquid ibi audiretur,spectauit.loco nullo inambulauit.vulgo iudicari posse,opinor, putauit; his actionibus aliquid inesse, quod ad curiositatem,otium,curamue corporis nimiam pertineret. In ea vero decori parte,quæ valeret ad obscœnitatem, & omnem turpitudinis odorem vitandum, præcipuam adhibuit diligentiam. nam ipsam pudicitiæ virtutem a puero coluit religiosissime, sicuti iam tetigimus. ab omni verbo, in quo aliquid non solum obscœnitatis, sed licentiæ, vel deformitatis appareret, diligenter cauit. in caussis aliquando, vbi de matrimonio, & eius impedimentis ageretur, laborabat magnopere loquens, ac pene torquebatur; vocabulaque a re ipsa quam remotissima expiscabatur,vel adhibebat latina. ephebos in domum non admisit. cum fœmina numquam locutus est; quin ex grauioribus domesticis vnus,pluresue adessent. Domum nulla parte pictam esse voluit; nisi viridem parui cubiculi sui tincturam visus gratia quæsitam, picturæ loco numeraueris. atque initio quidem cum Mediolanum esset venturus, ædesque Archiepiscopales iussisset instaurari;cœperunt lacunaria quædam pingere, atque ornare: quod ipse statim prohibuit; pictaque inducto albario deleri iussit, id quod hodie quoque perspicitur.totas vero ædes, amplas tamẽ, modesto,vulgarique opere perfici iussit. Supellectilem in domo ad ipsam quotidiani vsus necessitatem redactam habuit.nihil omnino fuit post egregiam illam inter pauperes partitionem ad parietes,ostiaue contegenda. hospitum vero caussa mutua sæpe multa sumere necesse erat. Equile mandauerat ædificari,quòd vetus, noua cœnaculi, locorumque adiectorum ædificatione diruendum esset.præpositorum imprudentia magno id sumptu factum est. Carolus cum demum re pene perfecta,audiisset; neque enim alias, quàm sacras fabricas inspicere solebat; vehementer

Pudicitiam perpetuo coluit.

Domum pictam esse noluit.

Supellectile præter ad vsus necessitatem se abdicauit.

De equili magno sumptu facto,doluit,ministrumque reprehendit.

mentcr

menter doluit, ministrosque reprehendit; tum diu inuestigauit, licet frustra, num vsui sacro fortasse, vel omnino digniori ædificium destinari posset. Quamuis magno numero, hoc est circiter centum, eius domestici essent; exibat plerumque tamen paucis comitatus; aliis alio genere occupationis ecclesiæ caussa vtiliter impeditis. ipse vero neque numerum maiorem respuebat; neque etiam paucitatem grauiter accipiebat; quam pertinere ad christianam modestiam intelligeret. in quo non occupationis solum necessitatem; sed negligentiam quoque sæpe ferebat; quæ dissimulatione, patientiaque sæpe alitur. quod in Caroli priuatis rebus argumentis non paucis cognoui: nam familiares nonnulli in eius corpore incommode, duriterque habendo, mirifice cum Carolo consentiebant: & ei commoda sua negligenti, negligētia ipsa diligenter inseruiebant: vt verissime dixerit quispiam; qui res incommodas, acerbasque sequatur; vel abiectione, patientiaque exerceri velit; eum plurimos inuenire passim adiutores. At erant, qui, tum exiguum sæpe comitatum; tum alia quædam in Carolo ad christianæ humilitatis virtutem pertinentia reprehenderent; & summam dignitatem aliquo modo ita imminui quererentur. res etiam ad ipsum Pontificem Pium quintum quandoq; relata est: cui Carolus ita facti sui rationem reddidit, vt nihil haberet optimus Pater, quod improbaret. Eorum qui Dei ministri essent, dignitatem, ac existimationem, dicebat, non in humanis ornamentis; quæ tamen ad certum modum pluribus de caussis essent adhibenda; sed in religiosis virtutibus consistere. Res ipsa declarauit, & superius narrata demonstrant; Caroli abiectionem, morum grauitate, sanctitateq; coniunctam, summis, atque infimis tanto semper in honore fuisse: quantum nulla terreni splendoris ornamenta consequi potuissent.

Quantus fuerit domesticorum numerus quotue in itinere adhiberet.

Quomodo familiares nonnulli erga Carolum se gererent.

Quidam eius humilitatē reprehendētes eū ad Pontificem detulerunt, at sapienter pro se satisfecit.

PAVPERTATEM Carolus amauit semper; & quæcumque essent religiosæ paupertatis officia. eius victus, vitæque cultus satis ostendit. si quid in mensa, & omnino in domestico sumptu paulò copiosius, largiusue fieri animaduerteret, solebat statim corrigere. id vero tam celsi animi vir, qui omnes alioqui de

Humanas opes vt contempserit, consumpseritque.

CAP. VII.

re familiari curas, minutas, & cogitatione sua indignas iudicabat; virtutis caussa obseruabat diligenter. Poma tantum, aut eiusmodi munuscula solebat accipere; eaque fere a religiosis viris: quæ ipsa item, vt eleemosynam pietatis gratia datam, recipere videbatur. Quàm vero parcus in iis erat, quæ ad sui corporis commodum, domesticamue affluentiam pertinere posse viderentur; tam erat in ceteris omnibus, quæ pietati conducerent, liberalis; prorsusque opum magnanimus contemptor humanarum. quid amplius in hoc genere cõmemorem, post maximas pecunias religionis ergo donatas; amplissimas facultates dimissas; exhaustam magnifica, & pulcherrima supellectili domum; administrationis, officiaque honestissima, cum fructibus, & vectigalibus vberrimis relicta: post ea denique pietatis caussa contempta, quæ summi sæpe viri studiose quærunt; eademque tanta munificentia donata; vt nisi christiana, diuinaque liberalitas ea fuisset; dissolutam prorsus effusionem esse necesse fuerit. Sed aliquid etiam superest minime spernendum. quam daret ex facultatibus quę remanserant eleemosynam, non opus est explicare. hoc sufficit; quidquid suo, familiæque necessario sumptui supererat, totum pie, ac religiose donabat. Egentium sacerdotũ postulationes benigne tribuens, alias superauit, alias præuenit, iis qui apud eum ecclesiæ operam dederant, imo & propinquorum eorum necessitatibus moderate subueniebat, si veras esse necessitates videret: de cetero largiri Episcopum nõ debere aiebat; sed omnia pauperibus, ecclesiæque suæ reseruare; cum tanta semper ad gregem pro debito officio iuuãdum offerantur; vt vel maximæ facultates non sufficiant. cum ad eum retulisset, qui familiæ præerat; a pedibus hominem esse, qui iam minime aptus labori, ideoque dimittendus videretur: eandem ei mercedem, atq; adeo maiorem tribui; tum e cõsuetis laboribus eximi iussit. Summas fructuum suorum, expensarumq; rationes satis habebat generatim, eatenusq; cognoscere, quatenus negligentiæ in fructibus ecclesiasticis erogandis condemnari non posset; caueretque, ne sumptu nimio æs alienum cõtrahens, creditoribus esset detrimento. quamquam accepti, & expensi plerumq; rationem

Quæ dona soleret accipere.

Eleemosynas largissime erogabat.

Factum laudabile.

cum

eum omitteret, ſumptus autem piis de cauſis large mandaret; ne hoc quidem ſatis poterat cauere ſemper, tantumq; aberat, vt ex reditibus quidquam vllo anno ſupereſſet; vt ſæpe antecedentis anni ſumptus, in fructibus inſequentis non modica ex parte niterentur. Nummorum genera, quantiue eſſent, minime nouerat; ac eos vel aſpicere ægre videbatur. Cum aureorũ quadraginta millia ex iis, quæ in regno Neapolitano vendiderat, allata eſſent ad eum in cubiculum, vbi acceptæ pecuniæ teſtimonium, ipſa præſente pecunia, conficiendum erat: ita exhorreſcere viſus eſt, vt ſi anguis eſſet oblatus; cubiculoque relicto, vix perficiendi actus neceſſitate reuerſus eſt. tum vero ſtatim auferri iuſſit; & Præpoſito domus Cæſare Speciano accerſito; de quo ſæpe mentio facta eſt; ad vſus pios dilargiendam totam diſtribuit, ſic, vt aliquot addere aureorum millia neceſſe fuerit. eius Oeconomus inter alios fuit vir bonus, valdeque induſtrius, & ei ceteroqui charus; ſed tanto facultatum Archiepiſcopalium augendi ſtudio; vt prædiola, vel agellos addere prædiis eccleſiæ perpetuò ſtuderet. quo in genere ſtudioque aliquid eorum fere committere oportebat, quod profani homines facere ſolent; qui egenorum ſæpe neceſſitate, ad ſuum quæſtum, res eorũ emendo, abutuntur: ex cupiditate emunt maiora, quàm vt poſſint præſenti pecunia ſatisfacere: vt ſemper debeant, aliaſq; ſemper cogantur reſeruare pecunias. minoris interdum emunt, quàm res valeat, de redimenda re paciſcentes; idq; ad maiorem interim pecuniæ fructum. quæ quidem ſæpiſſime ſunt auaris, atque improbis turpiſſimi quæſtus integumenta; vixque multis aſſignatis conditionibus, a iuris ſacri peritis poſſunt laqueis improbitatis expediri: ſemper vero ſuſpicionem non ſolum cupiditatis; ſed etiam flagitij meritò mouent. Eius igitur generis negotia, cum ab adminiſtro ſuo geſta Carolus reſciiſſet; & ex emptionibus quibuſdam adhuc multũ deberi, quod tenues homines exigendo defatigarentur: quamquam nihil improbe contractum argui poterat; ſummo tamen dolore affectus, hominem vocat: multis præſentibus; quoniam ſe inconſulto, ac omnino contra eius ſententiã, ac volũtatem ea facta eſſe patefieri oportebat; acerrime ſi alium

Quantum a pecunia abhorruerit.

Cuiuſdam Oeconomi induſtria Carolo nõ probata, ſed grauiter reprehenſa.

vllo

vllo tempore, increpat; an eiusmodi essent, studiis suis, & omnino episcoporum, clericorumque officio digna: quantam infirmis præsertim animis, ansam datam esse, ad suspicandum de mente Pastoris sui; quantam malis ad obtrectandum: quonam ore populum ad cupiditatem rerum humanarum fugiendã, terrenaque contemnenda hortaretur, cuius minister augendæ rei cupiditati tantopere visus esset inseruire: nexibus eiusmodi, tricis, inuolucris, ita enim appellabat, in discrimen vocatam fidẽ, existimationemque suam; & vna cum ea, quod in primis dolebat, populi sui religiosas progressiones, ad id tempus, tanto studio, tantisque laboribus comparatas: quiduis perpeti se, aut amittere maluisse, quàm eiusmodi compendia facere: si alia ratione pretium emptorum bonorum creditoribus solui nõ posset; vendi se iubere quamprimum alias ecclesiæ possessiones. quod re ipsa perfici quamprimum per Lanfrancum Regnam iurisconsultum, & canonicum Med. in eo munere substitutum, curauit: cum ex increpationis dolore, vt existimatum est, ille in morbum incidisset; mortemque non multò post angore confectus obiisset. Domui Præpositus postremis annis Antonius Seneca, sumptus magnitudinem respiciens, inter alia conquerebatur; ex familiaribus quendam, a se nulla facta potestate, cellis penariis omnibus afferre manus, & effundere largiter. Carolus autem ita sinere iussit; cum eleemosynis tribuendis ille præfectus esset. Lis illata erat eius nomine Cardinali, primis Pij quinti annis, de nobili Abbatia aureorum annuorum circiter duodecim millium: cumque accepisset, sacros Rotæ Romanæ iudices nonnulla iudicasse, quibus facile, vel potius sine dubio sese caussam obtenturum speraret; sponte cessit, ac præter omnium opinionem remisit, quidquid ea in re posset consequi; motus, vt aiebat, quòd neque negotiis eiusmodi volebat suum a rebus diuinis animum distrahi; neque cum collega iudicio disceptare: omnino, quòd litem nullam, quæ ad se priuatim pertineret; in qua esset actor, prosequi apud se cõstitutum habebat. non enim eam sibi satisfacere rationem; quòd posthabita omni diligentia, ne dum perturbatione; iudicibus rem totam posset permittere:

Quid in liti graui illi illata fecerit.

respicien-

ſpiciendum namq; eſſe quomodo poſſet ille, vnde peteretur, ex actione commoueri; cuius animum remittendo ſedare, & ad amorem allicere in ſua manu eſſe videret. factum mire collaudauit Pontifex; collegæ, aliique omnes: magnumque boni reliqui ex eo lætitiæ fructum, propter illuſtris, religioſique exempli vtilitatem, perceperunt. Scimus alias etiam de priuato iure ſuo non ſemel eum inſigniter remiſiſſe, tantum ne quid ex litibus in aliorum animis offenſionis oriretur. Mercedes, & pretia rerum ſuarum, ſi creditores cum eo forte conquererentur, familiares ſue ipſi conſulerent, ita iudicauit; vt non æquitatem ſolum expleret; ſed expectationem quoq; petentium, liberalitate vinceret. quibus de rebus hoc loco breuitatis cauſſa non explicamus. Cum ad locum dioceſis quendam veniſſet, vltimis vitæ ſuæ annis; mulæ, & equi omnes, quibus ipſe, comitatuſque vehebatur, hoſpitis vel domeſticorum eius culpa incendio necati ſunt. at nihilominus hoſpes incenſi ſtabuli ſui damnum reſarciri a Carolo petiit, facileque impetrauit. Quandiu ſummum ſacræ pœnitentiæ magiſtratum tenuit, nulla vmquam munia ad eum pertinentia vendi permiſit; cumque modica inde percipi emolumenta nunciaretur; tantum abeſt, vt doleret; vt lætitia potius afficeretur. Cum Aronæ arcem Gubernator, vt ante diximus, occupaſſet; adduci numquam potuit, vt de reſtitutione quidquam ageret, aut ſuo nomine agi pateretur a Borromeiis; qui tamen aliquot poſt annis eam a Philippo Rege receperunt. immo cum ea de re nuncio Romam allato, Gregorius Pontifex grauiter ferens, de ea reſtituenda ſuo nomine agi cum Rege iuſſiſſet; gratias egit ille quidem Pontifici: ſed rogauit, vt ea omiſſa cura, rebus eccleſiæ ſuæ potius perfecte conſulere pergeret: de iis reuera ſe vehementer ſolicitum eſſe. atque vtinam, dicebat, in arcem Aronæ recidant, quæcumque poſſunt in eccleſiam cōmitti. qua in re non rerum tantummodo humanarum contemptionem; ſed charitatem quoque inſignem Eccleſiæ Carolus oſtendebat; cuius rationes aliis vtilitatibus omnibus ſemper voluit anteferri.

Caroli factum collaudauit Pontifex.

Mulæ, equiq; quibuſdam incendio conſumptis quid egerit.

De Aronæ arce ſibi reſtituenda nihil ſuo nomine agi permiſit.

De eius ædificationibus. CAP. VIII.

AD hunc locum ædificia referri possunt; quæ foris, & in vrbe magnis sumptibus ad publicam vtilitatem Carolus variis tēporibus extruxit. mitto profana, quæ Bononiæ, ac alibi quoque visuntur. Archiepiscopales, canonicalesque ædes eo loco ædificauit; quem a Ioanne Galeatio Sfortia Mediolani Duce Vidus Antonius Arcimboldus Archiepiscopus olim ad suam, canonicorumq; habitationem obtinuerat. Cum enim ecclesiæ maioris ædificandæ caussa, ædes ecclesiæ dirutæ essent; neq; vnquam, vt promissum erat, siue Ducis sumptu, siue facultatibus ad ecclesiæ fabricam destinatis, restitutæ: tandem Arcimboldus, veteribus, & amplis ædificiis a Duce prope maiorē ecclesiam impetratis, eorum quidem partem ad habitationem suam instaurari curauit; sed tum opus ipsum imperfectum; tum canonicorū domicilia nondum erant inchoata: Ducesque, ac deinde prouinciæ Rectores partem canonicis attributam, quòd Regiæ propior esset, sordidis vsibus occupabant. Carolus igitur, iis omnibus, Philippo Rege facile cedente, recuperatis; & ab iniusto, indignoque vsu vindicatis; tum Archiepiscopale palatium perfecit; & non modica parte vsq; a fundamentis fabricata, ad maximum familiarium, hospitumq; numerum accommodauit: tum canonicales item contiguas maxima ex parte, certis attributis ex iis quas possidebat, facultatibus, ædificauit: & magnas lapideas porticus adiunxit. quibus ædibus circiter triginta domicilia continentur, quæ singula canonici familiam commode, atque honorifice capiunt. Domum, interposita licet via, his adiecit, in qua xenodochium senum habebatur; vt ibi minorum eiusdem ecclesię presbyterorum domicilia ex iisdem facultatibus ædificarentur: cum xenodochium ad Othatiana ædificia, de quibus superius attigimus, transtulisset. In ecclesiarum, collegiorumque plurimas ædificationes magnam copiam liberaliter cōtulit: de quibus narrare singillatim nimis longum esset. Ticinensis collegij fabricam primo suorum honorum tempore, magnifico plane, regioque sumptu cœperat; atque ita amplam, vt magnum nobilium adolescentum numerum caperet, qui variis scientiis operam darent. sed postea tantam speciem submoleste

Archiepiscopale palatium perfecit, canonicales ædes ædificauit.

Ticinensis collegij fabrica permagnifica.

ferens;

ferens; & religiosiora spectans, quàm disciplinarum humanarum studia, laicorum fere hominum ciuiles progressus viderentur; tum fabricæ ornamenta, vt potuit temperauit; tum sæpe de tota re cum amplis fructibus annuis, in alium vsum conuertenda, qui diuinis, ecclesiasticisque rebus magis conduceret, sæpe cogitauit. sed Comite Federico suo demum, cum aliorum adolescentum non paruo numero ibi collocato; qui habitationis, tum disciplinæ in primis fundamenta quædam iaceret; institutā loci rationem teneri passus est: quam Federicus deinde optimis legibus constituit. Ædes ad ecclesiam S. Ioannis, vbi clericorum constituit seminarium, magno sumptu ædificauit: alias itidem ad alteram eiusdem sancti ecclesiam, vbi nobiles adolescētulos educabat. In ecclesiis, quas tenuit, quarumue fructus accepit, Romæ, atque alibi non vulgaria reliquit religiosæ liberalitatis suæ vestigia. ecclesiam vero S. Praxedis; cuius titulum post duos alios nactus retinuit semper, charumque habuit; omni licet emolumento nudam, pro eximia loci sanctitate, necessitateque, magno sumptu vna cum ædibus instaurauit in primis, & ornauit. Non prætereunda fabrica Crupelliana in agro Mediolanensi: nam licet parochus alius satis propinquus esset: ecclesiæ tamē colonis, quamuis non ita magno numero, præcipue dandum existimauit, vt commodissima salutis haberent adiumenta. itaq; ecclesiam, domumq; suo insigni sumptu fabricauit, parochi etiam stipēdia constituturus, nisi mors anteuertisset. Ibi quoq; posuerat domus Archiepiscopalis fundamenta; & ne amplius ædificaretur, mors itidem impediuit. ad eam enim possessionem millia passuum viginti distantem, cum necessitas occupationum postulabat, libenter consueuerat concedere; opportunitate inuitatus, quod subuehi naui per riuum poterat, qui a flumine Adua Mediolanum decurrit; & ita itineris tēpus etiam legendo, scribendoq; vtiliter consumere. Ibidem in decliui ripa fluminis, cuius altitudinem prærupti lapides tenent, loca designauerat domui coniungenda; quibus apte distinctis, sacrisque imaginibus instructis, ad diuinas contemplationes quibus tantopere postremis annis erat intentus vteretur. Ac licet

Seminarium aliasue pro nobilibus adolescentibus ædes ædificauit.

Ecclesiam sancta Praxedis Romæ instaurauit.

Ecclesiam Crupellianam domumq; fabricauit.

auita castella, possessiones, & villæ, præsertim ad Verbanum lacum, & in ipso lacu, plurimum haberẽt non dicam amœnitatis, quam minime curabat, sed ad diuina contemplanda commoditatis; neq; tamen ibi quidquam sibi ædificandum cogitauit; neq; adiuit vmquã; nisi vt loca in sua diœcesi necessariò sibi visenda.

Vt res gesserit. CAP. IX.

IN eius rerum gerendarum ratione, duo pene vulgari iudicio pugnantia videbantur. ex altera parte si spectaueras; totam rem admirabili quadam fiducia diuinæ prouidẽtiæ ita commissam videbas; vt nihil spei penitus in humanæ diligentiæ officiis relictum videretur: ex altera vero, cum nullum officij, studij, curæ, industriæ munus, tempusue prætermitteretur: nihil in diuina ope positum propemodum arbitrabare. In negotiis suis mentem, animumque in primis perturbationibus vacuum, in id firmiter intendebat; quod optimum, rectissimum, Deoque gratissimum videbatur. tũ ea studiose Deo, plurimis deprecatoribus, publicisque supplicationibus adhibitis, commendabat; quemadmodum historiæ cursu non semel indicatum est. tum, vt erat acri ingenio, iudicioque, omnia circumspiciebat; cõmoda, atq; incommoda ponderabat; quibus viis detrimentum importari posset; quibus remedium afferri, diligẽter inuestigabat: calamo etiam difficultates, remedia, argumenta, cautiones; & omnino quicquid in re tota esset, distincte, ordineque notabat; ne quid elaberetur; aut imprudenter, permixteue fieret. alienum præterea consilium prolixe, ac patienter exquirebat. cumque plena quadam cognitione, perfectioneque omnibus in rebus delectaretur; tamdiu fixo animo vni rei insistebat; donec ipsa negotij, vt ita dicam, viscera diligenter inspexisset; quidque potius, meliusue esset ad eligendum cognouisset. quam ad rem subsidio erat capitis firmitudo eiusmodi, vt cum multas horas, puta sex, aut septem vni rei dedisset; tum etiam minime defatigatum, peneque integrum sese præberet. vetus prouerbium sequebatur, Age quod agis. ita enim perfecte agitur. quamquam ille pro naturæ quodã vitio sibi fere tribuebat, quòd fixe adeo in opere proposito perseueraret. Res in omnes partes versata; pleneque discussa videbatur;

In negotiis animo perturbationibus vacuo, quid spectaret.

In rebus agendis consultatio, deliberatio, & exequutio.

videbatur; cum ille adhuc plurima inueniebat, quæ merito adderet, moneret, contradiceret. Scriptum, ab aliis intelligentibus perlectum, & emendatum; nam consuetudine sua multorum iudicium adhibebat; pluribus tamen locis merito corrigendum demonstrabat: ipseque mutabat, limabatque diligenter pro negotij grauitate: vt molestum sæpe esset, quibus tam perfecta rerum species proposita non esset, tam diu immorari; ac non tandem probare, modumque ponere. Ac diuturna quidem in dubiis rebus vtebatur deliberatione: diu si spatium esset, secum habebat: sæpius alienum consilium exquirebat. cum vero constituisset; celeriter, fortissimeque exequebatur, sic, vt plerisque persuasum esset, ne quidquam, nisi per auctoritatem fortasse maiorem, repugnari. Id ita præstabat, vt etiam grauissimas res facile, ac nullo pene negotio facere videretur: neque enim vel insuetus motus apparebat, vel plura loquebatur, quàm necessitas ferret. eam virtutē diuina vi sustentatam, prudentes homines nonnulli, consuetudini tribuebant, antea maximarum rerum vsu in administratione Pontificia, confirmatæ. dicebant enim; vt ij, qui primò discentes, litteris magnis pingendis assuescunt; cum ad communem formam redeunt, magna vtuntur manus celeritate: ita Carolo maximis gerendis rebus Romæ assuefacto, Mediolanensia negotia facilia, leuiaque videri. quod vt aliqua ex parte verum sit; præstantiora tamen illa sunt; quàm vt ea possit vis eiusmodi consuetudinis consequi. Quid supplicationes, fiducia, perturbatione liber animus, summa diligentia illi valerent ad rem gerendam; tum vniuersæ administrationis euentus satis docuit; tum certa negotia multa. non semel res eius vniuersæ; sæpe etiam singulæ quædam, in eum locum erant adductæ; vt ad extrema ventum esse videretur. at repente commutatione facta, in optimum statum, tamquam in lumen ex tenebris restituebantur. quæ res erat eius sensui consentanea: dicebat enim, qui Deo vere seruiret, ei tunc maxime in rebus suis bene sperandum, cum extenuata maxime spes humano iudicio putaretur. Caussæ suppetunt grauissimæ; in quibus cum virorum, doctrina, vsuque præstantium sententia, immo valde pio-

Qui vere Deò seruiret, in rebus suis bene sperandum affirmabat.

rum impulſu ad iudicandum vrgeretur; ipſe redintegratis ſupplicationibus, diu cunctatus eſt; donec contra penitus ac alij putabant, rem ſe habere, cunctis admirantibus apparuit: exploratumque fuit, niſi ille distuliſſet, rurſuſque ad preces confugiſſet, incommoda maxima extitura fuiſſe; grauiſſimas inimicitias; honoris, atque adeo quorundam vitæ iacturam: vt Carolum præcipuo quodam mentis lumine diuinitus illuſtratum prædicarent omnes. quibus de cauſſis hoc tempore nobis minime videtur explicandum. Humanam prudentiam rebus diuinis feliciter peragendis valde prædicabat aduerſari. quod pium, religioſumque eſſet, etiam contra communes hominum ſenſus, conſtanter ſequendum affirmabat. ſed prudentia nihilominus, & etiam artificio laudabili quodam, ad ea quæ recta, piaque eſſent, conſequenda, vtebatur. cuiuſmodi Romæ, rebus eius in magnam, inuidiam, ac non mediocre diſcrimen adductis, adhibuit. omni enim pietatis officio, ſicuti ſuo loco narratum eſt, prius adhibito: prudentia mox alieniſſimos homines ſibi conciliauit. in primis vero vnum, cui dicitur Carolus ludibrio, & deſpectui adeo fuiſſe; vt ab eo palam ſtultus quidam ſpiritualis appellaretur. patientia enim, & diſſimulatione; tum earum quoq; rerum commendatione, quæ vere laudabiles in ampliſſimo viro erant, eum ita ſibi leniter placauit; vt magni demum iudicij vir, valdeque ſapiens ab eo diceretur: aduerſariique magnum ſuæ cauſſæ patronum ſibi tam præter opinionem ereptum, valde quidem dolerent, magis autem mirarentur. Profanarum rerum controuerſias a principibus viris ad eius arbitrium quandoque delatas; recuſauit. contrahendis matrimoniis rogatus operæ quidquam dare negauit.

Humanam prudentiam rebus diuinis peragendis aduerſari dicebat, prudentia tamen vtebatur.

Profanarum rerum controuerſias ſæpe recuſauit.

Vt negotiorũ euentus, & pericula tulerit. CAP. X.

CVM autem ea, quam expoſuimus, præparatione rem ſuſceperat; vtcumque illa procederet, conſtanter perſeuerabat; inuictam mentem, animumque metus expertem præſtabat. certum illi erat, magna ſibi ad propoſitum tenendum, vel dæmonum inſidiis, vel hominum errore, rebus omnibus fore impedimenta; maximas ſibi, omnibuſque Dei adminiſtris paratas eſſe

difficul-

difficultates: quæ Dei clementia posset, soleretque in salutares animarum fructus vertere. hæc cum ita proposita, prouisaque haberet; minus mirabatur, aut commouebatur, si quid accidebat aduersi; &, dure licet conflictatus, ab instituto non desistebat. Defatigatis interdum, fractisque bonorum virorum animis, qui in caussa non erant, spectatorumque tantum, vt ita dicam, officio fungebantur; ipse rerum omnium actor sese integrum, erectumque omni tempore præbebat; resque suas agebat, vt si non multum esset negotij. omnino in prosperis, & in aduersis eundem se præstabat semper; neque lætitia efferri; neque dolore vmquam abiici videbatur: eundem vultum, eundem statū ita retinebat; vt animi affectus, quo moueri omnes natura necesse est, cognosceret fere nemo. In grauissimis imminentium periculorū rumoribus, cum ex principibus ciuitatis nonnulli clam adirent; magno conatu grauissima pericula nunciarēt; non aliorum sermone relatas, sed auditas a se minas aperirent; sibi diligenter cauere monerent; Carolus nihil mouebatur, ac potius subridens contra monebat, ne quid timerent, Deoque confiderent. de periculis huiusmodi quandoque inuitatus a religiosis viris, ita fere loquebatur; vt de leuibus, aut iucundis rebus; eamque mentem præ se ferebat, vt si quid grauius in eū accidisset, nihil sibi timendū magis, quàm inanis gloriæ sensum existimaret. Quod ad sua priuatim pericula, doloresq; pertineret; ferre se dicebat acerbius, si presbyter, aut clericus vitio aliquo transuersus ageretur, clerique disciplinam turbaret; quàm si principes viros multos haberet infensos. Magnū in primis erat eius æquabilitati, ac constantiæ ad omnes casus firmamentū, diuina voluntas & prouidētia; in qua sibi conquiescendū constituebat: immo certa spe nitebatur, ex omni euentu, quicumq; esset, Dei benignitate boni aliquid extiturū. exempla fortitudinis, ac humanorū periculorū despicientiæ; in primis vero singularis Dei fiduciæ; quæ veræ, solidæq; fortitudinis parēs est, & altrix; superioribus libris plura, & grauissima cōtinētur. quæ quidē hic repetere non oportet. sed aliud hic afferemus. Triremes nōnullæ ad litus Sabbatiū, seu Sauonense appulerant. quidam in eis vinctus nobili genere,

In aduersis quæ eius Constantia.

Episco-

Consilio de eo occidendo sibi patefacto, quid fecerit, dixeritque.

Episcopo accersito indicat; consilium de occidendo Carolo initum, immo data iam mandata. verum ne id esset, an confictum, nouit Deus; homo certe non indignus, cui fides haberetur, neque libertatem, neque aliud sibi ex ea re quærere ostendit; multaque protulit nominatim, quæ rem probabilem facerent. Episcopus celeriter ad Carolum quidquid audierat, scribit. ipsius indicis litteras alligat, quibus de toto negotio plenius explicabatur. vtrasque Mediolanum mittit ad Hieronymum Vicecomitem equitem nobilissimum, Borromeiis affinitate coniunctum: cui de negotio item breuius scribit; & tamen generatim periculum demonstrat. Eques orta vix, diu expectata luce; litteras enim noctu acceperat; Carolum adit. cum difficilis aditus esset tali hora, Carolo nondum ad Missæ sacrum parato; par esse arbitratus, vt officium, reuerentiaq; cederet rei grauitati; per se ingreditur; litteras offert, statimque, opinor excusationis caussa, quid iis contineretur, ostendit. Carolus re audita, lumen postulat; quo allato, litteras obsignatas comburit. tum conuersus ad equitem, mirantem, & prope subindignantem. omnino, inquit, præsidia, custodiæue mihi adhibendæ non erant; neque meis pro Ecclesia muneribus, ob huiusmodi suspiciones abstinendum: quid proderat alicuius peccatum nosse, vel quemquā habere suspectū; quæ quidem odij, iudiciiue de alio temere faciendi; tum aliarum sunt offensionū inuitamenta? satius est Deo rem totam permittere, eiusque sola misericordia sustentari. ita discessit eques. Carolus vero nullum penitus verbum de re præterea fecit. Similem adhibebat aliis omnibus ferendis constantiam, ac fortitudinem; quæ quidem in hac vita possunt infeliciter accidere.

Litterarum studia. CAP. XI

LITTERARVM studiis deditus fuit a pueritia. hanc rem demonstrauit morbus, in quem ex assiduo eius generis labore delapsus est adolescens: tum horæ incommodæ, ac nocturnæ, auunculo viuente, inter ipsa orbis terræ negotia, litterariis exercitationibus datæ: de quo superius commemoratum est. præterea vero subcesiua tempora, quæ inter grauissimas Pastoralis curæ oc-

ræ occupationes, nunc ſcribendis ad ſalutem ſui gregis opuſculis; nunc ſacris decretis ad certiorem, faciliorem que vſum, nouo ordine ſibi, ſuiſque diſtribuendis; aut vero parando concionum argumento conſumebat. At rerum agendarum neceſſitate ſemper cum exercitatione litterarum coniuncta; curſum tenere non potuit, niſi impeditum, interruptumque ſtudiorum, deſideriique ſui. qua in re cum ſe ipſe viciſſet, atque infregiſſet; tum alios quoque docebat, tantum litteras amare, quantum muneris ratio pateretur; tempuſque illud tantummodo capere ſtudiorum, quod ipſa commiſſæ adminiſtrationis neceſſitas relinqueret. Vſitatam iuriſconſultorum ſcientiam, qua fuerat occupatus adoleſcens, minime ad ſe pertinere arbitratus; Theologica, & canonica tantum nouit, quantum Cardinali magnam eccleſiam regenti efficere poſſe conceſſum eſt. ex Theologia, ſcripturas diuinas potiſſimum ſequebatur; tum veteres Patres, interpreteſque illos, qui ſolidiorem ſenſum amplectuntur. Canonum ea ſcientia periucunda erat; quæ Patrum mores, & acta repræſentans; eccleſiæ componendæ, atque ordinandæ rationem continet. dolens autem eos communi conſuetudine tantummodo canones ad interpretandum ſeligi; qui ad lites, iudiciaque valent: conſtituit ipſe, qui iis declarandis præeſſet, vnde ſacra maiorum inſtituta, & ritus; optimumque eccleſiæ adminiſtrandæ genus hauriretur. quos vero eiuſmodi cognitioni deditos nactus erat, eorum ſtudiis, iam inde ab illis Sirleti initiis, benigne fauit: vt quod etiam Romæ poſtea eiuſdem generis ſtudiū excitatum eſt, ei non exigua ex parte videatur adſcribendum. placuit ei latinus ſermo: neque ipſe incommode locutus eſt; vt nonnumquam orationibus honoris gratia coram eo habitis latine reſponderet; Epiſcopoſque valde hortaretur, vt in conſultationibus concilij tempore latine loqui vellent. decreta, ceteraque ſua curauit eleganter ſcribi; etiam ea, quæ Italicam huius temporis linguam requirerent. at reiectis floſculis, inanique ornatu, locutiones eas, verbaque probauit, quæ decorum eccleſiaſticum quoddam retinerent. multo magis autem ſenſum perſonis, rebuſque ſacris accommodatum quæſiuit. Cum hac exi-

Studiorum curſus interruptus.

Quas ſcientias, Doctoreſue magis ſequeretur.

Non incommode latine eſt locutus.

gua quoque facultate nostra vsus, scripta quædam emendanda perlegeret; nobisque forte excidisset, dolere, quòd non ita modicum tempus olim stylo dedissemus: melius collocatum fuisse respondit, quàm in ea quæ diu nos occupatos tenuerat, iurisperitorum facultate. copiosa ipse oratione scribendo vsus est; periodosque multis sententiis refertas, longiusq; ductas adhibuit. quæ scribi iusserat, ad ea emendanda, quicumque scriptores essent, acre, prudensque iudicium adhibuit. libellum scripsit ipse, vbi religiosa monita plurima, facili quadam ratione, ad quotidianum populi vsum complexus est; pro domestico cuiusque officio separatim distincta. alium item sublata pestis calamitate, ad memoriam diuinæ animaduersionis conseruandam; vt ea populus vitaret in posterum, quorum caussa pœnas eiusmodi dedisset. Omitto litteras tum ad publicam ecclesiæ commonitionem; tum de grauissimis alioqui rebus ab eo sæpius conscriptas. de concionibus quæ scripserit, alio loco dicemus. Bibliothecam insignem habuit, quam collegio reliquit canonicorum suorum. ac decreto prouinciali constituit, in omnibus prouinciæ ciuitatibus ab eiusdem generis collegiis bibliothecas communes esse comparandas; quas singulas canonicus deligendus conseruari curaret, ac augeri. Viros eruditos amauit, & in honore habuit semper: tum re, opera, commendatione, ad vitæ sustentationem, ad studiorum adiumentum, ad honoris amplificationem iuuit liberaliter. tales apud se habere studuit; multosque habuit, Romæ præsertim; cum Italiæ pene florem in eo genere sibi, & Academiæ suæ adiunxerat. Multa vero componi, & ad communem salutem edi curauit. De arte rhetorica librum eius hortatu scripsit Augustinus Episcopus Veronensis ad ecclesiasticam rationem accommodate: de Episcopo item: & in sacrosancta Euangelia homilias ad Ambrosianæ ecclesiæ vsum, minime adhuc editas. librũ alium Siluius Antonianus de christiana liberorum educatione. alios ab eo postulatos scio, qui fortassis edentur.

Libellos scripsit, in quibus monita salutis continentur; litteras easque salutares quamplurimas.

Bibliothecam habuit copiosam.

Doctos viros in honore habuit.

LABES

LABES animæ, vel minimas exquisite vitabat. ne quid offenderet; etiam modici temporis otiosam amicorũ consuetudinẽ, & superuacaneos sermones omnes studiosissime fugiebat: vel si vna esse, ac alloqui ob virorum dignitatem necesse esset; attentissime ad vsum, & ad pias vtilitates omnia conuertebat. ipsum temporis otiose traducti peccatum ita cauebat; vt etiam dum tonsorem adhiberet; vel salutari cogitatione; vel legendo, legentemue audiendo vtiliter detineretur. quam diligenter autem maiora peccata; & omnes offensiones deuitarit; tum ex hoc facile coniici poterit, vel me tacente; tum eius ceteri mores descripti clare demonstrant. omnino mos eius fuit, curaque perpetua; vt omne peccatum, eiusque periculum, ac speciem quamlongissimo interuallo declinaret. quod autem vitare non posset, qualecumque erat, quotidie solebat subiectissime, magnaque diligentia sacerdoti confiteri. Si quid incideret, in facultate sibi impetranda, in veniis obtinendis, ampliora semper poscebat, vt sibi tutius consuleret. Si quid ita illi remitteretur, vt eius animæ periculo esset; vel recusabat, si posset; vel miram adhibebat cautionem. quod agendum erat, in quo recte ne fieret, dubitatio oriretur; Mediolani, Romæ, eorum, qui doctissimi ac peritissimi haberentur, consilium semper exquirebat. In vitiis superandis, virtutibusque comparandis fixa illi erat ea cura, quæ omnibus perfectum vitæ statum cupientibus proposita esse debet; vt ex Apostoli præcepto, iis quæ fecisset, adeptusue esset, minime contentus, ad maiora semper intenderet animum. quod eius quotidiana fere incrementa superius suis locis notata demonstrant. omnino iudicabat, animarum Pastorem satis officio suo in aliis iuuandis facere non posse; nisi se ipse salutariter exercens, progressiones suas semper vrgeret.

Peccata omnia vt vitarit. CAP. XII.

Tempus vtiliter consumebat.

In veniis obtinendis, aliisque quomodo se haberet.

Ad maiora animum semper intendebat.

SVMMA diligentia vsus est, vt rite, recte, ac religiose sacra omnia obiret: id quod etiam ante cogitando, meditando, sese assuefaciendo, consequi studebat. si quis ministrorum erraret; grauiter corrigebat. distribuenti sanctissimam Eucharistiam Brixiæ, nescio cuius fortuito successu, vas pene excidit; particulæ

Vt se gesserit in sacris obeundis. CAP. XIII.

culæ certe multæ in pannum delapsæ. ea re tantopere doluit, vt vix teneremus; ne ab se pœnas alieni errati repeteret; quæ sacris decretis eius generis magnæ negligentiæ statuuntur. Missæ sacrum facere numquam omisit, nisi morbi necessitate, eaque non quauis, sed summa coactus. eiusmodi consuetudini plurimi ex vulgo ad res diuinas attentiores, sic erant assueti; vt cum Episcopum, alterius sacerdotis Missæ frequenter interesse fœmina vidisset; percunctaretur, idque serio, num Episcopus ille Missa facienda esset interdictus. Nisi aliter necesse esset, sacello Archiepiscopalis palatij omisso; in ecclesiam ad altare suũ subterraneum, vel omnino ad ecclesias, sacri faciendi caussa, ob eximiam sanctissimi mysterij dignitatem, accedebat. Solebat ille quidem, vt diximus, mane, antequam sacrum obiisset, neminem admittere: cum autem in via prohibere non posset; tantum respondebat, quantum ipsa modo necessitas postularet: sed in ecclesia aditum dare solebat nemini: & omnino cum eò venerat; procul omnia iubebat esse. Cum in omni actione, tum in rebus diuinis præsertim, quid deceret, exquisitissime obseruabat. oculos, manus, omnem motionem atq; gestum ita moderabatur; vt sacrorum dignitati, sanctitatique prorsus conuenirent; neque tamen eorum esset conspicua cura. excreandi etiam, spuendique tempus opportunum, ac modum tenebat. verè, quidquid ageret, exemplar diceres ecclesiastici decori, ac sanctitatis. in Missa tamen haud nimis longum temporis spatium ponebat. ob eam quam dixi dignitatem, alienissimus semper fuit a sacellis, in priuatis ædibus quacumque de caussa permittendis; vbi Missa fieri posset. eam rem tum decreto prouinciali sanxit; tum seuerius vsu firmauit perpetuo. Canonicarum horarum sacerdotales preces, & quæ ad beatissimam Virginem habentur, quotidie humi positis genibus obibat. Quocumque loco esset etiam lutoso, publicum audiens Angelicæ salutationis signum, genua ponebat in solo. Festis diebus in ecclesia diuinis officiis omnibus assistebat: cum ceteris alte recitabat, seu canebat; sacerdotisque celebrantis, seu chorum ducentis partes semper agebat ipse: dumque ex ritu standum erat, manus etiam ad

Quid de quodam episcopo sciscitata sit fœmina.

In ecclesia diuinis officiis frequens assistebat.

Deum

Deum semper tendebat supplices. plerumq; autem eueniebat; vt ab antelucanis officiis in ecclesia permaneret, donec omnibus peractis, ad corpus reficiendum discedendum erat. quod enim Missæ sacro, concioni, ceterisque diuinis rebus supererat, id temporis in subterraneo sacello consumebat secum orans. affirmabat, & re ipsa ita esse perspiciebatur; quamdiu esset in ecclesia, quiescere se, & iucundæ admodum animi relaxationis instar, eã occupationem ducere. itaque mirabatur, sacra munera, etiam si longo essent spatio temporis obeũda, ceteris sæpe grauia videri. dolebat diuinorum officiorum disciplinam delicatæ hominum consuetudini plerumque aptari: cum contra conandum esset, vt homines ad veterem se disciplinam, licet paulo magis laboriosam, accommodarent. id fieri posse docebat exemplo populi sui; quem integros pene dies variis rerum sacrarum exercitationibus intentum, suauiter in ecclesia retinebat. Cum ab eo missi ad principem virum ad vrbem appropinquantem, paulo post essemus ad eum reuersi; in cœnobij virginalis æde sacrũ faciebat. expectamus donec distributa virginibus Eucharistia, Missæ finem faciat. cum ad sedem rediisset; indumentaque deposuisset; ad sedentem mittimus, vt adire liceat. ipse vero quamquam caussa erat, cur nos audire cito studeret; atq; adeo curputaret celeriter consulendum; aditum minime concedens, alia sumpsit indumenta; quibus sacrum vestitum traderet nouitiæ virgini. rem conficit: concionem habet ad sacrum cœtum: demum post duas, opinor, horas, cum exiisset; vocat, negotiumq; admittit. res ita se habuit, vt opportuna fuerit ea dilatio. eundẽ se præstitit, cum in ædibus seminarij in re non ita magni momenti, sed sacra occupatus esset; nunciusque Roma, quem magno desiderio expectabat, ob negotium grauissimum aduenisset. nisi enim re perfecta, quam in manibus habebat; nuncio aditum non dedit. Indecorum iudicabat rebus sacris interponere, sacroue loco admittere quidquam externum: sed simul etiam voluntate, ac desiderio reprimendo se exercebat; in quo studio, licet de re non magni momenti agatur, magnum tamen ad virtutem esse momentum existimatur. si de sacris reliquiis, aliisue

Sacra munera quibusdam grauia videri, mirabatur.

Quanti sacras faceret functiones.

rebus eiusmodi, vt sæpe fit, aliquando dubium aliquod incideret; in eam partem semper propendebat, quæ religiosior videretur, & magis pia. Antiquitati, maiorumque consuetudini plurimum tribuebat. Si ecclesiam viseret religionis gratia; quoniam sunt loca sæpe, vel sacella plura, quibus variis de caussis vulgo cultus adhibetur; adibat omnia diligenter; & vel rudiorum hominum piam consuetudinem in eo imitabatur.

Antiquitati, maiorumque consuetudini tribuebat plurimum.

Eius studium cõtemplationis, precationisque. CAP. XIV.

DEVM orandi, diuinaq; meditandi studiosissimus fuit. cui studio cum se tradiderat, ita mente atque animo solebat hærere; atque ita si tempus daretur, in intimas rerum spiritualium cogitationes sese coniiciebat; vt ab aliis omnibus, vir incredibiliter occupatus, sese abstractum præberet. id ipsi partim etiam ob vehementis applicationis, occupationisque in omni genere consuetudinem eueniebat; de quo iam attigimus. cum interdiu negotiis distineretur; nocturnum tempus ad orandum sumebat. cumque magni momenti res incidebant, ipsas noctes precando consumebat. locum ad eum vsum sibi parauerat, vsitato sibi cubiculo proximum; ita remotum, vt aliquis familiarium tamen sæpe gemitus exaudiret. Præter has quotidianas exercitationes; tum extraordinarias quoque multas, quæ præcipuum studium, spatiumque longius requirebant: bis in anno saltem ab vrbe discedebat, seque in remotis, solitariisue locis colligens; plures dies totos ab omni alia occupatione liber, tum superioris temporis errata dolebat; tum sese spiritualibus, diuinisque contemplationibus ad maiorem sanctitatem incitabat. qua de re supra non semel attigimus. Inde autem cœlesti pabulo refectis animi viribus, ad sua curricula recens, alacrisque descendebat. Præterea vero, quod perpetuæ supplicationis genus existimatur; quascumque res ageret; ita se comparabat, vt neque diuinæ præsentiæ memoriam, neque motuum animi sui custodiam desereret: cum idem tamen, quæ essent in manibus, tam perfecte tractaret; ac in omnes cuiusque rei partes tam acriter, vt diximus, acie mentis penetraret; vt nihil fieri posse videretur accuratius. videbatur autem, si quis attenderet, in ipsa rerum

Noctes ipsas aliquando precãdo consumebat.

Bis in anno in solitaria loca vt contemplationi vacaret, secedebat.

Sui in spiritualibus custodia mirabilis.

rum

rum tractatione interdum modico ſpatio, ab iis quæ agebat, mente abſtrahi; alias ſubito commoueri, ſpeciem flentis nonnumquam præ ſe ferre. Ex eadem vigilantia, ſuique ipſius custodia fiebat; vt quidquid ad eum quis afferret, paratum animo ſemper, ſemper cautum inueniret; ne vlla re, vel nimis commoueretur, vel offenderet aliquo modo. Epiſcopo, dicebat, vtpote rebus ſacris adminiſtrandis aſſidue occupato, eam maxime cuſtodiam conuenire: ne actio a ſpirituali meditatione penitus vmquam diſtraheretur. Itineris tempus ita conſumebat, vt niſi quis interim audiendus, vel cum aliquo eſſet colloquendum; in rebus diuinis ſemper animum defigeret; atque ita raperetur, vt pene ſenſuum intermitterentur officia. In Deciana via, cum iter noctu, denſiſſimis tenebris faceret, & in foueas quaſdam delapſus eſſet; mula ſuper eum iacente, comitibus viſus eſt, & in primis Cæſari Speciano, qui nobis poſtea Epiſcopus narrauit, ita permanſiſſe in meditatione ſua; vt ne de exitu quidem cogitaret; donec comites accenſis facibus regreſſi, eum nihil querentem, aut dicentem, extraherent. madidus vero, ac lutulentus nihilominus hilari vultu Mediolanum venit. interdum ita mula offendebat, vt procumberet. ipſe vero, niſi corrueret penitus, nihil plerumque animaduertebat. A rebus nouis nunciandis, vel audiendis abhorrebat: præcipuum importari dicebat ex ea curioſitate, ſpiritualem vitam agentibus detrimentum. ſi quid ab amicis abſentibus nunciaretur noui, quod ad munus ſuum minime putaret pertinere; nihil, aut quantum officio ſeruando ſolum neceſſe eſſet, reſpondebat. quod ſatis docens eiuſmodi litterarum reſponſiones eius breuiſſimæ. ſi quis quacumque dignitate adiret ſalutandi cauſſa; & de rebus eiuſmodi vel percunctaretur, vt vulgo fit, aut referret; ipſe vel tacebat, vel alium, eumque vtilem ſermonem inferebat. Ita ſe a rebus humanis auertebat; vt frequenter dies, & pene menſes, qui agebantur, ignoraret. Sed vitæ poſtremo tempore multo magis incitatus, ita ſacris cogitationibus, contemplationibuſque deditus erat; vt aliquid etiam operæ neceſſariæ, ſuæ ſubtrahere videretur adminiſtrationi; illius operæ ſaltem, quæ miniſtris,

Vigilantia ſuique ipſius cuſtodia quid efficerent.

Itineris tempus quomodo conſumebat.

In foueas nocte delapſus quid fecerit.

A rerum nouarum curioſitate abhorrebat.

Auerſum a caducis animum ad ſacras contemplationes applicabat.

Carolo probatam operam dedisse, spectatæ vitæ graue testimonium, bonorum existimatione putabatur. illud item constabat, si quis moribus, doctrinaque valuisset, ei sine dubio Carolum beneficia sponte, administrationesque pro virtute mãdaturum; quamquam nullo modo tamquam operæ, obsequiiue præmia; nam id cauebat diligenter, & certa cunctis alioqui stipendia tribuebat. sed vt hominibus, qui digniores occurrerent, vacantes ministris ecclesias, vel munera, ipsis pariter, atque aliis concedebat. At hoc minime spectare poterant, qui a facultatibus alioqui, honoribusque parati, omnia relinquentes, ad eum veniebant, tamquam ad religiosarum virtutum mercaturam. quos quidem hoc loco multos possem numerare. hique vel oblata beneficia recusabant; vel ita recipiebant, vt diuina caussa tãtum mouerentur. ex eius episcopali certe domo, atque disciplina, variis temporibus multi, præter eos, quorum mentio iam in historiæ seriem incidit, tamquam in aciem quandam ecclesiasticam prodiere, Præsules, grauibusque aliis Ecclesiæ muneribus ac administrationibus præfecti: quorum alij aliud; plurima vniuersi, præclaraque in communem Ecclesiæ vsum ex Caroli schola cõtulerunt. quamquam suos & ipse habuit degeneres alumnos. *Quales, ex multis qui illi ministrauerant, euaserunt.*

Vestitu clericali, etiam qui clerici non essent, nisi ratio muneris, eo videretur indigna, omnes vti iussit. qui non vterentur, nigra tamen indumenta, eaque modestissima, & a profana consuetudine remota, omnes ad vnum adhibuere. non serica solum; sed magna ex parte etiam, quæ proxime accedunt, iis prohibita fuerunt. Nobiliores, quos addictos sibi famulos habere conueniebat; postremo tempore, non famulos, sed clericos fere apud se habere iussit; quibus inseruiendi cura ita incumberet, vt etiam litterarij studij, sacrarumque exercitationum tempus daretur. *Familiarium, & ministrorũ habitus, qualis.*

Qui familiæ toti præesset, eum presbyterum elegit; neque vulgari nomine, sed Præpositum domus appellauit. Oeconomum adiunxit, qui possessionum, fructuumque omnium curam gereret. Vicarium item, qui domi quotidiana quædam, minutioraq; curaret. Cubicularios, magnam partem, presbyteros habuit, eosque fere in doctoris gradu positos, siue canonum, siue Theo- *Ministrorum nomine item, & officia varia.*

q logiæ.

logiæ. in iis duos esse studuit spectatissimæ vitæ, quales vnicuiq; sacrorum Antistiti esse debere dicebat, actionum omnium diurnos, nocturnosque testes. Domestica munera ita distribuit, vt vnusquisque plura sustineret: nam & ipsos cubicularios, vel certis ecclesiæ administrandæ officiis præfectos habuit, vel aliis sacris rebus occupatos; vt eius quam minimum vacui temporis relinqueretur: neque frustra limina terendo, tempus consumerent. ex eo fiebat, vt ad ostia, cubiculaue assisterent, tum foris etiam ij tantum comitarentur, qui necessarii erant; si modo vel ipsi quoque necessitati sæpe aliquid non subtraheretur. suos non sibi, sed ecclesiæ suæ velle dicebat inseruire: ac re vera nemo erat, vel ecclesiæ, vel episcopali personæ non necessarius. valebat vero id, tum ad numerum, & officia religiose constituenda. tum ad hominum mentes, pro pietatis ratione rectius, fructuosiusque dirigendas. Homines nobilitate, scientia, vel spe aliqua inflatos recipere non solebat: neque illos, qui alibi, nisi forte apud religione præstantes Antistites, prius essent exercitati. receptos autem, ne quid elationis forte lateret, iis ministeriis exercebat, quæ humilia, viliaque putantur. illustri genere orti; Comitis, aut doctoris dignitate insigniti, epistolis, aliisue rebus transcribendis sæpe operam dabant: posteriorem vestis partem, cum prodibat Carolus, tollebant: in itinere sarcinas ferebant: crucem præferebant; quamquam hoc inter digniora volebat officia numerari. hac de caussa plerosque sine certo munere assignato primum recipiebat; eosque gradatim postea prouehebat, pro virtute, ac habilitate perspecta; idque nisi spectatæ iam in rebus, ac muneribus ecclesiasticis, virtutis, ac existimationis essent. Durior videbatur eorum conditio, qui Carolo operam dabant, ob labores, vigilias, plurimaque alia incommoda; & re vera erat. sed eam iam notam omnibus non imponebat ipse, sed ipsi suscipiebant. neque vero fieri potest; vt ducis summa vigilantia, & labor, delicati, vel remissi militis operam ferat. Ac tametsi robustos, præsertim iuniores, variis incommodis ferendis exerceret; magna tamen humanitate parcebat imbecillis: quod tum de aliis, tum de meipso vere possum,

Quos recipere recusaret.

Receptos quibus ministeriis exerceret.

Quorum erat conditio durior.

ſum, ac largiter affirmare. Præter eos, qui domeſticis muneribus proprie deſtinati erant, alios multos, ſi modo alioqui probati eſſent, facile recipiebat; ſiue aduenas, vt eorum periculum faceret; ſiue etiam ex clero ſuo. quam ob cauſſam, quantum in ædibus ampliſſimis capi poſſet, tantum domi alere numerum ſolebat: vt vno tempore tum clericis ſubueniret; tum miniſtros pararet eccleſiæ ſuæ. omnes autem interim habebat, vel familiaribus, vel eccleſiaſticis negotiis, vel diuinarum rerum adminiſtratione occupatos. omneſque tenebantur inſtitutis domeſticæ diſciplinæ. Eorum fere qui ſacerdotes eſſent, inſtitutum erat, quotidie Miſſam facere. reliquis ſacramentorum confeſſionis, & Euchariſtiæ certa tempora, eaque frequentia præſcripta erant; cuius rei teſtimonium vnuſquiſque afferebat. alia diuini cultus officia varia, concionum, ſupplicationum, & eiuſmodi colere ſuo tempore illos oportebat. omnino, ne minutiora ſingillatim perſequar; non ſolum communi quadam probitate; ſed præcipuis piæ religioſæque vitæ inſtitutis, atque exemplis, ſtudebat populo familiam ſuam prælucere. Ad eam rem quotidiana ſuppeditabat adiumenta. erat etiam ſpiritualis diſciplinæ præfectus; qui quotidie aliis ex Euangelio, vel ſacris omnino, diuiniſque rebus, articulatim tradebat, quæ ad ſalutem ſuam cogitarent, ac meditarentur. quæ inter ſe deinde certo tempore conferebant, ac ſuum, intelligens quiſque ceteris, cogitationis fructum communicabant. ea plerumque Carolus tradebat ipſe, præeratque ſæpe, dum communicarentur. Horarum ſtatarum breuiores preces, quæ Virgini tribuuntur, clerici, aliique quibuſdam præcipuis muneribus minime occupati, ad certa ſigna in ſacellum conuenientes, obibant. Doctrinæ chriſtianæ rudimentis rudiores inſtituebantur. Non deerat iis, qui egerent, grammaticæ magiſter. Veſperi antequam cubitum irent, vniuerſi, ad excutiendam factorum diei conſcientiam, accipiendamque ſacræ aquæ aſperſionem, conueniebant: quo eodem tempore tum capita, quæ commemorauimus pie cogitanda tradi ſolebant; tum ſtatis etiam diebus, Caroli exemplo inuitati, flagella ſibi ad veniam peccatorum impetrandam,

Familiarium quæ eſſent ſpirituales exercitationes.

ſolicitus videretur. Cum apud eum Brixienſem eccleſiam viſitantem, in morbum incidiſſemus; benignus pater inuiſens, pannum quo operiebamur ſuis manibus tentat: leuiorem exiſtimans, quàm opus eſſet, aptiorem lecto ſuo detrahi iubet, atque afferri; vt incommodo ſuo nobis commodaret. Externis item ægrotis chriſtianæ charitatis officia libentiſſime tribuit. declarauit, ſe libenter iturum; ſi quis ægrotans ab eo ſibi priuſquam moreretur benedici cuperet. immo vt eis ſubueniret cumulatius, ſuique Paſtoris accerſendi deſiderium excitaret, plenariæ indulgentiæ iis tali tempore tribuendæ, obtinuit a Pontifice perpetuam facultatem: neq; id ſibi ſolum, ſed prouinciæ totius Epiſcopis; vt eos quoque ad idem piæ benignitatis opus incitaret: quæ quidem plenius in litteris Pontificiis editis explicantur. ægros autem ſæpe cum adiret ipſe; ſacerdotes ſuos etiam quandoque mittebat, qui eius nomine benedicerent, indulgentiamque largirentur. Sed poſtremis annis, cum ad ſanctitatis opinionem ei plurimum acceſſiſſet; increbuiſſet etiam, per eum eſſe redditam quibuſdam ſanitatem; ideoque iam ab nonnullis ad ægrotos deſperatos accerſeretur: multò cautius eundum ſibi chriſtianæ humilitatis ſtudio, conſtituit; atque etiam recuſauit. Carolo Emanueli inprimis Duci Sabaudiæ peruulgatum eſt ab eo beneficium eiuſmodi tributum eſſe: quem nulla pene vitæ ſpe Vercellis iacentem cum adiiſſet; ſuis, populique ſupplicationibus magno ſtudio adhibitis, diſcedens eo periculo liberatum reliquit. quæ res & magnam multis admirationem; & ſummam piis, publicæque tranquillitatis ſtudioſis lætitiam attulit. Homines ſibi charos, immo qui magno etiam eſſent eccleſiæ vſui, benigne ille quidem complectebatur, dum manebant; omnique ratione ſtudebat retinere: ſed ſi quando ab eo diſcedere contigit; nihil fere viſus eſt commoueri. eorum item ſi aliquis peccaſſet; minime diſſimulabat; niſi æquum alioqui, chriſtianumque parcere exiſtimaret: id quod libenter iis tribuebat, qui erratum agnoſcentes, & ex animo dolentes, veniam peterent. Cum iis, qui domeſticis miniſteriis addicti erant, minime ſolebat ſermonem conferre: quæ enim opus erant cum ipſo domus

Externis ægrotis quam libenter charitatis officia praſtaret.

Eius ſanctitatis opinio, quid efficeret.

Eius humilitas.

Cum familiaribus quomodo ſe gerere ſoleret.

Facetias non admittebat. præfecto agere satis habebat. nullius item facetias, leporesue admittebat vmquam. seriis de rebus semper erat sermo. quidquid otiosum esset, indignum Episcopo censebat. Qui cum eo familiariter versabantur, iis numquam aditum apertum esse volebat, ad remittendam eam, quæ personę deberetur, reuerentiam. quæ cum alioqui familiaritate, vestutateque sæpe obsolescat; teneri, vigereque semper æquum, decorumque putabat; tum ad disciplinam conseruandam admodum vtile.

Hospitalitas. CAP. XVI.

COLVIT non mediocriter officium, virtutemque illam, quæ in hospitibus benigne accipiendis posita est. peregrinos omnes, sacros præsertim, & probatos; principes item viros pie accepit, ac liberaliter. Studiose id faciebat, & libentissime; tum quia christianæ consuetudinis ea beneficentia fuit semper; quia multis ad salutem iuuandis aditus ea via sibi videbat aperiri. ardebat namque desiderio in omni actione, in omni sermone, omni tempore curandæ, iuuandæque alienæ salutis. *Quo desiderio alienæ iuuandæ salutis arderet.* exteros in primis earum regionum, quæ corruptæ fidei miseria premuntur, omni officio, ac benignitate complectebatur: humanissime alloquebatur: extraordinariis honoris significationibus, si venientibus occurreret, si abeuntes prosequeretur, si cum iis esset, semper accipiebat: nihil prætermittebat, quo eos in recta fide, atque integra confirmaret; catholicæque Romanæ ecclesiæ magis, ac magis eorum studia, pietatemque conciliaret. vt omnes tantam humanitatem, cum sanctitate coniunctam, abeuntes infinitis laudibus extollerent. *Cum Heluetiis & Rhætis hilare agebat.* Cum Heluetiis, & Rhætis, qui frequentes rerum salutarium caussa orthodoxi ad eum veniebant, hilare more nationis agebat, ac familiariter: manum prehendebat: accumbebat comiter cum illis: atque licet disciplinæ suæ modum teneret; nonnulla tamen concedebat: bibentium propinationes non respuebat, ab suo tamen modo, & ab aqua sua parum, aut nihil potius discedens. *Præsules sæpissime inuitabat.* Præsules ad ecclesias, sacrasque res insigniores visendas inuitabat; ipse etiam, si Cardinales, primariiue Episcopi præsertim exteri essent; comes accedebat, in collegiis religiosioribus, loco recreationis animorum,

rum,

rum, cum iis erat. quo tempore de ſeueritate ſua multum remittere humanitatis gratia ſolitus fuit; ſeque ad hoſpitum mores, voluntatemque non mediocriter conformare. eoſdem accipiebat in collegiis clericorum ſuorum: locorum communicabat inſtituta; diſputationes, orationes coram iiſdem haberi iubebat. Principibus viris laicis, ſermonibus ad eorum documentum aptis; ſacra lectione menſæ adhibita; libellis optimis dono datis, prodeſſe quamplurimum ſtudebat. eoſdem ad veſpertinam domus ſuæ precationem, ſpiritualemque ſcholam inuitabat: vbi ſiue bellatores eſſent, ſiue aliis vitæ inſtitutis addicti, dicebat ipſe ad cuiuſque ſalutis rationem accommodatè. erant nonnumquam, qui omiſſam multo iam tempore ſacram confeſſionem dolentes; & vitæ præteritæ mala deteſtantes, ſuperioris temporis omnis peccata, prius quàm abirent, confiterentur; melioremque ſibi vitæ rationem conſtituerent. ac quemadmodum ad rem aggrediendam cohortatione; ita Pontificia facultate, quæ ampla numquam ei deerat, ſi ob grauiora peccata neceſſe eſſet, ſubueniebat ad perficiendum. Tanta erat hoſpitum frequentia; vt vel ipſi publicorum vectigalium conductores, portarumque cuſtodes, Caroli nomine res tantas abſque portorio quotidie victus cauſſa mirantes importari; eidemue aliàs adſcribi; fraudemque ſuſpicantes, Caroli procuratores adierint: incredibile ſibi videri, tantum commeatus in Caroli domo conſumi; diligenter vellent animaduertere; ne qua in re ſacræ immunitatis nomine fortaſſe fraudarentur; & aliqui ad quæſtum ſuum nomine Cardinalis abuterentur. qui vt hominibus iis ſatisfacerent, rerum, hoſpitumque ſumma facta, tercentos vno menſe receptos hoſpites, qui vario temporis ſpatio morati eſſent, repererunt. Tam magni ſumptus, rebus domeſticis præfecti verebantur, vt Caroli facultatibus eſſent tolerabiles: cumque non ſemel monuiſſent; ille pluribus in conſilium adhibitis, ea de re deliberauit, cum eſſemus in ædibus noſtris Cernuſculanis: & hoſpitij pio, ſalutarique fructu propoſito, contraque rei familiaris ad ſumptum ſuſtinendum inopia; quæſiuit, quid magis è re chriſtiana

Principibus viris laicis ad ſe accedentibus prodeſſe ſtudebat.

Qantum eſſet hoſpitum frequentia.

De hac hoſpitum frequentia conſilium, & deliberatio.

ſtiana eſſe iudicarent: ſe, ne talis fructus eriperetur, vel id mendicitatis multorum cauſſa non refugere, ſi ſic expedire putarent; vt arcam certo loco conſtitueret, qua eleemoſynę ſubſidium ab hoſpitibus, qui dare vellent, colligeretur. in eam ſententiam ventum eſt; vt ne hoſpitium intermitteretur: ſed ſatis haberet, cum antea vniuerſum comitatum, equos, & alia iumenta, vel inuitis dominis, in domum acciret; principes ipſos nonnullis pro dignitate additis comitibus, ſuſcipere; ceteros autem in cauponis relinquere. famulorum cauſſa diſciplinæ ordinem valde perturbari; inde autem ipſos referre vtilitatis parum: ex iis, & iumentis ſimul, magnam ſumptus partem exiſterė. ita fore, vt & propoſitum ſibi, ex iuuandis ad ſalutem multis, principibus pręſertim, fructum perciperet; neque quidquam temere committeret, vnde ære alieno immoderate grauaretur. ceterum nihil dubitandum, quin ad tam pios ſumptus diuina benignitas, quæ opus eſſent, ſuppeditaret. Hoſpitum menſa domeſticæ finibus minime continebatur: ſed propria quadam moderatione concilij prouinciæ decreto ſancita conſtabat: ſic tamen, vt qualis, quantuſque cibus apponeretur, etiam ſummos viros non pœniteret. Verum poſtremo tempore hoſpitalitatis officium inſigniter augeri conſtituerat: iamque paulo ante quam moreretur, Præpoſito domus iuſſerat, vt ad omnes totius diœceſis clericos excipiendos, quibus ad vrbem rerum ſuarum cauſſa veniendum eſſet, ædium partem inſtrueret: hoſpitio ſacerdos præficeretur; cui non hoſpitum ſolum commoda eſſent, ſed mores etiam curæ; quique eos ſtuderet per certas exercitationes in eccleſiaſtica diſciplina proficere. ita etiam fore, vt neque leuibus de cauſſis clerici ab ſuis eccleſiis abeſſent, neque nimis diu.

Hoſpitũ menſa quibus finibus contineretur.

Animus eius erga bonos, religioſoſque viros. Cap. XVII.

Religiosi animi viros vehementer diligebat, & magna voluntate complectebatur; vt licet neceſſitudinis, amoriſue alia cauſſa intercederet nulla; eſſetque homo alioqui ignotus; ſtudio faueret, ac re iuuaret amiciſſime; non ſolum ſi rogaretur; ſed ſua ſponte, ſi veniret in mentem. eiuſmodi ad probitatem, religioſoſque mores propenſio, tanta erat; vt vel ſpecie ipſa inter-

interdum videretur commoueri; hominesq; recipere, quorum bonitas eius gratiæ non responderet æqualiter. Sed ipse quamplurimis egens administris, interdum quorundam operam ecclesiæ suæ necessariam, & in præsentia vtilem caute adhibebat; neq; interim valde laborabat, vere ne ac omnino ij tales essent, quales specie videbantur; illud Apostoli, vt quandoque audiuimus, vsurpans, Dum omni modo siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur. Ecclesiæ Præsules, maxime si perfectæ disciplinæ desiderium in eis perspiceret, singulari quodam, non amore solum, sed suauitate, ac delectatione tenebat amplexos: nihil officij prætermittebat: de communi munere, atque officiis attente communicabat; & suum, alienumque ecclesiæ optime administrandæ studium conabatur acuere. hac in primis de caussa, mutuum Præsulibus congressum, expetendum dicebat; vt alter alterius sermone iuuaretur; & si qua parte religiosus animi ardor deferbuisset, ea quasi exercitatione, diuino afflante spiritu, recalesceret. Episcopos omnes præter multorũ consuetudinem, honorauit; plurimique se facere semper ostendit: ad res ecclesiasticas bene gerendas studiose iuuit: reuerendissimos in epistolis appellauit: quod licet alij quoque Cardinales prius facerent; alij tamen eius exemplum secuti sunt. Consuetum honoris officium in eosdem venientes, & abeuntes superauit. Atque a magno quodam principe hospitio in itinere acceptus; cum esset vna; Episcopus ciuitatis nemine præmisso venit; doluit Carolus, quòd ei occurrere non potuisset. Sed discedentem ipso relicto Principe, cui sciebat id molestum fore, ex consuetudine sua comitatus est; vt suum de dignitate episcopali colenda iudicium ostenderet. Quorum virtus olim in Ecclesia floruisset; eorum instituta didicit; scripta conquisiuit; ministros accersiuit; ipsam vultus imaginem sibi comparauit; vt ob oculos collocata, viuam virtutis episcopalis memoriam, ad imitationis studium, in eo conseruaret. huiusmodi fecit in primis erga Gibertum Veronensem Episcopum. Roffensem quoque, qui Christi caussa sanguinem, in Anglia, vitamque profudit, ante se pictum habuit, vna cum S. Ambrosij effigie; quam,

Præsulum congressum expetendum cur diceret.

Episcopos honorabat & iuuabat, quod facto quodam singulari ostendit.

Antiquorum virtutem & instituta quomodo coluit.

omnibus aliis inspectis, quæcumque antiquiores haberentur, curauerat exprimi. Regulares viros cuiuscumque ordinis essent, quos sacræ disciplinæ studiosos nouerat, ita beneuolentia prosequebatur, & honore; vt nemini prorsus cederet. eorum quoque opera, quibus rebus idonei essent, libenter vsus est. res item vitæ necessarias supeditauit. id cum faciebat, ad cœnobij mittebat Præfectum; hominemque tantummodo, cuius caussa mouebatur, iubebat, in eius necessariis rebus commendari. contra, si aduersus instituta sua facere; si disciplinam negligere; si populi licentiam alere; si christianæ disciplinæ restitutionem, aut progressum impedire, cognosceret; eos corrigendos maxime curabat: monebat præfectos; ipsosue Cardinales ordini præpositos. ipse præcipua in eo genere præter Tridentinum decretum, Apostolica auctoritate vtens; haud quidem facile; sed cũ erat opus; vt eorum, ceterorumque saluti consuleret; in eos animaduertebat. ea res faciebat, vt in diœcesim Mediolanensem ordinum præfecti bonos, quantum fieri posset, mittendos curarent. obseruarunt quidam; Carolum, cum regularis ordinis quispiam in via ipsi honorem tribueret; si comitem videret, vt disciplinæ cœnobiticæ leges ferunt; & benedicere manum solitum fuisse; & etiam paulum tollendo galero honoris significationem dare: verum si solus esset, præteriisse, quasi nullum vidisset. vix caussa necessitatis adducebatur, vt eos ad parochias suas custodiendas admitteret. verebatur enim; cum animarum charitatem perspectam non haberet; vt aliis curandis esset idoneus; qui se ipsum ita non custodiret, vt assignatum diuinitus locum posset tenere.

Regulares viros disciplinæ studiosos, qua beneuolentia prosequeretur; contra vero disciplinæ neglectores quomodo se gereret.

Paruorum cœnobiorum, quæ in vicis sunt, vbi exigua vel nulla vigere solet disciplina; contra vero datur delinquendi locus; ita rationem haberi cupiebat; vt & ordini consuleretur, & populis. qua de re cum Pontifice Gregorio non multò ante mortem cum egisset; eius iussu Præfectis omnibus vocatis, numerari cœnobia curauerat; & ad se referri, quem numerum soleret, eorum cœnobiorum quodque continere; ad alia progressurus, si vita longior contigisset. Ipsam hominum Deo penitus addictorum regulam, ac statum tanti fecit; vt quemadmodum animo præclare

Paruis cœnobiis in vicis constitutis, quomodo consuli curaret.

clare fecerat; ita quotidie studeret institutis domesticis imitari. eadem cum in collegia clericorum suorum induceret; fiebat sæpenumero, vt ex iis ad cœnobiticos ordines aliqui transire vellent. quod ille, cum vehementi regularium ipsorum cohortatione; vel quòd eos seuerioris disciplinæ tæderet, euenire sæpe suspicaretur; cumque necessitatem ecclesiæ suæ quotidie magis perspiceret; prius eorum voluntatem, consiliumque diu curabat, ac diligenter examinari; quàm ea de re consentiret. quin etiam, Apostolica interposita auctoritate, prouidit; ne ad eorum ordinem, quorum domestica opera regebantur, & litteris erudiebantur, seminarij clericis aditus pateret; nisi quadriennio essent extra seminarium morati. ceterum si diuino spiritu vere agi quem viderat; facile dimisit; & ad perficiendum iuuit. si quis etiam, regulari vita prius sibi proposita, mutato deinde consilio, quod euenit sępius, vellet animum ad eius disciplinam, Oblatorumue regulam adiicere; nisi illi, sibique, Theologis consultis, studiose cauisset; non recepit.

Vt se gesserit in propinquos. CAP. XVIII.

POTERAT vere de religiosis viris cum Domino dicere, hi sunt fratres mei. nam erga propinquos ita se habuit, vt eos potius sibi cauendos, quàm amplectendos statuisse videretur. tametsi autem illi, quantopere ex tanto viro augerentur, satis agnoscerent; erant aliqui tamen qui talem in eo suorum quasi despicientiam, vt sunt humani sensus, ægre quandoque ferrent; nonnihilque expostularent: Borromeiam gentem ex eo sperasse semper dignitatis amplitudinisque accessionem; at contra prorsus accidere; cum ea, quæ adhuc tenuerat, eius caussa potius amitteret. Ille vero diuinas res, quibus addictus erat, ecclesiæque iura, non posse, aiebat, non curare; omnibusque viribus tueri. si ex ea cura detrimenti aliquid familiæ afferretur; aliorum esse culpam; contra suam id fieri voluntatem ex Dei benignitate tamen multò plura sperarent, quàm ea, quæ vel amitttterent, vel ab eo, si ei rei studeret, possent adipisci. se tamquam Deo, diuinisque obsequiis penitus traditum, ab eorum familia translatum putarent. quod quidem & re, & nomine paulò post Aronæ

arcem ereptam, effici curauit. nam Iubilei caussa Romam profectus, consulto prius Pontifice, non se post hac Borromeium scripsit, aut scribi voluit; sed sanctæ Praxedis Cardinalem; illud Prophetæ amplexus, Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ. Sed antea quoque, cum in summis porticibus ædium canonicalium architectus insignia Borromeia insculpi iussisset; præteriens forte Carolus, & cœptum opus suspiciens; tum in posterum facienda prohibuit; tum facta iussit excidi: quæ tamen curante nemine, Caroloque amplius non aduertente, in ipso operis principio remanserunt. Attamen charitatem propinquorum retinuisse illum dubitare nemo debet; quatenus vel naturæ, vel christianæ disciplinæ ratio postulat. itaque amantissimi cognati officia, cum opus fuit, in suos cumulate præstitit; fauit; tutatus est. quid sororibus dederit, non commemoro. viri principis humanis opibus florentis potius, quàm Antistitis religiosissimi illa fuerunt officia. sed ipsas sorores consilio, studio, opera sua semper amantissime iuuit. propinquis multis magna nobilitate, parique inopia fœminis, dotes elargitus est, nobilitati non omnino impares. Alios item egenos non deseruit, modo a flagitiis abessent. Ceterum tantum aberat, vt suis quidquam largiretur; vt potius rebus eorum vteretur sæpissime. Ac paterna quidem bona per fideicomissum relicta, Comiti Iulio Cæsari patruo dimisit: sed ea pactione, vt integros eorum fructus quotannis perceperit. Illud autem sibi cauendum existimauit; ne forte animo ita in eo genere flecteretur; vt officia Deo, ecclesiæ, gregique suo debita aliqua ex parte prætermitteret; quibus humanas charitates omnes cedere debere, nemo negauerit. Cum ei de Hortensiæ sororis obitu nunciatum esset; non ausi nos quidem, cum præsentes essemus, consolari tantum virum; cum aliquid tamen tangeremus; non negauit, parum se suorum morte commoueri solitum: verum id naturæ potius, quàm virtutis esse, modeste dicebat. ac multa tunc quidem ex eo sermone intulit; quàm diligenter ecclesiasticos homines, cū cognatis suis conglutinationem animi quandam cauere oporteret: quorum misericordia, precibus, suauitate facillime inflecti; &

Borromeium cognomen dimisit & sanctæ Praxedis Cardinalem se scripsit.

Propinquorum charitatem conseruauit.

Illis nihil largiebatur.

Consanguineorum obitum vt tulerit.

Cum propinquis ecclesiastici viri quomodo se gerere debeant Caroli sententia.

cti; & a vitæ huius contemptu, a sacris laboribus, a iuuandis liberaliter egenis, auocari possent: tum adduci quoque, vt multa sæpe Deo minime grata facerent, permitterentue, cum eorum offensione, quibus optima semper ad imitationem exempla proponere debent. quò facilius id fieri posset, abstinendum monebat ab eorum consuetudine: deque se ipso tali viro affirmabat; numquam se cognatorum suorum domum adire; adibat autem perquam raro; quin aliquo modo diuinarum rerum studia, atque desideria retardari animo suo sentiret. Federicum suum propter optimæ naturæ specimen, atque adeo singularem ecclesiasticæ probitatis indolem, a prima ætate dilexit plurimũ. sed amorem ita coërcuit; vt neque apud se habere voluerit; neque vultu, neque verbis, neque re aliqua fere quidquam in eum præcipuæ voluntatis demonstrarit. cum annos XIII. natum doctrinæ caussa Bononiam dimitteret; nonnullaque per nos ei vitæ præcepta daret: amplexurum illum esse vitam clericalem, gaudenti sane animo nobis aperuit: quamquam nihil eiusmodi palam præ se tulit. ac nos tunc quidem existimauimus, Federicum de ea re cum eo communicasse: postea vero permirum visum est; cum idem Federicus Cardinalis nobis affirmauit; neq; tum se aliquid eiusmodi præ se tulisse; & a clericali vita eo tempore fuisse alienum. Propinquos per alios libentius, quàm per se ipsos, aliquid petentes audiebat. omnino caute audiendos esse dicebat, animoque nonnulla suspicione occupato, ne quid minus iustum, probatumue postularent: tum parato etiam ad negandum, si minus id rectum appareret: ne vi forte coniunctionis, ad aliquid minus iustum concedendum impelleretur; qua remollescere fortis quoque animus facile solet, ac leniri. Cum alij fere propinquitatis caussa, multa tribuere, atque indulgere soleant; contra ille coniunctionis vinculo vtebatur, quantum poterat; vt eo constricti cognati rebus omnibus magis, quàm alij continerentur, ne ceteris exemplo quidquam nocerent; imo potius prodessent. Agebatur quandoque de episcopatu in prouincia Mediolanensi mandando cuidam eius affini: cuius doctrinam, alia fortasse nonnulla ad episcopatum gerendum ne-

Federicũ suum vt dilexerit, quidue de eo prædixerit.

Propinquos aliquid ab eo petentes vt audierit.

Affini ne episcopatus mandaretur curauit.

cessaria cum desideraret; eum excludendum curauit. qua de rè cum is, aliique coniuncti quererentur; libere caussas aperuit, quibus eam rem ipse probare non posset; imo sibi iudicaret impediendam. Ioan. Iacobi Medicis cadauer, iussu Pij quarti eius fratris in eleganti, ac magnifico marmoreo sepulchro collocatum in ecclesia maiori Med. nihilominus deponi, atque sub terram coniici iussit; licet exceptum monumentum, in decretis eo de genere scriptis intelligi posset. Cum adhuc auunculo viuente, per Ormanetum collocutionis loca in monasteriis ad virginalis pudoris normam conformaret; in ipso monasterio in primis, vbi non soror eius tantum, sed etiam Pontificis ipsius sorores erant, id effecit.

Amicos aliquid petentes, vt audierit.
CAP. XIX.

AMICORUM gratiæ tantum tribuit; vt omnes tamen intelligerent, nihil ab eo impetrari posse, nisi iustum, rectumque esset penitus; & suæ ecclesiæ institutis, atque vtilitatibus; tum vero vniuersæ ecclesiasticæ disciplinæ consentaneum. sæpe euenit, vt quæ alij leuiora putassent, vel principibus viris, Cardinalibusque ipsis denegaret; quia ecclesiæ suæ disciplinam aliquo modo per ea lædi, fructumue ex parte aliqua impediri cognoscebat: vnde maiora deinceps sibi detrimenta expectãda essent. Inter eius familiares, nemo fuit, qui vere posset insigniter apud eum. æquabiliter omnes amabat; & pro eo, quantum vnusquisque aptus esset, æstimabat, atque vtebatur. qui plus fortasse posse vidèbatur, is nihil solebat alicuius gratia postulare; neque omnino quidquam alia de caussa proponere; quàm quòd ita rectum esse iudicaret, & institutæ disciplinæ accommodatum. Ea maxime recusabat Carolus, quæ contra sacra decreta peterentur. timèbat enim in administratione sua vniuersa vehementer, indulgentiæ genus eiusmodi: ægreque admodum committebat; vt quempiam lege aliqua solueret aliquando: cum ex diuturna experientia documentum caperet; si quid ex modica parte, vel specie sola relaxatum esset; quàm facile tempore procedente, plena consequeretur dissolutio; quemadmodum aggeris sublata particula, sensim ea via facile tota vis erumpit fluminis.

Quæ petẽtibus amicis denegaret.

Ea

Ea re fiebat, vt interdum nonnullis videretur canonum ſacra vincula conſtricta nimis habere. Sed ipſe nullius gratiæ, potentiæue addictus; & momenta rerum, ab eo quod in poſterum euenire facile poſſet, & ad diuinam voluntatem diligenter perpendens, præſcriptis ſuis religioſiſſime ſibi hærendum ſtatuebat. nam & ſimili conſtantia in iis tenendis legibus vtebatur, quas ſemel ſibi priuatim conſtituiſſet. longum eſſet enarrare, quanto illi vſui fuerit in propoſito tenendo, decretiſque tuendis accurata ſtabilitas. At in denegando, cum permagni interſit, qualem ſe quiſque præbeat; multoſque non tam recuſatio ipſa perturbet, quàm inſuauis recuſandi ratio: tam ſcite Carolus id facere, atque amabiliter ſolebat; vt non voluntatem, ſed iuſtam cauſſam, rationemue impedimento eſſe petentes agnoſcerent. Roganti primariæ matronæ, in principio ſuæ adminiſtrationis, nondum conſtricta recentibus decretis diſciplina; vt filiam liceret in cœnobio viſere grauiter ægrotantem; reſpondit Carolus, Breue tibi, inquit, hoc erit ſolatium; at tibi tanta nobilitate, atque auctoritate, ſi denegari patiaris; quod te vehementer rogo; mihi nunc clauſtrorum religioſas leges renouanti, magnum præſidium attuleris; vt tui exemplo propoſito, ceteris me poſſim excuſare. quibus verbis illa facile, placateque repulſam tulit. Si quid a Principibus viris ipſe petere rogatus eſt; libenter, promptoque animo ſuſcepit; modo gloriæ Dei, hominumue ſaluti in eo poſſet inſeruire. De magiſtratu obtinendo non rogabat, niſi recte, iureque peti cognoſceret. plerumque teſtimonium tantummodo dabat; hominem, quantum ipſe noſſet, aut a probis viris accepiſſet, ſibi idoneum videri; cui, ſi magis idoneus non occurreret, mandari poſſet. Narrabat in ipſis amplitudinis ſuæ initiis, aliquid rogantibus, quod a Pontifice concedendum eſſe non putabat; ita reſpondiſſe tamen ſemper; vt verba ſpeciem promiſſionis, vt fit, præ ſe ferrent: mox id minus ingenuum, doliq; genus quoddam cum exiſtimaſſet; eam conſuetudinem tenuiſſe; vt ſi cōcedendum non arbitraretur, aperte proferret: ſæpe etiam moneret, vt a propoſito petentes declinarent: immo facturum ſe denunciaret; quomi-

Primaria Matrona quid denegauerit, dixeritque.

Rogatus, quid a Principibus viris peteret.

Animi candor.

quominus Pontifex aliorum precibus in eo flecteretur. Ita factum esse, vt qui iusta quærerent, fidē promissis haberent; quod antea pauci faciebant: ceteri moniti ab incepta re desisterent. suum canonum tuendorum studium; libertatemque id recusandi, quod ab eis alienū videret; illustri declarauit exemplo, quod hoc loco subiicere operæ pretium existimamus. Sebastiano Lusitaniæ Rege absque filiis mortuo, creatus est Rex Henricus S.R.E. Cardinalis eius patruus; quem vehementer rogatum, regni optimates, Præsules, populique exorauerunt, vt vxorem vellet ducere: sperabant enim ex eo, quamuis ætate confecta, procreandum in imperio qui succederet. præter vniuersi regni solatiū; pietati, religionique valde consentaneum esse; discordiis, bellis, calamitatibus occurrere; quæ Henrico mortuo, nullo regiæ domus relicto successore, propemodum necesse erat existere. Henricus, vt Episcopus, religione solui, vxorisque ducendæ facultatem a Gregorio Pontifice sibi concedi, postulat. eodem tempore Mediolanum ad Carolum dat litteras: adductum se a Lusitanis suis, vt coniugio consentiret; quo tamquam vnico remedio tranquillitati prouinciæ posset consuli: graue admodum sibi esse; ducereque id cuiusdam loco sacrificij, in quo se ipsum pro suorum salute immolaret: sed publicæ quieti cedendum iudicasse. vehementer igitur rogare, vt quantum eniti posset, ad eam concessionem Pontificem perducere conaretur. idem viri principes alij maiorem in modum a Carolo postulant; negotiumque eius auctoritati commendant. Carolus amicissimi, optimique Regis postulationi, non quod is velle videretur, sed quę sanctæ Ecclesiæ putaret conducere, respondet: Magni quidem interesse videri; quærere Lusitanis, qui ei sine controuersia legitime posset in regno succedere. sed tali Antistiti potestatem facere coniugij, rem omnium videri grauissimam; neque vllo vmquam tempore concessam. Personæ Deo dicatæ, in alio genere, factam quandoque dici potestatem nuptiarum: quod nullo tamen satis certi, probatique auctoris testimonio fere confirmaretur. omnino exoptatos eiusmodi nuptiarum, vel publicæ quietis, vel successionis euentus minime contigisse. maxima etiam

Quantum tuendorum Canonum studiū, illustri declarauit exemplo.

etiam inde publice, ac priuatim extitiſſe incommoda; vnde magnæ vtilitates expectarentur. probandam magis, atque imitandam quorundam Regum continentiam; qui matrimonio coniuncti, cum recte, ac legitime filios poſſent ſuſcipere; nulla tamen hæredis, ſucceſſoriſue habita ratione, ſingulari caſtimoniæ ſtudio, tali matrimonij vſu abſtinuerunt. quantò magis, qui cœlibem vitam profeſſi, ſine ſingulari quadam venia, ſeſe ad connubium referre non poterant. quæ dixerat, exemplis allatis confirmauit. poſtremo in re tanta, tamque difficili, nihil ſe aliud probare poſſe dixit; quàm, vt quibus de cauſſis ea facultas poſtulanda videretur, eæ cauſſæ ſummo Pontifici candide, nulloque ſtudio referrentur. quod is pro ſumma auctoritate, diuinoque afflatu iudicaſſet, æquo animo, voluntateque acciperetur. De re grauiter ad Pontificem ſcripſit. quid ſibi maxime probaretur indicauit. euentus qualis fuerit, ignorat nemo. Cum autem aliquid ſibi petendum, aut perſuadendum Carolus ſtatuiſſet; id faciebat vi quadam ſingulari; non is quidem contenta voce, vel corporis motu; neque dicendi facultate, quæ modica erat; ſed optimis argumentis, iiſq; ita explicatis; vt ratione tantum, veritateque; non ſtudio, vel deſiderio ſuo, nedum perturbatione duci ſatis intelligeretur. neq; vero ad reſponſiones hæſitabat, aut reſpondentis aſperitate, vel importunitate commouebatur: ſed, tum acute, tum ſedate ſemper replicabat: vt plurimi prædicarent; inuictum ab illo abire poſſe neminem, quem vincere is ſtatuiſſet perſuadendo: ſicuti contra, a nemine illum vinci, flectiue poſſe: cum ita rectum eſſe vt ſentiret, animo ſtatuiſſet.

Vis in petendo & perſuadendo ſingularis.

MONENDI officium, quod amici, chriſtianique in primis animi eſt; neſcioque vtrum magis, vtile, vel neglectum; in quo publice opus eſſe cognouit, aut priuatim; minime prætermiſit. Epiſcopis, Cardinalibus, principibus viris, ſuis ipſis aduerſariis, in eo genere non defuit. quod quidem, cum non minus amanter, quam libere faceret; non potuit ei non feliciter, fructuoſeque, ſi non ſtatim, at aliquãdo tamen, euenire. Vir ampliſſimus

Monendi officium vt erga alios adhibuerit, ac in ſe tulerit.
CAP. XX.

Vir amplissimus ut Caroli admonitiones tulerit.

quidam quandoq; fertur eiusmodi officium acerbe admodum tulisse; qui diu post gratias egit, magnumque inde fructum percepisse, Carolo ipsi modestissime testatus est. At se quoq; mira modestia ipse passus est ab aliis moneri, cum opus fuit; submisseque vel suarum actionum rationem reddidit; vel fecit quod monebatur. neq; solum erga viros ætate, atque auctoritate graues, ita se gessit: sed alios quoque monere ausos sic prorsus audiuit, vt par omnino erat, si eos ille monuisset. Fuere tamen, quibus videretur Carolus in modo publicæ, priuatæque disciplinæ tenendo, non satis alienas quandoque curasse monitiones; qua de re commemoratum est supra. Verum, si quando non obtemperauit; monitionem nullo modo videtur contempsisse; sed ita rectius, Deoque gratius iudicasse. enimuero omnium sequi consilia, etiam si boni, prudentesque videantur; solidæ, præstantisque virtutis non est. aliis alia proposita sunt. quidam animi infirmitate male iudicant: multi mediocritate quadam contenti; vitæ, morumq; communem quendam modum minime transire student. pauci ad perfectæ virtutis præstãtiam incitati feruntur. horum omnium sensus, animusque, infirma fere necesse est vulgariaq; consilia pariat. At præcipuis quibusdam diuini spiritus donis, viri excellentes affecti, propriisque diuinitus illustrati luminibus: quorum vita perpetuo quodam choro virtutum, ita sibi constat; vt cum alia recte procedant, alia non claudicent; ij, inquam, neque communibus consiliorum terminis sese continent; neque consuetis virtutum gradibus consistunt: sed longius multò progrediuntur, atque euolant altius. quotus enim quisque est ex summis, diuinisque viris, quos colit Ecclesia Dei; cuius vita communibus præceptis contineatur? qui quidem singulari quodã diuini amoris ardore inflammati, ad maiora semper ita rapiebantur; vt in cursu charitatis infinito modum sibi satis definire non possent: ad eamq; demum excellentiam peruenirẽt; quæ ceteris eos mortalibus proposuit; vt perfectissimo exemplo ante oculos posito; neq; illud desperent, quod alij diuina ope sunt assecuti; & quò maiori studio summa sequũtur, eò magis sese remoueant ab infimis. Non id mihi arrogo, vt inter

Omnium sequi consilia non est solidæ virtutis.

sanctos

ſanctos eiuſmodi viros Carolum eſſe reponendum ego pronunciem. id viderint alij. ſed quibus præcipuum illud lumen, vimq; largitur Deus; iis eundem arbitror præcipuum quoque largiri munus; quo, neq; alienum conſilium, monitionemue contemnant; & curſum ab omni errore ſuum, conſtanti quodam, & certo conſcientiæ lumine confirmati, tueantur.

Vt eos qui adirent acceperit, alienaq; vitia tolerauerit. CAP. XXI.

MANSVETVDINE, atque humanitate vtebatur in omnes qui adirent; ſed inſigniter in eos, quos chriſtianis eſſe moribus, religioſiſque deditos operibus nouerat; libentiſſimeque ſi pauperes eſſent: cum alioqui grauitatem perſonæ ſemper cum primariis, principibuſque viris, dignitatemque egregie, tueretur. nunc humilem aliquem chriſtianorum elementorum magiſtrum ſumma humanitate, ac propemodum abiectione accipiebat: paulo poſt cum ampliſſimo magiſtratu agens, nihil de ſumma ſui gradus auctoritate remittebat. at enim minuta officiorum, quæ in quotidiana conſuetudine verſantur, momenta, pro cuiuſque loco, atq; ordine cognita habebat exquiſite; noueratque omnes honoris tribuendi, benigneq; accipiendi vias: vt cum dignitatis ſuæ locum teneret, tum nihil etiam prætermitteret in quemquam officij, vel humanitatis. itaque tum paſſim prædicabatur officioſiſſimus, & liberalis; tum mirabantur multi tantæ ſanctitatis Antiſtitem, tamque cœleſtium cõtemplationi deditum, quotidianis officiis, cum opus eſſet, ſeſe tam intẽtum præſtare. Moroſos, ineptos, immodeſtos, aut etiam inſolentes homines, ſi qui adirent, æquo animo ita ferebat; vt neq; increparet, neque abire iuberet; neque omnino quidquam faceret, vnde perturbatus videretur. quod iuſtum eſſet, tantum reſpondebat; aut vero etiam modeſte monebat. eũdem ſe præbebat in omnes alios, quibuſcum res illi eſſet, difficiles licet, iniuſtos, imperitos. quamlibet enim iuſtam offenſionis, indignationiſue cauſſam, vt vno verbo dicam, eius virtus ſuperabat. Quoſdam in conſultationibus, importune rectis inſtitutis, decretiſq; contradicentes, & difficile acquieſcentes, æquo animo ſemper argumentis refellebat; omnem iracundiæ, atque obiurgationis

Omnes honoris tribuendi vias nouerat Carolus.

Moroſos, aliosque minus compoſitos quo animo ferret.

impetum comprimebat; omnes ineptias, imperitias, peruersitates deuorabat: & ea patientia, demum quod volebat facilius consequebatur. huius rei frequentissima potuerunt ab iis exempla obseruari, qui illi astiterunt. Hominem in ecclesia maiore festis diebus concionantem diu sane tulit, qui se præsentem, nominatimque sæpe reprehendebat. neque solum permisit, vt cōcionari pergeret; sed ipse quoq; frequens erat eius auditor: cumque alios audiens dormitare videretur, ei se præbebat attentissimum; neque vel inter suos accusabat vnquam. demum, cum ita expedire ceterorum caussa iudicaret, eum missum fieri placide curauit. Neque vero non inter domesticos etiam suos; siue operæ caussa, quæ vsui ecclesiæ esset; siue ad exercendam patientiā, similem aliquem tolerauit. mitto incuriam, & indiligentiam, quotidiana domesticorum errata; quæ licet leuia sint, ob frequentiam tamen, & quoddam rerum familiarium commune fastidium, æquo animo tolerata, præcipuæ cuiusdam virtutis præbent indicium. ad hæc sese Carolus animo sedatum, pacificumque præbuit semper. Euenit interdum vt ad ipsa sacra obeunda Carolo parato, negligentia ministrorum aliquid deesset; quod ille insigni temporis spatio, in ipso loco sacro, tam quiete, tamque sine vllo motu expectauit, vt tamquam exemplar patientiæ astantes omnes eum intuerentur. Sed vnum ex familiaribus in primis pertulit plane molestum, odiosum, impotentem; qui nemini parceret, quotiescumque iracundia, vel perturbatione aliqua efferuesceret: qui vel in ipsum Carolum maledictis nesciret abstinere; eidem sæpe insigni contumacia contradiceret, atque resisteret. quo quidem vel vnius hominis vitio, singularis Caroli patientia mirifice apud omnes illustrata est; diuturnæque fuit multis tum admirationi, tum documento. At excusabat etiam Carolus, vitioque naturæ insito, magis quàm voluntati tribuebat: omnia vero morum grauitate sustentatus, sine aliqua dignitatis imminutione patiebatur.

Concionatorem qui illum publice reprehendebat vt tulerit.

Mira patientia.

Aduersarios, & obtrectatores vt tulerit. CAP. XXII.

PLVRIMOS Carolus aduersarios expertus; neque illos tamen suorum studiorū, sanctitatisque imitatores; tantum abest,

vt accuſandi vmquam, detrahendiue ſtudium præ ſe tulerit; vt ſi quid vere dici ad eorum excuſationem poſſet, id libenter enunciaret. cumq; interdum eos in ſe acriores experiretur, quos antea maioribus ornauerat beneficiis, quos equidem plures poſſem numerare; neque accuſabat, neque beneficiorum mentionem vllo tempore faciebat, ſiue maledicto, impugnatione, atque adeo telo ipſe peteretur; ſiue miniſtri violarentur; ſiue iudicia eccleſiaſtica diſturbarentur: licet aduerſarios pertubate agere, omniaq; in peiorem partem trahere videret: nihil, quod perſpici poſſet, indignatione, vel odio mouebatur; modeſtiæ, grauitatiſque ſuæ locum tenebat; tranquille rebus ſuis operam dabat: vt neſcio quid homine maius in eo quandoque offerretur intuendum. miſericordiam potius turbatis, agitatiſque animis tribuere cognoſcebatur. cumque ſacris precibus ſemper ſtuderet eis benefacere; manifeſta quoque opera, ſi locus daretur, libenter eorum ſaluti, commodiſque conſulebat: vſque eo ab omni vlciſcendi deſiderio aberat. exempla ſuppeditant narrata ſuperius: ibique latius apparet, quam patienter ac beneuole repetitis officiis, eos placare ſemper, ſanareue ſtuduerit; qui ſibi acriter, & inique aduerſabantur: quantis incommodis ſuis eorundem viuorum, mortuorumque ſalutem curauerit: quid pro iis ipſis liberandis fecerit, qui in eius vitam coniurauerant. Sanctiſſima manſuetudinis exempla in eius elucent ſcriptis; quibus de aduerſariis loquens, eiſue reſpondens; cum ipſe non obſcure pertinax, imprudens, ſuperbus, dæmonis etiam arte illuſus, furenter ab eis appellaretur; illius imitatione cui ſe totum addixerat, quæ tantum oporteret ad cauſſæ veritatem demõſtrandam, reſque ſacras tuendas, mirifica patientia, modeſtiaque proferebat. Dum multa publicis diſſidiis agitarentur; venit ex familiaribus quidam, ſcriptumque affert loco publico detractum; in quo multa in Carolum erant maledicta: quod vix aſpectum Carolus, nullo facto verbo, reiecit vt combureretur. Amicus quidam Roma veniens, Carolo nonnulla narrabat: inter alia, nuper ibi actum de longinqua, grauiſſimaque legatione ipſi danda: hominem vero mangnæ auctoritatis maximis olim beneficiis a Carolo

Animi quies, & moderatio.

Erga aduerſarios manſuetudo & charitas in eo vt eluxerint.

Factum laudabile.

Modeſtia cum humilitate coniuncta praclarum exemplum.

rolo auctum, & ornatum obstitisse; & eum vt balbutientem improbasse. tum Carolus placide statim; vere, inquit, locutus est: vt amicus admirans obmutesceret. Eandem moderationem multò facilius in eos seruauit, quibus in eius caussis aliqua potestas erat; quidquid ij statuissent, contra quàm vellet, expedireue iudicaret ecclesiæ suæ. grauiter sæpe dolebant eius minime stulti procuratores; multa querebantur. ipse vero non solum non incendebatur; sed suorum agendi modum potius temperabat. Nunc ad ecclesiæ administrationem propius est accedendum.

Ecclesiæ suæ coram custodiendæ, ac iuuandarum animarum cura CAP. XXIII.

SINGVLARE quoddam diuini cultus, & humanæ salutis studium Carolus insitum sibi semper ostendit; ex quo de medio prosperitatis humanæ cursu, ad meliorem statum diuino munere reuocatus est. cumque Tridentini concilij decreto, ne Cardinales quidem excusari vidisset, quin residerent in ecclesiis suis; ideoque in sede sua Mediolanensi perpetuo sibi manendum constituisset; quotidie magis ad commissi gregis commoda, salutaresque progressiones affectus, & incensus; in eo custodiendo, atque omnibus rebus iuuando, mirificam adhibuit attentionem, vigilantiam, ac laborem. Qua in re naturali facultate quadam non mediocriter eum iuuari concessit Deus: vt quibus in rebus sibi elaborandum constituisset, iis se rebus penitus, totumque daret. Ita certe se totum ad ecclesiæ suæ curam retulit; ita ei sese mancipauit; vt eius gratia, & commodo amplissima donauerit; propter eam administrationibus se omnibus exoluerit; ipsum præclarissimum Cardinalatus gradum, si ita oporteret, ob eandem caussam dimittere, quòd temere non dico, paratus fuerit. in ea denique cura omnia studia, omnes animi, corporique vires posuerit, & consumpserit, vsque ad mortem. Cumque videret, quantum ex præsenti Pastoris ipsius custodia grex ad vberes Domino fructus ferendos, iuuaretur; præsentiam ipsam, residendique in suis ecclesiis continuum studium summopere semper commendauit; ac Episcopis omnibus toto animo persuadere conatus est. qua commendatione, ac cohortatione profecit in multis: qui eius sententiam

Vt sua ecclesia coram consuleret etiam Cardinalatum dimisisset.

Vt Episcopi in suis ecclesiis residerent totis viribus nitebatur.

tiam ſecuti; vel ſeſe ad eccleſias ſuas retulerunt; vtilitateque perſpecta, gratias egerunt: vel, ſi reſidere nollent, munere ipſo ſe abdicarunt. quibus Carolus ex animo gratulari ſolebat, quòd abſentiam a grege ſuam adeò non tuliſſent; vt paſtorale munus potius ſibi renunciandum exiſtimarent. at Pontificia quoque auctoritate iuberi, quos opus eſſe viderat, in primiſque ſuæ prouinciæ Epiſcopos curauit; vt eccleſias ſuas præſentes adminiſtrarent. Cardinalem cum eſſet cohortatus, vt in eccleſia ſua reſideret; ille vero ſeſe excuſaſſet, quod non magnam eccleſiam habens, eam potius deberet aliena opera, cuſtodiaque adminiſtrare; reſpondit, ne dum multa millia, vel animam ſolam ampliſſimi cuiuſuis Antiſtitis præſenti cuſtodia dignam. Cum Subalpinæ regionis eccleſias viſitandas audiiſſet ſibi deſtinari; omni ratione onus a ſe auertit, eccleſiæ ſuæ neceſſitates excuſans. at non eodem modo, de prouinciæ Mediolanenſis eccleſiis; quæ ob coniunctam metropoli adminiſtrationem, iuſque metropoliticum in eas, ad eius curam aliquo modo pertinebant. In Heluetios ſibi, Rhætoſque eundum, ac tantopere de eorum ſalute, vt narratum eſt, ideo ſibi laborandum putauit; ne mala eorum propinqua poſſent ad eccleſiam ſuam peruenire. De cetero abſentiam ab eccleſia ſua diligenter vitauit. ne ipſæ quidem de iuriſdictione eccleſiaſtica controuerſiæ, potuerunt eum a grege ſuo paulum auellere. Quando autem, vel creandi Pontificis cauſſa; vel ad Apoſtolica limina viſenda, Romam proficiſcebatur; quam citiſſime poſſet, redire maturabat: niſi, quòd ſemel, atque iterum euenit, iuſſu Pontificis menſes aliquot moraretur; ad aliquid inſtituendum, quod toti prodeſſet Eccleſiæ. Quòd niſi ita ſenſiſſet, feciſſetque; tanto profecto, neque in publicis eccleſiæ gubernandæ rationibus, neque in priuata ſanctitatis diſciplina, conſequi potuiſſet. dicebat enim ad vtramque rem valde ſe incitari; cum eo ſe loco eſſe vnum ſentiebat, quò ſpectarent reliqui omnes; & vnde virtutis exemplum ſibi quiſque petere deberet. commouerique vehementer, quòd ſuis quotidie oculis aſpiceret filiorum neceſſitates; tum vero animum eorum, ac voluntatem tantum in via ſalutari progredi paratam;

Pia, eaque mirabilis ſententia.

Abſentiam ab eccleſia ſua vitabat.

paratam;quantum patris amore,ſtudioque iuuaretur. Animarum charitate ſic flagrabat, vt dignitatis ſuæ quodammodo oblitus,eorum presbyterorum conditionem quandoq; toto corde videretur expetere;qui agreſtibus, aſperiſque locis parochias habentes; inopem, laborioſamque vitam in curatione animarum agebant.ibi demum charitatem oſtendi poſſe,cui nihil humani deſiderij, commodiue eſſet admiſtum. Hanc ſuorum oblatorũ præcipuam eſſe virtutem cupiens, docebat eos frequenter;quàm vehementer eam quæri,colique ab iis conueniret,qui ſe Dei miniſtros profiterentur. memoria teneo, cum in ædibus eſſet,quæ Canonicæ nomine appellantur; quotidie certa hora multos eius collegij clericos,qui nomen in Oblatorum ſocietatem dederant, aduocaſſe; ſententias ex Euangelio ſelectas,quæ ad eam rem maxime valerent, tradidiſſe, ac diligenter explicaſſe:de quibus altero die, cum interim eas meditati eſſent, ſingillatim interrogabat, quid ſenſiſſent. quam quidem exercitationem miro ſtudio,ac etiam abiectione obiuit complures dies.quod cum aliquando faceret, præcipuo quodam affectus ardore,ad nos conuerſus, Quàm libenter, inquit, niſi hoc eſſem loco,eam amplecterer conditionem; vt bono Epiſcopo deditus,nulloque ſtipendio, certoue hoſpitio nixus, huc illuc animarum cauſſa mitterer,nulla cuiuſuis incommodi, vel laboris habita ratione.Eorum ille quidem res minime cognoſcere ſtudebat,qui ſuæ curæ non eſſent:neque operæ aliquid ſuis ſubtrahendum putabat,vt aliis tribueret: cumq; aliquando quiſpiam ſuaderet, vt pro Cardinalatus officio, eam perſonam ſuſcipere vellet,quæ ad vniuerſam ſpectaret Eccleſiam;vt quid vbique opus eſſet ad pietatem recte colendam,& noſſet, & prouideri curaret:ei rei ſe aſſentire non poſſe dicebat; propterea quòd ante omnia ſibi eccleſiam ſuam curandam ex ſacris legibus agnoſceret;cui ne totis quidem viribus ſuis,totoque vitæ curriculo poſſet ſatisfacere. Sed quia tamen multa nunciabantur, multi ad eum confugiebant; & omnino de rebus externis multa cognoſcere neceſſe erat;officiis,admonitione, conſilio,etiam longinquis ſæpe ſubuenit. De eccleſiis, prouinciiſque ſubleuandis,aut com-

Pro animarum ſalute qua flagraret charitate.

Quæ ſuæ curæ non eſſent res minime cognoſcere ſtudebat, charitatis tamen officio egentibus opem ferebat.

componendis; de legatis mittendis, visitationeque mandanda, ad Pontificem sæpe retulit. maxime vero frequenti supplicationum publicarum exercitatione, res Ecclesiæ totius Deo curabat commendari. De regularium quoque disciplina monebat quos oporteret. omni officio, studioque regulares ordines, iuuabat. Sed ita tamen, vt in ecclesia sua administranda interim desudare non desisteret.

Regulares ordines iuuabat.

In concionibus habendis studium.
CAP. XXIV.

CONCIONANDI munus, quod præcipuum Episcopi esse Tridentinam synodum iudicasse viderat, studiose in primis suscepit. ac primò Romæ, vt est demonstratum, remotioribus locis sese in eo exercuit. Mediolani deinde sedens ad altare, neque admodum frequenter, verba fecit. donec calamitosissimo pestis tempore in suggestum ascendere; frequentiusque ad populum necessitate pene coactus, cœpit concionari. Institutum semper deinceps tenuit: & quod initio difficillimum experiebatur, vsu paulatim facile admodum sibi reddidit. Cum in priuatis sermonibus ex præcipiti quadam pronunciatione, verba frequenter minus expressa proferret: mirum in modum id vitij publice dicens temperauit. at aliud item erat impedimentum quodammodo contrarium; quòd ægre verba inueniebat, quibus animi sui conceptiones explicaret: idque ea fere de caussa, quia verborum momenta singulari quodam iudicio ponderabat; non solum, vt quod volebat proprie significarent; quod quidem magis commune est; sed etiam vt decorum quoddam haberent homine sacro, & Antistite dignum; de quo non in locutione solum, sed in aliis omnibus limatius ipse, quam alij plerique, solebat iudicare. exiguitas quoque temporis ad legendũ, meditandumque dati, erat impedimento. neque enim poterat ab occupationibus tot, tantisque districtus, maius, quàm antecedentis fere noctis spatium ad id sibi sumere. In hisce difficultatibus & naturæ, & muneris, sibi tamen committendum minime existimauit, vt tam graues partes suas relinqueret: quod sacri nonnulli homines interdum suaserunt. At vero cum ad se concionem tantum pertinere iudicaret, quantum & Tridentina

Pronunciationem in concionibus vt temperauerit.

Diligentiam in concionibus adhibebat, licet multis non careret impedimentis.

constitutio,& ratio,diuinaque confirmaret auctoritas:habilitas etiam tanta erat; tantum personæ grauitas; & in vultu, motuque omni sanctitas, paternusque animus elucens, efficiebat; tantum res ab eo sanctissime ac prudentissime dictæ valebant; vt ad eum licet crebro concionantem magna concurreret multitudo, quæ dicentem attentissime audiret. non multi quidem nobiles;sed ij, quorum debebat salus esse charissima. In eo genere, sicuti alias semper, facultati suæ minus etiam tribuens, quàm ipsa res pateretur; eam sibi in dicendo tenuitatem vsui esse contra elationem animi, nimiumque erga se ipsum amorem; & propterea gratam dicebat: quoniamque fructum eorum, quantuluscumque esset,nolebat deperdi; qui curioso doctrinæ, ornatæue orationis studio,conciones cura & vigiliis elaboratas quærunt:concionatores eorum item caussa curabat in eo genere excellentes haberi. Ipse aliis contentus, satis interim suo muneri,pioque plurimorum desiderio faciebat; tum salutari piæ multitudinis fructu potiebatur. At enim diuino quodam spiritu,præter morem, interdum etiam præter meditata, sic ferebatur;vt omnes commoueret vehementer. Ad ecclesiasticos autem homines verba faciens; cum ipse cœlesti quodam ardore inflammaretur, diuinas etiam quasdas dicendi faces animis auditorum videbatur admouere:dum grauissima presbyterorum, altissimaque munera commemorans; ex altera parte, quàm lente, quàm oscitanter, quam fœde nnnnumquam, ab iis administrarentur;diuinitus ostendebat.de me ipso affirmo: cum ad eum audiendum,vt aliàs sæpius,in synodo esse pro modestia sua iussisset; si quid in rebus, voce, gestu obseruarem, de quo moneri illum oporteret: occulta quadam verborum illius vi, mentem meam subitò ab ea obseruandi attentione abductam; ad diuinas sententias,quæ loquebatur, ita conuersam, atque adeo raptam fuisse; vt quam ob caussam eò vocatus essem, oblitus,toto animo in eius oratione defixus tenerer: tum, quasi aliquid rebus humanis maius viderer aspicere, atque audire; mecum, quotquot vbique sacri diuinarum rerum administri essent, ibi adesse optarem: demumque ad satis prolixæ concionis

Qui nam libenter Carolū concionantem audirent.

Quo ardore ad ecclesiasticos verba faceret, quidue efficeret.

exitum

exitum nimis celeriter me adductum, cum dolore sentirem. Commemoratus antea in toto clero synodi tempore animorum motus, satis idem confirmat. Porro res ipsæ, materiesque concionis, iudicij semper, & ingenij; in primis vero pietatis cuiusdam exquisitæ lumen præseferebant. eadem materies plerumque diuinarum litterarum locis nitebatur: iis enim libris perlegendis, & meditandis fere consumebat, quidquid ad eam rem dabatur otij. Prophetis maxime studebat: qui loci aptissimi essent ad huius temporis vsum, eos habebat in promptu, tractabatque accurate. ad eam rem, tum ad vniuersa, quæ inciderent concionando, Ludouici Granatensis scriptis vtebatur plurimum: cuius hominis alioqui penitus ignoti, religionem, iudicium, doctrinamque multis libris declaratam, adeo amauit, & obseruauit; vt familiariter, amicissimeque per litteras salutaret. neque ipse solum, quàm eius labores sibi grati essent, sæpius significauit; sed vt Pontifex Gregorius litteris suis idem publice testaretur, effecit. immo curasse scimus, vt in Cardinalium collegium ille cooptaretur. optimus vero senex eum contra ob singularem virtutem, religionemque colebat obseruantia singulari, mirumque in modum eius eximiis virtutibus, rebusque gestis lætabatur: de quibus vt scriberemus, sæpius vrgendo nos appellauit; & ad rem perficiendam suis precibus, viuens, & vt spero post mortem, amanter iuuit. Postremo vero Carolus amplam sibi ipse locorum, sententiarumque siluam comparabat, ex diuinis scriptis in primis; sed ex aliis quoque sacris libris: tum ex probatis etiam sanctorum virorum historiis, salutarium copiam exemplorũ: quibus omnibus distincte, ordineque sepositis, ad diuersas conciones vti posset, quotiescumque vsu veniret; cum præsertim propter occupationes, spatium minime daretur singillatim cõquirendi. Varia genera mente comprehendebat, de quibus sibi essent verba ad populum facienda. tum diuinos libros attente legens; quod in quoq; genus conueniebat, illud notabat diligenter; ac distincte describi iubebat. ad varios vsus siluam cõformabat suam: sed elaborauerat in primis in iis colligendis, quæ ad sa-

Materies de qua in concionibus, quibus scripturarum locis niteretur.

Ludouicum Granatensem plurimum amauit, & obseruauit.

Vnde sibi locorum sententiarumue siluam comparauerit.

crisque libris aliis, ac rhetoricis quoque, multa colligi iussit, libellumque edi; quo ad sacræ prædicationis munus rite, decore, fructuoseque obeundum, vitiaq; multa fugienda, concionator monetur. ob eandem caussam Valerij, Granatensisque de arte rhetorica libros ad ecclesiasticam rationem formatos, a suis adhiberi iussit: & eiusdem Granatensis conciones Mediolanensibus typis imprimi; vt eas vnusquisque parochus in primis, tum alij quoque facilius sibi compararent. nam in eis auctor, ad omnia concionum genera studiose locos suppeditauit. Episcopos etiam, quotiescumque se occasio offerret, hortari non desistebat: & cum ad eum Mediolanum venirent, contendebat maxime; vt sanctis cohortationibus de suggestu populum ad studia pietatis excitarent. ac rarò quidem, nisi manifesta essent naturæ, doctrinæue impedimenta; quamuis sæpe resisterent, & pene moleste ferrent; dabatur facultas elabendi. quod quidem minime consequi potuisset, si, vt quidam suadebant, desiisset ipse; ne si quidem minus ipse fuisset in eo genere frequens. Itaq; festis diebus semper concionabatur; interdum non mane solum, sed etiã vesperi. in Quadragesima vero, partitis æqualiter cum alio concionatore diebus; nisi, quod infrequentiores fere sibi ipse reseruabat. In omni quoque Pontificio munere obeundo: nam siue homines initiandi essent, siue dedicanda ecclesia, vel altare; siue ænea vasa ad populum conuocandum consecranda; velanda virgo, eiusue sacra professio recipienda; sacramentum aliquod administrandum; publicæ supplicationes habendæ; ecclesia recognoscenda: concionem addebat semper; idq; ad mysteria, quæ tractaret declarãda; ad populum pro eo quod in præsentia opus erat, commouendum; omnino ad fructum astantium salutarẽ. Cum ad concionandi munus duo sibi necessaria iudicaret preces, & lectionem; si forte; quod sæpius euenit, angustia temporis; & ad precandum, & ad libros euoluendos spatium non daretur; precationem præferebat lectioni. meminique, cum ad collegium virginum verba faceret, cum opportune narrasse; sibi eo die valde occupato in dubium venisse; vtra re paululum quod erat temporis, consumeret, legendo, an orando; & eam volun-

Libellum de modo in concionibus obseruãdo edidit.

Episcopos vt cõcionarentur hortabatur.

Quam esset in concionibus frequens.

Duo sibi ad cõcionandi munus necessaria indicabat.

tatem, vt dæmonis dolum repudiasse, quæ ad libros potius incitabat. Quoniam vero Pastoris vox ad omnia loca peruenire non potest; vt eius tamen monita quamplurimi non solum in vrbe, sed etiam in agro facilius acciperent; litteris vsus est, quas pastorales appellant: quæ quidem, exemplis typorum arte multiplicatis, per ecclesias promulgarentur, & per loca omnia disseminarentur. his vtebatur cum grauis inciderat causa, quamobrem populi monendi, docendiue essent, quod ad communem salutem pertineret.

Pastorales litteras ad populos scribebat.

In catholica fide tuenda, & Apostolica Sede colenda.
CAP. XXV.

QVÆ ad catholicam fidem tuendam pertinerent, summo studio curauit semper. decreta ipsa in hoc genere sancita per se loquuntur; gestaque per eum, in Rhætis, Heluetiisque, tum alibi quoque, sicuti narrauimus, demonstrant. sed caussarum, quæ ad fidem pertinentes, vel Mediolani agerentur, vel Romana auctoritate illi mandarentur, accuratissima tractatio itidem declarauit. libris importandis, edendisue, ne quid periculi fidei, vel moribus afferretur; religiosi, doctique hominis assidua cura prouidebat. Consultationibus earundem caussarum ipse intererat: diligenter Romam, quæcumq; in eo genere opus essent, sua plerumque manu perscribebat. Præterea in vrbe Mediolano, tamquam in sublimi quadam specula collocatus, totam hāc Italiæ regionem alpibus viciniorem singulari vigilantia custodiebat. locus vero est ob proxima pluribus ex partibus pericula, satis opportunus: nam & Romani Imperatores hanc vrbem, quasi Italiæ propugnaculum, contra nationes transalpinas quādoque habuerunt. Ad Subalpinæ regionis custodiam, quantum eius consilia, atque actiones valuerint, huius loci, vel temporis non est explicare. Si quid vbique toto hoc tractu oriretur huius generis incommodi; prouidebat; Romam nunciabat. nam pij, & religiosi viri ex omni parte ad eum potissimum, quæcumque acciderent, tamquam ad rerum diuinarum, salutariumque vigilantissimum custodem, procuratoremq; diligentissimū omnia deferebant. Cum militum Germanorum cohortes nonnullæ, donec alio vocarentur, essent in diœcesi collocatæ: multorum

Mediolanum loco oportuno est constitutum.

Ad Subalpinæ regionis custodiam, quātum eius et consilia & actiones valuerint.

Quid cum militum Germanorum cohortibus effecerit.

torum impietatem ex publicis factis quibusdam odoratus, eò venit ipse; licentiam repressit; Gubernatorem monuit; litteras ad Philippum Regem dedit; malum auersum est. Apostolicam Romanam Sedem summo semper honore veneratus; eius dignitatem, auctoritatemque religiosissime tueri studuit, & propagare. Apostolicis mandatis suscipiendis, promulgandis, exequendis; nihil apud se vnquam ad honorem, atq; reuerentiam summæ sedis debitam deesse voluit. neque si opus fuit, fortitudinem suam passus est in hoc genere desiderari. ac litteras quidem Apostolicas cum acciperet, aperto prius capite, venerans osculabatur. Quidquid in priuatis, publicisque rebus non satis certum incidebat, considerandum, iudicandumque Romam deferebat semper. Quæ illi, vt tali ecclesiæ Antistiti veniebant in mentem, quæ ad meliorem rerum statum Romæ fieri oportere putaret; ea modestissime suppeditabat. pij homines plurimi, si quid rectius publice faciendum existimarent; ad eum referebant: quorum si quis immoderato feruore commotus, paulum modestiæ fines transiret, grauiter reprehendebat: neque enim æquum iudicabat; vt vel ipso nimio pietatis ardore debita Principibus Ecclesiæ reuerentia pelleretur.

Apostolicam Romanam Sedem qua veneratione sit prosecutus.

RITVS, & cœremonias ecclesiasticas exquisite cognoscere, seruareq; studuit: quo de genere certum sacerdotum numerum delegit, qui consultarent, cum dubitationis aliquid afferretur. nec vero grauabatur consultationi præesse, diligenterque de iis quoque diu disquirere, quæ leuia sæpe vulgo putantur. nihil enim ad diuinum cultum pertinens, non dignum arbitrabatur, in quo curam, diligentiamque collocaret suam. Cœremoniarum magistrum, honestis tributis stipendiis in ecclesia maiore constituit. Romæ, quod antea tetigimus, idem studium iuuit, consultationemque Cardinalium ad id constitui curauit: quos ipse in primis consulere solebat frequentissime. Huiusmodi cognitione curabat clericos omnes, eos præsertim, qui in seminario alebantur diligenter institui. ac ea quidem peritia solebat in ecclesiis Mediolanensibus, præsertim in ecclesiæ maioris

In ritibus, & cœremoniis obseruandis. CAP. XXVI.

Quid pro ritibus ecclesiasticis tum Romæ tum Mediolani curauerit.

sacris

ſacris officiis, magno fructu pietatis, elucere. In ipſis laicis non vulgaris ſæpe cognoſcebatur huius generis obſeruatio. Cum Epiſcopus aduena poſt Caroli mortem, Miſſæ ſolemnia celebriter agens, mitram ab altari ad thronum rediens depoſuiſſet, Gubernatoris ſalutandi gratia, qui erat extra cancellos; mulier erratum notans; ne vultus quidem ſignificatione, mitratum Carolum dixit, quemquam extra cancellos ſalutaſſe. Quoties minus vſitatum aliquid agendum eſſet in eccleſia; tunc in primis conſulebat, quæ ipſi in eo genere agenda, vel cauenda eſſent; ad ea libris allatis, ritu omni conſiderato, experientia adhibita, ſeſe diligenter parabat. Ita plene, perfecteque curabat inſtituta ſacra omnia exequi; vt eo ipſo die, quo ex hac vita abiit, tantulo allato cibo, preces ad eam rem clericis præſcriptas, ante, & poſt integras obiret: quibus pſalmum quinquageſimũ ex Ambroſiano ritu inſerere ſemper ſolebat. cum iuſſiſſet ob magnam in eo genere plurimorum ignorationem, omnes ante ſacram confeſſionem ſymbolum Apoſtolorum, Decalogumque cum Dominica oratione, ſalutationeque Angelica recitare; ipſe, quò ceteri facilius facerent, eadem prius quotidianæ ſuæ cœpit præponere confeſſioni.

In epiſcopo quodam quid fuerit obſeruatum.

Inſtituta omnia & plene obſeruauerit.

Ambroſiani ritus, & reliquiarum conſeruatio. CAP. XXVII.

ECCLESIÆ ſuæ proprios, quos habet ritus, ſtudioſe conſeruauit; ea præcipua, vt dicebat, ratione; quòd non Mediolanẽſes ſolum; ſed auctoritate, atq; approbatione Romani eſſent, & Apoſtolici. Cum ad corrigenda librorum eccleſiaſticorum menda, quæ ſuperiorum temporum vitio irrepſerant, aggrederetur; quæ quidem fuit eius non poſtrema cura; fuère qui ſuaderent, vt eo labore omiſſo, Romanos potius eligeret, & in eccleſiam ſuam induceret. quod ille ſibi in tantæ antiquitatis, auctoritatiſque inſtitutis, neque ex toto, neque ex parte faciendum; neque aptam eiuſmodi Eccleſiæ varietatem, quam ſancti Patres probaſſent, ſibi tollendam conſtituit. nam propoſuerunt etiam quidam, vt quia primam Quadrageſimæ Dominicam reſtitueret, quatuor quoque alios dies ex communi conſuetudine curaret addi; ille vero ritus eccleſiæ ſuæ reſtituendos, non autẽ mutandos

tandos affirmabat. Quidam prouinciæ Gubernator a Pontifice summo postulauerat; vt ei liceret, vbicumque Missæ interesse vellet, Romani ritus sacrum adhibere: quod Carolus cum audiisset, Pontifici persuasit, vt negaret. Ita sentiebat; quoniam ritus ecclesiæ Mediolanensis iam inde ab antiquis temporibus consensu Apostolico probarentur; expedire quoque, eos quantum fieri posset, integre seruari; neque diuersa ratione confundi. quotiescumque autem sibi aliquid in hoc genere defendendum esset; accurate admodum, litterisque sua manu scriptis, id faciebat. Breuiarium emendatum edidit. Missale cum esset in manibus, mors intercessit. sed tamen omnem ante rationem libello ediderat, qua clericus inseruiret Missæ. Sacramentale, sic enim appellant, descriptum quidem, sed nondum a se plene recognitum cum reliquisset, nuper editum est. in quo præter ritus ecclesiæ Ambrosianæ proprios, quamplurima ex decretis conciliorum, & ex diuturno vsu, describi iussit, ad sacramenta pie, decenterque quocumque ritu administranda. In Rogationibus triduanis, quas sancte admodum inter alias ecclesias, Mediolanensis retinuit; cum nonnulla corrupte introducta correxisset; librum quoque diuinarum precationum, quæ per varias ecclesias, certo ordine diebus iis habentur, instaurauit. Præter festum Protasij, Geruasiique sanctissimorum martyrum, patronorumque diem, vt tetigimus, restitutum; vt tota quoque prouincia S. Ambrosij dies, qui est VII. id. Dec. festus ageretur; immo eiusdem memoria, quotidiana commemoratione, statis horis publice coleretur, prouinciali decreto curauit. quod idem diei sancti Barnabæ Apostoli tribuit, vt ecclesiæ Mediolanensis fundatoris. Quemadmodum sanctorum reliquias religiosissime coluit: ita quas habet ecclesia Mediolanensis plurimas, tum coli sanctius, tum conseruari, ac augeri diligentius curauit: id quod ab eo celebratæ translationes; & quam in iis recondendis adhibuit, adhiberique decretis prouincialibus constituit, exquisita diligentia, satis demonstrat. harum cognitioni, curationique certum sacerdotem præesse iussit. At illud etiam decreto ea de re sancito curauit; vt nemo priuatim eas haberet; sed in sacris lo-

Ne Pontifex quidquam contra ritus Ambrosianos Gubernatori Prouincia concederet, curauit.

Breuiarium emendatum edidit, Missalis morte præuentus emendationem perficere non potuit.

Sacramentale descriptum reliquit.

In Rogationibus corruptelas sustulit, librum diuinarum precationum edidit.

Quorundam sanctorum dies festos obseruari curauit.

Sanctorum reliquias vt coli, augeri, & conseruari studuerit.

cis omnes relinquerentur. Cum autem prouidere vellet, ne illæ ab ecclesia sua vmquam auferrentur; neque prouincia Mediolanensis, quantum fieri posset, tali vmquam præsidio spoliaretur; præter id quod in concilio decreuit ipse; Pontificias etiam litteras obtinuit; quibus anathematis adiecta pœna, prohibetur; ne quis reliquias extra prouinciam ferat; neue quæ in ecclesia quauis locatæ sunt, ab ea possint auferri.

De rerum sacrarum cultu, sacrisque nonnullis institutis.
CAP. XXIIX.

DE S.mis Sacramentis, rebusque sacris omnibus, quæ constituerit, effeceritque; huius loci non est explicate narrare: alioqui decreta, præscripta, monita, quæ multis eo de genere conscriptis libris continentur, oporteret huc transferre. Verùm sacramentorum administrationem ad animarum fructum, decētiamque sacram sanctè conformauit. canonicarum precum ritum, ac dignitatem restituit. diuina munera, officiaque omnia rectius ordinauit. Pontificias celebritates, & munera imitatione veterum instaurauit. sacri chori disciplinam, silentium, reuerentiam, ordinem, apta indumenta; censuram item erratorum, constituit. non risus eo loco, non collocutio, non somnus. intra cancellos laicus nullus, quacumque is esset dignitate. cumque rumoris nonnihil esset Philippum Regē Mediolanum venturum; percunctanti, quid tandem putaret, si Rex venisset; num & ipsum recusasset in eum locum recipere: pro suo eximio disciplinæ ecclesiasticæ studio Carolus respondit; sperare se, ne ipsum quidem Regem, vt eius erat egregia pietas, eò peruenturū; maxime cum argumenta sua cognouisset. Qui musice canerent in ecclesiis, eos clericos, si fieri posset; alioqui tunica clericorum simili, & linea veste saltem indutos, & certo loco separatos, constituit: qua consuetudine etiam ipsius Gubernatoris cantores, si ad ecclesias adducerentur, contineri volebat. Regulares viros non ita libenter in eorum numerum admittebat; præsertim si regulæ seueriori addicti essent: nam & omnino musicam ab eorum ecclesiis alienam putabat. Quæ canerentur, ea non solum sacra, sed ad præsens officium accommodata, esse iussit; cātumque ita temperari, vt verba intelligerentur. Altaria ex eius præscripto

Intra Cancellos, laicos non admittebat, & quid de Philippo Rege sentiret.

Quos musica cantores in ecclesiis admiserit.

ſcripto decore munita fuerunt, & inſtructa; ſepimẽtum ab omni parte; certi gradus; tegumen alte ſuperimpendens: ad inſtruendum, ornandumq; veſtis, & ſupellex varia, & decora clericus plerumque; cum ſuperpelliceo certe, quicumq; eſſet, ſacrificantis adminiſter. ſacraria ipſa nitida, & ab omni importuno hominum ingreſſu libera. ſupellex non integra ſolum, & munda; ſed apte, decoreq; collocata, & pro temporum, dierumq; varietate plene cõparata. Imagines, & inſcriptiones probari voluit prius ab eo quem ei rei præfecerat, quam in eccleſias admitterentur. Sedes in eccleſiis præcipua cautione præſcriptæ, quibus ad maiorem modeſtiam, interpoſita tabula presbyteri fœminarum confeſſiones ita audirent, vt impediretur aſpectus. Sellas altiores, ſummis quibuſdam viris exceptis, ob ſacrorum reuerẽtiam adhibere permiſit neminem. Magiſtratibus tamen ſedes a multitudine ſeparatas conſtituit. Miſſæ ſacro, vtroque poſito genu, ſemper, ſi tempus excipias euangelij recitandi, omnes intereſſe docuit: vt non minus rarum poſtea fuerit, ſtantem, nedum ſedentem videre, quam antea genibus nixum. in eccleſiis mares a fœminis, etiam tabulatis interpoſitis, vt iam cõmemorauimus, diſtingui iuſſit: fœminas autem ipſas caput velo contectum habere; quamquam difficilius ob ornamentorum corruptelam id videbatur. Quæ in eccleſiarum lateribus eſſent, ianuas clauſit; vbi commoditate inuitati homines, per eas indecore, quaſi per vias, neglecta ſacrorum reuerentia; tranſire poſſent. quæ res ad ſeparationem quoque fœminarum melius tenendam valebat. Cadauera in ſacris locis ſublimia: ſignaque militaria ſepulchris appoſita, in ſuis, alieniſque eccleſiis, quas viſitauit, ſuſtulit; licet clariſſimorũ Ducum ſuorum eiuſmodi monimenta ſtudioſe ciuitates retinere cuperẽt. Eccleſiæ omnes, quotquot in diœceſi tota numerantur, eius iuſſu, operaque reſtitutæ ſunt; atque ornatæ: multæ de integro, veteribus dirutis, ædificatæ. omnium formas in eccleſiæ tabularia iuſſit afferri: vt quid facto eſſet opus, cum vſu veniret, facile poſſet iudicari. nihil autem ædificari, dirui, mutari licuit, primariis eius adiutoribus inconſultis; quamquam pleraque cognoſcebat ipſe, & magna etiam

Altaria vt muniri carauerit.

Qualia ſacraria & ſupellex.

Imagines vt probari voluerit & ſedes in eccleſiis permiſerit.

Miſſæ ſacrificio vt omnes adeſſe docuerit, quaue ratione mares, & fœminas.

Cadauera in ſacris locis ſublimia ſuſtulit.

Eccleſiæ omnes iuſſu ſuo ornatæ, multæ conſtructæ.

Librum de fabricã & supellectile ecclesiastica Ludouici Monetæ opera vsus, edidit.

ex parte memoria tenebat vniuscuiusque ecclesiæ formam. Vt autem & ipsa ædificia sacra, & earum supellex decenter vbique haberetur, libellum de fabrica, & supellectili ecclesiastica edidit; in quo vniuscuiusque loci, instrumenti, indumentique ecclesiastici genus, formam, mensuram, numerum diligentissime præscripsit: quarum quidem præscriptionum, omnisque diligentię, quæ ad fabricam, supellectilemque sacram pertineret, Ludouicus Moneta præcipuus administer, consiliariusque fuit. Huiusmodi studium fecit, vt sacri homines, qui Archiepiscopali auctoritate non continentur, communi quadam incitatione ducti, suas item ecclesias, ecclesiasticasque res reficere, ac ornare; tum diuina etiam munera decentius obire curarent. Insignis ecclesia Raudensis Virgini dicata eius iussu confluentisque multitudinis liberalitate, cœpta est ædificari; cum anno M.D.XXCII. in remota vici ædicula, ad eius imaginem inuocata virgine, multa mirabiliter impetrata essent: quæ nos legitimis testimoniis confirmata, vera esse comperimus. Instauratio quoque basilicæ S. Laurentij; cuius amplissima testudo rotunda corruerat, eius iussu ita inchoata est; vt ab eo etiam de suggestu prædictum affirment eius parochiæ viri graues; magnum subsidium illud, quod eo mortuo, Virginis munere simili, a nobis itidem comprobato, concessum vidimus. His rebus omnibus etiam ipsa vrbis artificia incrementum accepere non mediocre: quæ in ecclesiis ædificandis, cædendis lapidibus, vasis fabricandis, vestibus sacerdotalibus efficiendis, opere vario, ac multiplici versantur. De septem ecclesiis, totiusque anni stationibus, supra diximus; ad Romanarum similitudinem in vrbe constitutis. Quotidianam precationem instituit, quam indulgentia proposita populus vniuersus haberet, certo sub noctem exaudito campanarum sono. Festis diebus in parochorũ ecclesiis certas supplicationes pro publicis rebus, temporumque difficultatibus pium populum habere curauit. In vnaquaque parochia sancti diem, cuius nomine ecclesia dedicata est, honore præcipuo colere vicinos iussit: tum ieiunium quoque pridie seruare cohortatus est. sacras exercitationes nullo tempore passus est deficere; ad augen-

Quotidianam precationem instituit.

Sancti diem, cui parochia esset dedicata in ea a vicinis coli iussit.

dam

dam ſemper populi pietatem, mane, ac veſperi frequentes conciones: crebræ variis de cauſſis ſacræ celebritates: magna ſemper in eccleſiis populi frequentia: ad officia pietatis alacritas: celebris vbique ſanctiſſimorum ſacramentorum adminiſtratio. feſti dies ab omni mercandi opere, præter neceſſarium; tum a profanis ſpectaculis, choreiſque fere ex toto vindicati. ieiunia reſtituta. ſed de his hactenus: ſalutaria enim inſtituta; corruptelaſque diuini honoris gratia ſublatas, infinitum prope eſſet enumerare. *Multa alia pie inſtituta.*

OMNIA Pontificalia munera magna voluntate obibat ipſe. excurrebat longius, cum opus erat ad eccleſiam, altare, campanam, & eiuſmodi alia conſecranda. huiuſmodi adminiſtrationis gratia; neque laboribus, neque incommodis parcebat vllis: neque tempeſtate, viiſue etiam deterrimis vmquam retardabatur. Ea vero tam ad ſe pertinere ſecum ſtatuerat; vt licet aliquando, de Vicario generali recipiendo. qui epiſcopalis ordinis erat, ageretur; denunciauerit tamen, nolle ſe in eum eiuſmodi munerum aliquid transferre. Ac his minime contentus, ad alia item veniebat, quibus ad conficiendum Pontificia dignitas neceſſaria non eſſet: veluti veſtitus eſt ſacrarum virginum, ac profeſſio. Sic officium ſuum Deo præſtabat, gregique ſibi commiſſo cumulatius; ſacris functionibus maiorem conciliabat auctoritatem: tum res ipſæ, ad actionis decus ſanctius, & ad euentum fructuoſius adminiſtrabantur. iis eò plus honoris tribuere hoc tempore conuenire iudicabat, quò magis hæretici detrahere conantur. Sacramenta, quorum eſt etiam presbyterorum adminiſtratio, ſæpius ipſe tamen obiuit: baptiſmum, ſtato tempore Paſchali, ad ſimilitudinem antiqui ritus; quo tempore ciuitatis infantes iubebat ad id reſeruari: præterea quotieſcumque rogatus, pietati viri principis alicuius ea in re ſatisfaciendum putabat. Euchariſtiæ præbendæ labores iam pluribus attigimus locis: erat enim in eo genere frequens. Pœnitentiam interdum miniſtrare, ab Epiſcopi officio alienum non putauit: & Epiſcopos commmendauit, Nicolaum Cremonenſem, Hieronymum Bergomenſem, Franciſcum Vercellenſem, cum id quandoque feciſſent.

Sacra munera quæ obibat. CAP. XXIX.

Sacramenta quorum adminiſtratio ad presbyteros etiam ſpectat, ſæpius obibat.

fecissent. seq; idem velle demonstrauit; licet, quod sciam numquam perfecerit, Vnctionem extremam tribuit pestilentię tempore, sicuti narratum est. matrimonium sæpius celebrauit. idq; libenter primariis viris concedebat: vt ea via sponsos ad matrimonium sancte contrahendum adduceret; immoderatasque cohiberet nuptiarum voluptates.

Clericalium munerum functiones. Cap. XXX.

Viros graues ad ordines promotos humilis clerici munera exequi volebat.

Eivs erat non dissimile studium in munerum functionibus exquisite requirendis; quæ ad inferiores clericorum gradus attinent: quibus singulis quid assignaretur officij distincte declarauit; & vnumquemq; iussit singillatim obire, dum per eos gradus proueheretur. viri graues, etiam dignitate, genereue præstantes; quique confirmata, interdum etiam prouecta ætate, ad ecclesiasticum ordinem transibant, humilis tamen clerici munia exequebantur; nunc custodienda, mundandaue ecclesia; nunc ære conuocationis gratia pulsando; alias vasculum thuris ministrando; aliàs presbyteris sacrum facientibus, vel Eucharistiam distribuentibus inseruiendo: quæ quidem ad populi documentum, ad sacrorum dignitatem, ad fructum eorum qui faciebant, mirum quiddam valebant. neque vero quemquam ad superiorem ordinis gradum admittebat; cuius de inferioris functione adhibita testimonium non videret: id quod etiam prouinciali decreto sanciuerat.

Disquisitio de initiandis, & cipiendis ad munera ecclesiastica. Cap. XXXI.

Cvm permagni referat in Ecclesia; quæ de hominibus in sacrum ordinem recipiendis, vel ad sacra munera admittēdis disquisitio habeatur; de qua grauiter veteribus Ecclesiæ decretis, recentibusq; præceptum est: tum de moribus, tum de litteris periculū fieri diligenter iubebat: siue quis ordinandus; siue ecclesiastico muneri perpetuò deligendus; siue ad confessiones audiendas, concionesue habendas admittēdus esset. qua in re nimis exquisitam interdū interrogandi diligentiam questos esse nonnullos audiuimus. Carolo quidem ea res cordi vehemēter erat, vnde populorum salus magna ex parte pendere videtur. satis erat illi tamen, quantum rei grauitas posceret, tantum in ea poni sedulitatis. At erat ab eo quoque alienus, vt cuiquam in eo genere

nere parceret: licet ob doctrinam, auctoritatemue quibusdam paulò durius videretur, communem experimenti conditionem subire. his vero de caussis Carolus faciebat; quòd opinioni, ac famæ sæpe veritas non respondet; quòd alioqui doctissimus, ea quandoque negligit, de quibus agitur: omnino, quòd, si est idoneus, summissionis christianæ gratia, homo Christo consecrandus, vel iam sacer, illud fructuose pati potest: si vero minus idoneus; merito probādus offertur, vt possit repelli. præterea, vero, quia sacrorum canonum accurata custodia, quæ illi summopere proposita erat, ita videretur postulare: ne qua parte disciplinæ sacræ, quasi rimas negligent, forte ruinę periculum adiret. Interrogandi rationem vnicuiq; ordini conuenientem decretis prouincialibus expressit. Subdiaconos creandos præcipua statuerat esse probandos diligentia; quòd eo gradu diuinis sese perpetuo manciparent officiis; perpetuaq; castitatis lege deuincirent. Ab iis qui essent initiandi, certo die coram se vocatis, testimonia multa exigebat, de natalibus, de vitæ ratione, de sacramētorum vsu, de diuinis officiis, de promulgatione nominis, de patrimonio si de subdiaconatu ageretur, de approbatione doctrinæ; aliisque, de quibus hoc loco mihi explicandum non arbitror; cū ea decretis ad concilij Trid. normam descriptis contineantur, quæ sunt in promptu. Ibi vero ipse cuiusq; vultū, compositionē, vestitū diligenter considerabat, si ordini ecclesiastico essent accōmodata. Subdiaconos, presbyterosq; designatos, certis ante ordinationem diebus in remotū locum venire; ibique relictis omnibus, apto aliquo sacerdote duce, salutari contemplatione sese exercere iubebat; cuius adiumento ad meliorē, sanctioremq; vitam, suscipiendiq; muneris plenam cognitionē, adducerentur. ad eam rationē tradendam a societate IESV primò ductam, multos demum presbyteros plane aptos ipse habuit. locū ad eam exercitationem accommodatum, multis cubiculis distinctū, ædificauit, in hortis ecclesiæ, quæ Canonicæ nomine appellatur; & Asceteriū congruenter nominauit. Ad alios Episcopos, huiusmodi sacramenti suscipiendi gratia, fere suos non dimisit. ne vel ex eo se labore eximeret; vel aliqua consuetæ diligentiæ pars in eis approbandis omitteretur. ADHI-

Interrogandi rationem vnicuique ordini expressit.

Quæ testimonia ab iis qui initiandi essent exigeret.

Subdiaconos, presbyterosque designatos contemplatione prius sese exercere volebat.

Cleri disciplina.
CAP. XXXII.

ADHIBITA in iis diligentia, qui clericali se ordini darent, multum valuit ad cleri mores sanctitatis studio conformandos. Sed alia quoque cura, multiplicique disciplina Carolus eum in officio continere studuit. omnes alioqui non addictos, ecclesiæ certæ iussit assignari; vbi festis saltem diebus diuinorum officiorum sese præberent adiutores. Quàm frequenter peccata confiterentur, & Eucharistiam sanctissimam acciperent, obseruauit: certos ex religiosioribus, sed magno tamen numero, sacræ confessionis ministros assignauit. litteras discere, qui per ingenium, & ætatem possent, curauit. liberam consuetudinem, vagationemque per præfectos coërcuit: vt neq; cum laicis, nisi iusta de caussa essent; neque in ianuis, vel vicinorum tabernis sederent otiosi. vbi, & quibuscum habitarent, singillatim nouit; habitationisque locum inspici iussit interdum; si arma essent; si libri, imagines, aliaue ab ecclesiastico decoro aliena. nam arma ne in itinere quidem vlla concessit. Ex agro Mediolanũ venientes in certum diuersorium ad id institutũ omnes conuenire iussit; quò laici non reciperentur; clerici vero ipsi certis legibus ad ecclesiasticam disciplinam accõmodatis haberentur. Discessum ab ecclesiis, itinera, peregrinationes, nisi ex facultate præscripta, non permisit. Statum cuiusuis clerici, conditionemq; certo libro distincte, subtiliterq; notatã habuit; ordinis gradus, beneficia, studia, cognatos, habitationem, ministeriũ; & si quid aliud nosse interesset. eam notationem, quoniã mutari aliqua semper necesse erat, certo tempore, vocatis omnibus singillatim recognouit, & quibus rebus opus esset, renouauit. ex eo libro subito poterat de vnoquoque clerico suo plene omnia cognoscere. At alias etiam fuit magis reconditus libellus: in quo de vniuscuiusque moribus notatio breuis continebatur: vt cum de aliquo esset statuendum, quid ei committi posset, peruideret. Fœminas apud se habere vel nullas passus est; vel eas, si necessitas cogeret, quæ senectute, sanguinis coniunctione, moribus, ab omni suspicione essent alienæ. Canonicos, quantum potuit, in eorum ædes, plerisque locis cœnobij cuiusdam instar apud ecclesiam fabricatas, compulit. neque laicorum contubernia, nisi salua disciplina tolerauit.

Ne quid ab ecclesiastico decoro in clericis esset alienum, diligenter curabat.

Certum diuersorium clericos ex agro Mediolanum venientes ad id institutum conuenire iussit.

Cuiusuis clerici statum libello notatum habuit.

Fœminas quas vt apud se haberent clerici tantum concesserit.

lerauit. Parochis, & eorum muneri valde fauit: quippe ſuis in animarum curatione præcipuis adiutoribus. quibus etiam proprium tradidit magnæ grauitatis indumentum. eorum Miſſas, eccleſiaſque frequentari; auctoritatem, officiaque conſeruari; & ab omni aliorum impedimento defendi, ſtudioſe curauit. Veſtitum clericalem ſynodalibus decretis conſtituit, pro cuiuſque loco, ac dignitate diſtinctum; idque ad eam fere rationem, qua clerici veteres vtebantur; Monetaque vna cum ſociis S. ſepulchri cultoribus ſancte retinebat. Cum epiſcopum ad ſacra collegia viſenda Caroli iuſſu eſſemus comitati; faſſus eſt poſtremo, rectores, præfectos, adminiſtros clericos, quos ibi vidiſſet, ex modeſto, religioſoque habitu regulares putaſſe, donec ſecus admoneretur. Eundem vidimus admirantem; quòd in eccleſiis, aut in via, ne vnum quidem ex infimis clericis, male, ne dum ſordide veſtitum vidiſſet. ſi publicis in gymnaſiis canonicæ doctrinæ cauſſa clericos morari permitteret; frequens Epiſcopi, Vicariiue vrbis illius teſtimonium requirebat, de vita modeſte, religioſeque acta. In laicorum familia, quacumque dignitate illi eſſent, neminem, maxime presbyterum, ita eſſe permiſit; quod ſæpe antea non ſine magno ſacræ dignitatis contemptu fiebat; vt vllo modo in famulatu eſſe videretur. Hæc attigiſſe breuiter ſufficiat; vt huius generis ſpeciem ſaltem quandam exhiberemus. Quæ quidem diſciplina, litteris adiunctis, aliiſque nonnullis tuendæ dignitatis adiumentis, de quibus exponemus; ad exiſtimationem, grauitatemque cleri pene abiectam erigendam magnopere valuit; qui quidem non exiguus fuit inter alios Caroli laborum fructus; ex quo multa populis ſalutaria extiterunt. nam, vt in officio clericos continuit; iuſteque puniuit delinquẽtes; ita bonis benigniſſime fauit; & vniuerſi ordinis exiſtimationem ſtudioſe defendit. Honoris inſignia libenter tribuit. cappas, vt dicimus, rubeas canonicorum eccleſiæ maioris confirmari curauit: ceteris canonicis, quas appellant Almutias, Pręponſitiſque nigras cappas tribuit. Prothonotarios, quòd non ita paſſim creandos exiſtimauit, tum ad eandem pertinuit dignitatem; tum etiam ad mane ſtudium honoris in quibuſdam comprimendum.

Parochis vt fauerit.

Veſtitum clericalem pro cuiuſque loco & dignitate diſtinctum conſtituit.

Quod teſtimonium de clericis in publicis gymnaſiis commorantibus exigeret.

In laicorum familia clericos eſſe vt permiſerit.

Honoris inſignia clericis libenter tribuit.

mendum. Facultates etiam, vt ad vitæ clericalis decentiam cuique pro loci conditione essent, attente curauit.

Collegia Mediolani constituta.
CAP. XXXIII.

COLLEGIA constituit plura, quæ virtutum essent, & ecclesiæ; immo & reipublicæ ipsius seminaria: vbi vita more cœnobiorum ageretur. probe namq; nouerat, quid valeret educatio. diximus de collegio nationum finitimarum. de nobilium adolescentum alio tetigimus; quos litteris, christianisque moribus, accuratissime instituendos curabat; vt ex iis probos, litteratosque viros reipublicæ subministraret: quò quidem exteri multi, nobilissimique adolescentes cupide mittebantur. quos, quoniam fidei suæ Carolus commendatos sciebat; & spectatissimos sacerdotes eorum gubernationi præficiebat; & ciues optimos rerum familiarium curæ. tum ipse sæpius inuisens, accurate de rebus omnibus percunctabatur; omnia cognoscebat; Eucharistia, verbis diuinis pascebat. Sed de collegiis dicamus cleri sui.

Quot in seminarij collegio alerit clericos.

In ecclesiæ suæ seminario proprie appellato, quòd iam vsque ab initio per Ormanetum constituerat; clericos Mediolanenses ad centum quadraginta solebat alere: & ecclesiastica disciplina; tũ litteris, & humanioribus, & philosophicis, & diuinis, pro cuiusque captu instituere. ad tantum numerum sustentandum, paulatim idoneas facultates beneficiorum, quæ simplicia dicuntur, prout possessoribus vacarent, ex variis locis, vbi eæ minime essent necessariæ, variis temporibus attribuit: & alias Apostolica in primis auctoritate comparauit, ad aureorum nummum circiter sex millia annua. facilioribus litteris domi erudiri; grauiorum vero studiorum caussa Braidensis collegij magistros adire constituit: quorum scholas, vel ad hanc rem vnam fundauerat.

Mores, & disciplina.

Quæ ad conformandos mores; ad mentem religione, sanctitateque imbuendam; sacrorum disciplinam discendam; administrandæ ecclesiæ facultatẽ comparandam, valebant; iis exerceri iussit. clerici nihil facultate non impetrata facere; ne abire quidem e conspectu: binos exire domo: ordine, modesteque ire; tũ vestitu nulla parte sordido, vel indecoro. probati homines sacri, die, nocteque, suo quisq; numero, assidere: domo simul exeuntes

tes conmitari: Præfectus litterarum perpetuo doctrinæ studia, progressionesque vrgere; disputationibus, concertationibusq; litterariis occupatos habere: Rector loci, grauis presbyter omnia moderari; sacramentorum vsum, frequentiamq; curare; frequenti exercitatione, communicationeq; rerum spiritualium, diuinarumque, ad solidæ religionis præstantiã, sensusq; sanctissimos perducere. Carolus ipse sæpenumero adibat: audiebat pie declamantes: intererat disputationibus: aderat diuinas res inter se conferentibus: singillatim cognoscebat vniuscuiusque mores, litterarumque progressiones. statis præsertim temporibus erat præsens, cum de eruditione periculum fieri; & vniuscuiusque conditione, moribusque diligenter examinatis; qui ecclesiæ vsui esse possint, diiudicari solet. Huius disciplinæ instituta fuse descripta, nondum plene recognouerat, probaueratue, cum ex hac vita migrauit. Clericos indole atq; ingenio ad ecclesiastica munera, quantum fieri posset, aptissimos recipi curabat. ætate vero annorum circiter XVIII. ne vel propter maiorem ætatem, ad scientiarum integra studia minus apti; vel ob minorem, loco diutius oneri essent. facile quoque ex vicis, locisque, vbi litterarum magistri fere non haberentur. quæ ita tenebat, vt iusta de caussa tamen sententiam sæpe mutandam putaret. Vt quisque, eiusue parentes essent a facultatibus instructi; ita quod in annos singulos penderent sumptus caussa, constituebat. qui sumptum integrum non soluerent, eos adhibere sponsorem iubebat; qui quod ob inopiã remissum esset, soluere promitteret; si clericus ecclesiæ Mediolanensi postea noluisset inseruire. exteros fere non admisit; aut ita, si sumptui integre satisfacerent. Hæc primo collegia, clericorũ societatis IESV cura, operaq; instituit. postea cũ Mediolanenses clerici multi eis succreuissent, alij quoq; eadẽ disciplina instituti essẽt; eos adhibuit. Qui clerici vel ætate iã confirmata, vel hebeti ingenio ad statũ disciplinarũ cursum minime apti videbãtur; eos alio loco latinis litteris, doctrina sacramentorũ, & ea facultate, quæ in cognitione peccatorũ, castaq; tuenda conscientia versatur, instituit erudiri, numero fere sexaginta. Sed aliud collegiũ itidẽ quasi parochorũ seminarium

Præfectum litterarum, ac Rectorem clericis constituit.

Sæpius illos adibat.

Cuius ætatis clericos in seminarij collegium admitteret.

Quid cum minus aptis ad disciplinarum cursum ageret.

Parochorum quasi seminarium aliud instituit collegiũ.

rium habuit;in quo minori numero,homines ætate media,propiori ad parochias administrandas studio instituerentur.

De incrementis cleri, studiisque eiusdem litterariis. CAP. XXXIV.

HIS collegiis,adiuncta Oblatorum sodalitate, magnum sibi Carolus ecclesiæ administrandæ subsidium comparauit. Ex eiusmodi enim seminariis,quasi arbores pubescentes, alias aliò transferens, vt opus esse animaduerterat; agrum suum benè consitum, vberemque reddebat. extra collegia quoque, multi Braidēsis gymnasij bono vtentes, Theologi euasere. exteri prætereа eadem commoditate vsi;optimaque deinde Caroli administratione,tum auctoritate etiam inuitati,sese ecclesiæ Mediolanensi addixerunt. Ex omnibus item partibus ille studiose homines adducere solebat doctrina,moribusque probatis;quos in ecclesia sua varie, pro eo quod opus esse videretur,disponebat: cū in suis retinendis contra, vel tenacitatē quandam adhiberet. Ita fecerat,vt in præcipuis diœcesis locis,aut ecclesiis insignioribus, viros graues Theologos, vel iuris canonici peritos plurimos;& in canonicorum singulis collegiis,Tridentini præsertim canonis auctoritatem secutus, Theologos haberet. Regulares quoq; homines quamplurimos adiutores quærebat. Societatis IESV constituit cœnobia duo:primū ad ecclesiam S.Fidelis:alterum collegiū fuit Braidense; ea conditione in perpetuū firmata;vt in eo logicæ,philosophiæ,theologię,rhetoricę,grāmaticę, linguarū græcæ,& hebraicæ scholas apertas haberent, ad totius iuuentutis prouinciæ Mediolanensis, & clericorum in primis honestissimum fructū. ad eam rem;loco,vt superius tetigimus, Gregorio Pontifice demum impetrato; suam societati contulit Aronensem Abbatiam; vt nouitiorum domus Aronæ constitueretur; & Mediolani magistri, aliique magno numero,pro eo quod opus erat,facilius sustentarentur. Quæ quidē collegia docendo,concionando,sacris confessionibus audiendis virtutum christianarū exemplis,magnos ecclesiæ suæ videbat esse vsus ad salutem allatura.Clericos alios regulares a Paulo IV. institutos in vrbem deduxit. quorum vita religiosissima; tum assiduus in peccatis diiudicandis, viaque salutis tradenda labor, gregis fructum

Ex omnibus partibus viros doctrina, moribusque probatos adducebat.

Societatis Iesu Mediolani duo instituit cœnobia.

Clericos regulares a Paulo quarto institutos in vrbem deduxit.

ctum valde cumularet. Aliis ordinibus quærebat locum; si quid saluti suorum inde afferri posse videret adiumenti. In ea vero, quæ iam erant monasteria viros doctrina, religioneq; probatos mitti curabat; quibus vti posset. omnino mirum ministrorum, adiutorumque desiderium gregis charitas in eum immiserat; cuius salutari progressioni quamplurima videbat esse necessaria. ac reuera, etiam numero multo maiori, nullam reliquisset otij facultatem: tanta erat rerum multitudo, quas curari, effici, recognosci assidue oportebat; tamque in omnibus rebus religiose componendis progrediebatur in dies. Alias litterarias exercitationes ad cleri vsum induxerat; tum proprias quandoque alicuius vrbanæ regionis; tum communes omnium. nam in suis ædibus delegerat, qui certis diebus doctrinam de peccatis publice traderet: quo iubebat ecclesiasticos homines, etiam parochos ad audiendum conuenire. Vt autem quę semel didicissent, tenerent firmius; congregationes menstruas in vnaquaque vrbis, & agri regione instituerat; quò ex ea regione tota certis diebus illi conuenientes, variis propositis quæstionibus, de sacramentorum administratione, de animarum vinculis soluendis, disputationem haberent. piamque ei rei accessionem fieri iubebat, sacra pro mortuis communiter celebrata. cuius instituti rationem libello fusius comprehensam edidit. Sed propria etiam cura parochos vrbanos ad conciones iuuari curabat: quibus hebdomadis singulis quod proximo festo legendum ex Euangelio in ecclesia erat, prius exponi quandoque iussit; & quasi concionum materiam explicatam tradi. quos etiam interdum, vt quid possent, efficerentque, melius cognosceret; scriptas ad se mandabat conciones afferre. Præterea veteres canones a Gratiano collectos, vti diximus, interpretari iussit. quo in studio, quamuis summa fuerit Caroli voluntas, paucis tamen id persuasit: trahuntur enim facile omnes ceterorum exemplo; eaque libenter sequuntur, quæ plurimorum iudicio, & vsum afferunt, & nomen: qualis est vulgaris canonum peritia, scholasticique Theologiæ progressus. at veteris ecclesiæ ratio bene cognita, solidæ vtilitatis est; arma cōtra hæreticorum impugnationes suppeditat:

Ordinibus aliis locum quaratione quærebat.

Menstruas clericorum cōgregationes in vna quaque vrbis, & agri regione instituit.

Parochos vrbanos ad cōciones iuuari curabat.

Canones veteres a Gratiano collectos interpretari iussit.

peditat: & ad ecclesiam ordinandam, constituendamque magnum præbet adiumentum. His institutis, mutata prorsus ecclesiæ specie; vbi presbyteri indocti, sæpe etiam sordidi erant; doctos habuit, & religiosos: qui populos salutariter docere, regereque possent: & quæ Carolus in dies ad meliorem rerum omnium conditionem efficiendã præscriberet, diligenter exequerentur. ex quo etiam populi ad debitam sacerdotibus reuerentiam, obedientiamque salutariter excitati, magis in salutis via proficerent. Ac litteraria quidem cleri studia, vel ipsi maiores multò, quàm alioqui solerent esse, bibliopolarũ quæstus, ostendebant.

De beneficiorum distributione. Cap. XXXV.

Beneficia omnia sic mandauit, vt amicitiæ, gratiæ, propinquitatisue caussa nihil moueretur. Si quempiam alicuius cõmendatione, gratiaue vti, vel omnino ambitiose quærere animaduertisset; ea ipsa de caussa indignum iudicabat. ipse vero suos nouerat; omniumque actiones, vitam, studia, per se, ac per ministros obseruabat: & cum locus daretur; nullius officio interposito, vocabat ipse nec opinantes, sacerdotiaq; mandabat. vnum vero satis esse cuiq; beneficium; nisi aliter necessariò fieri deberet, omnium maxime volebat. ac illud in Carolo multis admirationi fuit; quòd etiam de facie suos fere omnes vel infimos clericos agnoscere videbatur. optima temporum conditio; ad honores, ceteraque virtutis præmia, gratiæ, audaciæ, ambitioni aditus esse interclusos; probitati vero, doctrinæq; sic apertos, vt vltro etiam inuitaretur. nobilitati fauebat libenter, modo cum virtute coniunctæ: sed humiles sæpe probos, doctosque cò vocabat, quò numquam ipsi, vel ambitionis fortasse stimulis incitati, ausi fuissent aspirare. quæ quidem ratio, tum ad virtutum, optimarumq; disciplinarumm studia; tum ad ecclesiæ dignitatem, populorumq; salutem vehementer valuit. ac licet ob humanæ mentis latebras, pro virtute aliquid sese interdum insinuaret hypocrisis; simulatio tamen non conniuentibus oculis, vel perlucidum est, vel certe minime diuturnũ malitiæ velum. omnino tolerabilius iudicabat, virtutis veste vitium aliquando latere, virtutique seruire; quàm apertum, cognitumque palam recipi.

Nobilitati fauebat si cum virtute esset coniuncta. humiles, probos, ac doctos ad se accersebat.

Quid tolerabilius in clericis iudicaret.

recipi. interim ſibi cauendum nouerat; ne cuiquam non plene probato per ſe aditus eſſet ad peccandum liber. Eundem ſenſum præſtabat, ſi de beneficio, honore, facultatibuſue eccleſiaſticis alicui impetrãdis rogaretur. cum eiuſmodi aliquid tentari poſſe perſpiceret; maxime ſi de epiſcopatu ageretur; hominem, ſi probaret, tantum proponebat; teſtimonium dabat, quod teſte conſcientia poterat: rogabat vero numquam, ne dum vrgeret; niſi id ſe officij Deo, & Eccleſiæ debere, manifeſte vidiſſet. rationem ſuam quibuſdam interdum ita probauit: ſi nemine vrgente quis dignitatem ſuſciperet; clarius eſſe diuinæ voluntatis indicium. Federico ſuo, neque puero ex eccleſiaſticis facultatibus, quidquam vel contulit, vel ad maiorem ætatem reſeruauit: neque poſtea tanta indole adoleſcenti quæſiuit vmquam. ipſam Aronenſem Abbatiam dudum in familia ſua retentam, non conquieuit, donec a ſe, atque a familia repelleret; ne quid forte oleret hæreditarium. Nobilis vir, oblata beneficij occaſione, in eccleſiaſticum ordinem, ſe dare nomen velle ſignificauit; Carolique auxilium implorauit. cui negauit ille; minimeque probare reſpondit, hominem vitæ clericalis alioqui non ſtudioſum, beneficij gratia clericum fieri velle. Si de augendis Præſulis alicuius inopis facultatibus rogaretur; ſuadebat, vt paucis contentus eſſet. at nihilo ſecius adiuuabat, vbi animum cognouerat neque auaritia; neque inani ſplendore captum; ſed ſacri muneris perfecte adminiſtrandi ſtudioſum. Epiſcopo conſulenti, vtrum ob tenues facultates, contraheret æs alienum; an dimiſſo epiſcopatu alio quodam loco viueret, vbi in ſumptum plura ſubminiſtrarentur: neutrum reſpondit ſibi placere. aſſiſtere gregi ſuo ſacerdotem debere; niſi aliter qui poteſt, iuberet. abdicare ſeſe epiſcopatu; ſi quid offerretur difficultatis; eius non eſſe, qui integre, caſteque vocatus iniiſſet. ſumptui pro facultate modum ponendum; veterum maxime Præſulum imitatione, qui & facultatum ſubſidio, cum ſuppeteret, ſancte vſi erant; & eo deſtituti, ſancte tamẽ epiſcopatum adminiſtrauerant. Annuam penſionem Carolo ſoluebat Epiſcopus. ei vehementer poſtulanti, vt illud ſibi iuris remitteret; & reficiendę eccleſiæ neceſſitatem, tenueſque

Pro alicui impetrandis beneficiis eccleſiaſticis rogatus quid ageret.

Federico ſuo ex beneficiis eccleſiaſticis nihil nec contulit, nec reſeruauit.

Vt cum Nobili Viro ſe geſſerit.

Quid Præſuli inopi ſuaderet, conſiliaue deret.

Quid epiſcopo annuam penſionem deprecanti reſponderit.

tenuesque fructus excusanti; libere respondit; nullo modo ei se velle condonare, qui episcopatum, etiam adiecta pensionis conditione, quæsierat. facturum tamen, vt ea pecunia quotannis in ecclesiam illam reficiendam, vel ornandam aliorum opera insumeretur. ita omnino concedendum quod petierat, si modo ecclesiæ caussa vere postulasset. Fructus suos vnicuique ecclesiæ, presbyterisque singulis, integros relinqui curauit vehementer, & effecit. eo namque primum ecclesiam capescente; vel magna ex parte, vel toti, alienis hominibus erant reseruati: ex quo fiebat, vt qui essent aliquo numero presbyteri, sacerdotia recusarent; quorum facultatibus, pro dignitate, vitæ cultum minime possent conseruare. qui vero accipiebant, parui pretij homines, neque doctrina, neque auctoritate satis muneri suo facere valebant: vt præter sacerdotis, vt tempora sunt, ex ea re contemptum; neque sacra supellex pro decoro parari; neque refici, vel ornari ecclesias; neque sarta tecta haberi possent. Igitur neque pensionis onus vel minimum cuiquam ecclesiæ imposuit vmquam; & si quis forte per auctoritatem superiorẽ obtinere vellet, contra totis viribus pugnauit. cum ex satis magnis Præpositaturæ facultatibus, ex suis quidam, quo plurimum vtebatur, annuam pensionem sibi fere impetrasset; ea Carolus vt auferretur, statim effecit. neque alius postea vmquam conari aliquid simile ausus est. Sacerdoti tantum pensionem concessam scio. is cum ecclesiæ diu vtilem sane operam pro doctrina, virtuteq; sua nauasset; demum multi laboris parochiam habens, infirmaque valetudinẽ confectus, cum eam relinquere cogeretur; neque aliunde haberet vitæ sumptum; moderatam pensionem ex ecclesia sua, quæ erat ex locupletioribus, a Carolo accepit. Quoniam vero ecclesiis, sacerdotiisque plerisque, licet integræ, tenues erant tamen facultates: quibus id opus fuit vel parochiæ administrandæ, vel Theologiæ docendæ, vel omnino necessaria de caussa; alias adiunxit, ex iis, quæ simplicia vocant beneficia, quibus nullum fere munus coniunctum est. quod genus alioqui nemini vmquam, vel ipse contulit; vel passus est conferri. ac ex iis beneficiis vnum, cum ex domesticis quidam, cuius opera

De presbyterorum beneficiis nihil detrahi est passus.

Sacerdotiis, quibus tenues essent facultates alias adiungebat.

Carolo

Carolo valde vtilis erat, sibi, Carolo ipso insciente, comparasset; hominem, vt aliis esset exemplo, missum fecit. tum suis omnibus conuocatis, denunciauit; qui ei, vel potius sacræ administrationi suæ inseruire vellet; suo cõtentus stipendio, nihil eiusmodi vmquam, neque omnino quidquam ex ecclesiarum suarum fructibus speraret; nisi quis a se idoneus iudicatus, vocatusque, cum adiuncto munere, atque opera beneficium accepisset.

Quid cum domestico sibi aliàs vtili egerit, qui portionem ex iis beneficiis impetrauit.

Eius Vicarij ac præfecti.
CAP. XXXVI.

CVM totius ipse gubernationis auctor, tanta per se obiret, efficeretque, quanta vnius, modo hominis, viribus tolerabilia non videbantur: multis tamen eguit Vicariis, & administris. Ac ea quidem quæ ad forum, iudiciaque pertinent, fere non attigit; nisi quatenus ad iudices cõstitutos in officio continendos, corrigendosue necesse esset; vt non tam iurisconsultorum libris ad iudicandum; quàm prudentia, pietate, animi lumine, sanctorũ patrum decretis, exemplisque opus esset. de cetero, spiritualia in primis sibi suscipienda statuerat: quibus administrandis, ob rerum agendarum multitudinem, plures sibi necesse fuit adiutores asciscere. Primò igitur iurisdictionem, gubernationemq; ecclesiæ suæ ita distribuit. Tres constituit præcipuos Vicarios: vnum, qui de rerum controuersiis, litibusque; alium qui de criminibus cognosceret. primarium vero, ac generalem, qui omnibus iudiciis, totique præesset gubernationi, ac disciplinæ. Auditoris nomine alium delegit: qui ditionis ecclesiæ res, tum alia quoque cognosceret; & Vicarios alioqui maxime occupatos subleuaret. quos omnes vna cum fisci procuratore, quantum fieri posset, fide, probitate, doctrina spectatos iurisconsultos elegit: Vicarium vero generalem in primis grauem, pietateque, & religione præstantem; tum præterea disciplinæ sacræ studio incensum sacerdotem. Hos adhibere exteros solebat; ne forte amicitia, propinquitate, gratia, aut vero metu adducti, ius aliquo modo quandoque violarent; minusue libere dicerent. eosdem certo constituto stipendio, domi suæ alebat. cumque honoraria omnia, in caussis quidem suæ diœcesis prohibuisset: in externis exigua constituisset: penitus etiam interdixit, ne vel

Quæ ad iudicia pertinerẽt vix vmquam attingebat.

Spiritualia administranda suscepit.

Vt iurisdictionem, gubernationemque ecclesiæ suæ distribuerit.

Quales Vicarios generales adhiberet.

Ne quidquam dono acciperent Officiales interdixit. minimam rem vllam a quoquam dono acciperent. nam vel de se ipso affirmabat; si munusculum a quoquam accepisset; aliquã in eum ea de caussa voluntatis inclinationem sentire sibi videri. *Qui pecunia seruiret Iudicem missum faciebat.* si forte gratiæ, pecuniæue iudex seruiret; quod attentissime iubebat obseruari; confestim missum faciebat. suis vero reliquis iusserat, ne caussam, hominemue quemquam iis vmquam commendarent. *Lites inter clericos eius tempore nulla erant.* De litibus est memorabile; notariis, scribisque fori, Caroli tempore accidisse; vt peritiam earum litium, quæ de beneficiis alibi tam frequentes inter clericos esse solent, pene dediscerent. nulla enim eo viuente lis erat eiusmodi. vocatus quisque nihil agitans, ne cogitans fere quidem, beneficium accipiebat; sine controuersia retinebat; sine auctoritate sui Antistitis non dimittebat, aut permutabat. *Crimina vt punierit, vel benigne pœnam illis debitam relaxarit.* De criminibus; iustam vnumquemq; subire delicti pœnam volebat, si res in iudicium deduceretur. si vero quis peccatum dolens, tempestiue, atq; ingenue fateretur; tantopere commoueri se dicebat, vt ipsius misericordiæ modum vix teneret. Aliquos etiam, si res ita ferret, prius semel, atque iterum monebat, antequam in iudicium vocarentur. Mitius egit postremo suæ administrationis tempore. *Cur initio seueritate vsus fuerit.* ac initio quidem, ob magnam, inueteratamq; licentiam, seueritate opus fuit. postea vel disciplina, vel metu facilius in officio clerus retinebatur. Clericorum mores corruptos, qui tamen ad crimina legum pœnis digna non peruenirent, ita quandoque puniebat; vt homines non vsitato carcere, sed suarum ædium cubiculo certis diebus contineret; quibus eorum petulantiam ieiunio, custodiaque castigaret; & piorum quoque virorum oratione reuocaret ad sanitatem. *Clerici cuiusdam delictum vt punierit.* Hominem ventri deditum, cum illud quoque nosset commitere; vt æstiuo tempore vinum sacrificij caussa paratum aqua gelida iuberet refrigerari; complures dies inclusum ita tenuit; vt aqua illi tantummodo, eaque ad id in sole tepefacta, potus caussa præberetur. *Mulctas reis irrogatas in vsus pios insumebat.* Mulctas reis irrogatas in pios vsus, præcipue vero in pauperum ecclesiastica collegia iussit insumi. *Ex clero iuris peritos ad qua studia reuocaret.* Qui ex clero iuris essent periti; eos ex forensi quæstu studuit ad religiosiora studia reuocare; quamquam eorum facultate multis alioqui rebus vsus est. ex his, aliisque, quos domi plu-

mi plures ſemper habuit iuriſconſultos, alios aliis muneribus præfecit: Iudices ab Romana Sede dandos iis qui prouocarent, in ſynodo elegit: pauperum aduocatos; reorum, qui eſſent in carcere, communem patronum; alium qui pia legata ſolui curaret; Viſitatores, alioſque, de quibus poſtea dicemus. Cancellarium eccleſiæ; quo munere laicus antea fungebatur; clericum, eumque maioris templi canonicum, imitatione veterum elegit. Quoniam ex decretis plurima ſcripto concedi variis de cauſſis neceſſe erat; gratis fere dari omnia conſtituit. ſi qua de re autem, ad notariorum mercedem, rerumue ſcribendarum copiam, exigi aliquid oporteret; id modicum, aut etiam intra modum conſtituit. quibus de rebus, aliiſque multis in libello explicatum eſt, quem hoc de genere forenſi conſcribi, edique iuſſit. Vrbis ſex regiones ſingulis probatis, primariiſque ſacerdotibus aſſignauit; qui Viſitatorum auctoritate clericorum omnium mores, vitamque ſpecularentur; eccleſiarum cultum, & diuina munera obſeruarent: omnem denique diſciplinam, & canonica præſcripta cuſtodirent: quæ oporteret, ad Vicarium generalem quotieſcumque opus erat referrent: tum certis diebus ad eundem cōuenientes, de ſtatu rerum ſuæ quiſque regionis, plene docerent; & quæ prouidenda, vel ordinanda viderentur, ex eius ſententia conſtituerent. omnia vero Caroli nutu adminiſtrabantur: vel enim intererat; vel de grauioribus ſaltem rebus, Vicarios, regionum præfectos, alios adminiſtros audiebat.

Iudices alios, pauperumque aduocatos elegit.

Cancellarium eccleſiæ quem elegerit.

Quæ ſcripto eſſent concedenda decreta gratis dari Voluit.

Viſitatorum munera quæ eſſent.

Dioeceſis adminiſtratio. Cap. XXXVII.

DIOECESIS Mediolanenſis in certas regiones, quas appellant plebes, diuiditur. in vnaquaque regione, præcipua eccleſia eſt; eaque in vico fere, aut caſtello, quod eſt, anteaue fuit regionis præcipuum. eccleſiis ipſis presbyteri præſunt, Præpoſiti dignitate inſigniti: & quantum ex antiquis veſtigiis perſpicitur, collegia canonicorum adiuncta erant; quorum aliqua nunc etiam manent. Ius quoddam eccleſiæ, Præpoſitoque fuiſſe videtur in tota plebe, quæ multarum eſt parochiarum; non diſſimili, quibuſdam in rebus, veterum Corepiſcoporum inſtituto. Illud iuris præcipui, præter nomen, veſtigium eſt: quòd Baptiſte-

Quod ius Præpoſiti in tota plebe.

ria ſunt inſignia; hoc eſt ſacella ſatis ampla, ſeparatim fabricata, vbi aqua baptiſmi ſtato tempore conſecraretur; &, vt puto, totius regionis infantes antiquitus ſacro baptiſmo abluerentur. hanc diuiſionem, ordinationemque ſecutus Carolus; presbyterum, certa mandata iuriſdictione, ac poteſtate, in ſingulis regionibus conſtituit; qui Vicarij nomine, aliis presbyteris, clericis, eccleſiiſque præeſſet; Præpoſitum quidem ipſum, ſi videretur idoneus; alioqui alium, a quo poſſet arbitratu ſuo poteſtatem in alium transferre. ſunt hi Vicarij circiter quinquaginta: & quod in vrbe Præfecti, hoc ij fere ſunt in agro. horum ad quemque gubernatio regionis cum referatur; ipſi ad arbitrium Vicariorum vrbis, generalis præſertim regũtur; & ad eum de regionis ſuæ rebus, ſingulis menſibus, vel prout opus eſt, ſcribere ſolent. Sed commodioris adminiſtrationis gratia duos ex primariis ſacerdotibus in Vrbe delegerat, Viſitatoreſque generales appellauerat, quorum alter rerum Vrbanarum; reliquarum alter, vt generalis Vicarij adiutores, curam gererent. Ita cum diœceſani Vicarij de regionis ſuæ ſtatu tum aliis viis, tum ex parochorum menſtruis congregationibus cognoſcant, Mediolanumque ſcribant: vrbis autem præfecti frequenter itidem, vt dictum eſt, de rebus Vrbanis referant; quo modo ſe res in tota diœceſi habeant, ſingulis menſibus Archiepiſcopus ſcire poteſt. At plures etiam, puta ſex, ſiue ex eccleſiis, ſiue ex domo ſua delegerat; qui diœceſim certis temporibus, in ſua quiſque aſſignata parte, peragrarent; omniaque viſitarent, ac recognoſcerent. vix enim fieri poteſt, vt perfecte pareatur, niſi ſit qui frequenter inſtet, & quid agatur coram inſpiciat. ac ne Viſitatorum huiuſmodi ſumptus presbyteris eſſet grauis; eos, honeſtos tamen viros, ſine famulis, vno comite notario, iubebat proficiſci. Hanc adminiſtrationem; cui vir vnus, Archiepiſcopo abſente, ſatis antea faciebat; tempuſque præterea ſupererat, quod relaxandi animi gratia conſumeret; nunc tam magno numero adminiſtri, perpetua Caroli ipſius addita cura, & labore; vix, aut ne vix quidem ſuſtinebant.

Presbyterũ in ſingulis regionibus conſtituit, cui Vicarij nomen dedit.

Quot numero ſint regionum Vicarij eorumque munera.

Viſitatores alios elegit qui totã diœceſim certis temporibus recognoſcerent.

Ipse quoque, cum reliquo tempore, ad vrbanas ecclesias visendas vteretur; quotannis quibus diebus vrbi minus incommoda foret eius absentia, exibat ad reliquas recognoscendas. ij dies erant, a Pentecoste, ad Aduentum; si tamen ad Virginis celebritatem ecclesiæ maiori præcipuam Mediolanum recurreret, mense Septembri. reliquis anni temporibus, erat manendi caussa maior, vel ex antiquis patrum decretis. nam quæ tempora sanctius colenda piis hominibus ecclesia proponit; iis adesse populo suo Episcopus maxime debet; ac precibus, concionibus, & exemplo salutariter eum excitare; vt Aduentus, & Quadragesima est, cum adiunctis celeberrimis festis. ante Quadragesimam omni ratione populi petulantia coram est reprimenda. a Paschate, vt temporis celebritatem omittamus, synodis, & confirmationis sacramento debita opera videtur. Igitur vicanas ecclesias lustrans, celeritate, continentibus laboribus, numero comitum exiguo, magna parsimonia vtebatur: quibus rebus etiam onus hospitij leuabat; quo tamen vti commode poterat iure suo. ne quis omnino præter necessitatem esset in comitatu; tum sua quemque ad necessitatis normam præscripta; tum necessariam quoque Pontificiam supellectilem; scriptaque ad ecclesias pertinentia, viritim distributa, suos iubebat, etiam honestos, & iurisconsultos, in equis ferre famulorum more. plura singuli munera obibant; obeuntique Carolo variis rebus inseruiebant. hi sacramentorum loca, omnemque rationem recognoscere: ecclesiæ sacram suppellectilem, tecta, & parietes inspicere: beneficiorum, altariumque iura, institutiones, conditiones cognoscere: si presbyteri, & clerici munera debita obirent; quæ ratio vitæ, consuetudinis, studiorum; diligenter inquirere: de christianis scholis, piarum sodalitatum exercitationibus, populi cultu inuestigare. hæc, & eiusmodi alia præstare; simul sacris faciendis in ecclesia inseruire; cubiculo Caroli assistere; litteras scribere. Carolus ne puncti quidem temporis, sine labore traducti sibi veniã dabat: neque caloris, neque vllius tempestatis habita ratione, ecclesia recognita, statim adibat aliam. vbique concionabatur; sacramentum Eucharistiæ præbebat; cœmiteria, ecclesias, campanas,

Eiusdem visitatio.

Cap. XXXIIX.

Quo anni tempore Episcopus populo suo maxime adesse debeat.

Qua celeritate, quibusue comitibus agri ecclesias visitaret.

Quæ comitum munera in ecclesiis recognoscendis.

Carolus labori, sibique minime parcebat sacras functiones plurimas peragebat.

panas, vbi opus esset, sacrabat. peruulgata erat, quasi prouerbium quoddam, itineris suscipiendi hora, quam frequenter Carolus, in maximis caloribus eligebat; vt ea ratione tempori magis parceret; ea erat meridiana. præscriptas parsimoniæ leges in victu nemini licebat, vel minima ex parte violare. Cũ prompto animo, atque alacriter munera sua obibat semper; tum hoc visitationis extra vrbem libentissime. expressior ea videbatur, vt dicere solebat, Saluatoris imitatio; qui vicos, & castella, magno cum labore, salutaria docens peragrabat; tum ad vrbem quibusdam temporibus, festisque reuertebatur. delectabatur etiam natura hominum simpliciori; tum fructu in primis; quem ex suis laboribus, eorum pietate, animoque ad res salutares propenso, capiebat, sane multò quàm in ciuitate vberiore. neque vero non gratissima erant incommoda hospitia, perpetuique labores, operis, atque itineris. nullus erat tam desertus locus; nullum tam asperum montis iugum; quo is non perueniret; nulla tam remota, destitutaq; ecclesia, quam non adiret. læto animo corpus lacte sustentabat, cum opus erat, & castaneis; in foliis cubabat; omnem ferebat inopiam; neque enim ad commoditatem in comitatu portari quidquam patiebatur: quæ postremo tamen inopia, erat eius asperitate perpetua multo minor. Ibi vero siluestres homines; quorum multi numquam Episcopum vidissent; qui tantam in summo viro cernerent mansuetudinem, sanctitatem, patientiam; gaudebant incredibiliter; magnæque se fœlicitati reseruatos putabant. Vt autem ad interrogandum, & consulendum pro eo ac canonica disciplina postulat, esset in visitatione paratior; concilij Tridentini canones, synodorumque suorum omnium decreta, in minuta, breuiaque pronunciata partitus est; eaque ad certa genera redacta composuit in libello; quem muneris huius gratia, tum aliis quoque de caussis frequenter in manibus habebat.

Ad vrbem statis temporibus reuerti solebat.

Fructu quem ex laboribus capiebat maxime delectabatur.

Quot incommoda læto animo subiret.

Magnum hominum siluestrium gaudiũ quod ex Caroli præsentia, sanctitateque capiebant.

Vt Tridentini Concilij, synodorumque suorum decreta partitus fuerit.

Cœnobiorum virginalium gubernatio. Cap. XXXIX.

VICARIO viro graui, spectatæque integritatis sacerdote, ad cœnobiorum muliebrium gubernationem, proprie vsus est. Non mediocris est occupationis, & laboris eiusmodi cura; ob præci-

præcipuam, quam in eo genere Carolus curauit rerum omnium conformationẽ: quibus de rebus plurima ſunt in conciliis prouincialibus variis locis conſtituta; quæ quidem in vnum corpus Caroli iuſſu redacta, & ex latina lingua conuerſa ſunt; vt ipſæ virgines intelligerent. huiuſmodi Caroli ſtudium magnopere valuit, vt Pontificiæ conſtitutiones hoc de genere variæ ſancirẽtur; quarum magnus ad plurimorũ ſalutem, fructus extitit. Reſtitutum huius generis diſciplinam, decretiſq; ipſis expreſſam, longum eſſet explicare. ſed illa præcipua fuerunt; exquiſita in iis tantummodo recipiendis, & ad ſolemnia vota admittendis diligentia; quæ ſponte, ac ex animo, perfectioriſque vitæ deſiderio vellent. perfecta clauſtrorũ ex omni parte cuſtodia; vt nemo ingredi, niſi nominatim probatus, & ex cauſſa neceſſaria poſſet: ac ne adire quidẽ ſine ſcripta facultate cuiquam liceret. feneſtræ ad collocutionẽ; rotæ ad aliquid immittẽdum, emittendũue, ſumma cautione factæ; quibus audire quidem, ſed videre nemo poſſet; niſi, quemadmodũ certis de cauſſis permiſſum eſt. quæ foribus, rotæue aſſiſterẽt; quæ collocutionibus omnibus intereſsẽt, ſpectata fide delectæ. omnia inter virgines cõmunia. ſacramentorũ frequentia: regularis, ſpiritualiſque vitæ cognitio: diuinorũ officiorum integra diſciplina; ad quæ vel muſica, vel alia re hominum frequẽtiam minime allici volebat. Ad hæc conſequenda, religioſos, probatoſq; ex omnibus presbyteros adhibuit; qui ſacras confeſſiones audirent; & quæ opus eſſet docerent, hortarenturq;. Ipſe vero quotannis, niſi alias quoq; neceſſe eſſet, improuiſo cum ſpectatiſſimis aliquot ſacerdotibus ſingula monaſteria ingrediens, omnia diligenter perſcrutabatur. id cũ ageret, ex ſenioribus aliquot ſemper virgines adeſſe iubebat, & comitari: reliquas omnes in eccleſiã ſuam ſecedere. atq; perſcrutandi diligentiã initio miniſtros exemplo ſuo docuit: qui ſeſe ad omnia demittebat, vt omnia penitus inſpiceret. Foris vero ad crates conſiſtẽs ipſe, vel per ſacerdotem idoneũ ſingillatim omnes audiebat, interrogabatque; vt res omnes, quo pacto ſe intus haberent, perfecte cognoſceret. Quotieſcũq; monaſteriũ adibat, niſi aliud impediret, tum ſanctiſſimã eis Euchariſtiam ſolebat in Miſſa

Studium, quo Virginum diſciplinam proſpiciebat Carolus, ſane admirabile.

Quottannis Virginum monaſteria eaque diligentiſſime luſtrabat.

Monaſterium aliquod extra viſitationis tempus cum adiret, qua munera præſtaret.

Miſſa præbere; tum concionem quoque ad eas accommodatam habere. munus tradēdi veſtitus, profeſſioniſque recipiendæ foris in eccleſia conficiebat, vt ingreſſus cauſſas nullas admitteret, niſi prorſus neceſſarias. cuidam ex ſuis forte interuenit, cum ille dierum ſingulorum actiones Caroli ſcribens, notauerat, cum in monaſterium quoddam introiiſſe; neque cauſſam addiderat. reprehendit hominem, quòd Epiſcopi in monaſterium ingreſſum notaſſet; neque cauſſam adieciſſet, quaſi arbitrio, non neceſſitate id fieri videretur; interdixitque, ne in ea ſcriptione pergeret. Cum eius ſoror, ob inopiam monaſterij, ſæpe egeret; nihil tamē vmquam perpetuum aſſignauit. tantum mittebat, quotieſcumque opus eſſet, qui ad regulæ normam neceſſaria ſuppeditaret. Hanc diſciplinam cum Vicarius curaret; quæ grauiora tamen inciderent, ad congregationem ſacerdotum, quos ad id Carolus elegerat, referebantur.

In virginum monaſteria abſque vrgenti cauſa ingreſſus non vult videri.

Vt cum Moniali ſorore ob monaſterij inopiā ſe geſſerit.

Congregationes, & conuocationes. CAP. XL.

MVLTIS conſiliis, ſeu congregationibus reliqua continebatur adminiſtratio; quibus pro vario rerum genere, variæ conditionis homines ex clero adſcribebat, ipſeque, quantum poſſet, intererat: ad catholicam fidem tuendam: ad grauiores fori cauſſas rectius cognoſcendas; ad iuriſdictionem eccleſiæ conſeruandam: ad reſpondendum confeſſionum ſacrarum miniſtris, qui ex tota diœceſi de rebus ad animas iuuandas pertinentibus conſulebant. tum præterea, de ritibus, & ſacris cœremoniis; deque libris eccleſiæ emendandis, & conformandis: de diſciplina, vt dictum eſt, virginum regularium; de domeſtica familiæ Archiepiſcopalis gubernatione. Mitto congregationes eorum, qui collegiorum curæ, piiſue locis præfecti erant. Certis etiam anni temporibus varia miniſtrorum, aliorumque genera ad ſe conuocabat: nunc regionum vrbis præfectos: nunc ex diœceſi tota Vicarios; qui quidem bis in anno aduenientes, de clero, eccleſiiſque ſibi commiſſis referebant; quæ opus eſſent, petebant; ſi quid eſſet cauſſæ, reddebant ſuæ rationem adminiſtrationis. ex bono, maloue, quod in aliqua parte eſſe comperiebatur, conſulebatur reliquis. quod vnus ad meliorem rerum ſtatum

Certis anni temporibus miniſtros multos ad ſe aduocabat.

tum in medium afferret; ceteris omnibus proderat. vt autē Vicarij venirent instructiores; iubebat Carolus regionis suæ parochorum vnumquemque prius eodem modo conuentum habere. Appropinquante voluptario tempore, conuocabat ex vtroque clero multos: de sacris exercitationibus ad populum alliciendum, auertendumque a voluptatibus agebat; conciones, supplicationes, sacras quasdam celebritates in præcipuis ecclesiis constituebat. Aliàs congregabat concionatores variis ecclesiis attributos: præcipua populi mala, corruptelasque commemorabat: eos officij grauiter admonebat. Aliàs cogebat sacerdotes audiendis cōfessionibus præfectos: plurimorum licentiam; diuturnam in peccato permansionem; libidines; improbatos quæstus; alias permanentes populi pestes, enumerabat: quantum remedij positum esset in eorum auctoritate, diligentia, libertate, constantia, demonstrabat: diuinis verbis ad animarum charitatem incensos, ad earundem salutem vere curandam stimulabat. Parochos tum aliàs, tum appropinquante ieiunij fine, sicuti in historia demonstratum est, ad se adire; de publicis quorundam criminibus, quorum exemplum noceret quamplurimis, docere iubebat: sacerdotem toti negotio præficiebat; qui sacris legibus in eos ageret. Ipse cognito sacerdote, cui flagitiosus quisq; soleret peccata confiteri; hominem accersitum reprehendebat: nisi officio suo satisfaceret, auctoritateq; attributa salutariter vteretur, sese adempturum minabatur. Tempus constituit quo parochus quisque, iis, qui in vnaquaq; domo primum locum tenerent, in ecclesiam accersitis, eorum præcipua officia cōmemoraret; & ex præscripta formula moneret in vniuersum, quæ facere, quæue cauere oporteret. Canonicos solos vocabat interdum. quæ propria essent illius muneris: de publicis horarū canonicarum supplicationibus, & sacrificiis; de sacrorum stipendiorum distributione; de notatione censoria in choro habenda, vtrum iuste, libere, & omnino ex præscripto fieret, inuestigabat. Presbyteros etiam minores, quos capellanos dicunt congregabat; quæ ad eos pertinerent, percunctabatur, ac monebat. Cœnobitas interdum vocatos, vt sese administrationis eius

Quo præcipue anni tempore clerum conuocaret.

Quæ monita daret Concionatoribus.

Quæ sacerdotibus audiendis confessionibus præfectis.

Parochos ad se accersebat.

Sacerdotes cōfessiones audientes quando reprehēdebat.

Vtile institutum.

Canonicos quādo solos vocabat.

Presbyteros minores congregabat.

Cœnobitas ad se vocatos hortabatur.

vere adiutores præstarent, hortabatur; qua ratione id facerent; quibus abstinerent; quæ perficerent, ostendebat. Quodam tempore inuitabat magistratus, & verba faciebat, ad eorum munus apposite. alio iurisconsultos; alio notarios; litterarum magistros; artifices: & vnumquemque ordinem, diuersis diebus. & ecclesiis iuuabat separatim; Eucharistia sanctissima præbenda, concioneque ad vnumquodque genus accommodata.

Magistratus, aliosq; inuitabat, ad eos verba faciebat.

Virginum, & aliarum fœminarum instituta, piaque collegia.
CAP. XLI.

VIRGINES, quæ domi cum suis viuentes, in beatæ Vrsulæ tutela, Deo dicatæ, absque solemni voto castitatem profitentur; maximo numero tum in vrbe, atq; in agro prouenere. Multi etiam laudabiles cœtus imitatione cœnobiorum, non solum in Vrsulæ, sed aliarum quoque sanctarum in fide, clientelaque sunt consociati. tanta enim vis est illius vnguenti mystici, quod sacerdotis capiti diuinitus infusum, in reliqua membra sensim fluit: vt vnius Præsulis sanctitate constituta; multa passim pie, sancteque fiant, quibus etiam nihil is, vt fierent, contulisse videatur. Atque has quidem interdum in suis ecclesiis, vt occasio ferebat: illas vero certo tempore in vnam ecclesiam collectas, cibo duplici, Christi Domini corporis, & eiusdem diuini verbi, pascebat. omnibus vero licet præesset cœnobiorum præfectus; spectatæ tamen etiam integritatis, religionisq; sacerdos earum proprie curam gessit; qui voluntatem cuiusque; moresque ante probaret, quàm ad institutum admitteretur; vestitum traderet; vouentem reciperet, tum vitæ quoque omnium rationem, specularetur; si castitatis, religionisque professioni responderet. Ex his autem societabus duo conflata sunt monasteria. alterius institutio sic se habuit. Cum vulgatum iam esset, Romæ, Perusij, & aliis quibusdam locis virginum cœnobia nuper esse instituta, quæ Capucinorum institutum imitarentur: puellis quibusdam ex iis, quæ Patrum sancti Barnabæ præcepta secutæ, virginitatem colebant, vitamque religiose agebant, eam Deus mentem dedit; vt Patris eorum cohortatione accedente, eiusmodi suscipere vellent disciplinam. quæ cum in insigni vitæ duritie diu perseuerassent; vestitus asperitate tamen in publico occultata: ad

Caroli sanctitas quid effecerit.

Quam curam de his virginibus gereret.

Qua ratione ad pium institutum admitterentur.

Ex his societatibus duo conflata monasteria.

ad ecclesiam prodeuntes sacramentorum gratia diu ventitassent: actum est denique de clauso cœnobio in sanctæ Claræ tutela rite constituendo: quod negotium Carolus, qua opus erat auctoritate vsus, cito confecit. Quatuor eiusdem ordinis virgines Perusio accersiuit; quarum in primis ductu tota disciplinæ ratio, animi virtutibus, asperitateque excellens, recte institueretur. vestitum iis numero circiter viginti, in ecclesiam maiorem per nobilissimas matronas deductis, rite tradidit VI. Calend. Maij M. D. LXXX. quam actionem, Pontificia Missæ solemnia, Caroli concio, cleri totius conuentus celeberrimam reddidere. mox congruo tempore solemnem earum professionem accepit. atque amplificato spatio, ecclesiam sanctæ Praxedis nomine, ædesque ad institutum accommodatas ædificauit; sumptu sane quidem magno, ex piorum hominum fere liberalitate suppeditato. atque mira omnino frequentia locum sibi virgines Mediolanenses in eo cœnobio postea quæsiere: vt circiter ducentas quandoque numeraremus; quæ omni diligentia conquirentes, qui apud Carolum, aut Vicarios commendatione valerent; omni ratione, suffragationeque sese inferebant; studio profecto non minori, quàm in petendis honoribus ambitiosi homines vti consueuerint. Aliud monasterium itidem S. Claræ disciplina institutum est. cum enim Ioanna Vistarina Mediolanensis puellas inopes secum in domo piæ liberalitatis gratia sustentare; piis, & religiosis moribus, eorundem Patrum S. Barnabæ ductu, præceptisque instituere cœpisset; quorum ad ecclesiam erat ob sacramenta frequens; auxit paulatim numerum. tum Carolo consulto, viro consentiente, domum iis coëmit; ecclesiam, & monasterium ædificauit; & S. Barbaræ nomine locum dedicauit. hoc item cœnobium Carolo propter exquisitã animorum Deo penitus deditorum religionem; victus, ac disciplinæ omnis duritiem, valde probatum fuit. Alia fœminarum pia collegia, vel cœpta iam confirmauit, multumque auxit; vel instituit ipse. Viduarum societas in sanctæ Annæ tutela, eius est auctoritate constituta: nempe earum, quæ post vnius viri mortem, castitatem conseruare; & præcipua diligentia pie viuere

Quatuor Perusio Virgines, quæ Capucinorum institutũ imitantur Mediolanum a Carolo accersitæ.

Ecclesiam sanctæ Praxedis nomine, ædesq; Virginibus ædificauit.

Insignis Virginum numerus quæ in congregationem admitti expetiuerunt.

Aliud monasteriũ sub sanctæ Claræ disciplina cuius opera institutum.

Ecclesiam sanctæ Barbaræ nomine & monasterium cõstruxit.

Viduarum societas in sanctæ Annæ tutela constituta.

vellent. Honestæ mulieri multum fauit, quæ eo se munere occuparet; vt virgines earum sumptu religiosa simul educaret disciplina; fereque ad regularem vitam suscipiendam institueret.

Locum, qui Succursus appellatur cuiusdam pia Hispana fœmina opera cœptum, constituit.

Locum, qui Succursus appellatur, cœptum illum quidem antea Hispanæ cuiusdam insignis mulieris opera; fabrica, ceterisque rebus constituit: vbi fœminæ interim seruarentur; dum vel pudicitiæ consuleretur; vel cum viris componerentur lites. sanctæ Valeriæ domum, quæ Conuersarum dicitur, auxit: vbi quamplures ad perpetuo, religioseque conuiuendum ex impudica fere vita recipi solent. Aliud fundauit, Depositumque S. Mariæ Magdalenæ nominauit, ad ecclesiam S. Viti; vbi eæ reponantur, quæ subito de cœno turpitudinis in quo iacent, extrahēdæ sunt; vt interim, quid iis faciendum sit, consulatur. At marium quoque cœtus, præter ea quæ diximus seminaria, nonnullos instituit. Qui pestilentia demum extincta mendici ad Victoriam reliqui fuere; eos in vrbanas ædes Stellæ nomine appellatas deduxit; vnde virginum collegium eduxerat: piumque opus augens, vagos homines, qui victum ostiatim mendicant; quorum vitam, ob incertas sedes speculatur nemo: qui sæpe ad turpem inertiam, desidiamque, piorum hominum abutuntur misericordia; in eundem locum compelli; certa disciplina, certisque faciendis operibus contineri curauit. Sodalitia quoque hominum eorum, qui alioqui laici ordinis, certis piæ vitæ legibus cōtinentur; ecclesiæ sibi assignatæ cultum procurant; festis diebus ad simul precandum in eam conueniunt; habitu ad mundi contemptum, pœnitentiamque accommodato, publicæ supplicationis gratia exeunt: hæc inquam, & quæ multa iam erant, auxit, & alia instituit. qua ratione quamplurimos ad meliorem vitam adduxit; ab otio, vitiosisque factis, die festo, traduxit ad res salutares. eorum tamen insignia quædam priuilegia benignitate Pontificum impetrata; quibus abuti multos sic animaduertebat, vt ecclesiastica disciplina corrumperetur; ipse qui rerum veritatem inspiciebat præsens; rebus Romam relatis, temperari, ac imminui curabat. Religiosius vero sodalitium in S. Mauritij tutela constituit eorum; qui matrimonij expertes, in posterum

Sanctæ Valeriæ domum quæ Conuersarum dicitur auxit.

Aliud fundauit, Depositumque S. Mariæ Magdalenæ nominauit.

Marium cœtus instituit.

Alium pro his qui ostiatim mendicant locum constituit.

Sodalitia hominum qui laici ordinis sunt auxit, instituit & alia.

Sodalitium in S. Mauritij tutela religiosius constituit quo-

quoque

quoque sibi vitæ castitatem proponerent;& viuendi rationem a vulgaris consuetudinis vanitate seiunctam amplecterētur. quorum opera Carolus, cum in aliis piis officiis, tum in christianis scholis habendis præcipue vsus est: licet multò plures ea res requirat operarios. Hæ scholæ ad tradenda maribus, fœminisque separatim christianæ doctrinæ rudimenta, per ecclesias, foris, & in vrbe passim habentur. Vnaquæque schola, & regio suos habet administros, qui festis diebus, suo quisque loco, & munere, ei operi vacant: vniuersis sacerdos est præfectus; visitatoresque constituti;quibus ceteri ministri frequenter de religiosæ exercitationis progressu, statuque omni referant; qui certis temporibus communicent inter se, locaque perlustrent,& quemadmodum se res habeat, vbique diligenter inspiciant. Hæc exercitatio ante Caroli aduētum boni viri laici studio incœpta, non solum ignorantiæ malo in iis quæ salutis sunt, medetur; sed in maxima, & prope infinita multitudine bonos mores, religiosumque cultum conseruat. Ac de huiusmodi institutis, societatibusque singulis leges, præscriptaue cōscripta, & ex maiori parte edita sunt.

rum opera in christianis scholis habendis vsus est.

Quo ordine huiusmodi scholæ gubernentur.

De eius synodis, ac decretis. Cap. XLII.

HÆC disciplinæ, gubernationisque ratio, quæ vt per nos fieri potuit, breuiter adumbrata est; synodorum prouinciæ, diœcesisque decretis continetur; tum magna quoque ex parte edictis; præscriptionibus; monitis; litteris publicis, quas pastorales dicunt, explicatur: quorum magnum volumen edidit Petrus Galesinus, inscripsitque, Acta Ecclesiæ Mediolanensis. incredibili studio nunc ab omnibus orbis christiani partibus expetitum. Episcoporum concilia sex cum celebrauerit, vt suis locis in historia tetigimus; sex etiam edidit decretorum volumina, iisdem rerum fere generibus, titulisque distincta. quæ omnia in vnum corpus, sub iisdem capitibus componere, ad faciliorē vsum cupiebat; iamq; opus ipse propemodum absoluerat; cum ex hac vita decessit. Tanti hanc synodorum actionē faciebat; vt episcoporum excusationes difficiliter acciperet, ne cōuenirent. quin etiam Cardinalem episcopum prouinciæ, sub cōcilij tempus, nulla necessaria caussa Mediolano abiturum, cum precibus

Quanti actionem synodorū fecerit Carolus.

non posset, auctoritate Pontificia, iureque suo tenuit, vt concilio interesset. Diœcesis synodos, ad sacrorum canonum præscriptum, vel habuit quotannis; vel si distulit, a summo Pontifice dilationis impetrauit facultatem. ibi præter decreta populo suo, proprie accommodata, quorum libelli quatuor habentur; multa efficiebat ad recognoscendam, conseruandamque cleri disciplinam; de quibus superius cõmemoratum est. Hæc omnia decreta, vel ex eo faciebat; quòd vsus, ac assidua speculatio in clero, populoue, corrigendum, meliusue reddẽdum docuerat; vel ex eo, quod antiqua disciplina suppeditabat, ad perfectiorem ecclesiæ conformationem. ex his alia prius in decreto erant, quàm in vsu; alia vsus ante probauerat, quàm in decretum venirent. quædam in sua diœcesi constituta prius, & perfecta; ad vniuersæ prouinciæ vsum deducebat.

Alia Caroli officia, eiusque existimatio.
CAP. XLIII.
Viduis ac pupillis officia sua negauit numquam.

AD hoc tantum, tamque multiplex gregis vniuersi curandi studium, ac laborem, quotidiana possunt addi paternæ charitatis officia; quæ singulis ille petentibus, viduis præsertim, ac pupillis negauit numquam; siue consilio quis, siue gratia, siue re iuuandus esset. quæ quidem benignitas fecerat, vt qui calamitate aliqua premeretur; qui ad graue aliquod munus, opusue ad pietatem pertinens, esset, aggressurus; aut de summa rerum suarum deliberaturus; ad eum tamquam ad patrem cõfugeret: priuatis publicisque rebus suis homines etiam exteri salutare auxilium ab eo quærerent. Itaque damnatis a Principibus, repetitis acriter officiis, vitam impetrauit; miseris studiose subuenit; si misericordia digni visi sunt. Romæ cum esset; infelix vidua magistratus sententia capite damnatur. illa ad Carolum mittit: testatur sese vi cruciatuum coactam, confessam esse, quæ vere non fecerat. Carolus Pontificem adit: vt caussæ cognitio repeteretur obtinet; mulieris patrocinium suscipit. ea demum innocens cognita, absoluta est. Homines perditos, qui conscientiæ stimulis agitati, suæque miseriæ ac officij diuinitus admoniti, extremo interdum consilio supplices adiere; consilio, auctoritate, idoneorumque sacerdotum opera, iuuit peramanter; &

Damnatis a Principibus vitam impetrauit.

Homines conscientiæ stimulis agitati benigne iuuit.

in rectam viuendi viam reduxit. Principes, ac militiæ duces etiã ex longinquis prouinciis in suis difficultatibus, obsidionibus, ac bellis, pia quadam fiducia, precum eius subsidium; consilium etiam, atque operam petiere. Ciuitatem vero suam non iis solum rebus, quæ ad animæ salutem pertinent; sed aliis quoque iuuit amantissime, quotiescumque fuit opus. multa sunt, quæ ad patriæ commodum, ac ornamentum curauit, Pio præsertim auunculo viuente. annonæ inopiam, frumento ab exteris impetrando, profusis dandis eleemosynis, omni denique ratione subleuare conatus est: quamquam eo viuo modica, præ tempore quod sequutum est, illa fuit. His rebus incredibilem sibi conciliauerat omnium ordinum amorem, atque obseruantiam. vel aspectu ipso videbantur homines ad bene viuendum incitari. cum exiret fere quotidie ad varias sui muneris functiones; quacumque tamen transibat, cupide accurrebant ad eum; ex ædibus inter se vocabant; vt viderent, & signi salutaris fructum perciperent; quod manu modo ad hanc, modo ad illam partem versus, incedens perpetuo faciebat. atque cum ita accurrissent; vtrumque genu humi ponebant omnes: ex equo pleriq; descendebant: quæ quidem abundantia quadam pietatis, & amoris, sponte sua facere instituerunt. ac solebant fœminæ, magnam partem, cum is transiret, sibi velum, vt in ecclesia iubebantur, imponere; & non ex edito, sed plano loco se venienti offerre; ea quoque de caussa; quòd ab eo doctæ erant, contra christianum officium videri; ex fenestris, & omnino ex editiore loco sacros ordines, resque sacras prætereuntes spectare. Qui cacodæmonum vexatione laborabant; ij adducebantur dum præteriret: ac clamabant illi quidem, agitabanturque vehementer: sed ad vllum expellendum numquam sese Carolus conuertit. tantum, cruci extra portam Tonsam erectę; quod pestis causa factum erat omnibus compitis; solemni ritu benedicens, eorum procaciam repressit. nam eo concionante; cum mulieres duæ, seu dæmones in eis, adeo magnos ederẽt clamores, vt verba minime possent exaudiri; nemoq; efficere potuisset, vt tacerent: tandem ad eas Carolus conuersus, cum manu tantum benedixisset; tacito

Principes, ac militia duces precum eius subsidium petierunt.

Ciuitatẽ suam iuuit amantissime multa illi ad comodum & ornamentum curauit.

Quacumque transibat accurrebant omnes, genua flectabãt vt salutaris signi fructum perciperent.

Fœminarum in Carolum obseruantia.

A dæmonibus vexati, quà transiret, adducebantur.

Dæmonum procaciam repressit.

iusso ita paruerunt, vt nihil amplius auderent mutire; cum ibi tamen vsque ad finem permansissent. quod cum attenderent astantes; sese mutuo præ admiratione intuebantur. Ac non reuerentia solum erga Pastorem suum; sed re ipsa, moribusque christianis mirum in modum profecere Mediolanenses. nam vt alia omittam huius rei indicia, a Caroli tempore, sicuti ab ipsis magistratibus accepi, criminum iudicia multò pauciora fiunt. qua ex re quæstores regij mulctarum, bonorumq; publicatorum dimidio fere minus habent, quod in fiscum referant, quàm antea consueuissent. Non est tamen negandum; quod ad nobilitatem magis excitandam valere velim; solitum fuisse Carolum queri; quòd reliquam multitudinem satis facile flectens; patritios tamen, quos semper, & initio præsertim iuuare studuisset; inuenerit in salutis negotio plerumq; duriores. Cum se totum in vnam gregis sui curam concludere videretur; eius nihilominus nomē Deus apud omnes nationes summa cum laude virtutis admirabilis, celeberrimum reddidit. In Lusitaniæ finibus cum essem, & ex incolis quidam Mediolanensem esse me audirent: Ita ne, aiebant, ex ea ciuitate, vbi sanctus ille Cardinalis est Episcopus? Verum haud ita subito Deus tantam ei conciliauit opinionem. plurimi enim, primis annis variis nominibus obtrectabant; simulationem, quidquid egregie conaretur, dicebant: ipsam honorum, facultatumq; amplissimarum contemptionem multi cauillabantur. cum vero diuturnitas, & constantia; in primis vero vitæ pericula, pestis tempore adita, simulationis crimen satis refellissent; bonam mētem fatebantur; sed iudicium, prudentiamque requirebant. tantis rebus demum tam præclare gestis, talique rerum omnium exitu, sensus eiusmodi, non ille quidem omnino extinctus erat; sed tamen, quantum humana consuetudo, miseriaque patitur, imminutus. quod de ipso euenit; id cæteris prædicare solebat antequam eueniret: non deterreri Episcopum debere, aliumue Dei seruum; si primò quæ faceret multis displicere, si etiam obtrectari sibi videret: nam si recta via pergeret; fore tandem, vt aliud plerique sentirent. Integram autē Episcopo in primis dicebat propositam esse debere virtutis disciplinam:

Mediolanenses moribus christianis, pastoris sui opera mirū in modum profecerunt.

De nobilibus conqueri solebat Carolus, quod reliqua multitudine duriores essent.

Apud omnes nationes nomē eius celeberrimum erat.

Non deterreri episcopum debere, quando dicebat.

disciplinam: nam si qua parte deficeret; ibi obtrectandi, calumniandique reliqua, maleuolis, ac infirmis aditum dari: & ex ea parte rem totam facile corrumpi. Magnum igitur erat eius apud omnes pondus auctoritatis. verebantur illum etiam summi viri, summisque locis collocati: si quid peccati esset, studiose cauebant, ne ad eum referretur: eo adueniente remouebant, si quid non optime se habere apud se aduerterent. Quiduis illi recte committi posse putabatur. in eius fidem nihil suspicionis ab vlla parte cadere: sua quisque eius arbitrio libentissime permittere; tutum, sanctumque existimare, quod eius fidei commendatum esset. Ipsi hæretici si forte viderunt, aut de eo audierunt; virtutis eximiæ vi coacti, magno sunt eum honore prosecuti. Qui ex transalpinis ecclesiis in Italiam venirent, iis quantum ex multorum facto cognouimus, propositum in primis videbatur, Mediolanum ad eum visendum diuertere. Italiæ, aliarumq; prouinciarum Episcopi ecclesiasticæ disciplinæ, ecclesiæque bene gerendæ studiosi, ab eo præcepta, auxiliumque petebant. designati curabant, vt ab eo sibi manus imponerentur. eius acta, præscriptaque: totius denique gubernationis, atque adeò vitæ rationem, postulabant. quod idem amplissimi Cardinales multi fecere: quibus Carolus neque optimo consilio, auxilioque deerat; & pari modestia tamen respondebat. Episcoporum porro non magister solum, sed perfugium quoque habebatur: qui si difficultate aliqua premerentur, magna ad eum fiducia confugiebant; eiusque commendatione, ac patrocinio, apud summũ Pontificem, sacrumque orbis christiani Senatum; tum etiam apud Reges, Regulosque vtebantur. Ex eis multi ad eum veniebant; nonnulli diu morabãtur; vt omnia plenius cognoscerent; præceptis, scriptisque variis locupletati discederent. quandoq; etiam clericos eius gubernationis peritos impetrabant; quos ille, si videret ita reip. christianæ conducere, parcus alioqui, tenaxque in suis sibi conseruandis, ad tempus non negauit. concessit Vincentium Albanum Theologum Alexandro Archiepiscopo Aquarum Sextiarum in Gallia: qui disciplinæ caussa plures Mediolani moratus menses; magno accensus imitandi

Summa Caroli apud omnes auctoritas.

Hæretici ob eius sanctitatem honore sunt illum prosecuti.

Multi ad eum visendum, Mediolanum diuertebant.

Præcepta ab eo episcopi ac auxilium petebant.

Episcoporum non magister solum, sed perfugium habebatur.

Ab eo clericos eius gubernationis peritos episcopi multi petebant.

Caroli desiderio, demum in patriam reuersus, non pauca restituit; aliaque grauia conatus est ad animarum fructum, disciplinæq; sacræ instauratione. concessit Dominicum Ferrium Theologum, & canonicum Mediolanensem Andreæ Battorio, quem fratris filium Stephanus Poloniæ Rex Romam mittens, primo iussit ad Carolum diuertere; eiusque præcepta diligenter audire. Carolus autem optimæ indolis adolescentem omni humanitate complexus, ita iuuit; vt ab eo patris nomine mira obseruantia appellaretur; & mirum in modum coleretur. potuit Andreas in ea erga Carolum obseruantia, quam semper conseruauit, Regem ipsum imitari: cum is mirifice Carolum obseruaret; ex animo se, bellorumque suorum euentus precibus illius commendaret; consilia sua interdum communicaret. Alij Reges, Reginæ, Principes, populi eius nomen, sanctitatemque magna pietatis, ac venerationis significatione coluerunt: eius consilia, monitaq; cum vsu venit plurimi fecerunt. imaginem quoque adhuc viuentis studiose multi quæsiere: ipseque Philippus Rex Catholicus eam in cubiculo suo iussit asseruari. In his Italiæ Regulos omnes numerare possumus: sed Emanuelem Sabaudiæ Ducem memini frequẽtes ad eum litteras sua manu scriptas mittere; summisione que incredibili, supplicem, & orationis, & monitionis auxilium postulare; testari vero aperte, ab eo sese monita tamquam ab ipso Deo accipere. cuius pietatis studiosum imitatorem filium reliquit. Alexandri Parmensis Ducis venit in mentem, qui ad Carolum scribens affirmabat; in difficili illa Belgica administratione aditurum se fidenter omnia pericula, modo sciret eius se quotidianis precibus Deo commendari. ex aliarum vero prouinciarum Regulis, Gulielmus Dux Bauariæ pro suo summo in pietatem, christianæque vitæ sanctitatem studio, nemini concessit, qui Carolum singulari amore, atq; obseruantia prosequeretur: quod iis officiis omnibus semper ostendit, quæ Antistiti, patrique optimo tribui maxima potuerunt. Post mortem quænam eius sit existimatio, declarat eorum fiducia, nobis ante commemorata, qui passim in calamitatibus suis eum inuocant adiutorem. prudentia vero, animique lumen

Andream Battorium nepotem Romam mittens Poloniæ Rex Stephanus, ad Carolum primo ire iussit.

Reges, Reginæ, Principes aliquot, & populi eius nomen, sanctitatemq; coluerunt.

Imaginem eius adhuc viuentis multi quæsiere.

Quid de eo Emanuel Sabaudiæ Dux testaretur.

Quid Alexander Placentiæ, ac Parmæ Dux de Caroli precibus affirmaret.

Gulielmus Dux Bauariæ præ cæteris quanti fecerit, faciatque.

Quænam, & quanta sit Caroli iam defuncti æstimatio.

lumen in administranda ecclesia tanti æstimatur; vt huc plerique deueniant, qui rebus ecclesiasticis ordinandis student; scripta conquirant; instituta discant; auferant quidquid possunt. præterea, si quid apud eos qui cæteris præsunt, in dubium vocatur, eos etiam ipsos qui ab eo viuente dissenserunt; illud sufficere videtur ad confirmandum, si Carolus ita fecisse demonstretur.

FINIS.

AD LECTOREM.

Hos de vita Caroli Cardinalis Archiepiscopi Mediolanensis libros propediem, Deo bene iuuante, habebis Italica lingua.

Quoniam impreſsio libri procul ab auctore instructa est; lectorē rogatum volumus, vt nonnulla in hoc opere, quæ ad instructionē huiusmodi pertinent, præsertim quæ in margine ab alio sunt adscripta, æqui, bonique faciat; donec fortasse res perfectius curetur.

Glossemata, seu emendationes prætermissæ.

PAG. 9. Ornatissimi. Præsules, aliique nobiliſsimi viri quotidiani conuiuæ. prætiosissima 23. Ormanetus collaudare. inter. 24. vllam ecclesiam regere, vt oportet, atque ordinare posse, præter. 27. Siluium Antonianum, valde sibi charum, cuius. 31. te collaudamus. 35. nonnulla quæ Mediolani statuerat, vt auctoritate pontificia confirmarentur effecit; de quibus ipsæ pontificiæ. 36. plurimum valerent. rursus de modo sumptibus. 39. testimonio commendata, hoc quoque tempore passim laudatur; & Regi optimo. 40. neque licere affirmabant lictoribus. 41. probauit, & collaudauit: ac non. 42. Caroli conatus impedire magno studio curarunt, vt re ad ipsum. 44. Sanctitatis accessionibus; præclaris item ad suorum. 48. Pontifici factum, & litteræ. 49. qui hominem quibus opus esset, cōmendaret. 54. quæ opus essent ex sacris sanctionibus decernere facultas. 55. plurimis in Italia monasteriis constitutis, annorum. ead. & difficiliora erant efficienda, iam tum. 57. quod postero anno Carolus. 58. rursus coniungere. Amadei Pacis ecclesiam Mediolani tenebant: nomenque traxerant ab Amadeo. ead. non differebat. De iis reliquo numero aggregandis ne constitueretur. 59. Carolum mirifice collaudarent. 60. nam tantæ virtuti, quæcunque maxime difficilia essent, omnia recte committi. 61. Cum autem antea, quæ. 64. niti videbatur; negotium tamen sustinuit. ead. agi posse contente affirmarent. immò. 71. disciplinam restituere: sed nimis. 78. prodire necesse esset; statam sibi tormentorum salutationem interdixerit. Præterea. ead. regia auctoritate ita iussum esset; Carolus. 85. Locarni præsertim instituendis studiose. 131. quamuis eos collaudarent, qui in eo se charitatis officio. 186. non mediocriter languenti. mensa quæ. 193. non mediocriter laudare. negotium. 227. vir is postea diu agitatus. 234. reperta sunt, quæ sancti Antonini itidem Archiepiscopi fuisse existimata sunt: in illa enim. 246. In gentis imperio natum Carolus Ecclesiæ illi. 341. Episcopos collaudauit. 365. partibus expetitum. Antonius vero Seneca Iurisconsultus, & eiusdem ecclesiæ Decanus, de quo superius memorauimus, huius administrationis rationem, atq; vsum, à nobis etiam sæpius incitatus visitationis titulo perite describit. Episcoporum concilia.

Pag. 9. consultaret. supplices. 11. imminuta, habitu. 14. significarent, ac incitarent. ead. potusq. multus. 15. exempla sequebantur. ead. immò quidam Vrgerent. 16. certis horis capit. 19. diuinarumue rerum scientiam. 26. peruenisse. At modestum. ead. in marg. cupiat. 28. Ambrosius Fliscus. 29. Concilij prouincialis. ead. Postrema Vero Cardinales alij duo. 31. Ad Ioannem Maximiani Imperatoris. 32. Ioannam deduceret. 33. castissime administraret. 49. Confessionibusq. illi erat. 55. in marg. A disciplina. 60. incitatius est. praterita. 62. Vicanis ecclesiis. 63. transtulit in insequentis anni. 67. quam tanta turbari. 69. tantis incõmodis mederetur. 75. dicebat, de causa. 76. custodiendo. Vindicaturum. 78. quidquid officij erga illum. ead. pius Princeps eam ostendit. 80. Collegium Vniuersum, ad eiusdem. 82. exhibendum. ac quamuis. 83. adierat, alteriq. 88 tunc quidem successit; plurimumq. 100. excusare, Caroliq. 102. magis incendebantur. eo Vero. ead. de Carolo ipso nihil. 103. commendauit. qui sese. 105. Videretur. Cumq. dies. ead. exolueret. quod ille. 111. in marg. Qua Roma fecit. de Visitatore. 112. insignibus è scriptorum. 113. occupationi sacerdotum. 119. in ipsis, quacunq. 122. finem posuit. qui multa. 125. indigni, migrantes. ead. suauitate, gaudioq. 132. qui tantos casus. 133. in marg. iuuare Velint. 139. redigeretur. multitudo. 148. in marg. sacerdotes requirit. 149. in marg. felicitatem conducunt. 150. praclarum nos, sanctumq. iuuandorum fratrum. 155. indicebat. omnino. 163. ferret. abiecta. 164. hebdomada diebus. 178. in marg. renouat Gubernator. 182. in marg. S. Ambrosii nuncupantur. 184. agrotaret, & medicorum. 185. iussit. Iter. ead pronunciabant: interdum. 196. testatur. perpetuò. 199 in marg. doloris caussa. 201. prasidium, demonstrabit. 203. ibi fuit, pascere. 204. Canonicum, & Iurisconsultum. 205. distulit. tunc. 210. accessissent. 211. in marg. morienti Gubernatori. 219. in eos tanta. 227. in marg. Histriones corrigit Carolus. locari debet pag. 226. lin. 18. ead. multa complurium mensium. 231. Videns, maximis. ead. ratione, grauissimaq. 237. in capsa stamnea. 240. iuuandas, Carolus. ead. Vt illis opem. 254. operum fructus. 258. ecclesiam, monasteriumq. 260. nemo. Adductus. 275. ratione, gradatim. 289. respiciendum namq. 292. Deoq gratissimum. 305. in marg. Ministrorum nomina. 308. in marg. cibi apponerentur. 310. fuit semper; tum quia. 322. necesse est, Vulgarisq. ead. sequuntur, eo magis. 325. egregie tueretur. ead. Antistitem, tamq. ead. in marg. compositos. 330. fœde nonnunquam. 332. mortem, à Io. Francisco. 337. Apostoli tribuit, Vt ecclesia. 339. & decora. Clericus ead. reuerentia, transire. 341. recipiendo, qui episcopalis. 342. in marg. & recipiendis. 345. etiam ad inane studium. 348. audiendis, Virtutum. 350. disciplinarum studia. 351. in marg. daret. 353. in marg. qui pensionem ex iis. 357. quibus rebus, etiam onus. 364. diebus, & ecclesiis. ead. in marg. Qua ratione. 366. suaq. miseria, ac officij.

Errata.

Pag. 8. Marcum postea Cardinalem.
9. Præsules, alijq; nobilissimi viri quotidiani conuiuæ
14 qui aperte significarent, ac incitarent
eadem. potusque multus
15 immo quidam vrgerent
16. certis horis coepit
23. solebat Ormanetus collaudare
24. Ecclesiam regere vt oportet, atque ordinare posse
26. atmodestum
27. Siluium Antonianum, valde sibi charum, cuius
28. Ambrosius Fuscus
29. Concilij Prouincialis
ead. Postremæ vero Cardinales alij duo
31 te collaudamus, hortamurq;
ead. ad Ioannã Maximiani Imperatoris
31. Ioanniam deduceret
34. Magna Caroli probitatis cõmendatio
35. nonnulla quæ Mediolani statuerat, vt auctoritate Pontificia confirmarentur effecit; de quibus ipsæ Pontificiæ
36. plurimum valerent. rursus de modo sumptibus
39. testimonio celebrata, hoc quoque tempore passim laudatur, & Regi
40. neque licere affirmabant lictoribus
ead. magistratus asseuerabant, quàm
41. probauit, laudauitq;; ac nõ
42. Caroli conatus impedire cu rarunt, vt re ad ipsum
44. Sanctitatis accessionibus; præclaris item ad suorum
49. confessionibusque illi erat
ead. qui hominem, quibus opus esset, commendaret
54. quæ opus essent, ex sacris sanctionibus decernere, facultas
57. quod posteto anno Carolus
58. rursus coniungere. Amadei Pacis Ecclesiam Mediolani tenebant, nomenque traxerant ab Amadeo
ead. non differebat. De ijs reliquo numero aggregandis, ne cõstitueretur
59. Carolum mirifice collaudarent
60. quæcunque maximè difficilia essent, omnia recte committi
61. cum autem antea, quæ
62. vicanis Ecclesijs
63. transtulit in insequentis anni
64. niti videbatur; negotium tamen sustinuit
ead. agi posse contente affirmarent.
71. disciplinam restituere: sed nimis
74. tanta dissimulatione ea in re ab eo, & a Magistratibus adhibita, facile potuisse improborum audaciam ali. Quibus
78. Pius princeps eam ostendit
ead. regia auctoritate ita iussũ erat; Carolus
85. fructum & eorum
eadem. præsertim constituendis studiose
88. tunc quidem successit; plurimumque
89. recognitionique rursus
90. ætatis proximi anni
94. substitutos: curaret ipse quã tum posset
101. precationis
ead. constantiamque laudibus efferrent
ead. qui actorum eius
105. postea Carolo adiuuante, Pontificium
107. illum collaudauit. neque
108. Insequens annus septuagesimus
ead. pijque exempli
112. pietatem ac sanctitatem
113. facere separatim iussit. quod
ead. occupationi sacerdotum
115. latius postea explicauit in proxima concione
ead. restitutum laudauit. Ad
118. perfuderunt; proximo die
119. vsitatum religioso pietatis fructu, ac exemplo renouatum stabiliret
120. toto pectore gratias
121. Mantuaque
123. vt loca tum
128. pararetur. postridie clerus
131. eos laudibus afficerent qui
132. gratia quomodo poterat
ead. qui tantos casus
133. etiam asseuerabant
ead. hæc ita cum essent
135. tanta prouidenda essent
137. erat, quot humano
139. ex insequentium annorũ
144. proditum pastoribus reliquerit, gregis pestilentiæ tempore gubernandi eam rationem, quantum
145. comparatis; omnes iussi sunt
146. hominibus permissum est exire
ead. suam, referre. Miserandæ
ead. cuique repositæ quotidie
147. nominatim efferrem, nisi
148. Sed quoniam huius tantũmodo vitæ sunt, ac temporis videri possunt tolerabilia
150. præclarum nos, sanctumque iuuandorum fratrum
151. nunc affero charitatis
153. poterant. Sanis autem
155. inducebat omnino
158. non primis solum mensibus, sed postea semper quandiu
164. hebdomadæ cuiusque diebus
ead. virtutes commemorabat, quæ
166. adiunxit; vt ædes omnes

ac

ac domicilia sacra aqua
ead. adhibetis singillatim rite lustrarentur
ead. erat ad ea quodammodo expianda
eadem liberanda
167. suas, & canonicorum a-sperfit
171. cum ea quæ recondita fuerant depromerentur
173. spatio, alius ab alio, longe consistebant
179. animus acuebatur
184. ægrotaret, & medicorum
185. iussit. Iter &c.
ead. pronunciabant; interdum
187. omnibus, sacris Pontificijs
190. in proximos menses popul.
193. non mediocriter laudare negotium
195. præfuit. quæcunq; constituēda essent, omnia recognouit
200. tempus elegit, ob magnos,
201. Aluerniam
219. in eos? tantæ
222. seque, quod diuinæ opis robur esset, ad id paratum esse
ead. debere patriæ
227. complurium mensium
ead. vir is postea diu agitatus
233. primis insequentis anni
234. ossa ibi sunt reperta; quę santi Amonini itidem Archiepiscopi fuisse existimata sunt: in illa enim
237. operam dedit. postridię supplicationi
ead. administrando, vt tali tempore solebat
ead. duabus consequentibus ferijs
ead. in proxima synodo
240. ut illis opem
246. In gentis imperio natum Carolus ecclesię illi
248. nonnulli ex primarijs
249. Deoque in primis volente, effectum est &c.
254. vi ac timore
ead. operum fructus
260. incidit: cuius impetum cū tulisset tacitus; eaque
269. ut proxima nocte
270. differrentur in proximum, ac quasi
275. ratione, gradatim
285. Religiosam paupertatem Carolus amauit; & eius officia pie coluit. eius victus
286. administrationes
289. respiciendum namque
291. Deoque gratissimum vide batur. ea studiose
293. ne quidquam
294. magis tamen mirarentur
ead. recusauit, de contrahendis matrimonijs agere, si rogaretur; negare solitus fuit
296. Eques orta uix luce
299. fortuito succussu
303. quod satis docent
304. licet sanctè
ead. ad eam rem tum sacris legibus in primis mouebatur
306. vt eis quam minimum
310. semper; tum quia
312. quique operam daret, vt ij per certas
ead. proficerent
314. benedicere manu
315. ille vero sacram disciplinā, & res diuinas, quibus
321. rectum esse, animo
324. iudicium; ad quæ se se
326. semper extulit; ac Episcopis
329. esse, Tridentinæ Synodi cōstitutione iudicatum viderat
330. faciebat: & salutari multitudinis fructū
ead. fœdæ nonnunquam
ead. satis longę concionis
334. Mediolani essent, uel Romana
335. summæ sedi
336. Ecclesię suæ proprios ritus
ead. restituerat
341. Episcopos laudauit, Nicolaum
ead. recipiēdo, qui Episcopalis
342. matrimonium sæpius sacro ministerio suo celebrauit; quod libenter
ead. in margine. De initiandis & recipiendis.
343. negligens
345. Episcopum ad Clericorum collegia
ead. ad inane studium
347. comitari
349. ad se iubebat conciones
355. Vrbis singulas regiones, quæ sex habentur, singulis probatis
357. Ecclesiæ maioris
ead. alia perficere; simul
360. actiones ipsius scribens
361. ipse sacerdotem, cui flagitiosus quisque soleret peccata confiteri, accersitum rep.
362. diebus & ecclesijs
ead. societatibus
363. alterum Monasterium
364. vbi magno numero mulieres ad perpetuo
ead. ad Ecclesiam S. Zenonis; vbi ea
365. partibus expetitum. Antonius vero Seneca I.C. & eiusdem ecclesiæ Decanus, de quo superius memorauimus huius administrationis rationem atque vsum, a nobis etiam sæpius incitatus visitationis titulo perite describit. Episcoporum cōcilia
368. nam vt alia hic non repetam huius rei indicia
ead. nomen, vt frequenter auditum est, Deus apud

Emendationes prætermissæ.

Pag.9. Præsules aliiq. nobilissimi viri quotidiani cóuiuæ
14. qui aperte significarent, ac incitarent
23. solebat Ormanetus collaudare
24. ecclesiam regere vt oportet, atq. ordinare posse
27. Siluium Antonianum, valde sibi charum, cuius
31. te collaudamus, hortamurq.
ead. ad Ioánam Maximiani Imperatoris
32. Ioannam deduceret
34. magna Caroli probitatis commendatio
35. nonnulla quæ Mediolani statuerat, vt auctoritate pontificia confirmarentur effecit; de quibus ipsæ pótificiæ
36 plurimum valerent. rursus de modo sumptibus
39. testimonio celebrata, hoc quoq. tépore passim laudatur, & Regi
40. neq licere affirmabant lictoribus
ead. magistratus asseuerabant, quam
41. probauit, laudauitq.; ac non
42. Caroli conatus impedire curarunt, vt re ad ipsum
44. sanctitatis accessionibus, præclaris item ad suorum
49. qui hominem quibus opus esset, commendaret
54. quæ opus essent, ex sacris sanctionibus decernere, facultas
57. quod postero anno Carolus
58. rursus coniungere. Amadei Pacis ecclesiam Mediolanite nebant: nomenq. traxerant ab Amadeo
ead. non differebat. De iis reliquo numero aggregandis, ne constitueretur
59. Carolum mirifice collaudarent
60. quæcunq. maxime difficilia essent, omnia recte committi
61. Cum autem antea, quæ,
63. transtulit in insequentis anni
64. niti videbatur; negotiú tamen sustinuit
ead. agi posse contenté affirmarent
71. disciplinam restituere; sed nimis
74. tâta dissimulatione ea in re ab eo, & á magistratibus adhibita; facile potuisse improború audaciam ali. Quibus
78. pius princeps eá ostendit
ead. regia auctoritate ita iussum erat; Carolus
85. præsertim, constituendis studiose
90. ætatis proximi anni
94. substitutos: curaret ipse quantum posset
102. constantiamq laudibus efferrent
105. postea Carolo adiuuante, Pontificiam
107. illum collaudauit. Neq.
108. Insequens annus septuagesimus
113. facere separatim iussit. quod
115. latius postea explicauit in proxima concione
ead. restitutú laudauit. Ad
118. perfuderunt. proximo die
119 vsitatum religioso pietatis fructu, ac exemplo renouatum stabiliret
120. toto pectore gratias
128. pararentur. Postridie clerus
131. eos laudibus afficerent qui
133. etiam asseuerabant
ead. hæc ita cum essent
144. proditum pastoribus reliquerit, gregis pestilentiæ tempore gubernandi. Eam rationem, quantum
145. comparatis, omnes iussi sunt
146. hominibus permissum est exire
ead. suam, referre. Miseráda
147. nominatim efferre, nisi
148. sed quoniam huius tantummodo vitæ sunt, ac temporis; videri possunt tolerábilia
155. inducebat omnino
158. non primis solum mensibus sed postea semper, quá diu
164. hebdoma dæ cuiusq. diebus
ead virtutes cómemorabat, quæ
166. adiunxit; vt ædes omnes, ac domicilia sacra aqua
ead. adhibitis singillatim rite lustrarentur
ead. erat ad ea quodammodo expianda
ead. liberanda
167. suas, & canonicorum aspersit
173. spatio, alius ab alio, longe consistebant
185. iussit. Iter.
ead. pronunciabant: interdú
187. oíbus, sacris Pontificijs
190. in proximos menses populi
193. non mediocriter laudare negotium

195. præfuit. quæcumq; ecen-
ſtituenda eſſent, omnia reco
gnouit
200. tēpus elegit, ob magnos
201. Aluerniam
217. vir is poſtea diu agita-
tus
237. operam dedit. poſtridie
ſupplicationi
ead. adminiſtrando, vt tali
tempore ſolebat
ead. in proxima ſynodo
249. Deoq. in primis volen-
te, effectum eſt
254. vi, ac timore
ead. operum fructus
260. incidit; cuius impetum
cum tuliſſet tacitus; eaq.
269. vt proxima nocte
270. differrentur in proxi-
mum. ac quaſi
275. ratione, gradatim
285. Religioſam pauperta-
tem Carolus amauit; & eius
officia pie coluit eius victus
289. reſpiciendum namq.

293. ne quidquam
294. recuſauit. de contrahen
dis matrimoniis agere, ſi ro
garetur; negare ſolitus fuit
296. Eques orta vix luce
304. ad eam rem, tum ſacris
legibus in primis mouebatur
312. quiq. operam daret, vt
ij per certas
ead. proficerent
315. Ille vero ſacram diſcipli
nam, & res diuinas, quibus
326. ſemper extulit; ac Epi-
ſcopis
329. eſſe, Tridentinæ ſynodi
conſtitutione iudicatum vi-
derat
341. Epiſcopos laudauit, Ni
colaum
ead. recipiendo, qui Epiſco-
palis
342. Matrimonium ſæpius ſa
cro miniſterio ſuo celebra-
uit; quod libenter
345. Epiſcopum ad Clerico-
rum Collegia

349. ad ſe iubebat conciones
355. vrbis ſingulas regiones,
quæ ſex habentur, ſingulis
probatis
357. alia perficere; ſimul
361. Ipſe ſacerdotem, cui fla
gitioſus quiſq. ſoleret pecca
ta confiteri, acceſſitum repr.
362. diebus, & eccleſiis
363. Alterum monaſterium
364. vbi magno numero mu
lieres ad perpetuo
365. partibus expetitum. An
tonius vero Seneca Iuriſcon
ſultus, & eiuſdem Eccleſiæ
Decanus, de quo ſuperius
memorauimus, huius admi
niſtrationis rationem, atq.
vſum, à nobis etiam ſæpius
incitatus viſitationis titulo
perite deſcribit. Epiſcopo-
rum concilia
368. nam vt alia hic non re-
petam huius rei indicia
ead. nomen, vt frequenter
auditum eſt, Deus apud

CLEMENS PP. VIII.

AD futuram rei memoriam. Cùm, ſicuti accepimus, dilectus filius Carolus a Baſilicapetri Præpoſitus generalis Clericorum regularium S. Pauli ſuperioribus annis, vt Dei gloriæ ſeruiret, & eccleſiaſticis pijſq; hominibus ſatisfaceret, librum de vita Caroli Cardinalis S. Praxedis Archiepiſcopi Mediolanen. bo. mem. latine compoſuerit; quod opus nunc cum approbatione eorum, ad quos pertinet, edendum eſt: vereaturq; idem Carolus, ne pij viri, qui eius cauſa moti impreſſionis ſumptus faciunt, ſi alius ſine eius licentia librum imprimeret, damnum incurrant: & præterea timeat, ne in Italicam linguam opus corrupte, vel parum fideliter conuertatur, & imprimatur, quod ipſe pariter facere intendit. Nos indemnitati eorum prouidere volentes, qui ad communem vtilitatem impenſam in ſe ſuſceperunt, cupientes etiam iuſto ipſius Caroli deſiderio fauere, vt eius labores a quoquam male non vſurpentur: Prohibemus in virtute ſanctæ obedientiæ, ac ſub excommunicationis pœna ipſo facto incurenda, omnibus per vniuerſum orbem conſtitutis cuiuſcunque gradus, ſtatus, & conditionis ſint; ijs vero qui noſtræ temporali ditioni mediatè vel immediatè ſubiecti ſunt, præter dictam excommunicationis, etiam ſub pœna amiſſionis librorum, & quingentorum ducatorum auri Fiſco noſtro applicandorum; ne prædictum librum de vita, & rebus geſtis Caroli Cardinalis S. Praxedis, etiam ex parte tantum, latina, vel Italica lingua abſque licentia dicti Caroli à Baſilicapetri imprimere, aut imprimi facere, vel ita impreſſum tenere, nec illum vendere, donare, aut commodare poſſint intra proximum ſeptennium a prima dicti operis, vt ſupra approbati impreſſione. Mandantes propterea dilectis filijs noſtris Camerario, & Vicario vrbis, nec non Gurbernatori, & Senatori, Cameræq; noſtræ Apoſtolicæ generali Auditori, & alijs dictę vrbis iudicibus, necnon Legatis, Vicelegatis, Gubernatoribus, & Poteſtatibus locorum, & Ciuitatum nobis, & eidem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ mediatè vel immediatè ſubiectis, eorumque Bariſellis, & Executoribus quibuſcunque: ac etiam Venerabilibus fratribus Archiepiſcopis, & Epiſcopis, ceteriſq; locorum Ordinarijs, eorumq; Vicarijs,

& Miniſtris, vt quoties a dicto Carolo a Baſilicapetri, vel alijs eius nomine requiſiti fuerint, efficacis defenſionis præſidio aſſiſtentes, contra inobedientes, & contrauenientes ad executionem cenſurarum, & pœnarum præſ. omni & quacunque appellatione remota, &abſque aliqua deſuper declaratione facienda procedant, & quilibet eorum procedat, inuocato etiam, ſi opus fuerit, auxilio brachij ſecularis. Quia vero difficile eſſet, præſentes litteras ad ſingula loca deferri, volumus vt earum exemplis in ipſis libris ſeu libro latino, vel vulgari imprimendis, vel tranſumptis Notarij publici manu ſubſcriptis, & perſonæ in dignitate eccleſiaſtica conſtitutæ ſubſcriptione, ſigilloq; munitis in iudicio & extra quacunque regula, ſeu conſtitutione apoſtolica non obſtante, omnino credi debeat: quodq́; ipſa exempla in libris, vt ſupra, vel tranſumpta ad Valuas eccleſiæ maioris cuiuſcunque vrbis, vel oppidi affixa omnes, & ſingulos æque arctet perinde ac ſi vnicuiq; perſonaliter intimata fuiſſent: irritũ quoq; & inane quicquid ſecus ſuper his a quoquam quauis auctoritate ſcienter, vel ignoranter contigerit attentari decernimus. Non obſtantibus præmiſſis, ac apoſtolicis, prouincialibusq́; & ſynodalibus conſtitutionibus, & ordinationibus ſpecialibus, vel generalibus, necnon etiam iuramento confirmatione apoſtolica, vel quauis firmitate alia roboratis ſtatutis, & conſuetudinibus, priuilegijs quoque indultis, & litteris apoſtolicis etiam ſupradictis, aut quibuſuis alijs perſonis ſub quibuſcunque tenoribus, & formis, ac cum quibuſuis clauſulis, & decretis etiam Motu proprio, ac alijs in contrarium quomodolibet conceſſis, confirmatis, & innouatis, quibus omnibus etiam ſi de illis, eorumq́; totis tenoribus ſpecialis, ſpecifica, expreſſa, & indiuidua, ac de verbo ad verbum, non autem per clauſulas generales idem importantes mentio, ſeu quæuis alia expreſſio habenda, aut aliqua alia exquiſita forma ad hoc ſeruanda foret, illis aliàs in ſuo robore permanſuris, hac vice duntaxat ſpecialiter, & expreſsè derogamus, cæteriſq́, contrarijs quibuſcunque. Dat. Romæ in Monte Quirinali ſub Annulo Piſcatoris, die xxx. Maij M. D. XCII. Pontificatus noſtri Anno Primo.

M. Veſtrius Barbianus.